

PROSTITUTION OCH MÄNNISKOHANDEL

Slutredovisning av uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel

Jämställdhetsmyndigheten

Göteborg, januari 2021

Rapport 2021:23

Dnr: ALLM 2020/100

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Frida Johansson

Telefon 070-784 74 75

INNEHÅLL

FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	6
1. UPPDRAGET	9
2. GENOMFÖRANDE	10
3. RESULTAT	13
3.1. Omfattningskartläggning – sammanfattande resultat	13
3.1.1. Genomförande	13
3.1.2. Svårigheter med att skatta omfattningen av prostitution	14
3.1.3. Hur utbredd är prostitutionen i Sverige idag?	15
3.1.4. Vilka köper sexuella tjänster i Sverige?	16
3.1.5. Vilka säljer sexuella tjänster i Sverige?	16
3.1.6. Under vilka villkor och omständigheter köper och säljer personer sexuella tjänster?	17
3.1.7. Vilka arenor används vid köp och försäljning av sexuella tjänster?	18
3.1.8. Vilka behov av insatser är identifierade för personer som köper sexuella tjänster? Hur uppfattar berörda parter insatser och bemötande från myndigheter och idéburna organisationer?	19
3.1.9. Vilka behov av insatser är identifierade för person som säljer sexuella tjänster? Hur uppfattar berörda parter insatser och bemötande från myndigheter och idéburna organisationer?	19
3.2. Pandemins påverkan på området	21
3.2.1. Förändringar i uttrycksformer och myndigheters arbete	21
3.2.2. Särskilt rörande barn – effekter av pandemin	21
3.3. Myndighetssamverkan och insatser	22
3.3.1. Myndighetssamverkan	22
3.3.2. Insatser på området	25
3.3.3. Särskilt rörande barn – myndighetssamverkan och insatser	27
3.4. Metodstöd och kompetensutveckling	30
3.4.1. Metodstöd	30
3.4.2. Förebyggande arbete	32
3.4.3. Kompetensutveckling	34
3.4.4. Särskilt rörande barn – metodstöd och kompetensutveckling	36

PROSTITUTION OCH MÄNNISKOHANDEL

4. SLUTSATSER OCH FÖRSLAG.....	37
4.1 Vikten av att kontinuerligt kartlägga prostitutionens omfattning	37
4.2 Nya arenor och uttryckssätt kräver nya arbetssätt	38
4.3 Ungas utsatthet behöver synliggöras	39
4.4 Särskilt utsatta grupper.....	41
4.5 Behov av ett kvalitativt och likvärdigt stöd över hela landet	42
4.6 Effektiva insatser kräver kunskap och ett professionellt bemötande.	43
4.5 Förslag.....	44
REFERENSLISTA	47

FÖRORD

Jämställdhetsmyndigheten har sedan 2019 haft ett särskilt uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel. Enligt myndighetens instruktion ska

Jämställdhetsmyndigheten samordna arbetet mot människohandel för alla ändamål, utveckla samverkan mellan myndigheter och andra aktörer, liksom med internationella aktörer och bistå myndigheter och andra aktörer med metodstöd och kompetensutveckling. Myndigheten skall även främja utvecklingen av förebyggande insatser på området.

Inom ramen för uppdraget har myndighetssamverkan och insatser kartlagts och en webbutbildning för yrkesverksamma och en kampanj riktad till föräldrar har tagits fram. Vikten av att kontinuerligt kartlägga prostitutionens omfattning och hur den tar sig uttryck har blivit tydlig. På uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten har Göteborgs universitet genomfört en omfattningskartläggning som visar att prostitution och människohandel har ökat och redan utsatta grupper har blivit än mer utsatta. Risken att barn och unga utsätts för prostitution och människohandel har ökat inte bara som ett resultat av pandemin, utan framför allt på grund av den teknologiska utvecklingen. Förövare tar kontakt med potentiella offer i en rad nya forum, som dejtingappar och spel för barn.

För att vända denna oroande utveckling krävs ett långsiktigt och strategiskt arbete för att utveckla de insatser som når de mest utsatta, såsom att erbjuda ett kvalitativt och likvärdigt stöd över hela landet, men framför allt för att kunna arbeta proaktivt och minska efterfrågan, vilket är utgångspunkten för regeringens politik och den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor. Prostitution och människohandel är en del av mäns våld mot kvinnor och måste upphöra.

Lena Ag

Generaldirektör

September 2021

SAMMANFATTNING

Jämställdhetsmyndigheten har haft i uppdrag att stärka arbetet mot att barn, unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel samt att kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige. I denna rapport redogör Jämställdhetsmyndigheten för uppdraget som även innefattar att samla och sprida kunskap, stödmaterial samt goda exempel på insatser och myndighetssamverkan.

Uppdragets genomförande

För att kunna bedriva ett verkningsfullt arbete med att förebygga och bekämpa prostitution och människohandel är det centralt att kontinuerligt uppdatera kunskapen och synliggöra utvecklingen på området. Jämställdhetsmyndigheten gav därför forskare vid Göteborgs universitet i uppdrag att genomföra en omfattningskartläggning. Kartläggningen har särskilt fokus på omfattning, villkor, arenor och behov. Jämställdhetsmyndigheten har inom ramen för uppdraget även genomfört egna enkäter och dialogsamtal med myndigheter, verksamheter och civilsamhällesorganisationer. Med utgångspunkt i detta har myndigheten bland annat lanserat en webbutbildning för yrkesverksamma och en föräldrakampanj. Myndigheten har även sammanställt kunskapsstöd på webben och påbörjat ett arbete med att utveckla kunskaper och metoder gällande förebyggande arbete för att minska efterfrågan på köp av sexuella tjänster.

Prostitutionens utveckling i Sverige

Omfattningskartläggningen visar att prostitutionen i Sverige tycks ligga relativt konstant över tid. Det framkommer dock att covid-19-pandemin lett till en ökning av antalet personer som befinner sig i prostitution i Sverige, såväl som en särskild utsatthet för dessa personer. Personer med erfarenhet av prostitution uppvisar generellt sett höga nivåer av ohälsa, oro och brottsutsatthet. Prostitutionen i gatumiljö har fortsatt att minska i flera städer. Sedan den senaste nationella kartläggningen 2014 har det dock skett en ökning av antalet webbplatser som explicit marknadsför försäljning av sexuella tjänster. Det tycks även ha skett en tydlig professionalisering av kommunikation, designmönster och affärsmodeller för verksamheterna. Sexuella tjänster erbjuds genom annonser på närmare 200

orter över hela landet. Många kontakter tas även över sociala medieplattformar eller så kallade ”sugardejtningsidor”.

Särskilt utsatta grupper

Flera verksamheter vittnar om en ökning av antalet unga, framför allt flickor, som söker stöd efter att ha utsatts för kommersiell sexuell exploatering. Bland annat förekommer att vuxna söker upp barn och unga i sexuella syften via exempelvis spelappar eller sociala medieplattformar. Barn och unga med tidigare erfarenheter av sexuella övergrepp, personer med intellektuella funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa, hbtqi-personer och personer i missbruk identifieras som sårbara grupper. Även migranter utan uppehållstillstånd och ensamkommande barn lyfts fram som särskilt utsatta. Många migranter utsatta för människohandel utsätts även i hög grad för multipel exploatering. Det rör sig främst om sexuell exploatering i kombination med tiggeri, arbetskraftsexploatering eller exploatering för kriminell verksamhet.

Brister gällande riktlinjer, kunskaper och bemötande

Verksamheter som arbetar med personer utsatta i prostitution och människohandel har generellt en god kännedom om de metodstöd som finns tillgängliga. De lyfter även fram regionkoordinatorerna som en viktig resurs i arbetet. Dock framkommer brister hos socialtjänst, hälso- och sjukvård samt rättsvårdande myndigheter generellt. Dessa upplevs i stor utsträckning sakna tillräcklig kunskap och metoder för att upptäcka och stödja personer som har utnyttjats i prostitution och människohandel. Som ett svar på detta har Jämställdhetsmyndigheten utvecklat en webbutbildning om sexuell exploatering, prostitution och människohandel som lanserades i juni 2021. Kunskapsbrister i kombination med avsaknaden av nationella riktlinjer gör även att tillgången till specialiserat stöd är ojämnt fördelat över landet. Många utsatta upplever att de inte erbjuds rätt stöd eller behandling. När det gäller målgruppens egna upplevelser av bemötande från myndigheter visar kartläggningen på stora brister. Erfarenheter av stigmatisering och diskriminering är utbredda. Det är även tydligt att barnperspektivet och stödet till barn och unga behöver stärkas ytterligare.

Kunskapsstöd, metodutveckling och förebyggande arbete

Om utnyttjandet av barn, unga och vuxna i prostitution ska kunna upphöra är arbetet mot efterfrågan centralt. I dagsläget finns få metoder och arbetssätt utvärderade. Därför har en utvärdering av mottagningen för köpare av sexuella tjänster (KAST) i Göteborg genomförts inom ramen för uppdraget. Utvärderingen visar på positiva resultat. Jämställdhetsmyndigheten har därför, i samverkan med flera länsstyrelser och FoU i Väst, initierat en fortsatt utvärdering nationellt.

PROSTITUTION OCH MÄNNISKOHANDEL

Utvärderingen ska studera effekterna och dokumentera arbetssätten vid Sveriges samtliga KAST-mottagningar. Myndigheten har även påbörjat en kartläggande litteraturöversikt av internationellt publicerad forskning för att identifiera förebyggande metoder och arbetssätt inom området. I samband med lanseringen av Jämställdhetsmyndighetens nya webbplats under hösten 2021 kommer även material och stödverktyg att samlas på ett lättillgängligt sätt.

1. UPPDRAGET

I det här kapitlet presenteras Jämställdhetsmyndighetens förstärkta regeringsuppdrag.

Hösten 2019 fick Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga, respektive vuxna, utnyttjas i prostitution och människohandel samt att kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige (A2019/01571/JÄMA2019/00873/JÄM).¹

I uppdraget står att Jämställdhetsmyndigheten ska:

- Redovisa goda exempel på insatser och myndighetssamverkan i ärenden som rör barn och unga respektive vuxna som utnyttjas i prostitution eller människohandel, och kartlägga lokala och regionala insatser för denna grupp samt för gruppen som köper sexuella tjänster.
- Samla och sprida kunskap och stödmaterial till yrkesverksamma om hur de kan agera i ärenden om barn och unga respektive vuxna som utnyttjas eller riskerar att utnyttjas i prostitution eller människohandel, samt hur det förebyggande arbetet gentemot gruppen som köper sexuella tjänster kan bedrivas.
- Vid behov erbjuda utbildningsinsatser till yrkesverksamma som möter barn och unga respektive vuxna som utnyttjas i eller riskerar att utnyttjas i prostitution eller människohandel och/eller personer som utnyttjar denna grupp.
- Kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige. Kartläggningen ska inbegripa såväl barn som vuxna och ska komplettera den årliga lägesrapporten som Polismyndigheten lämnar till regeringen. I delen som avser barn och unga ska särskilt multipel exploatering beaktats.

¹ [uppdrag-att-starka-arbetet-mot-att-barn-unga-och-vuxna-utnyttjas-i-prostitution-och-manniskohandel.pdf \(regeringen.se\)](#)

2. GENOMFÖRANDE

I det här kapitlet presenteras på vilket sätt Jämställdhetsmyndigheten har genomfört det förstärkta uppdraget.

Inom ramen för det förstärkta uppdraget har Jämställdhetsmyndigheten haft samråd med Socialstyrelsen. Jämställdhetsmyndigheten gav Göteborgs universitet i uppdrag att genomföra en omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål utifrån delar av Socialstyrelsens modell *Förslag till modell för att samla kunskap om prostitution* (2016).

En del i kartläggningen genomfördes av företaget Glykol AB, en datainsamling av internetannonser rörande köp av sexuella tjänster i hela landet. Syftet var att undersöka förändringar över tid. För att stödja länsstyrelsernas regionala arbete mot prostitution och människohandel genomfördes ytterligare en datainsamling av internetannonser som redovisas på regional nivå.

Utöver omfattningskartläggningen har Jämställdhetsmyndigheten:

- Genomfört en enkätundersökning för att samla goda exempel på myndighetssamverkan, verksamma metoder samt insatser på regional och lokal nivå.
- Tagit del av årsredovisningar från landets regionkoordinatorer i syfte att identifiera goda exempel på insatser och myndighetssamverkan i ärenden.
- Genomfört fem dialogmöten utifrån regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel i syfte att identifiera verksamma arbetssätt, hinder och utvecklingsområden i arbetet. Dialogmötena har genomförts med myndigheter, specialiserade verksamheter samt civilsamhällesorganisationer.
- Genomfört två samverkansmöten utifrån handlingsplanen med länsstyrelser respektive kommunala verksamheter i syfte att identifiera verksamma arbetssätt, hinder och utvecklingsområden i arbetet.
- Tillsammans med länsstyrelsen Västra Götaland delfinansierat en studie av mottagningen för köpare av sexuella tjänster (KAST) i Göteborg. Mottagningen, som är en del av socialtjänsten i Göteborgs stad, erbjuder behandling till personer som köper sex. Studien genomfördes av forskare på Forskningsbaserat utvecklingsarbete i Göteborgsregionen (FoU i Väst). Syftet med studien var att kartlägga hur arbetet med köpare av sexuella tjänster bedrivs och den upplevda effekten av behandlingen.

- Utifrån de positiva resultaten i ovan nämnda studie, tillsammans med ett flertal länsstyrelser, initierat en nationell effektutvärdering av landets KAST-mottagningar. I uppdraget ingår även att dokumentera och systematisera mottagningarnas arbetssätt. Utvärderingen kommer att genomföras av forskare på Göteborgsregionens FoU i Väst.
- Genomfört en litteratursökning i syfte att identifiera verksamma metoder för att förebygga prostitution och människohandel för sexuella ändamål, samt sexuella övergrepp och sexuell exploatering av barn. Arbetet kommer att redovisas i en litteraturöversikt.
- Genomfört ett flertal utbildningar till yrkesverksamma. Jämställdhetsmyndigheten har utbildat ett flertal av landets arbetsplatsinspektörer och gett dem kunskap i att identifiera potentiella offer för människohandel.
- Arrangerat möten med det nationella metodstödsteamet (NMT). Teman på mötena med NMT har under uppdraget varit bland annat stöd och skydd för barn samt kopplingar mellan hedersrelaterat våld, prostitution och människohandel.
- Genomfört en grundutbildning till yrkesverksamma om prostitution och människohandel samt om stöd- och skyddsprocessen för offer för människohandel i Sverige.
- Spridit *Manual vid misstanke om människohandel* (Manualen) genom bland annat Länsstyrelsernas regionala nätverk. Jämställdhetsmyndigheten har tidigare genomfört en större revidering av metodstödet.
- Tagit fram ett arbetsmaterial kopplat till *Manual vid misstanke om människohandel*.
- Utbildat regionkoordinatorerna i att leda gruppövningar utifrån nämnda material. Regionkoordinatorerna medverkar i olika utbildningsinsatser anpassade efter regionala behoven.
- Utvecklat en webbutbildning om sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel, riktad till yrkesverksamma. Webbutbildningen är ett svar på det under uppdraget identifierade behovet av grundläggande kunskaper om prostitution och människohandel för samtliga ändamål. Utvecklat texter och sammanställt material som kommer publiceras på Jämställdhetsmyndighetens nya webbplats som lanseras under hösten 2021. De nya sidorna är tänkta att utgöra en mer heltäckande och relevant kunskapsbank för yrkesverksamma på området. Sidan för Nationellt metodstödsteam (NMT) kommer även att inkorporeras på Jämställdhetsmyndighetens webbplats. Exempel på material som kommer att finnas tillgängligt på den nya webbplatsen är nyheter, fördjupad

PROSTITUTION OCH MÄNNISKOHANDEL

kunskap, metodstöd för yrkesverksamma, länkar till egna och andras utbildningar, material att använda i undervisning samt användbara screeningsverktyg.

Jämställdhetsmyndigheten kommer även i samband med rapportering av uppdraget genomföra ett seminarium till yrkesverksamma för att sprida resultaten från omfattningskartläggningen, resultatet av utvärderingen av KAST Göteborg samt andra relevanta delar av uppdraget.

3. RESULTAT

I det här kapitlet redovisas vad som framkommit under Jämställdhetsmyndighetens arbete med uppdraget. Inledningsvis presenteras en sammanfattning av omfattningskartläggningen. Pandemins påverkan på området berörs därefter. I det efterföljande avsnittet redovisas goda exempel på insatser och myndighetssamverkan i ärenden som rör barn och unga respektive vuxna. Uppgifter om myndighetens arbete med metodstöd och utbildningar samt förebyggande arbete behandlas i ett eget kapitel. Avslutningsvis presenteras en analys och förslag på hur det fortsatta arbetet kan bedrivas. Resultat som gäller barn redovisas separat.

3.1. OMFATTNINGSKARTLÄGGNING – SAMMANFATTANDE RESULTAT

3.1.1. Genomförande

Jämställdhetsmyndigheten gav, i maj 2020, två externa forskare verksamma vid institutionen för socialt arbete på Göteborgs universitet, i uppdrag att utföra en omfattningskartläggning rörande prostitution och människohandel. Göteborgs universitet har haft det övergripande ansvaret för studiens datainsamling, bearbetning och rapportsammanställning. Som en del i arbetet har företaget Glykol AB även genomfört en internetkartläggning i syfte att undersöka omfattningen av annonser för köp av sexuella tjänster.

Tidigare omfattningskartläggningar har genomförts med olika tillvägagångssätt. Det har gjort det svårt att jämföra resultaten och att följa utvecklingen över tid. Göteborgs universitets kartläggning har därför i stort utgått från Socialstyrelsen förslag på metod. Den består av sammanlagt tre delstudier som syftar till att besvara följande sex frågeställningar:

- Hur utbredd är prostitutionen i Sverige idag?
- Vilka köper respektive säljer sexuella tjänster i Sverige?

- Vilka mönster finns kring vilka som köper respektive säljer sexuella tjänster?
- Vilka arenor används för att sälja sexuella tjänster?
- Vilka behov av insatser är identifierade för personer som köper/säljer sexuella tjänster?
- Hur uppfattar berörda parter insatser och bemötande från myndigheter och idéburna organisationer?

Delstudie 1 baseras på intervjuer med företrädare för myndigheter och organisationer som jobbar med frågorna, samt insamling och sammanställning av befintlig dokumentation från stöd- och hjälpverksamheter.² Delstudie 2 utgörs av en webbaserad enkät riktad till personer med erfarenhet av att köpa eller sälja sexuella tjänster, samt en fördjupande intervjustudie med personer med erfarenhet av att köpa eller sälja sexuella tjänster.³ Delstudie 3 består av en kartläggning av annonser och profiler som erbjuder sexuella tjänster via internet. I omfattningskartläggningen har även rapporter från andra myndigheter och forskningsresultat tillvaratagits.

Omfattningskartläggningen finns att läsa i sin helhet i rapporten *Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål* (de Cabo, A. & Hall, A. 2021). Nedan följer en kortfattad sammanfattning av de övergripande resultaten. I sammanfattningen av omfattningskartläggningen används i huvudsak de begrepp som forskarna och respondenterna i studien själva använder sig av, till exempel begreppet ”sex mot ersättning”. I efterföljande del av rapporten använder sig Jämställdhetsmyndigheten av begreppen prostitution, människohandel och sexuell exploatering.

3.1.2. Svårigheter med att skatta omfattningen av prostitution

Det finns en rad svårigheter med att uppskatta omfattningen och utbredningen av prostitution och människohandel för sexuella och andra ändamål. Ett sätt är att titta på nationella befolkningsstudier. Personer som befinner sig i riskgrupp och som är överrepresenterade bland dem med erfarenhet av att sälja sex nås dock sällan av

² Närmare 40 intervjuer har genomförts med representanter från bland annat de specialiserade mottagningar som finns inom socialtjänst och hälso- och sjukvård, regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel, ett flertal myndigheter, ett flertal idéburna organisationer som arbetar med personer med erfarenhet av sex mot ersättning, samt utvalda forskare.

³ Enkäten besvarades av 176 personer med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster och 50 personer med erfarenheter av att köpa. Djupintervjuer genomfördes med 14 personer med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster och 4 personer med erfarenhet av att köpa.

dessa studier. Befolkningsstudier behöver därför kompletteras med annan datainsamling. Data behöver inhämtas från miljöer och platser där grupper som är överrepresenterade vad gäller erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering befinner sig. Aktörer som är verksamma inom fältet använder även olika avgränsningar och definitioner av fenomenet. Kartläggningar påverkas även av verksamhetens resurser och kunskap att identifiera målgruppen, samt deras tillträde till arenor där prostitution och människohandel förekommer. Delar av prostitutionen är ”dold” då långt ifrån alla söker stöd, samtidigt som många kontakter mellan köpare och säljare tas i icke-offentliga sammanhang eller på plattformar som inte primärt är avsedda för detta ändamål. Att uttala sig om omfattningen av prostitution och människohandel i Sverige kommer därmed aldrig kunna ge en heltäckande bild. Syftet med denna omfattningskartläggning är snarare att ge så många pusselbitar som möjligt för att därigenom ge en bild av förekomst, utbredning och villkor gällande prostitutionen i Sverige just nu.

3.1.3. Hur utbredd är prostitutionen i Sverige idag?

I Folkhälsomyndighetens senaste befolkningsstudie från 2017 uppgav 1,5 procent av kvinnorna och 1 procent av männen, 16–84 år, att de någon gång hade tagit emot ersättning för sex. Det var även betydligt vanligare att homo-, bisexuella och queera personer hade tagit emot ersättning (7 procent), jämfört med heterosexuella (Folkhälsomyndigheten, 2017). I den återkommande studien *Unga, sex och internet* ställs liknande frågor till elever som går tredje året på gymnasiet. I den senaste studien 2021 uppgav 1,4 procent av flickorna och 0,8 procent av pojkarna att de någon gång hade sålt sexuella tjänster (Svedin m.fl. 2021).

I särskilt utsatta grupper är andelen betydligt högre än bland befolkningen i stort. Tidigare försök med screening har visat att 24 procent av de kvinnliga internerna inom Kriminalvården hade tagit emot ersättning för sex. 11 procent uppgav även att de varit utsatta för människohandel. Bland vuxna LVM-klienter⁴ som 2018 vårdades vid Statens institutionsstyrelse uppgav var tredje kvinna och 7 procent av männen att de någon gång utfört en sexuell handling för ersättning. I ungdomsverksamheten (LVU-klienter)⁵ uppgav 13 procent av flickorna och 5 procent av pojkarna att de haft sex i utbyte mot ersättning. Av dessa barn och unga uppgav 70 procent att det hade hänt mer än en gång (da Cabo, A. & Hall, A. 2021). Ytterligare en stor andel av de som befinner sig i prostitution i Sverige utgörs av migranter. Detta är grupper som inte nås av befolkningsstudier.

Såväl befolkningsstudier som intervjuer med myndigheter och organisationer som arbetar med målgruppen indikerar dock att antalet personer som säljer sex har legat

⁴ Lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).

⁵ Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

relativt konstant över tid. Det tycks även ha skett en relativt liten ökning gällande antalet annonser och profiler på webbsidor som explicit erbjuder sexuella tjänster år 2020 jämfört med år 2014. I kartläggningen identifierades 12 474 unika annonser och profiler på 32 olika webbplatser. Detta säger dock inget om antalet personer, då samma person kan ligga bakom flera olika profiler/annonser. Antalet sidor har däremot ökat markant sedan kartläggningen 2014, då endast tio webbplatser identifierades. Sexuella tjänster erbjuds i hela Sverige. Totalt återfinns annonser från närmare 200 orter i landet, med en övervikt i storstadsregionerna. En ökning av personer som säljer sex uppges ha skett i samband med covid-19-pandemin. Det finns även indikationer på att allt fler unga kommer i kontakt med, eller kontaktas av, vuxna i sexuellt syfte på internet.

3.1.4. Vilka köper sexuella tjänster i Sverige?

Sex mot ersättning och sexuell exploatering är ett tydligt könat fenomen, där de som köper sex i Sverige framför allt är män. Detta bekräftas av såväl befolkningsstudier som av intervjuer med de verksamheter som möter personer med erfarenheter av prostitution. Knappt 1 av 10 män uppgav i Folkhälsomyndighetens befolkningsstudie från 2017 att de någon gång hade gett ersättning för sexuella tjänster. Motsvarande siffra för kvinnor var 0,5 procent (Folkhälsomyndigheten 2017). De verksamheter och myndigheter som möter köpare av sexuella tjänster beskriver alla en relativt heterogen grupp, där individerna i stor utsträckning beskrivs som ett tvärsnitt av den manliga befolkningen. De som självmant söker stöd eller behandling vid landets KAST-mottagningar är dock främst heterosexuella män över 25 år med erfarenhet av att köpa sex av kvinnor. Samtidigt har en viss ökning av yngre män som köper sexuella tjänster uppfattats av polis och rättsväsendet under senare år. 65 procent av eleverna i gymnasiet årskurs tre som sålt sex uppgav att köparen var under 25 år. Även bland de personer som köpt sex och som valt att medverka i den aktuella omfattningskartläggningen är 96 procent män. Dessa tycks i stor utsträckning ha gemensamt att de är kritiska till den svenska sexköpslagstiftningen och de tycks, trots en tydlig lagstiftning på området, inte uppfatta sina egna sexköp som felaktiga.

3.1.5. Vilka säljer sexuella tjänster i Sverige?

En majoritet av de som säljer sex i Sverige är kvinnor. Även transpersoner och personer som inte identifierar sig som heterosexuella är överrepresenterade bland dem som säljer sex. Detta är en bild som bekräftas av befolkningsstudier och verksamheter som arbetar med målgruppen, såväl som av den riktade webbenkät som genomförts inom ramen för denna omfattningskartläggning.

Det är i övrigt en heterogen grupp med olika erfarenheter och livssituationer som påverkar deras villkor inom prostitutionen. I de annonser och profiler som marknadsför sexuella tjänster på internet där ”bakgrundsdata” har kunnat utläsas är 80 procent kvinnor, 15 procent män och 5 procent transpersoner. I annonserna/profilerna anges 116 olika nationaliteter. Språk och nationalitet finns angivet i drygt en fjärdedel av annonserna/profilerna. Bland dessa uppger knappt hälften svensk nationalitet, samtidigt som bara 8 procent uppger svenska som språk. En klar majoritet anger i stället engelska som språk.

Verksamheterna som möter personer med erfarenhet av sex mot ersättning lyfter fram att många är påverkade av tidigare eller pågående våldserfarenheter, stigmatisering, samhällelig diskriminering och exkludering samt psykisk ohälsa. Personer som är beroende av att sälja sex för sin försörjning, som har en missbruks- eller beroendeproblematik, som är utsatta för exploatering av tredje part eller som är minderåriga uppges vara extra utsatta. Vissa verksamheter beskriver även hur personer med intellektuella funktionsnedsättningar eller neuropsykiatriska funktionsvariationer, så som exempelvis autism eller ADHD, är överrepresenterade bland deras målgrupper. Flera vittnar även om hur andelen barn och unga som har utsatts för kommersiell sexuell exploatering och som söker sig till mottagningar har ökat de senaste åren. Även antalet anmälda brott gällande köp av sexuell tjänst av barn ökar. Under 2019 anmäldes 224 brott, jämfört med 131 anmälda brott året innan. Ensamkommande barn och unga är även en särskilt riskutsatt grupp migranter som uppmärksammats på senare år.

3.1.6. Under vilka villkor och omständigheter köper och säljer personer sexuella tjänster?

För många av personerna med erfarenhet av sex mot ersättning ses en hög grad av ekonomisk utsatthet och en brist på andra försörjningsalternativ. Detta gäller särskilt migranter som säljer sex. I enkätstudien uppger endast en tredjedel att de har en inkomst via anställning eller eget företag. Många lider även av psykisk ohälsa. Färre än hälften av de svarande på webenkäten uppger att deras hälsa är god, något som bland annat kan härledas till våldsutsatthet och upplevd stigmatisering. Många upplever även en oro kopplad till den egna hälsan och säkerheten i relation till att sälja sex, såväl som en oro över att bli dåligt bemött av myndigheter samt att familj, vänner och bekanta ska få kännedom om att de säljer sex. Över 80 procent av de svarande i enkäten uppgav att de hade blivit utsatt för påtryckningar eller brott i samband med sex mot ersättning. En stor andel av dem som sålt sex uppger även att de har erfarenheter av gränsförskjutningar, tvång och olika typer av våld. Samtidigt uppges få anmäla sin brottsutsatthet på grund av brister i bemötande från polis och rättsväsende, såväl som låga chanser för fällande domar. Migranter som säljer sex är särskild sårbara då många inte vågar kontakta polisen av rädsla för att bli utvisade ur landet.

I intervjuerna är det även flera som berättar om erfarenheter av att ha utsatts för grooming och sexuella övergrepp som barn. I studien *Unga, sex och internet* framkom att 27 procent av pojkarna och 64 procent av flickorna som sålt sex även hade varit utsatta för orala, vaginala eller anala övergrepp tidigare i sitt liv (Svedin m.fl. 2021).

Många personer med erfarenhet av att sälja sex delar även erfarenheter av att bli utsatta för stigmatisering, diskriminering och exkludering, vilket riskerar leda till känslor av skuld och skam. Det kan även innebära att personer med erfarenheter av att sälja sexuella tjänster väljer att inte söka stöd av rädsla för att få ett dåligt bemötande. Grupper som är överrepresenterade bland personer som säljer sex så som migranter, personer med missbruksproblematik, personer med olika funktionsvariationer och hbtqi-personer är inte sällan utsatta för stigmatisering och diskriminering utifrån flera olika grunder, vilket leder till ökad sårbarhet.

Covid-19-pandemin tycks även ha inneburit en större utsatthet för personer som säljer sex. Vissa av de som säljer sex är även utsatta för människohandel eller andra typer av exploatering, exempelvis kopplat till arbete, brottslighet eller tiggeri. I polisens lägesrapport för 2019 framkom att det under året anmäldes totalt 276 brott rörande människohandel och 133 brott rörande koppleri. Få av dessa leder till åtal och ännu färre leder till fällande dom.

3.1.7. Vilka arenor används vid köp och försäljning av sexuella tjänster?

Att ta kontakt via internet eller sociala medier uppges vara det vanligaste för både den som köper och den som säljer sex. I kartläggningen identifierades 32 olika webbplatser som explicit marknadsför försäljning av sexuella tjänster och som alla administreras från utlandet. Antalet sidor har ökat markant sedan den senaste kartläggningen och det har skett en tydlig professionalisering av kommunikationen. Designmönster och utbudet av webbtjänster tycks alltmer likna konventionella företag. Till form och innehåll påminner affärsmodellen om annan e-handel, där aktörerna bakom sidorna gör ekonomisk vinst bland annat genom att ta betalt av den som vill annonsera eller genom reklamintäkter. Kontakter tas även genom andra sociala medieplattformar, så som exempelvis Tinder, Instagram, Snapshat, Grindr, Badoo, TikTok, KiK och Onlyfans. Även så kallade ”sugardejtningsidor” uppges attrahera yngre personer som troligtvis inte hade köpt eller sålt sex i andra sammanhang.

Prostitutionen i gatumiljö uppges ha minskat i såväl Malmö som Göteborg under de senaste åren, medan en ökning av identifierade personer i gatuprostitution har skett i Stockholm. Personer som säljer sex via gatan uppges nästan uteslutande vara migranter. Även på massagesalonger kan försäljning av sexuella tjänster förekomma, ofta i samband med andra typer av arbetskraftsexploatering. De vanligaste platserna för sexköp enligt webbenkäten riktad till personer med egna

erfarenheter uppges vara i säljarens eller köparens hem, samt på hotell. Många uppges dock att de i allt högre grad blir avvisade från hotell vid misstänkt sexhandel. Försäljning sker även i bilar, utomhus, i hyrda lägenheter, på porrbiografer, offentliga platser eller på köparens arbetsplats. Många uppges även sälja sex digitalt via till exempel webbcam eller i form av bilder och/eller filmer.

3.1.8. Vilka behov av insatser är identifierade för personer som köper sexuella tjänster? Hur uppfattar berörda parter insatser och bemötande från myndigheter och idéburna organisationer?

Informanter från KAST-mottagningarna belyser vikten av att tillgängliggöra psykosocialt stöd och behandling för personer som köper sexuella tjänster runt om i landet. Av de personer som själva köpt sex och som svarade på webbenkäten uppgav dock bara några få respondenter att de någonsin behövt hjälp eller stöd i samband med sex mot ersättning. Utöver testning för HIV och andra sexuellt överförbara sjukdomar uttrycktes få behov av andra insatser. Samtidigt uppges stigmatisering och rädsla för dåligt bemötande vara ett hinder för dem som skulle vilja söka stöd. Få av de svarande tycktes dock uppfatta sina köp av sexuella tjänster som ett problematiskt beteende. Bland dem som sökt stöd hos KAST-mottagningarna tycks många primärt uppleva att sexköpen orsakat lidande för dem själva eller för personer i deras närhet, snarare än att reflektera över hur handlingarna påverkat den de köpt sex av. Motivationen till förändring bland klienter på KAST-mottagningarna uppges vara betydligt lägre bland dem som blivit gripna för sexköp, jämfört med dem som söker sig till verksamheten på eget initiativ. Verksamheterna som arbetar med målgruppen lyfter även vikten av förebyggande insatser. Det tycks i dagsläget även saknas insatser eller verksamhet som riktar sig till, eller når, målgruppen unga som köper sex.

3.1.9. Vilka behov av insatser är identifierade för person som säljer sexuella tjänster? Hur uppfattar berörda parter insatser och bemötande från myndigheter och idéburna organisationer?

Myndigheter och organisationer rapporterar generellt sett ett stort behov av insatser riktade mot personer som säljer sex. Det varierar dock i vilken grad dessa personer själva upplever sig ha ett behov av hjälp eller stöd. Många i gruppen har en komplex problematik, exempelvis i form av samsjuklighet eller social utsatthet. När det kommer till målgruppens egna upplevelser av bemötande visar resultatet dock på stora brister. Nöjdast var respondenterna med bemötandet från de specialiserade verksamheterna som specifikt arbetar med sex mot ersättning. Sämst bemötande upplevdes komma från Migrationsverket, Arbetsförmedlingen och domstolar. Många upplever stigmatisering, diskriminering och bristande kunskap hos yrkesverksamma.

En majoritet i undersökningen med personer med erfarenhet av sex mot ersättning uttrycker behov av stöd. Störst behov tycks finnas kring att få kontakt med psykolog/terapeut/kurator, samt att få hjälp att testa sig för HIV och andra sexuellt överförbara sjukdomar. I intervjuerna lyfts betydelsen av att få ett individanpassat stöd som baseras på personens faktiska behov och förutsättningar. Några av de intervjuade verksamheterna lyfter särskilt fram ett behov av förebyggande insatser och ett förbättrat stöd till barn som utsätts för sexuell exploatering. Flera av personerna med egna erfarenheter av att ha utsatts för betalda sexuella övergrepp som barn vittnar om hur de mötts av skuldbeläggande och osynliggörande av vuxenvärlden. Bilden av ”sex som självskadebeteende” riskerar att reducera erfarenheter av våldsutsatthet till ett beteendeproblem hos individen.

Studien visar även att tillgången till specialiserat stöd för personer som befinner sig i prostitution eller som utsatts för människohandel för sexuella ändamål är ojämnt fördelat över landet. Det saknas även en nationellt sammanhållen strategi kring detta. Fler specialiserade mottagningar efterfrågas men framför allt lyfts vikten av att höja kunskapen inom ordinarie socialtjänst och hälso- och sjukvård. Det upplevs även finnas otydliga direktiv gällande vem som har ansvar att erbjuda insatser till målgruppen och många upplever att tillgången till hjälp är avhängig kunskapen och intresset hos enskilda handläggare.

Flera av de intervjuade verksamheterna föreslår att erfarenheter gällande sexuell exploatering rutinmässigt bör screenas inom exempelvis socialtjänsten samt hälso- och sjukvården. De lyfter även vikten av uppsökande insatser, digitalt stöd, lågtröskelverksamheter, information om rättigheter samt möjlighet till företräderskap. En faktor som målgruppen själva beskriver som central är att stödet inte ska vara villkorat, exempelvis i relation till drogfrihet.

Ytterligare behov som lyfts fram är tillgången till traumabehandling, kunskapshöjande insatser och tydligare riktlinjer och rutiner för arbetet med personer som har erfarenhet av sex mot ersättning. Även migranternas särskilt utsatta situation lyfts fram, såväl som kunskapsbrister gällande människohandel och EU-migranter inom ordinarie socialtjänst.

3.2. PANDEMINS PÅVERKAN PÅ OMRÅDET

3.2.1. Förändringar i uttrycksformer och myndigheters arbete

Pandemin har haft en direkt påverkan på målgruppen vilket bland annat framkommer i regionkoordinatorernas årsrapporter, i intervjuerna inom ramen för omfattningskartläggningen samt i de myndighetsgemensamma samtal som Jämställdhetsmyndigheten har genomfört.

I början av pandemin fick Jämställdhetsmyndigheten signaler från kommunala verksamheter och regionkoordinatorer som möter utsatta att antalet män som köper sexuella tjänster hade minskat. Verksamheterna beskrev samtidigt att fler kvinnor återföll i prostitution som ett resultat av att de förlorat anställningar eller fått minskade inkomster.

Gränspolisens har även rapporterat att det under pandemin rest in nya grupper av människor från länder med en mer omfattande nedstängning. I samband med detta har det även funnits misstanke om människohandel.

I vissa regioner har omfördelningen av polisens resurser under pandemin inneburit mer riktade insatser mot prostitution och människohandel, medan andra regioner istället har minskat resurserna för detta arbete. Planerade uppsökande insatser från socialtjänst och polis har ibland fått ställas in, vilket resulterat i att färre individer har erbjudits hjälp. I samarbetet med International Organization for Migration (IOM) har regionkoordinatorerna ibland haft svårt att erbjuda adekvat stöd i återvändandeprocessen på grund av hinder för inresor och nedstängda stödverksamheter i hemländerna.

Vidare beskrivs att det inom hälso- och sjukvården har funnits svårigheter med att covidtesta kvinnor i prostitution som reser genom landet och som har symptom på Covid-19. Detta har inneburit en ökad risk för smittspridning. Avsaknaden av rutiner för att kunna boka testning när man saknat svenskt personnummer har varit en av anledningarna.

3.2.2. Särskilt rörande barn – effekter av pandemin

I och med att möjligheterna till att resa har begränsats kraftigt under pandemin ser polisen att antalet sexuella övergrepp på barn begångna av svenskar män utomlands har minskat.

Samtidigt har förövarnas aktivitet på nätet ökat. Både riktat mot barn i och utanför Sverige. Många barn har på grund av pandemin inte kunnat delta i skola och fritidsaktiviteter i samma omfattning som tidigare och har därmed tillbringat mer tid på nätet, där de även riskerat att utsättas för sexuell exploatering. Under pandemin har många barn även haft ett sämre skyddsnät av vuxna i närheten som

kunnat upptäcka signaler på utsatthet. Detta bekräftas av en rapport från Europol (Europol, 2020).⁶ Barns utsatthet diskuteras vidare under rubrik 4.3.

3.3. MYNDIGHETSSAMVERKAN OCH INSATSER

Jämställdhetsmyndigheten har haft i uppdrag att redovisa goda exempel på insatser och myndighetssamverkan i ärenden som rör barn och unga respektive vuxna som utnyttjas i prostitution eller människohandel. I uppdraget ingick även att kartlägga lokala och regionala insatser för denna grupp samt för gruppen som köper sexuella tjänster. I enkätundersökningen samt under dialog- och samverkansmöten framkom en rad exempel på väl fungerande myndighetssamverkan och insatser på området. Även i regionkoordinatorernas årsberättelser finns uppgifter av intresse. Nedan redovisas några exempel på regionala och lokala insatser samt myndighetssamverkan som Jämställdhetsmyndigheten uppmärksammat som särskilt betydelsefulla.

3.3.1. Myndighetssamverkan

Samverkan på nationell nivå

Jämställdhetsmyndighetens samordnade roll är tydlig när det gäller prostitution och människohandel. För att arbetet mot att barn, unga och vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel ska kunna stärkas och bli mer målinriktat, effektivt och långsiktigt är en fungerande myndighetssamverkan nödvändig. Jämställdhetsmyndigheten arbetar med frågan i flera pågående uppdrag.

I uppdraget Ökad upptäckt av våld (A2019/01517/JÄM)⁷ samverkar Jämställdhetsmyndigheten med Socialstyrelsen, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Migrationsverket i syfte att skapa förutsättningar att bättre upptäcka om någon utsätts för våld eller utsätter någon annan för våld. Rutiner och manualer arbetas fram gemensamt för att personal som möter klienter ska adressera våldet. Uppdraget har även innefattat kunskapshöjande insatser om sexuell exploatering av barn, samt prostitution och människohandel.

Jämställdhetsmyndigheten ska även fortsatt erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärare och andra utbildningsansvariga vid universitet och högskolor, i frågor som rör mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer

⁷ [Uppdrag att planera för utökad samverkan i frågor om förbättrad upptäckt av våld i nära relationer m.m. \(regeringen.se\)](https://www.regeringen.se/uppdrag/2019/01/517-jam)

(S2018/01831/JÄM (delvis)).⁸ Myndigheten har därför ett nära samarbete med ett flertal universitet och högskolor. I uppdraget ingår även frågor om hedersrelaterat våld och förtryck, barn- och tvångsaktenskap, könsstympning av kvinnor, våld mot barn, samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål och hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relationer. Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet erbjuder särskilt kursen ”Att undervisa om prostitution och människohandel för sexuella ändamål”.

Jämställdhetsmyndigheten samordnar det operativa nätverket Nationellt metodstödsteam (NMT). I arbetet samverkar en rad myndigheter som har kontinuerliga erfarenhetsutbyten. Teman på mötena med NMT har under uppdraget varit bland annat stöd och skydd för barn samt kopplingen mellan hedersrelaterat våld, prostitution och människohandel.

Samverkan på regional och lokal nivå

Regionkoordinatorerna

Regionkoordinatorerna mot prostitution och människohandel lyfts genomgående fram som en viktig resurs i arbetet på området. De utgör även en viktig resurs i flera myndigheters arbete och finns med som betydelsefulla aktörer i olika myndigheters rutiner. Regionkoordinatorerna ingår i de regionala metodstödsgrupperna, RMS; (vilka beskrivs utförligare nedan) och i länsstyrelsernas samverkansgrupper/resursteam.

Regionkoordinatorer kan även medverka för att synliggöra de brottsutsatta när polis eller andra myndigheter genomför tillsyn eller tillslag. De kan informera brottsutsatta och personer som köper sexuella tjänster om vilka stödinsatser de har rätt till samt finnas med för att se att stödfunktioner aktiveras.

Regionkoordinatorer samverkar med kommuner i att skapa lokala handlingsplaner mot prostitution och människohandel samt för att utbilda myndighetspersoner.

Idag har samtliga regioner i Sverige regionkoordinatorer som bidrar till ökad upptäckt och möjliggör för stöd till de som är utsatta för prostitution och människohandel. Antalet identifierade ärenden om misstänkt människohandel har ökat i de regioner där tjänster införts, vilket visar att regionkoordinatorerna fyller en viktig funktion på området. Under 2021 inrättas nya tjänster i flera regioner.

Jämställdhetsmyndigheten har tagit fram en gemensam arbetsbeskrivning för regionkoordinatorerna, samt en modell för samverkan och finansiering. De utökade anslagen till Jämställdhetsmyndigheten i samband med vårandringsbudgeten 2021 möjliggjorde ett tillfälligt ökat stöd till regionkoordinatorernas arbete.

Myndigheten har kallat till samverkansmöten med aktuella kommuner med syfte

⁸ [Ändringsbeslut 2020-06-25 Myndighet Jämställdhetsmyndigheten - Ekonomistyrningsverket \(esv.se\)](https://www.esv.se/Andringsbeslut-2020-06-25-Myndighet-Jamstalldhetsmyndigheten-Ekonomistyrningsverket)

att utbyta erfarenheter om hur medlen kan användas för att stärka det pågående arbetet i regionerna.

Länsstyrelsernas arbete

Länsstyrelserna har i uppdrag att förebygga och bekämpa prostitution och människohandel på regional nivå. De fyller en särskilt viktig roll i det regionala utvecklingsarbetet, bland annat genom att främja samverkan mellan olika aktörer och utveckla det förebyggande arbetet. De erbjuder även kompetens- och metodstöd samt andra kunskapshöjande insatser, exempelvis till myndigheter, kommunala verksamheter och idéburna organisationer.

Inom ramen för länsstyrelsernas regionala uppdrag samordnas regionala samverkansgrupper och regionala resursteam mot prostitution och människohandel. De regionala samverkansgrupperna utgör en operativ så väl som strategisk resurs för att främja och effektivisera samverkan mellan regionala aktörer som arbetar mot prostitution och människohandel. De driver och utvecklar även arbetet mot prostitution och människohandel i länen. I samverkansgrupperna ingår bland andra Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Migrationsverket, hälso- och sjukvården, socialtjänsten och kommunala stödverksamheter (exempelvis Mika- och KAST-mottagningar eller Stödcentrum för brottsutsatta). Flera länsstyrelser har dessutom anordnat regionala konferenser tillsammans med civilsamhällesorganisationerna Unizon och Talita som fått stort genomslag.

Regionalt metodstöd (RMS-grupper)

Regionalt metodstöd, RMS-grupperna, utgör den operativa delen av regeringsuppdraget för att motverka fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet (A2017/02422/ARM, A2017/00678/ARM).⁹ Grupperna leds av Arbetsmiljöverket. I utpekade riskbranscher görs myndighetsgemensamma arbetsplatsbesök för att verka för sunda och rättvisa förhållande på arbetsmarknaden.

Idag finns RMS-grupper i samtliga av landets sju polisregioner. I grupperna ingår representanter från åtta myndigheter: Skatteverket, Arbetsmiljöverket, Migrationsverket, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten samt Jämställdhetsmyndigheten. Jämställdhetsmyndigheten har bland annat bidragit med att synliggöra personer utsatta för prostitution och människohandel. Identifiering av potentiellt utsatta personer och aktivering av de stöd- och skyddsprocesser som finns är nu en naturlig del i arbetet. Jämställdhetsmyndigheten har även utbildat en stor andel av landets

⁹ [Uppdrag om fortsatt myndighetssamverkan för att motverka fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet \(regeringen.se\)](#)

arbetsplatsinspektörer i frågorna och då särskilt fokuserat på kunskap om multipel exploatering.

ThaiWise - ett exempel på idéburet och offentligt partnerskap

ThaiWise är ett projekt som skapats inom ramen för ett IOP (Idéburet och offentligt partnerskap) mellan Malmö stad och civilsamhällesorganisationen Noomi - Hela människan. Projektet drivs med stöd av stadsbidrag från Jämställdhetsmyndigheten. Syftet med projektet är att erbjuda thailändska kvinnor i massagebranschen kunskap om sina rättigheter och stöd- och hjälpinsatser. Detta då studier visar att denna grupp löper stor risk att utsättas för prostitution och människohandel, såväl som arbetskraftsexploatering. I projektet samarbetar olika delar inom förvaltningen med regionkoordinatören mot människohandel och civilsamhällesorganisationen.

Insatserna inom projektet planeras och samordnas genom en arbetsgrupp bestående av representanter från Noomi, Malmö stad (arbetsmarknads- och socialförvaltningen, miljöförvaltningen och integration och boende) och Evonhuset. I samarbetet finns även representanter från den thailändska ambassaden i Sverige och den svenska ambassaden i Thailand. Det finns även en referensgrupp bestående av kvinnor från målgruppen som spelar en stor roll i det operativa arbetet och som även medverkar i beslutsprocesser i arbetsgruppen. Regionskoordinatorerna har inom samarbetet tagit fram en checklista vid misstanke om människohandel för att identifiera utsatta för att kunna erbjuda stöd och skydd. Checklistan ska användas av miljö- och hälsoskyddsinspektör och Arbetsmiljöverkets inspektörer vid arbetsplatsinspektioner.

3.3.2. Insatser på området

Nationella insatser

Plattformen Civila Sverige mot människohandel

Plattformen Civila Sverige mot människohandel samlar organisationer och aktörer som verkar inom ramen för civilsamhället och som möter eller arbetar för att hjälpa utsatta för människohandel och människohandelsliknande exploatering. Plattformen bedriver ett nationellt stödprogram för personer som är utsatta för prostitution och människohandel som ett komplement till de offentliga verksamheter som erbjuder stödinsatser till utsatta. Nationella stödprogrammet finansieras sedan våren 2021 av Jämställdhetsmyndigheten.

Regional och lokal nivå

Mottagningar för köpare av sexuella tjänster (KAST).

KAST-mottagningar finns i dagsläget i Stockholm, Göteborg, Malmö (Evonhuset), Karlstad, Umeå, Västerås, Skellefteå, Luleå och Östersund. På flera håll i landet förs diskussioner om att öppna ytterligare mottagningar. Mottagningarna som är en del av socialtjänsten i respektive kommun, erbjuder insatser till personer som köper sex eller som har problem med olika typer av tvångsmässiga eller destruktiva sexuella beteenden. Alla är välkomna oavsett könstillhörighet, även par. De som söker sig till KAST-mottagningarna är till övervägande del män och de gör det på eget initiativ, eller i anslutning till att de gripits av polis i samband med köp av sexuella tjänster. KAST-mottagningarna erbjuder stödsamtal och behandling för att bryta destruktiva sexuella beteenden.

Mikamottagningarna

Mikamottagningarna vänder sig till personer med erfarenhet av att vara utsatt i prostitution eller människohandel samt till personer som upplever att de ”skadar sig med sex”. Majoriteten av deras klienter är kvinnor. Verksamheterna erbjuder även stödjande samtal till anhöriga. Mikamottagningar finns i dagsläget på fyra orter i landet: Stockholm och Göteborg, samt sedan 2021 även i Borås. I Malmö bedrivs en liknande stödverksamhet genom Evonhuset.

I Stockholm är Mikamottagningen samlokaliserad med Mikahälsa som erbjuder stöd från barnmorska, gynekolog, psykiatriker och psykolog.

I Göteborg har Mikamottagningen utvecklat en behandlingsmodell med goda behandlingsresultat. De ser att deltagarna i hög grad upplever sig ha ökat sin livskvalitet, kommit ut i sysselsättning, fått bättre relationer och fått en ökad tillit till samhället och individer. Arbetet beskrivs som relationellt och långsiktigt och innefattar traumabehandling. Att samarbeta med och involvera andra yrkesverksamma är en del i mottagningens arbete. Detta kan exempelvis gälla myndigheter, psykiatri, arbetsmarknadsåtgärder, sjukvård, boendestöd och skyddat boende.

Regionalisering av KAST/MIKA

I Stockholmsregionen pågår ett projekt för att regionalisera KAST- och Mikamottagningarna där även regionkoordinatorerna ingår. Syftet med projektet är att säkerställa att personer utsatta för prostitution och människohandel samt personer som köper sexuella tjänster får tillgång till ett kvalitativt och likvärdigt stöd oavsett var i regionen de bor. Arbetet har tidigare bara bedrivits i Stockholms stad. Projektet pågår under 2021 och ambitionen är att samverkansavtal skall skrivas med fler kommuner i regionen.

Andra mottagningar

Flera regioner bjuder även andra typer av regionala insatser. Ett exempel är Akutmottagningen för våldtagna på Södersjukhuset i Stockholm och en liknande mottagning på Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg. I Västra Götalandsregionen finns SMC-pilen som är en mottagning specialiserad på sexuell hälsa och utsatthet. Målgruppen är personer som på olika sätt befinner sig i sexuell utsatthet.

3.3.3. Särskilt rörande barn – myndighetssamverkan och insatser

Samverkan kring barn som utsätts för exploatering, prostitution och människohandel sker idag mellan många olika myndigheter och på olika nivåer.

Regionkoordinatorer

I dialogsamtal och enkätundersökningen lyfts bland annat regionkoordinatorernas metodutvecklingsarbete kring uppsökande insatser, till exempel vid misstanke om tiggeri och sexuell exploatering. Utvecklingsarbetet består bland annat i att skapa kontaktvägar till socialsekreterare som arbetar med ensamkommande barn i andra kommuner för att snabbt kunna meddela att barn är på väg till annan kommun för att tidigt fånga upp den unge i den nya kommunen. Vikten av samverkan i dessa ärenden mellan kommunerna poängteras av många aktörer. Det pågår även utvecklingsarbete gällande utsatta barn från andra EU-länder där samverkan mellan regionkoordinatorer, ambassader och Utrikesdepartementet säkerställer att barnet får adekvat stöd inom rimlig tid utifrån den unges behov.

I Stockholmsregionen är idag en regionkoordinator inriktad specifikt på barn och unga. Regionkoordinatorer har riktade uppsökande insatser mot barn, bland annat i samarbete med polisen. Detta leder till att betydligt fler barn och unga utsatta för exploatering har uppmärksammats, jämfört med i andra regioner. Detta innebär i sin tur att fler barn och unga erbjuds stöd och skydd. I Stockholm finns även socialsekreterare med särskilt fokus på unga som utsätts för sexuell exploatering.

Jämställdhetsmyndigheten har efter ökade anslag i vårändringsbudgeten 2021 haft möjlighet att ytterligare stärka regionkoordinatorernas arbete. Myndigheten har rekommenderat kommunerna att använda medlen till arbete med utsatta barn och unga.

Preventell

Flera instanser har även lyft upp hjälplinjen Preventell som en viktig del av det förebyggande arbetet. Preventell är en nationell hjälplinje för oönskad sexualitet som drivs av Karolinska universitetssjukhuset.

Barnahus

I ett flertal av Sveriges kommuner finns Barnahus, vars verksamhet bygger på en väl fungerande myndighetssamverkan som kan uppmärksamma barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel. På Barnahuset finns ofta polis, åklagare, läkare, socialtjänst och personal från barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Syftet med Barnahuset är att barnet ska ha en kontaktpunkt där hen får möjlighet att möta de professioner som behövs på ett samlat och barnanpassat sätt. När barn misstänks ha utsatts för brott har nämnda professioner ett tvärprofessionellt samråd för att förbereda stödet som barnet kan antas ha behov av. Barnahus lyfts av olika aktörer fram som en verksamhet med förutsättningar att på ett samlat sätt stärka arbetet för att barn som är utsatta för exploatering ska få rätt stöd.

Östersjöstaternas råd genomförde under 2020–2021 ett projekt med Barnahus i syfte att undersöka om dessa kan förbättra identifieringen av barn utsatta för exploatering och människohandel, samt i större utsträckning inkludera denna målgrupp i sin verksamhet. Arbetet resulterade i rapporten *In need of target support – The role of Barnahus in identification and investigation on child trafficking and the support and assistance provided to victims* (Finch, N. & O'Donnell, R., 2021). Rapporten presenterades i juni 2021. Östersjöstaternas råd kommer att fortsätta arbetet under hösten 2021 i syfte att Barnahus tydligare ska arbeta med målgruppen för att fler unga utsatta ska kunna identifieras och erbjudas stöd. Jämställdhetsmyndigheten är samverkanspartner i projektet.

Screeningverktyg

Annat arbete som berör identifiering av barn är användning av anpassade screeningverktyg. Kunskapscentrum för sexuell hälsa i Västra Götaland har tagit fram ett screeninginstrument, SEXIT, för ökad upptäckt av exploatering och prostitution. SEXIT används av verksamheter som möter unga exempelvis ungdomsmottagningar, elevhälsoteam samt barn- och ungdomspsykiatri.

Europeiskt samarbete

Jämställdhetsmyndigheten deltar i ett EU-projekt om ensamkommande barn i Europa. Projektet är initierat av justitiedepartementet i Frankrike och förutom Jämställdhetsmyndigheten deltar även företrädare från Italien och Spanien. Syftet med projektet är att få större kunskap om hur barn rör sig mellan länderna och hur

länderna kan hitta en gemensam guide med goda exempel och arbetssätt för att förhindra att barn hamnar i utsatthet och olika former av exploatering.

Stödverksamheter riktade mot barn och unga

Flera kommunala och regionala stödverksamheter samt civilsamhällesorganisationer har också särskilt fokus på barn och unga utsatta för exploatering, prostitution och människohandel.

Det finns ett antal specialiserade enheter i landet där utsatta kan få stöd. I Stockholm får personer som är utsatta och under 18 år hjälp vid Stödcentrum för brottsutsatta där det bland annat erbjuds samtalsstöd. Till Evonhuset i Malmö är den som är över 15 år och utsatt för prostitution välkommen. I Göteborg tar Mikamottagningen även emot barn. Barn och ungdomar kan också vända sig till Stödcentrum för brottsutsatta i Göteborg. Sexualmedicinskt centrum i Göteborg (SMC-Pilen) erbjuder bland annat samtal och rådgivning samt provtagning. Specialiserade mottagningar finns även på andra orter i landet. Barn och unga tas även om hand inom primärvården, barn-och ungdomspsykiatri, ungdomsmottagningar och inom socialtjänstens ordinarie verksamhet.

Några av de insatser som drivs av civilsamhälleorganisationer beskrivs här:

Stadsmissionen driver verksamheter med fokus på ensamkommande barn för att motverka sexuell exploatering. För att nå barnen och bygga tillit erbjuder Stadsmissionen bland annat läshjälp.

RFSU Ungdom möter personer av alla kön och könsidentiteter. Deras särskilda kompetens gällande unga hbtqi-personer är viktig. RFSU driver Pegasus, en stödchatt som riktar sig till hbtqi-personer med erfarenhet, eller som har funderingar kring, sexuell exploatering.

Utöver ECPAT:s tipssida ECPAT Hotline finns sedan mars 2020 en särskild stödlinje för barn under 18 år. Stödlinjen heter Ditt ECPAT och ger information om rättigheter, råd, stöd och hjälp med nedtagning av nakenbilder som sprids mot barnets vilja. Barnen kan chatta, ringa eller mejla om allt som har med bilder, sexuella kränkningar, hot och övergrepp att göra och få svar av jurister, socionomer och psykologer.

Ellencentret är en stödverksamhet som riktar sig till personer mellan 15 och 25 år, oavsett kön eller könsidentitet, som har erfarenhet av olika former av sexuell utsatthet, bland annat sexuell exploatering. Verksamheten drivs av organisationen 1000 möjligheter som sedan 2010 har arbetat med målgruppen, både online och genom deras samtalsmottagning. Ellencentret erbjuder anonymt och kostnadsfritt stöd via deras chatt, enskilda stödsamtal eller gruppsamtal och behandling på deras mottagning i Stockholm.

3.4. METODSTÖD OCH KOMPETENSUTVECKLING

I uppdraget ingår att samla och sprida kunskap och stödmaterial till yrkesverksamma om hur de kan agera i ärenden om barn och unga respektive vuxna som utnyttjas eller riskerar att utnyttjas i prostitution eller människohandel, samt hur det förebyggande arbetet gentemot gruppen som köper sexuella tjänster kan bedrivas. Vid behov ska myndigheten därutöver erbjuda utbildningsinsatser till yrkesverksamma som möter barn och unga respektive vuxna som utnyttjas i eller riskerar att utnyttjas i prostitution eller människohandel och/eller personer som utnyttjar denna grupp.

3.4.1. Metodstöd

Manual vid misstanke om människohandel

Jämställdhetsmyndigheten har reviderat Manual vid misstanke om människohandel. Manualen har spridits till yrkesverksamma via länsstyrelserna runt om i landet. Den spreds även digitalt i samband med den konferens som Jämställdhetsmyndigheten anordnade i samband med Sexköpslagen 20 år. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har i sina kanaler spridit Manualen och Jämställdhetsmyndighetens webbutbildning mot sexuell exploatering, prostitution och människohandel.

Informationsmaterial

Rapporter och informationsfilmer som tagits fram inom arbetet med att motverka arbetskraftsexploatering har spridits via Jämställdhetsmyndighetens kanaler så som NMT, länsstyrelser och andra myndigheter som till exempel Arbetsmiljöverket.

Jämställdhetsmyndigheten har också spridit en broschyr om regionkoordinatorernas arbete via länsstyrelsernas nätverk.

Resekurage, en årlig kampanj som Jämställdhetsmyndigheten lanserar tillsammans med ECPAT och Childhood, fick pausas på grund av pandemin. Det ansågs inte relevant att genomföra en kampanj riktad till reseindustrin under en pandemi med nationella rekommendationer att undvika icke nödvändiga resor. När reserestriktionerna återtogs planeras att återuppta kampanjen.

Under perioden har en större kampanj, Tillsammans mot våld, genomförts av Jämställdhetsmyndigheten och Länsstyrelserna med fokus på Covid-19 och våldsutsatthet där prostitution och människohandel inkluderats.

Kampanjen ”Vem är polare, vem är groomare?”

Jämställdhetsmyndigheten har identifierat att det finns ett behov av att öka kunskapen om sexuell exploatering av barn och unga på nätet. Under pandemin har många barn och unga spenderat mer tid på nätet. Förövare söker sig till plattformar där barn och unga befinner sig. För att uppmärksamma och synliggöra sexuell exploatering av barn och unga på nätet, har Jämställdhetsmyndigheten tagit fram en kampanj om grooming kallad ”Vem är polare, vem är groomare?”. Syftet med kampanjen är att förebygga och motverka sexuella övergrepp av barn och unga på nätet, genom att uppmuntra och stödja föräldrar och vuxna i barn och ungas närhet, att samtala med barn om nätet.

Kampanjen lanserades i juni 2021 och spreds genom sociala medier. På Jämställdhetsmyndighetens webb finns en samlingssida med information och konkreta råd vad föräldrar och vuxna kan göra, vad de ska tänka på i samtal med barn och unga, samt var de kan vända sig för att få stöd och hjälp om något händer.

Jämställdhetsmyndighetens webbsida

Jämställdhetsmyndighetens nya webbsida kommer att lanseras under hösten 2021. I dagsläget pågår ett digitalt utvecklingsprojekt för hela Jämställdhetsmyndighetens webbsida, som i skrivande stund är inne i sitt slutskede. Vägledande för utvecklingsarbetet är dels att samla myndighetens nuvarande webbplatser under ett tak, dels att bli en webbplats som bättre ska möta besökarens behov inom myndighetens ansvarsområde.

Ett mål för projektet är bygga grunden för att jämställdhetsmyndigheten.se blir ett digitalt nav för alla som söker fakta om jämställdhet och verktyg för jämställdhetsarbete inklusive området prostitution och människohandel för alla ändamål. Webbplatsen ska vara känd för yrkesverksamma vid myndigheter och andra aktörer, hos civilsamhällesorganisationer och tillgänglig för en intresserad allmänhet. Sajten ska bidra till att göra Jämställdhetsmyndighetens mål och uppdrag tydliga genom att vara lättanvänd, enhetlig, inkluderande och tillgänglig.

Under förstudien undersöktes möjliga synergieffekter mellan webbplatser och över webbplatsernas struktur och roll i myndighetens strategiska kommunikation. Analysen resulterade bland annat i att integrera NMT:s webbplats med jämställdhetsmyndigheten.se. Myndigheten har därutöver identifierat behovet av att samla eget och andras material om prostitution och människohandel för alla ändamål på Jämställdhetsmyndighetens hemsida. Informationen skall vara heltäckande och relevant för yrkesverksamma på området. På hemsidan skall finnas såväl fördjupad information som nyheter och aktuella evenemang. Sidan skall bidra till Jämställdhetsmyndighetens mål att vara det naturliga navet i myndigheternas arbete mot prostitution och människohandel. Exempel på material som kommer att finnas på sidan är metodstöd för yrkesverksamma, checklistor,

länkar till egna och andras utbildningar, verktyg att använda i undervisning, samt användbara screeningsverktyg.

Spridningen av visst material har redan skett. Arbetet med att inkorporera allt relevant material och länkar är en större process som kommer att fortgå under hösten. Lansering av den nya hemsidan kommer att ske senare under hösten.

3.4.2. Förebyggande arbete

I uppdraget ingår att samla och sprida kunskap och stödmaterial till yrkesverksamma om hur det förebyggande arbetet gentemot gruppen som köper sexuella tjänster kan bedrivas.

Jämställdhetsmyndigheten inkluderade frågan om kännedom av förebyggande arbete eller insatser gentemot gruppen som köper sexuella tjänster i den enkätstudie som genomförts inom uppdraget.

På frågan om insatser för att motverka efterfrågan framhålls i första hand olika kampanjer men också polisens insatsveckor som syftar till att förebygga och minska köp av sexuella tjänster.

När det gäller frågan om insatser för att förebygga kommersialisering och exploatering av kvinnokroppen i pornografi kopplat till prostitution och människohandel nämner de svarande arbete som utförs av de ideella organisationerna ROKS, Unizon Talita och Porrfri barndom. Talitas material Reality check, som syftar till att motverka porrens skadeverkningar lyft också fram. Svaren visar även på stort genomslag för länsstyrelsernas regionala konferenser i samverkan med Unizon och Talita.

Många respondenter nämner att KAST-verksamheterna genom att erbjuda stöd och behandling till personer som köper sexuella tjänster är centrala i aktörer i arbetet. KAST-mottagningarna erbjuder behandling till personer som köper sexuella tjänster och verksamheten syftar till att i förlängningen förebygga köp av sexuella tjänster och minska skadeverkningar på individnivå.

I omfattningskartläggningen nämner företrädare från KAST-verksamheter vikten av förebyggande insatser i form av sexualundervisning och utmanande av destruktiva maskulinitetsnormer såväl som kampanjer för att medvetandegöra kring prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Sammanfattningsvis har Jämställdhetsmyndigheten under arbetet stött på ett antal metoder och arbetssätt som kan användas i förebyggande arbete, varav få dock är utvärderade. Några av metoderna kommer spridas via Jämställdhetsmyndighetens kanaler. Ett exempel är Parkgömmet som är ett lärospel för barn mot grooming att användas i pedagogisk verksamhet. Syftet med spelet är att öka barns riskmedvetenhet med särskilt fokus på grooming.

Utvärdering av behandlingsmetoder för köpare av sexuella tjänster

Forskningsbaserat utvecklingsarbete i Göteborgsregionen (FoU i Väst) har i uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten och Länsstyrelsen Västra Götaland utvärderat KAST-mottagningen i Göteborg. Studien ligger bilagd till denna slutrapport.¹⁰ Syftet med studien var att kartlägga hur arbetet med köpare av sexuella tjänster bedrivs och den upplevda effekten av behandlingen.

För att undersöka vilka psykosociala insatser som erbjuds personer som köper sex gjorde FoU Väst inledningsvis en begränsad litteraturöversikt över köpare av sexuella tjänster. Sökningen visade att forskningen är mycket begränsad. Det saknas också systematiska uppföljningar av verksamheter eller insatsers effektivitet. Verksamheter som KAST, som personer kan söka upp på eget initiativ, finns i stort sett bara i Sverige.

Utvärderingen vad gäller arbetssätt och behandlingsmetoder, klienternas upplevelse av behandlingen samt effekten av behandlingen visar att mottagningens klienter generellt är mycket nöjda och upplever att behandlingen har fått dem att må bättre. De har också slutat eller minskat sina köp av sexuella tjänster.

Underlaget är dock för litet för att det ska gå att dra generella slutsatser om metoder och om behandlingens effekter. Jämställdhetsmyndigheten har därför initierat en nationell utvärdering av ytterligare KAST-verksamheter i samverkan med flera länsstyrelser. Utvärderingen kommer att utföras av forskare på Göteborgs universitet och förväntas pågå under flera år.

Litteraturöversikt gällande förebyggande arbete

Jämställdhetsmyndigheten har under arbetet identifierat att det finns få utvärderade metoder avseende förebyggande arbete som är effektutvärderade.

Jämställdhetsmyndigheten har därför påbörjat en kartläggande forskningsöversikt med fokus på utvärderade metoder för att förebygga sexuella övergrepp och sexuell exploatering av barn, samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Syftet med denna litteraturöversikt är att hitta fler metoder och verk samma arbetssätt som kan spridas i en svensk kontext.

Kartläggningen täcker in forskning som publicerats under åren 2014–2021. De systematiska sökningarna har genomförts av informationsexperter vid Universitetsbiblioteket på Malmö Universitet, tillsammans med ämneskunniga utredare på Jämställdhetsmyndigheten. Sökningar har gjorts i nationella, såväl som internationella databaser. Kartläggningen omfattar forskning, studier och rapporter om utvärderade metoder och arbetssätt för förebyggande arbete på universell och selektiv nivå. Kartläggningen omfattar även forskning om utvärderat psykosocialt stöd och behandling (så kallad indikerad prevention). Sökningarna resulterade i

¹⁰ [Psykosociala insatser till köpare av sexuella tjänster.pdf \(goteborgsregionen.se\)](https://www.goteborgsregionen.se/psykosociala-insatser-till-ko-pare-av-sexuella-tjanster.pdf)

1 521 unika artiklar. Efter en genomgång av samtliga abstracts har 154 artiklar inkluderats för bedömning och närmare genomläsning i fulltext. Det pågår för närvarande ett arbete med att läsa och analysera texterna.

Hittills har följande kunnat konstateras. Endast 5 procent av artiklarna rör prostitution och 15 procent fokuserar på människohandel för sexuella ändamål. Ytterst få artiklar berör förebyggande arbete mot prostitution. Genomläsningen av artiklar gällande förebyggande arbete mot sexuella övergrepp mot barn visar dock att det finns en mängd effektutvärderade insatser på området. Det är främst skolbaserade program, men det finns även exempel på webutbildningar, datorspel, mobilappar och barnböcker. En övervägande majoritet av de utvärderade insatserna innehåller snarlika komponenter som framför allt bygger på att barn ska lära sig att känna igen förövarnas groomingstrategier och vad som är olämpliga beröringar, skydda sig mot dem och våga berätta för vuxna om ett övergrepp ägt rum. Det finns även två utvärderade exempel där arbetet med att förebygga sexuella övergrepp mot barn adresserats genom att lokalsamhällen mobiliserats i mer omfattande hela-kommunen-satsningar.

Endast ett fåtal studier rör insatser riktade mot efterfrågan och förövare. Dessa lyfter framför allt fram betydelsen av kunskaps- och attitydförändrande arbete för att reducera stigmat kring pedofila tändningsmönster för att därigenom får personer i riskgruppen att söka hjälp *innan* de riskerar att begå övergrepp. Bland exemplen syns mediekampanjer, anonyma hjälplinjer, terapeutisk behandling samt kunskapshöjande insatser för att minska fördomar bland behandlare. Under 2021 publicerades även en första forskningsartikel gällande ett skolbaserat preventionsprogram som istället för att fokusera på utsatthet syftar till att förebygga ungdomars *utövande* av övergrepp och kränkningar mot yngre barn.

Resultatet av den kartläggande litteraturöversikten kommer att publiceras i sin helhet längre fram.

3.4.3. Kompetensutveckling

Utbildningstillfälle

Jämställdhetsmyndigheten har genomfört en grundutbildning om prostitution och människohandel samt om stöd- och skyddsprocessen för offer för människohandel i Sverige. Till utbildningen har myndigheten också tagit fram ett arbetsmaterial kopplat till Manual vid misstanke om människohandel. Utbildningen vände sig till yrkesverksamma. Bland kursdeltagare fanns representanter från Polismyndigheten, Migrationsverket, Skatteverket och verksamma inom socialtjänst, hälso- och sjukvård, advokatbyråer och civilsamhällesorganisationer. Det pågår också ett arbete med att ta fram en fördjupningsutbildning och metodstöd till yrkesverksamma utifrån Jämställdhetsmyndighetens Manual vid misstanke om människohandel.

Regionkoordinatorerna mot prostitution och människohandel har av Jämställdhetsmyndigheten fått introduktion till att leda gruppövningar utifrån arbetsmaterialet. Materialet kommer att kompletteras med fiktiva ärenden som belyser olika exploateringsformer, samt med en utbildningsfilm.

Regionkoordinatorerna medverkar också i olika utbildningsinsatser anpassade efter de regionala behoven.

Inom uppdraget som rör exploatering inom arbetslivet har flera utbildningar genomförts riktade till Arbetsmiljöverkets inspektörer. Syftet är att göra dem uppmärksamma på problematiken som de kan möta under sina inspektioner. Utbildningen har filmats för att kunna spridas digitalt i hela landet.

Under 2021 ska samtliga arbetsplatsinspektörer ha genomgått utbildningen.

Ny webbutbildning

Jämställdhetsmyndigheten har identifierat att det finns stora kunskapsluckor gällande sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel samtidigt som allt fler aktörer efterfrågar kunskap inom området. Därför har Myndigheten valt att inom uppdraget utveckla en webbutbildning, som också omfattar hela ämnesområdet. Syftet med webbutbildningen är att nå fler yrkesgrupper som möter barn, unga och vuxna som har utnyttjats eller riskerar att utnyttjas i prostitution eller människohandel. Utbildningen är kostnadsfri och tillgänglig på Jämställdhetsmyndighetens webb. Den riktar sig främst till yrkesverksamma men vänder sig också till media, studenter, ideella och intresserad allmänhet. Målet med webbutbildningen är att höja den grundläggande kunskapsnivån hos yrkesverksamma och inom fler yrkesgrupper.

Webbutbildningen består av fem delar. Den första delen ger grundläggande kunskap om området och hur Sverige arbetar strategiskt med frågorna. Därefter följer tre delar, med fokus på de olika ämnena sexuell exploatering av barn, prostitution respektive människohandel. Utbildningen innehåller lagstiftning, texter, filmer och ljudreportage med sakkunniga från olika myndigheter, stödverksamheter och civilsamhällesorganisationer som arbetar med frågor som rör sexuell exploatering av barn samt prostitution och människohandel. Där finns även ett antal fiktiva berättelser som bygger på målgruppens erfarenheter. Den femte delen ger konkreta tips till yrkesverksamma om vad som är viktigt att tänka på i bemötande av personer som utnyttjats i prostitution eller människohandel, samt hur de ska identifiera personer som har utnyttjats och hur yrkesverksamma ska agera.

Webbutbildningen lanserades juni 2021. Webbutbildningen kommer även att användas inom regeringsuppdraget Att bistå Socialstyrelsen rörande kompetensstöd rörande våld i nära relation (S202/01591/SOF/(delvis)). Socialstyrelsen länkar till utbildningen på Kunskapsguiden.

3.4.4. Särskilt rörande barn – metodstöd och kompetensutveckling

Jämställdhetsmyndigheten Manual vid misstanke om människohandel innehåller information om hur myndigheterna ska agera i ärenden där barn är utsatta. Jämställdhetsmyndigheten har identifierat annat metodstöd, som till exempel spelet Parkgömmet, som nämns ovan, som kommer att finnas tillgängligt på myndighetens omarbetade webbsida.

I myndighetens nya webbutbildning rörande sexuell exploatering, prostitution och människohandel uppmärksammas barn särskilt. Kampanjen ” Vem är polare, vem är groomare?” riktar sig också specifik till personer som möter barn och unga, såväl yrkesverksamma som föräldrar.

Den påbörjade litteraturöversikten visar på att det finns en del forskning kring stöd och behandling till flickor och pojkar som utsatts för sexuell exploatering, men ytterst få artiklar som rör ett förebyggande arbete.

4. SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

I det här kapitlet redovisar Jämställdhetsmyndigheten en analys och slutsatser av omfattningskartläggningen och myndighetens arbete med uppdraget. Kapitlet avslutas med en framåtblick samlad i punktform.

4.1 VIKTEN AV ATT KONTINUERLIGT KARTLÄGGA PROSTITUTIONENS OMFATTNING

Det finns ett stort värde i att regelbundet genomföra omfattningskartläggningar, dels för att kunna följa utveckling och förändring över tid men framför allt för att kunna erbjuda ett adekvat, värdigt och väl anpassat stöd till olika grupper utifrån den mångfald av behov som finns. Kunskapen som redovisas i omfattningskartläggningar kan också användas i förebyggande arbete. I tidigare kartläggningar har fokus främst varit på att mäta och uppskatta omfattning och utbredning samt att kartlägga aktörer. I denna omfattningskartläggning har röster både från de som utsätts för prostitution och köpare av sexuella tjänster inkluderats. De ger en djupare förståelse för problematiken och kan vara ett komplement till annan data.

Omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål och framför allt de former på vilka den tar sig uttryck, påverkas av förändringar i samhället i stort. Det har i samband med denna omfattningskartläggning blivit tydligt inte minst genom den snabba framväxten av appar och olika plattformar på internet samt pandemins påverkan på området. Det är därför viktigt att omfattningskartläggningar inte sker för sällan och med samma tidsintervall.

Denna omfattningskartläggning utgår från Socialstyrelsens rekommendationer. Det har dock under kartläggningens gång blivit tydligt att metoderna för att mäta prostitutionens omfattning ytterligare kan förbättras.

Det kan handla om att inkludera frågor om utsatthet i fler studier och att skapa riktlinjer för att föra statistik inom olika verksamheter för att lättare kunna jämföra data. Ett nationellt sammanhållet metodutvecklingsarbete som pågår kontinuerligt skulle bidra till att förbättra det underlag som framtida omfattningskartläggningar har att utgå ifrån.

4.2 NYA ARENOR OCH UTTRYCKSSÄTT KRÄVER NYA ARBETSSÄTT

Den största enskilda faktorn som påverkat vilka arenor som används vid prostitution de senaste decennierna är den informations- och kommunikationsteknologiska utvecklingen. Det är klart att internet nu är den dominerande arenan för prostitution. Idag tas en stor del av kontakter mellan offer för prostitution och den som köper sexuella tjänster via olika webbsidor. Trenden har ökat under pandemin. Resultaten från omfattningskartläggningen visar att fler personer som tidigare befann sig i prostitution i gatumiljö under pandemin istället utnyttjas via de digitala arenorna, t.ex. via sidan Onlyfans eller webbkamera. Många uppges även använda olika arenor samtidigt för att få in pengar.

En annan tydlig utveckling är att kontakter tas inte endast på webbsidor avsedda för detta syfte utan att upptagningsområdet har utökats till att inkludera dejtingsidor, sociala medier, appar och även spel. En relativt ny företeelse är så kallad ”sugerdating”. En konsekvens är att det blivit lättare för förövare att komma i kontakt med potentiellt utsatta. Dessa medier används också i betydande utsträckning av unga som är extra sårbara för kontakter som tas i syfte att på olika sätt utnyttja den unga. Av de utsatta vuxna som hördes i omfattningskartläggningen hade många av dem erfarenheter av att bli utsatta för grooming som unga vilket inte sällan ansågs vara en bidragande orsak till att de även utsattes för sexuell exploatering och fortsatt utnyttjande som vuxna. Verksamheter som möter utsatta beskriver i omfattningskartläggningen hur förövare systematiskt söker på internet efter unga och särskilt sårbara offer. Här behöver föräldrar och andra i barnets närhet ges verktyg att förbereda den unge för vad hen kan bli utsatt för på nätet och hur barnet då bör agera. Jämställdhetsmyndighetens kampanj ” Vem är polare, vem är groomare?” är ett svar på just detta och på myndighetens hemsida ges stöd till föräldrar om hur de kan prata med sina barn.

Det faktum att den största delen av prostitutionen sker på nätet, ofta dolt, innebär andra och i vissa fall större utmaningar. Polisen har tvingats utveckla metoderna för att bedriva spaning på internet, vilket är en förutsättning i många fall för att kunna lagföra personer för köp av sexuell tjänst. Det uppsökande arbetet som både socialtjänst och polisen, ibland tillsammans, bedriver måste genomföras på ett sätt som är anpassad till dagens teknik. Arbetet försvåras av att kontakterna kan tas på forum där en majoritet av kontakterna inte görs i syfte att köpa en sexuell tjänst. Med tanke på den ökade aktiviteten på internet, och då särskilt riktad mot barn, behöver det brottsförebyggande arbetet och de uppsökande insatserna som framför allt polisen bedriver intensifieras. Det är avgörande att polismyndigheten bedriver ett omfattande arbete i syfte att minska antalet personer, såväl barn som unga, utsatta i prostitution eller sexuell exploatering.

Jämställdhetsmyndigheten ser ett fortsatt stort behov av stöd till yrkesverksamma i frågor som rör sexuell exploatering och ungas utsatthet på nätet. Det bör ske en

inventering av de kunskaps- och metodmaterial som utvecklats om frågorna, bland annat av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).

Uppdaterade och relevanta material kan därefter spridas till yrkesverksamma som arbetar med barn och ungdomar.

4.3 UNGAS UTSATTHET BEHÖVER SYNLIGGÖRAS

Det bekräftas från flera kartläggningar och från vårt arbete på myndigheten att barn i större utsträckning än tidigare riskerar att exploateras och utnyttjas i prostitution och människohandel. Det är bland annat ett resultat av den digitalisering som skett i samhället där olika sociala plattformar på internet blir en del av barnens liv och ett sätt på vilket förövare kan komma i kontakt med barnen. Kontakter kan tas på många olika digitala arenor, till exempel i spel som barnen använder.

Därtill har effekter av pandemin påverkat utvecklingen i negativ riktning. Polismyndigheten har visserligen sett att antalet sexuella övergrepp på barn begångna av svenska män utomlands har minskat. Samtidigt noteras dock att förövarnas aktivitet på nätet, riktade mot barn både i och utanför Sverige, har ökat.

Fler barn har under pandemin inte deltagit i skola och fritidsaktiviteter i samma omfattning som tidigare och har tillbringat mer tid på nätet där de riskerat att utsättas för sexuell exploatering. De kan också ha haft färre vuxna i närheten som kan upptäcka signaler på utsatthet.

Vissa barn är särskilt utsatta däribland ensamkommande barn, hbtqi-personer, medföljande barn, barn inom samhällsvård samt barn och unga med framför allt neuropsykiatriska funktionsnedsättning. Särskild utsatthet behandlas närmare i avsnittet 4.4.

I den senaste befolkningsstudien om ungas sexualitet och erfarenhet av sexuella övergrepp och sexuell exploatering framkom att 27,3 procent av pojkarna och 64 procent av flickorna i gymnasiet år 3 som varit utsatta för sexuell exploatering även hade varit utsatta för orala, vaginala eller anala övergrepp (Svedin m.fl. 2021)

Flera av de stödverksamheter som möter utsatta för sexuell exploatering som har intervjuats i omfattningskartläggningen, uppger att de i störts utsträckning möter unga vuxna. Ytterst få av verksamheterna som nämnt vänder sig till barn men personal från Novahuset uppger att de via deras stödchatt har kontakt med personer som ger stöd för antaganden att erfarenheter av att vara utsatt för sexuell exploatering ”kryper ner i åldrarna”

I omfattningskartläggningen vittnar vuxna kvinnor om att de varit utsatta för grooming och exploatering som barn men att detta inte tagits på allvar av myndigheter. Myndighetspersonerna har lagt skulden på barnen själva eller förklarat vad som hänt som ett resultat av deras ungdom.

Jämställdhetsmyndigheten menar att arbetet mot barn behöver förstärkas. I uppdraget har myndigheten lyft frågorna på möten med det nationella metodstödsteamet och även tagit fram kampanjen ”Vem är polare, vem är groomare?” Därutöver arbetar myndigheten aktivt med att stärka barnrättsperspektivet i alla delar av myndighetens verksamheter.

Skolan är en viktig del av barns liv och vardag. I skolan finns möjlighet att arbeta förebyggande med frågorna. Barnen kan bland annat ges verktyg för att hantera det som de möter på nätet och stärkas i att våga kontakta en vuxen om de blivit utsatta. Jämställdhetsmyndigheten anser att frågan om sexuell exploatering tydligt måste inkluderas i det nya ämnet Sexualitet, samtycke och relationer.

I Jämställdhetsmyndighetens arbete med forskningsöversikten avseende förebyggande metoder har identifierats en rad utvärderade metoder att använda i skolmiljö för att förebygga övergrepp och sexuellt våld.

I omfattningskartläggningen nämner företrädare för KAST-verksamheterna vikten av förebyggande arbete kopplat till sexualundervisningen och utmanande av destruktiva maskulinitetsnormer. Sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål är ett tydligt könat fenomen, där de som köper sex i Sverige framför allt är män. I Strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor påtalas vikten av att engagera pojkar och unga män i arbetet, en målgrupp som just skolan når.

I vissa regioner arbetar regionkoordinatorer mer fokuserat mot barn. Jämställdhetsmyndigheten har sett att i dessa regioner identifieras också fler utsatta barn och erbjuds därmed stöd- och skydd. I samband med vårandringsbudgeten fick Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att stärka regionkoordinatorernas arbete. Samverkansavtal har tecknats mellan Jämställdhetsmyndigheten, länsstyrelserna och de kommuner där regionkoordinatorerna arbetar. Jämställdhetsmyndigheten har efter beslutet i vårandringsbudgeten ökat anslagen till regionkoordinatorerna väsentligt och då särskilt framhållit vikten av att resurserna används för att stärka barnperspektivet.

Barnahus lyfts fram som en verksamhet med förutsättningar att på ett samlat sätt stärka arbetet för att barn som är utsatta för exploatering får rätt stöd. Jämställdhetsmyndigheten är mycket positiva till det metodutvecklingsarbete som påbörjats vid barnahus vilket syftar till att identifiera unga som riskerar eller utsätts för sexuell exploatering och erbjuda dem stöd. En erfarenhet som beskrivs av ett flertal aktörer som Jämställdhetsmyndigheten samverkar med, bland annat regionkoordinatorerna, är att barn utsatta för sexuell exploatering inte får det stöd som de har rätt till och att det funnits fall där barnahus inte ansett att de kunnat ta emot målgruppen.

Verksamheter som särskilt riktar sig till barn, inom till exempel hälso- och sjukvård, socialtjänst, skola och fritidsverksamhet, behöver inkludera sexuell exploatering och människohandel i sina befintliga rutiner och riktlinjer samt

erbjuda verksamma arbetssätt för att identifiera och förebygga sexuell exploatering och människohandel. Ett sätt är att inkludera frågor i screeningformulär. Formuläret Sexit har med framgång använts på ungdomsmottagningar.

Ytterligare en viktig åtgärd är att uppdatera den nationella handlingsplanen mot prostitution och människohandel med ett stärkt barnrättsperspektiv och ett fokus på särskilt utsatta grupper samt multipel exploatering.

4.4 SÄRSKILT UTSATTA GRUPPER

Det framgår tydligt av omfattningskartläggningen att vissa grupper är särskilt utsatta. Representanter för verksamheter som möter utsatta migranter i sitt arbete beskriver en extrem utsatthet. Många av de personer som de möter har inte de mest grundläggande mänskliga rättigheterna tillgodosedda. De riskerar i större utsträckning att bli utsatta för exploatering och våld då de inte sällan saknar kännedom om sina rättigheter, endast har begränsad tillgång till välfärdstjänster och inte upplever att de kan kontakta myndigheter med risk för att bli utvisade. Gruppen har dessutom blivit extra utsatt under pandemin.

Plattformen civila Sverige mot människohandel möter ofta just migranter utsatta för prostitution och människohandel. Det nationella stödprogrammet, som administreras av plattformen, är ett viktigt komplement till ordinarie stödstrukturer.

En annan grupp migranter som beskrivs som särskilt utsatta är ensamkommande barn och unga. Dessa personer beskrivs leva under extremt utsatta förhållanden då de ofta lever gömda och är beroende av inkomster från prostitution och människohandel för sin överlevnad, för tak över huvudet eller för att finansiera ett missbruk. Regionkoordinatorerna har haft ett metodutvecklingsprojekt avseende dessa barn.

I omfattningskartläggningen framgår att personer i samhällsvård är överrepresenterade i statistiken. Det gäller både kvinnliga interner inom Kriminalvården, personer som vårdas med stöd av Lagen om vård av missbrukare (LVM) eller unga som vårdas med stöd av Lagen om vård av unga (LVU). Statens institutionsstyrelse fick i uppdrag av regeringen att höja kunskapen i myndigheten om hedersrelaterat våld och förtryck, våldsförebyggande arbete inkluderat destruktiva maskulinitetsnormer, och prostitution och människohandel. Jämställdhetsmyndigheten bistår med kompetens inom området i den planerade utbildningssatsningen.

Omfattningskartläggningen identifierar också att utsatthet i prostitution och människohandel i hög grad är relaterad till ekonomisk utsatthet men då ofta i kombination med andra faktorer såsom till exempel psykisk ohälsa och missbruksproblematik.

Hbtqi-personer är överrepresenterade bland de personer som utnyttjas i prostitution. I omfattningskartläggningen har företrädare för stödverksamheten Pegasus, som drivs av RFSL, intervjuats. De uttrycker att hbtqi-personer som är utsatta för prostitution har en dubbel utsatthet då man bryter mot normer rörande sexualitet och/eller könsidentitet. Män och personer med transerfarenhet riskerar att osynliggöras.

En grupp som inte lyfts i omfattningskartläggningen men som har lyfts av regionkoordinatorerna och i samtal med det nationella metodstödsteamet är medföljande barn till personer utsatta för prostitution och människohandel. Barn drabbas indirekt som anhöriga. De kan också ha upplevt våld mot en förälder eller annan närstående som utnyttjas i prostitution eller människohandel. Barnen är brottsoffer utan att ha rättslig status som målsägande eller vittne i en rättsprocess. Dessa barn kan vara i behov av omfattande stöd- och skydd men identifieras inte alltid och får inte heller det stöd de har rätt till.

Ytterligare en problematik som uppmärksammats av de myndigheter Jämställdhetsmyndigheten samarbetar med är personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck som också utsätts för prostitution och människohandel. Jämställdhetsmyndigheten undersöker förutsättningarna för denna grupp närmare i ett särskilt uppdrag.

4.5 BEHOV AV ETT KVALITATIVT OCH LIKVÄRDIGT STÖD ÖVER HELA LANDET

I omfattningskartläggningen sammanfattade forskarna hur personer som själva var utsatta i prostitution uppfattade ett bra stöd; att erbjuda det stöd som efterfrågas; att erbjuda stödet utifrån rätt kompetens, kunskap, kännedom och respekt för att det finns olika erfarenheter och därför olika behov, och inte minst; att det stöd som erbjuds skall vara förankrat i den kunskap och de erfarenheter som kommer från personer med egen erfarenhet av att vara utsatt.

En resurs som av många lyfts som en särskilt verksam är specialiserade verksamheter så som Mika och KAST-mottagningar. Här finns särskild kompetens när det gäller stöd och behandling för personer som utnyttjas i prostitution och människohandel eller personer som köper sexuella tjänster. Dessa verksamheter finns idag främst i storstadsregionerna vilket leder till att det är stora skillnader över landet vad gäller tillgången till ett specialiserat och likvärdigt stöd. Det pågår en regionalisering av verksamheterna i Stockholms län, som en åtgärd inom ramen för Stockholms läns handlingsplan. Det strukturerade och formaliserade arbetet ger förutsättningar för ett mer likvärdigt stöd i den regionen.

I intervjuer med företrädare för myndigheter och organisationer i omfattningskartläggningen konstateras att ett av de största hindren för att säkerställa att personer med erfarenhet av prostitution och människohandel för

sexuella ändamål får sina behov tillgodosedda är att det finns otydliga direktiv vad gäller vem som har ansvar att erbjuda insatser till målgruppen. Till skillnad från andra målgrupper upplever flertalet av informanterna att erfarenheter av prostitution och människohandel för sexuella ändamål ofta osynliggörs eller upplevs som någon annans ansvarsområde. Flera lyfter vikten av att det förtydligas att socialtjänsten och psykiatrin har ett ansvar att erbjuda insatser för/behandling till personer utsatta för sexuell exploatering, prostitution och människohandel.

Vidare påpekar flertalet av de verksamheter som arbetar riktat mot personer utsatta i prostitution att en stor andel av de personer de möter har en komplex problematik, samsjuklighet och olika former av social utsatthet och därmed ett omfattande behov av insatser från både hälso- och sjukvård och socialtjänsten. Flera av de intervjuade menar att det saknas en fungerande struktur för samordning av stöd, skydd och vård för dessa personer. Behov av traumabehandling beskrivs av flera verksamheter som särskilt svårt att tillgodose. Flera av informanterna påtalar vikten av uppsökande insatser, digitalt stöd och lågröskelverksamheter.

Jämställdhetsmyndigheten konstaterar att hälso- och sjukvårdens ansvar och insatser på området behöver synliggöras i en ny handlingsplan.

4.6 EFFEKTIVA INSATSER KRÄVER KUNSKAP OCH ETT PROFESSIONELLT BEMÖTANDE

Landets kommuner och regioner ansvarar för att det finns förutsättningar och resurser för verksamheter att utföra ett kvalificerat arbete. Brister inom handläggning, samverkan, brist på kompetens och brist på insatser till personer utsatta för sexuell exploatering, prostitution och människohandel kan få allvarliga konsekvenser för individer och i förlängningen samhället. Det är viktigt att till exempel socialtjänsten och hälso- och sjukvården har fördjupad kunskap om dessa personers behov av stöd och behandling.

I arbetet med uppdraget har framkommit att mycket av det arbete som görs på området är känt för yrkesverksamma som specifikt arbetar med personer som exploateras i prostitution och människohandel eller köper sexuella tjänster. Dock finns det fortfarande kunskapsluckor hos myndigheter och verksamheter som möter dessa personer men inte har dem som specifik målgrupp. Det gäller bland annat yrkesverksamma inom hälso- och sjukvård, socialtjänst, polis och rättsväsende. I omfattningskartläggningen uppfattade flera av de intervjuade verksamheterna att kunskapen som finns hos olika verksamheter ofta bygger på enskilda individers intressen och engagemang, vilket riskerar att ge alltför olika utfall när det till exempel gäller det viktiga akuta stödet.

Jämställdhetsmyndighetens webbutbildning skapades i syfte att erbjuda grundläggande kunskap till en stor grupp yrkesverksamma. Myndigheten ser att det

finns anledning att därutöver fortsätta att utveckla manualbaserade rutiner och checklistor samt erbjuda fördjupad kunskap till olika yrkesverksamma.

Några områden där det särskilt saknas kunskap är till exempel personer som köper sexuella tjänster, barns utsatthet för sexuell exploatering på nätet och multipel exploatering. Inom Jämställdhetsmyndighetens uppdrag, att stärka arbetet mot prostitution och hedersrelaterat våld och förtryck, kommer fokus bland annat ligga på en kartläggning av insatser rörande multipel exploatering.

Jämställdhetsmyndigheten ser även att fler myndigheter behöver inkludera frågor som rör prostitution och människohandel i arbetet mot mäns våld mot kvinnor och kunskapen behöver stärkas på strategisk nivå.

För att få en övergripande bild av området sexuell exploatering, prostitution och människohandel, men också en fördjupad bild av specifika områden behöver forskning och regelbundna kartläggningar genomföras. När det till exempel gäller ett förebyggande arbete har det varit svårt att hitta evidensbaserade metoder som är överförbara till en svensk kontext.

När det kommer till bemötandefrågor visar resultatet av omfattningskartläggningen generellt sett på stora brister. Ett dåligt bemötande påverkar inte endast den som blir utsatt utan kan få konsekvenser för vilket stöd som erbjuds eller möjligheterna att utreda brott. När respondenter som är utsatta för prostitution får frågan om vad som bekymrar dem svarar mer än 60 procent ”att bli dåligt bemött av myndigheter” och över 85 procent svarade att de har upplevt stigmatisering. En dryg tredjedel av respondenterna uppgav att de hade blivit utsatta för diskriminering kopplat till utsatthet inom prostitution och människohandel. Kunskapshöjande insatser i bemötandefrågor synes därför vara prioriterat.

4.5 FÖRSLAG

Med hänvisning till de resonemang som först i 4.1–4.4 föreslår Jämställdhetsmyndigheten följande:

- Det finns ett behov av systematiska uppföljningar och vidareutveckling av metoder för kvalitetssäkrad och jämförbar datainsamling.
- Ett brottsförebyggande och brottsutredande arbete bör bedrivas på internet i syfte att minska antalet personer, såväl barn som unga, utsatta i prostitution eller sexuell exploatering.
- Ett kvalitativt och samordnat stöd bör erbjudas i hela landet, till personer utsatta för prostitution och människohandel och personer som köper sexuella tjänster.
- Jämställdhetsmyndigheten har tagit ett initiativ till att genomföra en nationell utvärdering av fler KAST-mottagningar/Evonhuset tillsammans

med länsstyrelserna. En långsiktig finansiering är nödvändig för att säkerställa att studien kan genomföras.

- Fler verksamheter bör använda screeningverktyg som inkluderar frågor om sexuell exploatering, prostitution och människohandel för att identifiera utsatta.
- Det nationella stödprogrammet NSP, som administreras av Civila Plattformen mot människohandel, är avgörande för att kunna erbjuda det stöd som Sverige enligt internationella åtaganden förbundit sig till. För att kunna fortsätta erbjuda ett kvalitativt stöd och utveckla formerna för stödet krävs en långsiktig finansiering.
- Jämställdhetsmyndigheten anser att det är viktigt att höja kunskapen om utsatthet inom prostitution och människohandel inom ordinarie socialtjänst och hälso- och sjukvård för att identifiera utsatta och om det behövs, hänvisa vidare till specialiserat stöd.
- Jämställdhetsmyndigheten ser vikten av att den permanenta samordningen fortsätter att utvärdera arbetsätt och sprida verktyg till yrkesverksamma såsom manualbaserade rutiner, checklistor och screeningverktyg. Det finns ett fortsatt behov av kompetenshöjande insatser och den nya webb utbildningen kommer att kompletteras med ytterligare en modul som rör bemötandefrågor.
- Socialstyrelsen bör ta fram strukturerade riskbedömningar att använda i ärenden som rör sexuell exploatering, prostitution och människohandel i likhet med vad Socialstyrelsen tidigare utvecklat för ärenden där man utreder våld i nära relation respektive hedersrelaterat våld och förryck.

Ett stärkt barnrättsperspektiv

- Den nationella handlingsplanen mot prostitution och människohandel bör uppdateras med ett stärkt barnrättsperspektiv och med ett fokus på särskilt utsatta grupper, samt på multipel exploatering. Hälso- och sjukvårdens ansvar och insatser på området behöver synliggöras i en ny handlingsplan.
- Jämställdhetsmyndigheter ser behovet av att ge regionkoordinatorerna förutsättningar att arbeta mer riktat mot barn, vilket kräver en förstärkt och långsiktig finansiering.
- Utvecklingsarbetet inom Barnahus med syfte att i större utsträckning inkludera barn utsatta för sexuell exploatering, prostitution och människohandel bör fortsätta.

- Befintliga rutiner och riktlinjer inom hälso- och sjukvård och socialtjänst bör i större utsträckning inkludera verksamma arbetssätt för att identifiera och förebygga sexuell exploatering och människohandel.
- Det finns behov av att genomföra en heltäckande nationell kartläggning av vilket stöd och skydd som barn och unga som utsätts för sexuell exploatering erbjuds idag.
- Jämställdhetsmyndigheten ser ett fortsatt stort behov av stöd till yrkesverksamma i frågor som rör sexuell exploatering och ungas utsatthet på nätet.
- Det behöver säkerställas att det erbjuds kunskap och metodstöd om sexuell exploatering, prostitution och människohandel för lärare som skall undervisa i det nya ämnet, Sexualitet, samtycke och relationer. Området bör inkluderas i de kompetensinsatser som kommer att erbjudas som en följd av regeringens Åtgärds paket för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor.

REFERENSLISTA

- De Cabo, Anneli & Hall, Anna (2021). *Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål*. Göteborgs universitet.
- Europol (2020). *EXPLOITING ISOLATION: Offenders and victims of online child sexual abuse during the COVID-19 pandemic* Hämtad från: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/europol_covid_report-cse_jun2020v.3_0.pdf
- Finch, N. & O'Donnell, R. (2021). *IN NEED OF TARGETED SUPPORT The role of Barnahus in identification and investigation of child trafficking and the support and assistance provided to victims*. The Council of the Baltic Sea States Secretariat.
- Folkhälsomyndigheten (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017. Resultat från befolkningsundersökningen 2017*. Folkhälsomyndigheten.
- Fredlund, C., Svedin, C.G, Priebe, G. Jonsson, L. (2017) *Self-reported frequency of sex as self injury (SASI) in an national study of swedish adolescents and association to socialdemographic factors, sexual behaviours, abuse and mental health*. Child and adolescent Psychiatry and Mental Health, 1:11.
- Hammarström, S., Nilsen, Lindroth, M., Stenqvist, K. & Bernhardsson, S. (2019): *Identifying young people exposed to or at risk of sexual ill health: pilot implementation of an evidence-informed toolkit (SEXIT) at Swedish youth clinics*, The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care, DOI: 10.1080/13625187.2018.1564815
- Länsstyrelsen i Stockholm (2015). *Prostitutionen i Sverige 2014-En omfattningskartläggning*. Hämtad från: <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/tjanster/publikationer/2015/prostitutionen-i-sverige-2014---en-omfattningskartlaggning.html>
- Svedin, C.G., Priebe, C., Wadsby, M. Jonsson, L. & Fredlund C. (2014) *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Svedin, C. G., Priebe, G. (2009). 'Unga, sex och Internet' i *Ungdomsstyrelsen. Se Mig! Unga om sex och Internet*. Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009:9. Fritzes; Stockholm.
- Svedin, C. G., Priebe, G. (2004). *Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter. Avsnitt: Sexuell exploatering, Att sälja sex mot ersättning/pengar*. Avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri: Lunds Universitet. .
- Svedin, C.G., Landberg, Å. & Jonsson, L. (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

PROSTITUTION OCH MÄNNISKOHANDEL

Regeringskansliet, 2018, *Handlingsplan mot prostitution och människohandel*, hämtad från:

https://www.regeringen.se/4a7d0d/contentassets/24797d74f0bf447998138bc6b18aadb9/handlingsplan_prostitution-manniskohandel_aug-2018.pdf

Regeringskansliet, 2016, *Makt, mål och myndighet - feministisk politik för en jämställd framtid Skr. 2016/17:10*, hämtad från:

https://www.regeringen.se/4ace09/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/jamstalldhet/makt-mal-och-myndighet---feministisk-politik-for-ett-jamstallt-samhalle-skr.-2016_17-10.pdf

Regeringskansliet, 2019, *Uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel; A2019/01571/JÄM A2019/00873/JÄM*.

Socialstyrelsen (2016) *Förslag till modell för att samla kunskap om prostitutionen*

Box 73, 424 22 Angered
Besöksadress: Angereds torg 9
Tel: 031-392 90 00
www.jamstalldhetsmyndigheten.se

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Annelie de Cabo & Anna Hall

Göteborg 2021-10-01

Annelie de Cabo & Anna Hall
Institutionen för Socialt arbete, Göteborgs universitet
Sprängkullsgatan 23, Box 720, SE 405 30 Göteborg
031 786 00 00
<https://socwork.gu.se/>

1. INLEDNING OCH BAKGRUND	1
1.1 BEGREPPSANVÄNDNING	2
1.2 DISPOSITION OCH LÄSANVISNINGAR	3
2. METOD, SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR, DESIGN, AVGRÄNSNINGAR OCH ETISKA ÖVERVÄGANDEN	4
2.1 METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN	5
2.2 GENOMFÖRANDET AV DELSTUDIERN	7
2.2.1 <i>Delstudie 1</i>	7
2.2.1.1 Intervjuer med myndigheter och organisationer	7
2.2.1.2 Insamling och sammanställning av befintlig dokumentation från stöd- och hjälpverksamheter	8
2.2.2 <i>Delstudie 2</i>	8
2.2.2.1 Webbaserad enkät samt intervjustudie riktad till personer med erfarenhet av att köpa eller sälja sexuella tjänster	8
2.2.3 <i>Delstudie 3</i>	11
2.2.3.1 Kartläggning av annonser och profiler som erbjuder sexuella tjänster via internet	11
2.3 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	12
3. OMFATTNING OCH UTBREDNING AV PROSTITUTION OCH MÄNNISKOHANDEL FÖR SEXUELLA ÄNDAMÅL I SVERIGE IDAG	13
3.1 OMFATTNING UTIFRÅN BEFINTLIGA BEFOLKNINGSSTUDIER	13
3.2 BEFINTLIG DOKUMENTATION AV OCH KÄNNEDOM OM OMFATTNING AV SEX MOT ERSÄTTNING OCH MÄNNISKOHANDEL FÖR SEXUELLA ÄNDAMÅL I DE INTERVJUADE VERKSAMHETERNA	15
3.2.1 <i>Screening via strukturerade intervjuer och frågeformulär</i>	16
Sammanfattningsvis	18
3.2.2 <i>Omfattningsuppskattningar</i>	18
3.2.2.1 Definitioner i relation till omfattning och utbredning	19
Sammanfattningsvis	23
3.2.2.2 Sex mot ersättning som "öppet" respektive "dolt" fenomen	23
Sammanfattningsvis	27
3.2.2.3 Resurser som avgörande för kännedom om sex mot ersättnings och människohandelns omfattning och utbredning	27
Sammanfattningsvis	31
4. AKTÖRER, VILLKOR OCH OMSTÄNDIGHETER	33
4.1 PERSONER MED ERFARENHET AV ATT KÖPA SEXUELLA TJÄNSTER	33
4.1.1 <i>Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer</i>	33
4.1.1.1 Kännedom utifrån sociodemografiska variabler	33
4.1.1.2 Kännedom om villkor och omständigheter	37
Sammanfattningsvis	38
4.1.2 <i>Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med erfarenheter av att köpa och sälja sex</i>	39
4.1.2.1 Sociodemografiska data	40
4.1.2.2 Villkor och omständigheter	43
Sammanfattningsvis	48
4.2 PERSONER MED ERFARENHET AV ATT SÄLJA SEXUELLA TJÄNSTER	49
4.2.1 <i>Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer</i>	49
4.2.1.1 Kännedom utifrån sociodemografiska variabler	49
4.2.1.2 Kännedom om villkor och omständigheter	54
Sammanfattningsvis	64
4.2.2 <i>Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med erfarenheter av att köpa och sälja sex</i>	65
4.2.2.1 Sociodemografiska data	66
4.2.2.2 Villkor och omständigheter	69
Sammanfattningsvis	78
5. ARENOR, KONTAKTSÄTT OCH MÖTESPLATSER	80
5.1 INLEDNING	80
5.2 KARTLÄGGNING AV ANNONSER OCH PROFILER PÅ INTERNET: ATT FÅNGA ÖGONBLICKSBILDER, FÖLJA EN UTVECKLING OCH SE FÖRÄNDRING	81
5.2.1 <i>Resultat från kartläggningen av annonser och profiler på internet</i>	82
Sammanfattningsvis	87

5.3 RESULTAT FRÅN INTERVJUSTUDIEN MED MYNDIGHETER OCH ORGANISATIONER	87
5.3.1 <i>Sugardejting</i>	88
5.3.2 <i>Sociala medier och appar</i>	90
5.3.3 <i>Gatu- och utomhusmiljöer, hotell, andrahandsuthyrningar och kroppsvårdsverksamheter</i>	91
Sammanfattningsvis	94
5.4 RESULTAT FRÅN ENKÄT- OCH INTERVJUSTUDIEN MED PERSONER MED EGNA ERFARENHETER AV ATT KÖPA OCH SÄLJA SEX.....	95
5.4.1 <i>Personer som köper sex</i>	95
5.4.2 <i>Personer som säljer sex</i>	98
Sammanfattningsvis	101
6. BEHOV AV INSATSER OCH ERFARENHETER AV BEMÖTANDE	102
6.1 PERSONER SOM KÖPER SEX.....	102
6.1.1 <i>Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med erfarenheter av att köpa och sälja sex</i>	102
6.1.1.1 Behov av insatser och erfarenheter av stöd	103
6.1.1.2 Hur kan samhällets insatser förbättras utifrån forskningsdeltagarnas perspektiv och erfarenheter	105
Sammanfattningsvis	108
6.1.2 <i>Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer</i>	108
Sammanfattningsvis	109
6.2 PERSONER SOM SÄLJER SEX.....	109
6.2.1 <i>Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med erfarenheter av att köpa och sälja sex</i>	110
6.2.1.1 Behov av insatser, bemötande och diskriminering	110
6.2.1.2 Berättelser om erfarenheter av bemötande	114
6.2.1.3 Hur kan samhällets insatser förbättras utifrån forskningsdeltagarnas perspektiv och erfarenheter	123
Sammanfattningsvis	132
6.2.2 <i>Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer</i>	133
6.2.2.1 Behov av kunskap, rutiner och samverkan mellan myndigheter och organisationer	134
6.2.2.2 Behov av stöd, skydd och vård	138
6.2.2.3 Bemötande	143
Sammanfattningsvis	146
7. AVSLUTANDE KONKLUSIONER	149
REFERENSER	153

Förord

Kartläggningen har genomförts vid institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. Arbetet har utförts på uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten. Fil.dr. Annelie de Cabo och fil.dr. Anna Hall har ansvarat för studiens datainsamling, bearbetning och rapportsammanställning. Martin Lindqvist och Peder Söderlind vid Glykol AB har ansvarat för utformning, insamling, teknisk bearbetning och analyser av internetstudien.

Vi vill rikta ett stort tack till de myndigheter och organisationer som tagit sig tid och bidragit med sina kunskaper till studien. Vidare vill vi rikta ett särskilt stort och varmt tack till organisationerna *Inte din hora*, *Inte din hora Väst* samt *Red Umbrella Sweden* som varit oerhört generösa och behjälpliga, både i att sprida information om studien och dela med sig av sina kunskaper, erfarenheter och perspektiv och till alla de personer som tog sig tid att dela med sig av sina erfarenheter och upplevelser i enkät och intervjustudien.

1. Inledning och bakgrund

Frågor som rör kännedom om prostitution och människohandel för sexuella och andra ändamål har fått alltmer uppmärksamhet under de senaste två decennierna och i Sverige har olika myndigheter och andra aktörer genomfört en rad olika kartläggningar för att öka kunskapen.¹ Som politikområde ingår dessa frågor i regeringens nationella strategi mot mäns våld mot kvinnor. Hur prostitution och människohandel för sexuella och andra ändamål förstås och regleras får konsekvenser för hur studier designas och hur verksamheter utformas, vilka som inkluderas i målgrupperna och därmed i förlängningen för vad som synliggörs respektive osynliggörs.

Föreliggande studie har utgått ifrån det uppdrag Regeringen har gett Jämställdhetsmyndigheten att kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige. Kartläggningen ska inbegripa vuxna såväl som barn och är tänkt att komplettera den årliga lägesrapport som Polismyndigheten lämnar till regeringen. I uppdragstexten framgår att omfattningskartläggningen är tänkt att ge ökade möjligheter för mer effektiva åtgärder för att bekämpa prostitution och människohandel samt ökade möjligheter att erbjuda ett bra stöd till de som befinner sig i prostitution. Uppdraget är en del av genomförandet av regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel (S2018/00905/JÄM).

Till form och innehåll kan rapporten delvis läsas som en inventering av förekommande verksamheters kännedom och kunskaper, där myndigheter och idéburna organisationer har bidragit med viktiga perspektiv och synpunkter. Vidare har en enkät- och intervjustudie riktad till personer med erfarenhet av att köpa och sälja sexuella tjänster genomförts. Genom att sammanställa kunskaper från centrala aktörer och personer med egna erfarenheter är förhoppningen med studien att ge ökade möjligheter att erbjuda ett bra stöd till personer med erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering. Tidigare studier och kartläggningar zandra viktiga verksamheter ser olika ut för olika grupper vilket är otillfredsställande (Larsdotter m.fl. 2011, Vuolajärvi 2018). Personer som har sex mot ersättning eller är utsatta för sexuell exploatering är inte en homogen grupp. Sex mot ersättning, liksom sexuell

¹ Se exempelvis Socialstyrelsen (2000, 2003, 2007), Larsdotter m.fl. (2011), Länsstyrelsen (2015), Länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland (2016), Länsstyrelserna i Jämtland och Västernorrland (2020)

exploatering, behöver förstås som präglade av ett samspel mellan strukturella, socioekonomiska, demografiska och individuella ojämlikheter i en alltmer globaliserad värld. Behov, omständigheter och villkor ser olika ut för olika grupper vilket gör att insatser och bemötande behöver vara flexibla, anpassas och utformas i samverkan samt bygga på kunskaper och erfarenheter från dem som berörs.

Att personer involverade i sexhandel är riskutsatta på flera sätt stöds av en rad forskningsstudier på området (Holmström m.fl. 2020, Hulusjö 2013, Svedin m.fl. 2021, Vuolajärvi 2018). Här framgår att olika former av tvång, våld, diskriminering, marginaliseringen och samhällslig exkludering samverkar med faktorer som kön, könsidentitet, sexuell orientering, klass, etnicitet, ras, nationalitet/medborgarskapsstatus, funktionalitet och ålder. Härtill kan läggas att föreställningar som rör femininitet och maskulinitet liksom hetero- och cisnormativitet tillsammans med samhällets responser har betydelse för hur erfarenheter formas hos olika grupper och individer. Samtliga intervjuade som har bidragit med kunskap till studien belyser dessa perspektiv på olika sätt och lyfter också sociala aspekter av fattigdom, migration, (o)hälsa och våld som viktiga för att förstå hur behov formas och uttrycks i relation till olika gruppers villkor och förutsättningar.

Uppdraget omfattar fyra huvudsakliga temaområden som varit vägledande vid insamlingen av materialet. Dessa rör: 1. Prostitutionens utbredning och omfattning; 2. Kunskap om individer och grupper som köper respektive säljer sexuella tjänster; 3. Villkor och omständigheter för dessa individer och grupper, och slutligen; 4. Vilka arenor som används för annonsering och kontakt.

1.1 Begreppsanvändning

I uppdragstexten används termerna *prostitution* och *människohandel för sexuella ändamål* men det förekommer olika begrepp för att beskriva personer med dessa erfarenheter och olika handlingar kopplade till respektive fenomen. Samtliga begrepp är omtvistade och antas signalera en viss förståelse och/eller en viss ståndpunkt i frågorna och har orsakat debatt i olika sammanhang. I studien ändras inte de begrepp som de intervjuade verksamheterna använder i sina utsagor för att beskriva sin verksamhet och de målgrupper de riktar sig till, inte heller ändrar vi begrepp när det gäller att återge egna eller andras erfarenheter. De begrepp forskningsdeltagarna använder varierar från att sälja sex, sexarbete, kommersiell sexuell exploatering, prostitution till sex mot ersättning. När det rör sig om vår egen text

använder vi begreppet *sex mot ersättning* avseende vuxna personer som *ger* eller *får* ersättning för sex. Vad gäller människohandel för sexuella och andra ändamål använder vi uppdragstextens formuleringar men förhåller oss som nämnts ovan till de intervjuade verksamheternas utsagor. Vad gäller barn definieras sex mot ersättning som sexuell exploatering alternativt sexuella övergrepp i Brottsbalkens olika lagrum². När det rör barn använder vi oss därmed av begreppet *sexuell exploatering av barn*. I uppdragstexten används vidare termerna *personer som köper* och *personer som säljer sexuella tjänster* i syfte att benämna vilka som omfattas av kartläggningen, samma benämningar förekommer även i vår text. Vi använder också begreppen *personer med erfarenhet av sex mot ersättning* och *personer med erfarenhet av sexuell exploatering*, där personer med erfarenhet av sex mot ersättning innefattar vuxna personer med erfarenhet av att ge eller få ersättning för sex utan tvång och där *personer med erfarenhet av sexuell exploatering* innefattar vuxna med erfarenhet av att sälja sex under olika former av tvång.

1.2 Disposition och läsanvisningar

I kommande kapitel redogör vi för studiens metod, frågeställningar, design, avgränsningar och etiska överväganden. Resterande kapitel utgår ifrån studiens frågeställningar och rör omfattning och utbredning, aktörer, villkor och omständigheter, arenor och behov av insatser och erfarenheter av bemötande. Varje kapitel kan läsas fristående från de andra. Kapitlen innehåller kortare avsnitt rubricerade *Sammanfattningsvis* i vilka särskilt viktiga resultat lyfts fram.

² Enligt BrB (1962:700, 6 kap. 9§) betraktas köp av sexuell tjänst av barn som en form av exploatering av barn (SOU 2004:71, 236 f.), oavsett om barnet tvingats till handlingen eller själv tagit initiativ till att erbjuda sexuella tjänster. Köp av sexuell tjänst av barn under 15 år innebär i juridisk mening att gärningspersonen har begått våldtäkt mot barn.

2. Metod, syfte, frågeställningar, design, avgränsningar och etiska överväganden

Föreliggande studie har en mixed methods-design vilket innebär att empirin har samlats in genom olika metoder vilka redogörs för nedan. Syftet med studien är enligt uppdraget att ”ge ökade möjligheter för mer effektiva åtgärder för att bekämpa prostitution och människohandel samt ökade möjligheter att erbjuda ett bra stöd till de som befinner sig i prostitution” (S2018/00905/JÄM). Utifrån uppdragets fyra områden har följande frågeställningar utformats för kartläggningen:

- Hur utbredd är prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige idag?
- Vilka köper och säljer sexuella tjänster?
- Under vilka villkor och omständigheter köper och säljer personer sexuella tjänster?
- Vilka arenor används vid köp och försäljning av sexuella tjänster?
- Vilka behov av insatser kan identifieras bland personer som köper och säljer sexuella tjänster?
- Hur uppfattar berörda parter insatser och bemötande från myndigheter och idéburna organisationer?

Förekomst av multipel exploatering, att personer som exploateras i exempelvis arbete även utnyttjas sexuellt eller på annat sätt, har särskilt beaktats. Då kartläggningen är tänkt att fånga eventuell utveckling på fältet har tendenser till förändringar som har uppmärksamrats under de senaste fem åren utifrån ovanstående frågeställningar inkluderats.

Utgångspunkten för studiens design är Socialstyrelsens modell framtagen 2015 i syfte att skapa en sammanhållen och övergripande metod för att kunna följa utvecklingen på fältet och göra jämförelser över tid (S2015/06285/JÄM). Kartläggningen rymmer tre delstudier som ligger till grund för resultaten:

Delstudie 1, innefattar:

- Intervjuer med företrädare för myndigheter och organisationer
- Insamling och sammanställning av befintlig dokumentation från stöd- och hjälpverksamheter.

Delstudie 2, innefattar:

- En webbaserad enkät riktad till personer med erfarenhet av att köpa eller sälja sexuella tjänster.
- En intervjustudie med personer med erfarenhet av att köpa eller sälja sexuella tjänster.

Delstudie 3, innefattar:

- En kartläggning av annonser och profiler som erbjuder sexuella tjänster via internet.

I Socialstyrelsens modell föreslås även att befolkningsundersökningar riktade till ett representativt urval av både vuxna och unga personer genomförs inom ramen för kartläggningen. Samtidigt framhålls att det är att föredra att frågor om att köpa och sälja sexuella tjänster ingår i en undersökning med bred ansats, då sådana frågor kan uppfattas som känsliga. Risken för betydande bortfall i en undersökning som enbart handlar om dessa frågor kan därför bedömas som stor. Det har därmed inte genomförts någon separat befolkningsstudie inom ramen för omfattningskartläggningen. I stället refereras till resultat från befintliga befolkningsstudier i vilka frågor om erfarenheter av att köpa och sälja sexuella tjänster har ställts.

2.1 Metodologiska överväganden

Som kunskapsområde såväl som praktiker- och erfarenhetsfält är sex mot ersättning och människohandel för sexuella och andra ändamål omfattande och diversifierat vilket medför en rad metodologiska utmaningar för omfattningsstudier. De huvudsakliga utmaningarna är: 1) avsaknaden av en enhetlig och operationaliserbar definition av prostitution och människohandel för sexuella ändamål; 2) avsaknaden av urvalsram för den undersökta populationen, vilket innebär att dess storlek och gränser är okända, och; 3) bristen på tillförlitliga metoder för omfattningsstudier. Det handlar om ett föränderligt fält i rörelse vilket innebär en rad osäkerhetsfaktorer. En studie som den föreliggande innefattar med nödvändighet därför en rad olika val och avgränsningar, vilket oundvikligen kommer att avspeglas i resultat och analyser.

Givet uppdragets utformning och syftet att ge ökade möjligheter för mer effektiva åtgärder för att bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt ökade möjligheter att

erbjuda ett effektivare stöd till personer med erfarenhet av prostitution och människohandel för sexuella ändamål har vi gjort följande metodval vad gäller empiriinsamlingen. Inom ramen för delstudie 1 valde vi att samla in en stor mängd data från myndigheter och idéburna organisationer som bedriver socialt arbete riktat till målgrupperna, från polisiära verksamheter med uppdrag att utreda brott relaterade till målgruppen, samt från rättsväsendets olika delar som möter utsatta och gärningspersoner under rättsprocessen. Vi valde även, till skillnad från tidigare omfattningskartläggningar, att inkludera organisationer för personer med erfarenhet av sex mot ersättning då de besitter viktig kunskap om aktörer, villkor och omständigheter, arenor såväl som hur samhällliga insatser upplevs. Även om vi har eftersträvat en bredd i vilka informanter som inkluderats i studien begränsas den kännedom och kunskap som återges av de enskilda myndigheterna och organisationernas uppdrag och vilka personer och grupper de kommer i kontakt med. Som del av delstudien har vi även samlat in befintlig dokumentation rörande personer som köper och säljer sexuella tjänster. Här har vi utgått ifrån vilken data som samlats in vid tidigare omfattningskartläggningar men även kompletterat med andra datakällor som har bedömts relevanta utifrån uppdraget.

Det finns ett värde i att regelbundet genomföra omfattningskartläggningar, dels för att kunna följa utveckling och förändring över tid men framför allt för att kunna erbjuda ett adekvat, värdigt och väl anpassat stöd till olika grupper och den mångfald av behov som finns. I tidigare kartläggningar har fokus främst varit på att mäta och uppskatta omfattning och utbredning samt kartlägga aktörer som köper och säljer sexuella tjänster och arenor på vilka sexhandel sker. För att denna typ av studier ska leda till ett bättre stöd, behöver ett större fokus riktas mot att regelbundet inventera de behov som olika målgrupper ger uttryck för. För att komplettera data från myndigheter och organisationer som möter målgrupperna med data från personer med egna erfarenheter av att köpa eller sälja sexuella tjänster genomfördes därmed en webbaserad enkät och en intervjustudie riktad till personer med erfarenhet av att köpa respektive sälja sex (delstudie 2). Särskilt fokus i denna studie var att: 1) belysa vilka villkor och omständigheter som har betydelse för utsatthet i samband med sex mot ersättning utifrån respektive parts erfarenheter samt; 2) fördjupa kunskapen om hur olika villkor och omständigheter är relaterade till specifika behov och hur samhällets stödinsatser uppfattas och/eller erfars i relation till dessa. Urvalet för delstudien är självselektat och resultatet är därmed inte generaliserbart. Detta är dock de forskningsmässiga förutsättningar som ofta är vid handen när det gäller att undersöka såväl specifika som mer generella omständigheter och villkor för de målgrupper som är aktuella i den här studien.

Inom ramen för omfattningskartläggningen gjordes även en kartläggning av annonser och profiler som erbjuder sex mot ersättning på internet (delstudie 3). Samma tillvägagångssätt användes som i tidigare internetkartläggningar. Syftet att upprepa förfarandet var att skapa jämförbara data och tydliggöra eventuella förändringar vad det gäller utvecklingen på nätet. Studien är begränsad till webbsidor särskilt avsedda för förmedling av sexuella tjänster. En stor del av den sexhandel som sker via internet äger rum på webbsidor, forum och appar med utformade för andra syften. Kartläggningen rör sålunda endast delar av den sexhandel som äger rum via internet.

Som helhet presenterar studien kunskap och kännedom om prostitution och människohandel från både första- och andrahandskällor med en viss övervikt mot andrahandskällor i de intervjuer som har genomförts. Genom att vara tydlig med motiv, metodval och datainsamling samt vilka begränsningar detta är förknippat med, kan studien bidra med viktiga kunskaper vad gäller kännedom om prostitutionens och människohandel för sexuella ändamål i Sverige.

2.2 Genomförandet av delstudierna

Nedan beskrivs design, datainsamling och analys vad gäller respektive delstudie.

2.2.1 Delstudie 1

2.2.1.1 *Intervjuer med myndigheter och organisationer*

Kunskap om sex mot ersättning och människohandel för sexuella och andra ändamål återfinns inom en rad olika myndigheter och idéburna organisationer som på olika sätt kommer i kontakt med personer som har dessa erfarenheter. Inom kartläggningen har närmre 40 intervjuer genomförts med representanter från bland annat de specialiserade mottagningar som finns inom socialtjänst och hälso- och sjukvård, regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel, Migrationsverket, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, Polismyndigheten, Rättsväsendet och en rad olika idéburna organisationer som specifikt riktar sig till personer med erfarenhet av sex mot ersättning och/eller människohandel för sexuella ändamål. Intervjuer har även genomförts med representanter från Inte din hora och Inte din hora Väst, två organisationer för personer med erfarenhet av kommersiell sexuell exploatering³ samt Red Umbrella Sweden, en organisation för sexarbetare, samt med forskare vars studieområden kan betraktas som relativt nya inom fältet. Urvalet baserar sig på

³ Inte din hora och Inte din hora Väst definierar alla former av sexuella handlingar mot någon form av ersättning som kommersiell sexuell exploatering.

bedömningar av vilka aktörer som besitter relevant kunskap i relation till studiens uppdrag. Syftet med intervjuerna med myndigheter och organisationer har i första hand varit att ta del av deras kunskap om aktörer, arenor, villkor och omständigheter samt behov och bemötande, där även frågor om omfattning och tendenser till förändringar har diskuterats. Intervjuerna har i stor utsträckning genomförts digitalt via Zoom, där både enskilda intervjuer och fokusgruppsintervjuer har genomförts. Intervjuerna har varat mellan 1-3 timmar. Informerat samtycke har inhämtats skriftligen eller muntligen. Intervjuerna har med informanternas samtycke spelats in och därefter transkriberats ordagrant. En tematisk analys av det insamlade materialet har därefter genomförts utifrån respektive frågeställning.

2.2.1.2 Insamling och sammanställning av befintlig dokumentation från stöd- och hjälpverksamheter

Flera av de verksamheter som har intervjuats inom ramen för kartläggningen dokumenterar ärenden. Befintlig dokumentation har inhämtats från Mika-, KAST-mottagningarna och Evonhuset, regionkoordinatorerna mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål, Migrationsverket, Plattformen civila Sverige mot människohandel och några av de fristående idéburna organisationer som arbetar riktat mot målgruppen. Hur omfattande dessa uppgifter är och vilka uppgifter som återfinns i dokumentationen varierar till viss del mellan de olika verksamheterna och över tid. Dokumentationen är i de flesta fall sammanställd år för år och antalet år som uppgifter har dokumenterats varierar mellan olika verksamheter.

Dokumentationen ger i bästa fall en bild av förändringar i antalet personer som sökt sig till verksamheten över tid, vilka personer det rör sig om (här återfinns till exempel variabler så som kön, ålder, födelseland) samt vilken problematik som varit aktuell. Vi har även tagit del av viss statistik från de standardiserade intervjuformulären DOK och ADAD vad gäller Statens institutionsstyrelse och frågeformuläret SEXIT vad gäller Ungdomsmottagningen. Den befintliga dokumentationen och statistiken har använts som ett komplement till det empiriska materialet som samlats in via intervjustudien. Då denna data redan är sammanställd har den inte krävt någon bearbetning.

2.2.2 Delstudie 2

2.2.2.1 Webbaserad enkät samt intervjustudie riktad till personer med erfarenhet av att köpa eller sälja sexuella tjänster

I Socialstyrelsens modell föreslås att en enkät riktad till personer som säljer sex via internet genomförs i samband med kartläggningen av annonser och profiler på internet. Initialt var

avsikten att göra detta. Det framkom dock att den metod som användes för inhämtande av data i internetkartläggningen inte möjliggjorde en automatiserad inhämtning av email-adresser och telefonnummer nödvändiga för distribuering av enkäten. Därför beslöts att senarelägga enkätstudien och då inhämta dessa uppgifter manuellt för att kunna skicka ut information om och länk till enkäten. I samband med detta beslutades även att utöka urvalet till att innefatta personer som köper sexuella tjänster, då det fanns ett särskilt intresse hos uppdragsgivaren att samla in ytterligare data rörande denna grupp.

Insamlandet av material via enkät- och intervjustudien riktade till personer som köper respektive säljer sexuella tjänster, genomfördes parallellt. Särskilt fokus i dessa studier var att: 1) belysa vilka villkor och omständigheter som har betydelse för utsatthet i samband med sex mot ersättning utifrån respektive parts erfarenheter samt; 2) fördjupa kunskapen om hur olika villkor och omständigheter är relaterade till specifika behov och hur samhällets stödinsatser uppfattas och/eller erfars i relation till dessa.

Rekryteringen av deltagare till enkät- och intervjustudien genomfördes via information på Göteborgs universitets hemsida (Institutionen för socialt arbete), där studiens syfte, uppdragsgivare och upplägg presenterades. Sidan innehöll en länk till enkäterna samt en inbjudan att kontakta forskarna för att delta i intervju. Samma information om studien spreds även via sociala medier samt via organisationerna Inte din hora och Red Umbrella Sweden, samt ett fåtal av de andra verksamheter som deltagit i delstudie 1. Utskick med information och länk till studien gjordes även genom att kontakta personer som köper respektive säljer sex via kontaktuppgifter som återfanns på de sajter som identifierats som mest aktiva i den internetkartläggning som utfördes av Glykol AB (delstudie 3). Av forskningsetiska skäl riktade sig enkät- och intervjustudien enbart till personer över 18 år. Enkäten tillgängliggjordes både på svenska och på engelska med en förhoppning att nå flera grupper.

Enkäten innehöll såväl kvantitativa frågor med fasta svarsalternativ som kvalitativa frågor i form av fritextsvar, där deltagarna gavs möjlighet att berätta om särskilda händelser, utveckla resonemang och ge specifika synpunkter. Data som samlades in rörde bakgrundsvariabler (könsidentitet, sexuell orientering, ålder, nationalitet, medborgarskapsstatus, huvudsaklig försörjning) samt frågor om forskningsdeltagarnas specifika erfarenheter av att ge och få ersättning för sex och samhällets stödinsatser. Här inbegreps frågor om arenor, kontaktsätt

och annonsering, fysiska möten, egenskattad allmän hälsa, behov och erfarenheter av samhälleliga hjälp och stödinsatser, brottsutsatthet, diskriminering och stigmatisering.

Datainsamlingen pågick från 22 juni 2021 till den 13 augusti samma år, vilket innebär att enkäten var tillgänglig under cirka 8 veckor. En stor del av de respondenter som besvarade enkäten riktad till personer med erfarenhet av att sälja sex kan antas ha fått vetskap om studien via antingen Inte din hora eller Red Umbrella Sweden.

Efter det att enkäten tillgängliggjorts påpekade företrädare för Inte din hora att flera av frågorna saknade svarsalternativ för personer med erfarenhet av att ha varit utsatt för sexuell exploatering som barn. Exempel på detta är att frågan om brottsutsatthet i samband med sex mot ersättning saknade svarsalternativen *våldtäkt mot barn* eller *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* och att frågan om behov av stöd inte inkluderade svarsalternativ så som *familjehem* och *skydd från förövare*. Även om det fanns möjlighet att uppge andra svar i fritext uppges detta av flera ha tolkats som att enkäten främst riktar sig till personer som enbart har erfarenhet av att ha sålt sex som vuxna. Det var också detta Inte din hora kommunicerade till sina medlemmar initialt.

Efter dialog med oss i vilket dessa brister i enkätens utformning påpekats gick Inte din hora gick ut med en påminnelse till sina medlemmar i vilken det tydliggjordes att enkäten kan besvaras av personer både med erfarenhet av att ha varit utsatt för sexuell exploatering som barn och som vuxna och att fritextalternativet kan användas då lämpliga svarsalternativ saknas. Efter denna påminnelse som gick ut den 11 augusti ökade antalet respondenter från 116 till 176. Påminnelse om studien gick även tidigare ut till Red Umbrella Swedens medlemmar via deras interna kommunikationskanaler. När enkäten stängdes hade den besvarats av 176 personer med erfarenhet av att sälja sex och 50 personer med erfarenhet av att köpa sex.

Statistiska analyser har gjorts med hjälp av Statistical Package of the Social Sciences (SPSS). Resultatet presenteras i form av deskriptiv statistik och redovisas med frekvenser (antal=n, procent=%) och i vissa fall medelvärden. Kvalitativa data i form av fritextsvar har analyserats med hjälp av tematisk analys. Då enkäten bygger på ett icke-sannolikhetsurval går det inte att generalisera utifrån resultatet.

Intervjustudien syftade till att fördjupa den kunskap som samlades in via enkätstudien. Denna triangulering av kvantitativa och kvalitativa data syftar till att öka tillförlitligheten i resultaten och ge möjlighet till deltagarna att utveckla resonemang kring sina erfarenheter, kunskaper och perspektiv. Frågorna som ställdes i intervjustudien följde i viss mån strukturen i enkäten och även här var särskilt fokus riktat mot villkor och omständigheter i relation till utsatthet såväl som behov och erfarenheter av bemötande. Målsättningen var att få ett så brett empiriskt underlag som möjligt. Sammantaget intervjuades 14 personer med erfarenhet av att sälja sex och 5 personer med erfarenhet av att köpa sex. Deltagarna i båda studierna hade olika lång erfarenhet av att köpa respektive sälja sex och skilda villkor och omständigheter. De flesta av intervjuerna genomfördes digitalt via zoom, några vid fysiska möten och ett fåtal via telefon. Samtliga spelades efter samtycke in och transkriberades ordagrant. Intervjuerna varade mellan omkring 40 min och 3 timmar. Det insamlade materialet analyserades med hjälp av tematisk analys i förhållande till studiens syfte och frågeställningar.

2.2.3 Delstudie 3

2.2.3.1 Kartläggning av annonser och profiler som erbjuder sexuella tjänster via internet

Kartläggningen av annonser och profiler som erbjuder sexuella tjänster via internet har genomförts av företaget Glykol AB. Kartläggningen har endast rört webbsidor där det framgår att det förmedlas sexuella tjänster. Information har samlats in rörande utbredning (var tjänsterna erbjuds) och aktörer (här har variablerna kön, sexualitet, ålder, språk, nationalitet och etnicitet använts). Data inhämtades vid tre tillfällen, den 15:e i augusti, september och oktober månad under 2020. Efter respektive inhämtning har materialet rensats på annonser och profiler som innehållsmässigt är direkta kopior av de som tidigare inhämtats, vilket gör det möjligt att utläsa antalet nya annonser och profiler som tillkommit vid varje inhämtning. Första inhämtningsdatumet utgör baslinjen, medan resterande två tillfällen indikerar vad som tillkommit. Sammantaget identifierades 6862 annonser och 5612 profiler. Antalet annonser/profiler är inte att likställa med antal personer som säljer sexuella tjänster, en och samma person kan finnas bakom flera annonser/profiler. Det är vidare omöjligt att säga hur många av de annonser/profiler som inhämtades vid det första tillfället som är aktiva.⁴

⁴ Se Lindqvist & Söderlind 2020: 8–9 för en mer utförlig metodbeskrivning

2.3 Etiska överväganden

Studien berör individer och grupper vars erfarenheter kan karaktäriseras som etiskt känsliga till sin natur. Socialpolitiskt och forskningsmässigt betraktas och positioneras personer som säljer sex som en utsatt kategori (Sanders & Campbell 2007) och i en svensk kontext är personer som köper sex kriminaliserade och fördöms moraliskt (Olsson 2021). Att undersöka olika aspekter av sex mot ersättning kan innebära en risk för oförutsedda konsekvenser för forskningsdeltagarna, vilket ställer höga krav på väl övervägda etiska förhållningssätt från projektets start till publicering av studien.

Forskning om sexhandel innebär att lyfta fram privata och intima sfärer av människors liv. Att specifikt forska om individers behov i relation till olika former av samhällelig utsatthet ställer särskilda krav på hur forskningsresultaten analyseras och hanteras vid publicering och spridning till en större publik (Hammersley 2014, Kvale & Brinkman 2009). Inom den feministiska forskningen har till exempel kvalitativa intervjuer varit centrala för att synliggöra kvinnors erfarenheter och göra deras röster hörda (Kitzinger, 2007). Betydelsen av denna strategi går knappast att överdriva men den är inte okomplicerad i den polariserade samhällsdebatten som omger sex mot ersättning. Etiska övervägande i relation till att lyfta fram och presentera så kallade marginaliserade grupper och/eller minoritetsgrupper för en akademisk, medial och allmän publik, ställer särskilda etiska krav på den forskning som utförs. Även om forskningssyftet är att lyfta fram ”röster” och behov som sällan uppmärksammas, finns potentiella risker med att exponera vissa grupper för majoritetssamhällets ”normativa” blick. Vi har därför i varje steg av forskningsprocessen reflekterat över hur studiens resultat kan komma att användas, särskilt av professionella och myndighetsutövande aktörer som kan tänkas komma i kontakt med forskningsdeltagarna såväl som med andra personer med erfarenhet av sex mot ersättning.

Delstudie 2 har genomgått etikprövning vid Etikprövningsmyndigheten och godkänts (Dnr 2021-01082).

3. Omfattning och utbredning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige idag

Frågan om omfattning och utbredning vad gäller prostitution och människohandel för sexuella ändamål rör två dimensioner av företeelserna. Omfattningen rör antal personer som säljer respektive köper sexuella tjänster medan utbredningen rör i vilken utsträckning prostitution och människohandel för sexuella ändamål förekommer i olika regioner, i landet som helhet samt vilka förändringar och förskjutningar som kan noteras i och mellan olika grupper. Nedan ges initialt en översikt över omfattning utifrån tidigare befolkningsstudier. Därefter redogörs för befintlig dokumentation av och kännedom om omfattning och utbredning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i de intervjuade verksamheterna.

3.1 Omfattning utifrån befintliga befolkningsstudier

Hur omfattande sex mot ersättning är i en svensk kontext har studerats i en rad olika befolkningsstudier (Månsson 1996, Kuosmanen 2008, Priebe & Svedin 2012, Länsstyrelsen 2014). Befolkningsundersökningar ger inte en exakt siffra på omfattningen, men kan visa på mönster vad gäller hur stor andel av befolkningen som uppger erfarenhet av att köpa respektive sälja sexuella tjänster. Den senaste befolkningsstudien i vilken det ställdes frågor om att köpa och sälja sex genomfördes av Folkhälsomyndigheten hösten 2017 (Folkhälsomyndigheten 2019). I studien fick ett representativt urval av Sveriges befolkning 16–84 år besvara frågor rörande sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Utöver frågor om allmän och sexuell och reproduktiv hälsa, ställdes frågor om sexualitet och sexuell erfarenhet, sexualitet och relationer, internet, sex mot ersättning, diskriminering, våld och utsatthet. Knappt 1 av 10 (9,4 procent) av männen och 0,5 procent av kvinnorna uppgav att de någon gång hade gett ersättning för sexuella tjänster. Att ha gett ersättning för sex var vanligare med stigande ålder för män. Det var även vanligare att hbq-män uppgav att de hade gett ersättning för sex än heterosexuella män (knappt 15 procent jämfört med knappt 10 procent). Det var vidare vanligare att män hade betalat för sex utomlands än i Sverige; 80 procent av dem som gett ersättning för sex hade gjort det utomlands. På frågan hur ofta man hade gett ersättning för sex svarade totalt 37 procent att de hade gjort det flera gånger. Osäkerheten är dock stor eftersom 18 procent inte svarade på frågan.

Andelen individer i Sverige som uppger att de någon gång i sitt liv har gett ersättning för sex är relativt konstant över tid. Andelen män 18–65 år som köpt sexuella tjänster någon gång i sitt liv har i tidigare befolkningsstudier varierat mellan 7,5 och 12,7 procent (Månsson 1996,

Kuosmanen 2008, Priebe & Svedin 2012, Länsstyrelsen 2014). Dessa resultat säger dock inte speciellt mycket om utvecklingen på området då frågan rör livstidsprevalens. Det är bara genom att personer försvinner ur populationen som prevalensen i populationen kan förändras. Av denna anledning är incidens avseende sexköp (under de senaste 12 månaderna) mer intressant. Det ger ett mått på hur många personer som kan betraktas som aktiva sexköpare. Andelen män som köpt sex under de senaste tolv månaderna har i tidigare studier varierat mellan 1,8 och 0,8 procent (ibid.). I Folkhälsomyndighetens undersökning går det dock inte att dra några slutsatser från resultatet eftersom bortfallet på frågan var 70 procent.

Vad gäller att ha tagit emot ersättning för sex var denna erfarenhet mindre vanligt förekommande: 1,5 procent av kvinnorna och 1 procent av männen uppgav att de någon gång hade gjort det. Hbq-personer uppgav i större utsträckning att de hade tagit emot ersättning för sex: 7 procent uppgav att de hade denna erfarenhet. Bland både kvinnor och män var det vanligare att ha tagit emot ersättning för sex i Sverige jämfört med utomlands. Det fanns ett stort bortfall på frågan hur många gånger man hade tagit emot ersättning för sex. En knapp tredjedel som hade tagit emot ersättning för sex, besvarade inte frågan, vilket gör att det är svårt att dra slutsatser utifrån resultatet. Av dem som svarade var det vanligare att kvinnor uppgav att de hade emot tagit ersättning för sex flera gånger, bland män var det vanligare att ha tagit emot ersättning en gång.

Erfarenheter av sexuell exploatering bland unga har undersökts inom ramen för fyra nationella studier rörande ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering (Svedin & Priebe 2004, Svedin & Priebe 2009, Svedin m.fl. 2014, Svedin m.fl. 2021). Studierna har genomförts med ett representativt urval av elever på tredje året på gymnasiet. Då studierna inom centrala områden har utgått ifrån samma enkät finns möjlighet att göra jämförelser mellan studierna och att se förändringar över tid. I samtliga studier har frågan ”Har du någon gång sålt sexuella tjänster?” ställts. I den senaste studien svarade 1,1 procent av respondenterna ja på den frågan, en större andel av flickorna (1,4 procent) än bland pojkarna (0,8 procent) svarade ja (Svedin m.fl. 2021). Att fler flickor än pojkar uppger att de har sålt sex skiljer sig från tidigare studier i vilka andelen pojkar varit större, denna skillnad var dock inte statistiskt signifikant.

Flertalet av de respondenter som hade sålt sex uppgav att köparna var män eller pojkar (83,8 procent). Av de flickor som hade tagit emot ersättning för sex uppgav 96 procent att köparna

var män eller pojkar. Pojkarna uppgav oftare att de sålt sex till kvinnor, eller både män och kvinnor än flickorna (64,5 procent män, 18,25 procent kvinnor och 18,25 procent både män och kvinnor).

Andelen unga som uppgav att de har erfarenhet av att sälja sex var 1,4 procent år 2004, 1,5 procent år 2009, 0,9 procent år 2014 och 1,1 procent år 2021 (Svedin & Priebe 2004, Svedin & Priebe 2009, Svedin m.fl. 2014, Svedin m.fl. 2021). I de två senaste studierna ses en viss minskning av andelen unga som uppger sådana erfarenheter, skillnaden är dock inte statistiskt signifikant. Resultaten indikerar därmed att andelen ungdomar med erfarenhet av sexuell exploatering som omfattas av dessa studier är relativt konstant under perioden 2004 – 2021. De flesta ungdomar som uppgav att de har sålt sex hade gjort det vid något eller några enstaka tillfällen. Andelen unga som har sålt sex fler än fem gånger är 0,3 procent i hela undersökningsgruppen vilket är ungefär på samma nivå som i de tidigare studierna (2004: 0,3 procent; 2009: 0,4 procent, 2014: 0,2 procent).

3.2 Befintlig dokumentation av och kännedom om omfattning av sex mot ersättning och människohandel för sexuella ändamål i de intervjuade verksamheterna

Att endast förlita sig på befolkningsstudier i uppskattningen av omfattningen av sex mot ersättning och sexuell exploatering är problematiskt. En av nackdelarna med befolkningsundersökningar rörande erfarenheter av att köpa och sälja sexuella tjänster är att riskgrupper så som migranter som har sex mot ersättning, personer utsatta för människohandel för sexuella ändamål, och vuxna såväl som barn som vistas på institution inte finns representerade i urvalet. Med detta i åtanke är det viktigt att komplettera denna typ av studier med målgruppspecifika studier riktade till miljöer eller platser där dessa grupper befinner sig och/eller med befintlig dokumentation från verksamheter inom vilka målgrupperna återfinns. Vidare besitter myndigheter och organisationer som möter personer med erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering värdefull kunskap om förändringar vad gäller omfattning kopplat till specifika grupper och arenor. I detta avsnitt redogörs både för befintlig dokumentation och för den kännedom om sex mot ersättning och människohandelns omfattning som återfinns bland de intervjuade verksamheterna. Avsnittet innehåller data i form av statistik från strukturerade intervjuer och frågeformulär, kompletterande kvalitativa data samt en analys av de faktorer som påverkar hur kännedom om omfattning hos olika aktörer tar form.

3.2.1 Screening via strukturerade intervjuer och frågeformulär

Flera av de intervjuade verksamheterna som har prostitution och människohandel för sexuella ändamål som sitt huvudsakliga uppdrag för statistik. Det finns också exempel på verksamheter vars huvudsakliga uppdrag inte rör prostitution och människohandel som ändå screenar för och dokumenterar dessa erfarenheter bland sina målgrupper. Detta kan vara både på grund av att man har ett dokumentations- eller rapporteringsansvar och på grund av att man ser ett värde i att identifiera grupper för att kunna erbjuda adekvata insatser.

Sedan 2019 använder vissa ungdomsmottagningar och elevhälsomottagningar sig av frågeformuläret SEXIT (Sexual health identification tool) för att screena för erfarenheter av sex mot ersättning. SEXIT är en metod som syftar till att unga som är sexuellt risktagande eller utsatta och/eller personer med erfarenhet av våld, ska identifieras och erbjudas relevant vård och stöd. SEXIT kan också användas för att ta fram statistik. I en pilotstudie i vilken SEXIT implementerades på tre ungdomsmottagningar i Västra götalandregionen uppgav 2 procent av de som besvarade formuläret att de hade erfarenhet av sex mot ersättning (Hammarström m.fl. 2019). Det var endast personer som identifierade sig som kvinnor som uppgav att de hade sådana erfarenheter. Vid samtal med forskningsansvarig framkommer att SEXIT hittills främst har använts av ungdomsmottagningar men att allt fler elevhälsomottagningar utbildas i metoden.

Statens institutionsstyrelse (SiS) kartlägger sina målgrupper med hjälp av myndighetens dokumentationssystem ADAD (Adolecent Drug Abuse Diagnosis) och DOK (Dokumentationssystem inom missbruksvården). Dessa strukturerade intervjuer innehåller frågor om sex mot ersättning/sex i utbyte mot tjänster/förmåner. Då kartläggningen har skett systematiskt över tid (2008, 2011 och 2018), har SiS en mycket god uppfattning om hur stor andel av deras målgrupper som uppger att de har erfarenheter av sex mot ersättning. Bland målgruppen vuxna (LVM-klienter) uppgav 2018 var tredje kvinna och 7 procent av männen (av de svarande) att de någon gång utfört en sexuell handling för ersättning, där ersättningen oftast utgjordes av pengar, droger eller boende.⁵ I ungdomsverksamheten (LVU-klienter) uppgav samma år 13 procent av flickorna och 5 procent av pojkarna (av de svarande) att de

⁵ I en likande studie från 2011 uppgav 15 % av kvinnorna och 4 % av männen (av de svarande på LVM-hemmen) att de haft sex mot ersättning, där den vanligaste ersättningen utgjordes av pengar, alkohol eller narkotika, följt av boende. I studien från 2011 efterfrågades också kontaktsätt (saknas i redovisningen för 2018), där framgick att kompisar och gatan var det vanligaste kontaktsättet med sexköparen, följt av krogen. Internet kom först på fjärde plats.

haft sex i utbyte mot pengar eller annan ersättning.⁶ Av samtliga barn och unga som uppgav att de haft sex mot ersättning uppgav 70 procent att det har hänt mer än en gång. Av de 230 ungdomar som svarade jakande, var 17 procent flickor i åldersgruppen 15 år eller yngre. I studien från 2011 var det vanligast i båda grupperna (LVM och LVU) att träffa den som gett en ersättning genom kompisar följt av internet, gatan och krogen. Detta resultat skiljer sig från tidigare befolkningsstudier riktade till unga både i bemärkelsen att andelen barn och unga som uppger att de har haft sex mot ersättning är avsevärt större och att andelen flickor/unga kvinnor som uppger att de har sådana erfarenheter är större än andelen pojkar/unga män.

Kriminalvårdens sex kvinnoanstalter har tidigare screenat för erfarenheter av sex mot ersättning/utsatthet för människohandel, ett arbete som utfördes som ett resultat av regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel 2007/2008. Myndigheten utformade då i tillägg till ASI-intervjun⁷ en utökad frågemanual i syfte att fånga dessa erfarenheter. Resultatet visade att 24 procent av de kvinnliga intagna i landet uppgav att de haft sex mot ersättning samt att 11 procent (av respondenterna) uppgav att de varit utsatta för människohandel i någon form. I resultatet påvisades också en tydlig korrelation mellan missbruk och sex mot ersättning. Sedan 2016 används ASI endast vid utredning av klienter som är föremål för fördjupad samverkan, framför allt i form av kontraktsvård, vårdvistelse eller annan strukturerad behandling, efter ömsesidig överenskommelse med kommunernas socialtjänster eller annan extern samverkanspartner. Då Kriminalvården för närvarande inte sammanställer statistik utifrån ASI finns det inga aktuella data att tillgå men under intervjun med företrädare för kriminalvården i förestående kartläggning uppges att det inte finns anledning att anta att gruppen med erfarenheter av sex mot ersättning skulle ha minskat.

Erfarenheter av sex mot ersättning är stigmatiserade vilket påverkar människors benägenhet att självmant berätta om dem. Att frågor om sex mot ersättning och sexuell exploatering inkluderas i inskrivningsmanualer och frågeformulär ökar sannolikheten att dessa erfarenheter blir talbara. Utöver att detta ökar möjligheten att erbjuda adekvat stöd ger det bättre förutsättningar att kunna uppskatta omfattning. Flera av de intervjuade verksamheterna talar

⁶ I studien från 2011 uppgav 12 % av flickorna samt fyra % av pojkarna (av de svarande ungdomarna på LVU-hemmen) att de haft sex i utbyte mot ersättning, där ersättningen företrädesvis utgjordes av alkohol, narkotika eller pengar, även boende listades som ersättning. Vanligast i båda grupperna var att träffa den betalande parten genom kompisar följt av internet, gatan och krogen.

⁷ En standardiserad metod för bedömning av missbruk och missbruksrelaterade problem som används inom Kriminalvården

om vikten av att rutinmässigt ställa frågor om erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering både inom hälso- och sjukvård såväl som socialtjänst. Inte minst lyfts vikten av att detta när det kommer till barn som utsätts för sexuell exploatering.

Sammanfattningsvis

- Riskgrupper nås sällan i studier med representativa urval, därför bör befolkningsstudier kompletteras med målgruppspecifika studier riktade till miljöer och platser där grupper som är överrepresenterade vad gäller erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering befinner sig.
- Frågor om sex mot ersättning och sexuell exploatering bör inkluderas i inskrivningsmanualer och frågeformulär. Detta i syfte att identifiera personer som kan vara i behov av hjälp och stöd samt att kunna göra bättre bedömningar vad gäller omfattning och utbredning.
- Frågor om erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering bör ställas rutinmässigt inom såväl hälso- som sjukvård och socialtjänst.
- Regelbunden statistik från frågeformulär kan användas som en av flera indikatorer för att visa på förekomst av erfarenhet av sex mot ersättning i befolkningen.

3.2.2 Omfattningsuppskattningar

Kännedom om omfattning och utbredning av sex mot ersättning och sexuell exploatering varierar mellan de intervjuade aktörerna. Faktorer som påverkar är bland annat verksamhetens huvudsakliga uppdrag, inriktning, syfte och målgrupper men också samverkanspartners och tillgång till information från andra relevanta aktörer på området. En noterbar skillnad kan ses mellan myndigheter som har ett lagstadgat samhällsuppdrag med dokumentations- och rapporteringsskyldighet och civilsamhällets idéburna organisationer som har större frihet att utforma sina verksamheter och dess målsättning. Detta innebär inte nödvändigtvis att myndighetsföreträdare kan presentera uppgifter som rör omfattning i större och mer precis utsträckning än idéburna organisationer, snarare att det saknas en helhetsbild som begränsas av ovannämnda faktorer. Däremot kan en majoritet av samtliga aktörer säga något om utbredningen utifrån sina respektive verksamheter och har på så sätt kunnat bidra med omfattningsuppskattningar som bygger på de individer och grupper de kommer i kontakt med. En gemensam uppfattning hos de verksamheter som har bidragit med information och kunskap till studien är att omfattning och därför också utveckling samt förändring över tid är frågor som kan vara svåra att besvara.

Nedan följer en redogörelse för de omfattningsuppskattningar informanterna gjort och en analys av de faktorer som påverkar hur kännedom om omfattning och utbredning hos olika aktörer tar form. Resultatet är strukturerat utifrån tre huvudsakliga teman: 1) definitioners betydelse i relation till omfattningsuppskattningar av sex mot ersättning och sexuell exploatering; 2) sex mot ersättning och sexuell exploatering som ett ”öppet” respektive ”dolt” fenomen, och; 3) resurser som avgörande för kännedom om sex mot ersättnings och sexuell exploaterings utbredning.

3.2.2.1 Definitioner i relation till omfattning och utbredning

Sex mot ersättning betecknas och begripliggörs på olika vis av de intervjuade verksamheterna. Skälen som uppges är flera men huvudsakligen kopplade till en viss ståndpunkt i frågan alternativt en mer pragmatisk hållning som tar hänsyn till målgruppernas perspektiv och omständigheter. Vad gäller människohandel för sexuella ändamål finns även olika praktiker vad gäller hur identifiering av offer för människohandel sker. Att definitioner skiljer sig åt har sannolikt betydelse för uppskattningar när det gäller omfattning, utbredning och förändringar vad gäller de individer och grupper som berörs.

Sex mot ersättning, sexuell exploatering och sex som självskada

Flertalet av de verksamheter som riktar sig direkt till målgrupperna använder inte begreppet prostitution utan talar i stället om sex mot ersättning då man upplever att stereotypa föreställningar om prostitution riskerar att försvåra ett effektivt arbete. Vissa myndigheter, exempelvis Statens institutionsstyrelse (SiS), menar att detta skulle påverka deras möjlighet att uppskatta omfattningen då få av deras klienter vill svara på frågor som kan upplevas som stigmatiserande. På liknande sätt resonerar Kriminalvården utifrån erfarenheterna myndigheten gjorde i samband med den senaste kartläggningen 2009 av kvinnoanstalterna. I uppföljningssamtalen var det få som svarade på frågor om prostitution, vilket föranledde en förändring till att i stället använda begreppet sex mot ersättning.

Vilka grupper och handlingar som inkluderas i olika definitioner skiljer sig åt. Vissa av verksamheterna har en vid definition av sex mot ersättning som även inkluderar sexuella handlingar som inte sker i ett fysiskt möte så som webcamsex eller att ta och dela sexuella bilder mot ersättning, handlingar som inte ryms inom lagens definition av sexuella tjänster. Några av dessa verksamheter använder sig av begreppet sexuell exploatering eller kommersiell sexuell exploatering snarare än begreppet sex mot ersättning. Detta begrepp används då för att beteckna erfarenheter bland barn såväl som bland vuxna. En av dessa

verksamheter är Unizon, riksförbund för över 130 kvinno-, tjej och ungdomsjourer. Begreppet (kommersiell) sexuell exploatering rymmer i dessa fall deltagande i pornografi, prostitution och människohandel för sexuella ändamål, även fenomen som sugardejting och att dela nakenbilder/sexuella bilder via till exempel Onlyfans eller Instagram inkluderas av flera i definitionen. Unizon uppfattar att den sexuella exploateringen har ökat i takt med att fenomen som grooming, att bli kontaktad i sexuella syften via sociala medier och sugardejting har blivit vanligare förekommande. Det är framför allt tjej- och ungdomsjourer som beskriver att de möter fler personer som berättar om att de utsatts för sexuell exploatering än tidigare. Flera av informanterna menar även att digitaliseringen har lett till att personer som tidigare inte i samma utsträckning var utsatta för sexuell exploatering nu i högre grad återfinns bland de verksamheterna möter. Det rör sig företrädesvis om flickor och unga kvinnor som inte nödvändigtvis lider av omsorgsbrist eller har erfarenheter av sexuella övergrepp. Flera informanter förstår detta som ett resultat av att vuxna som kontaktar barn i sexuella syften på grund av digitaliseringen har lättare att nå fler barn anonymt och med små risker.

Begreppet ”sex som självskada” är ett annat exempel på hur definitionen av prostitution utvidgats för att rymma fler handlingar som tidigare inte självklart inkluderats i fenomenet. Sex som självskada har under senare år varit ett omdiskuterat ämne såväl som föremål för vetenskapliga studier. I en studie i vilken bland annat sambandet mellan sex och självskada bland unga med erfarenhet av att sälja sex undersökts uppgav en av fyra unga att de främst gjorde det i självskadande syfte (Fredlund 2019). Mikamottagningarna och Evonhuset, de specialiserade kommunala verksamheter som arbetar riktat till personer som har sex mot ersättning, uppger att gruppen unga som beskriver sina erfarenheter som en form av självskadebeteende har vuxit de senaste åren, mottagningarna har också valt att formellt inkludera ”personer som skadar sig med sex” som en del av den målgrupp man vänder sig till. Många av dessa personer har också erfarenhet av sex mot ersättning, dock inte alla. En liknande utveckling kunde observeras på KAST-mottagningarna under sent 00-tal då tvångsmässigt sexuellt beteende började diskuteras som sexmissbruk i media. Även om KAST sedan tidigare hade erfarenhet av att möta personer med tvångsmässigt sexuellt beteende var det först under denna tid personer med sådana erfarenheter kom att utgöra en större andel av de personer som sökte sig till mottagningarna. Det formella inkluderandet av personer som ”skadar sig med sex” och personer med ”tvångsmässigt sexuellt beteende” i de grupper som mottagningarna riktar sig till kan ses som en form av domänexpansion där

närliggande sociala fenomen inkorporerats i konstruktionen av prostitution som ett socialt problem.

Flera av informanterna är kritiska till uppfattningen att sex som självskada är en växande eller mer utbredd företeelse idag och menar att det snarare kan förstås som ett resultat av att det är en förklaringsmodell som har fått stor spridning under senare år. En informant från organisationen Inte din hora menar att även de upplever att en stor andel av de som söker sig till organisationen initialt begripliggör sina erfarenheter som ett självskadebeteende. Även om organisationen har medlemmar för vilka sex mot ersättning fyller eller har fyllt en självskadande funktion, i bemärkelsen att personerna främst har träffat personer som har skadat dem i syfte att affektreglera är det många som snarare upplevt en avsaknad av andra sätt att förstå sin situation på:

Det är som att man bara har haft typ människohandel, pengar och självskadebeteende att välja på. Fastän det ju egentligen finns en mängd andra förklaringar till att man hamnar i den här utsattheten. Det kan ju vara väldigt viktigt att hitta en förklaringsmodell, alltså för att förstå varför det händer.

Fler av de intervjuade verksamheterna uppger att de möter en större andel personer än tidigare som förstår sina erfarenheter som sexuellt självskadebeteende. Huruvida det tyder på att det är vanligare förekommande att sex mot ersättning fyller en självskadande funktion idag eller på att denna förklaringsmodell har fått stort genomslag råder det dock delade meningar om.

Människohandel för sexuella och andra ändamål: spänningen mellan formella och förmodade offer

För att en person ska få formell status som offer för människohandel i Sverige krävs att personen i fråga är målsägande i en förundersökning. Ytterst få personer får formell status som offer för människohandel. I polisens senast lägesrapport avseende 2019 framkom att det under året anmäldes totalt 276 brott rörande människohandel för sexuella och andra ändamål. Utifrån sju av dessa anmälningar väcktes åtal varav tre ledde till fällande dom (Polismyndigheten 2021).

Utöver formell status används också kategoriseringen förmodat offer för människohandel. I polisens lägesrapport framhålls att ingen enskild aktör har i uppdrag att formellt identifiera

offer för människohandel, vilket innebär att ”alla aktörer med kunskap på området” har ansvar för att identifiera förmodade offer för människohandel (ibid.:27). En av de större aktörerna på fältet är Plattformen civila Sverige mot människohandel som samlar ett stort antal idéburna organisationer som erbjuder stöd till personer utsatta för människohandel. Under 2019 erbjöd Plattformen sammantaget stöd till 177 individer, av dem var 140 förmodade offer för människohandel (ibid.). Att personer identifieras och dokumenteras som förmodade offer för människohandel möjliggör att fler personer återfinns i statistik. Det medför dock en viss grad av osäkerhet rörande hur det avgörs vem som bör betraktas som ett förmodat offer. I intervjuer med verksamheterna framkommer hur innebörden och förståelsen av människohandel framförhandlas i dialog mellan olika myndighets- och idéburna aktörer, målgruppernas omständigheter och specifika erfarenheter samt lagstiftningen. Här uppfattas inte sällan en gråzon där omfattning och utbredning samt olika grader av tvång och frivillighet kan vara svåra att bedöma. I gruppen utsatta EU-medborgare uppmärksammas exempelvis rumänska romer som tigger och säljer sex, ibland under tvingande omständigheter vilka ändå faller utanför människohandelslagstiftningens rekvisit. Det framstår som att polisens i större utsträckning tycks bedöma tiggeri som en form av människohandel jämfört med de sociala verksamheter som möter målgruppen.

Även hos företrädare för polis och rättsväsendet sker en glidning i begreppen, varje begrepp är omfattande i så mån att varje begrepp inkluderar de andra begreppen. Med utgångspunkt i att skadeverkningarna är de samma vid prostitution och människohandel, uppger exempelvis en företrädare för polismyndigheten att både prostitution och människohandel är olika former av mäns våld mot kvinnor och att båda fenomenen förhåller sig till varandra som glidningar på samma skala. Det är olika brott i juridisk mening, där olika rekvisit ska vara uppfyllda men koppleri beskrivs ofta vara ”en form av människohandel light” då individer utnyttjas i prostitution. En företrädare för rättsväsendet uppger att koppleri ofta utgörs av människohandelsbrott där inslagen av våld inte är lika tydliga och det på grund av bristande bevisning för människohandel inte går att väcka åtal. I polisens senaste lägesrapport framkommer att det under 2019 anmäldes 133 brott rörande koppleri, vilket resulterade i 25 lagföringar varav 4 rörde grovt koppleri (Polismyndigheten 2021). Hur många av de lagföringar av koppleribrott som i enlighet med resonemanget ovan hade kunnat rubriceras och lagföras som människohandelsbrott om det hade funnits ytterligare bevisning framgår inte av intervjuerna.

Sammanfattningsvis

- Vilken definition av prostitution och människohandel för sexuella ändamål som används får konsekvenser för kännedom om dessa företeasers utbredning och omfattning. Detta då olika begrepp kommer med olika föreställningar om och avgränsningar för vad fenomenet rör.
- Flera av de intervjuade verksamheterna gör ingen skillnad mellan prostitution, människohandel och pornografi, då samtliga företeelser förstås som en del av mäns våld mot kvinnor och/eller sexuell exploatering. Detta riskerar att försvåra uppskattningar av omfattningen av respektive företeelse.
- Andelen barn och unga som kontaktas av vuxna för sex mot ersättning uppfattas av flera av de intervjuade verksamheterna vara större idag på grund av den tillgänglighet och anonymitet digitaliseringen medför. Detta uppges vidare av vissa ha lett till att fler barn som inte nödvändigtvis har sårbarhetsfaktorer i form av omsorgssvikt eller tidigare sexuella övergrepp i större utsträckning riskerar att utsättas för sexuell exploatering.
- Sex som självskada är ett begrepp som alltmer frekvent används, både av yrkesverksamma och personer med egna erfarenheter av sex mot ersättning/ sexuell exploatering. Det råder dock delade meningar om huruvida det ökande användandet av begreppet är att likställa med en faktisk ökning av antal personer med sådana erfarenheter.

3.2.2.2 Sex mot ersättning som "öppet" respektive "dolt" fenomen

En annan faktor som påverkar aktörernas kännedom om sex mot ersättning och människohandelns omfattning och utbredning är hur synlig den sexhandel som sker är och vilka möjligheter som finns till tillträde till de arenor på vilka sexhandel sker.

Långt ifrån alla kontakter som tas för sex mot ersättning via internet tas via webbsidor avsedda att förmedla sexuella tjänster. I den senaste befolkningsstudien rörande unga framkom till exempel att flertalet av respondenterna hade kommit i kontakt med den som gett en ersättning via vanliga sex- och dejtingforum (Svedin m.fl. 2021). Av de intervjuade verksamheterna är det många som framhåller att kontakter för sex mot ersättning tas i alla tänkbara sammanhang där människor möts. När sex mot ersättning sker under mindre formaliserade förhållanden är det svårare att uppskatta omfattning och utbredning.

Sannolikheten att personer som köper eller säljer sexuella tjänster under sådana förhållanden inte själva definierar sina erfarenheter som sex mot ersättning är troligen större, vilket gör

dem mindre benägna att söka sig till verksamheter som erbjuder insatser till målgruppen och därmed fångas upp i statistik. Att sex mot ersättning är en stigmatiserad företeelse leder både till att personer undviker att själva definiera sina erfarenheter på det sättet och att de väljer att dölja dessa erfarenheter i kontakt med andra på grund av skam eller att man befärrar att det kan få negativa konsekvenser om det blir känt.

Det uppsökande arbete som bedrivs av aktörer som medverkat i studien sker i första hand i kontexter där det är otvetydigt att sexuella tjänster förmedlas, främst i gatumiljö och på webbsidor för sexuella tjänster på internet. De flesta av de verksamheter som arbetar uppsökande på nätet riktar sig till sajter där kvinnor förmedlar sexuella tjänster till män. Flera av informanterna menar att det har att göra med att denna form av sexhandel sker ”öppet” medan exempelvis sexhandel män emellan uppfattas ske mer ”dolt”. Att beskriva specifika former av sex mot ersättning som öppna respektive dolda fenomen kräver en problematisering utifrån vem som betraktar, vad som synliggörs och i vilket syfte. Verksamheter som arbetar riktat mot hbtqi-personer som säljer sex utmanar föreställningen att sexhandel mellan män sker på så kallade dolda arenor (se också Larsdotter, 2010; SOU 2010:49). Antagandet att män som säljer sex till män (och till andra grupper) enbart skulle agera på dolda arenor ges heller inget stöd för i den internetkartläggning som genomförts inom ramen för omfattningskartläggningen, i vilken 1411 män återfanns på sajter avsedda för att förmedla sexuella tjänster. Huruvida en viss form av sexhandel uppfattas som öppen eller dold bestäms inte enbart av den specifika sexhandelns beskaffenhet. Här är snarare faktorer som verksamheternas organisering, uppdrag och primära kunskapsobjekt avgörande tillsammans med de social- och kriminalpolitiska beslut som ligger till grund för en viss prostitutionspolicy som ger vägledning, form och innehåll till verksamheternas arbete.

En annan grupp utöver män som säljer sex till män som framstår som dold, i bemärkelsen osynliggjord i kartläggningen är personer med missbruks- och beroendeproblematik. I den senaste omfattningskartläggningen framhöll Länsstyrelsen (2014) att andelen individer med missbruk minskat hos stödverksamheterna under de senaste två decennierna.⁸ Framför allt noterades att dessa grupper inte längre återfanns i gatuprostitutionen i samma utsträckning som tidigare. Samtidigt underströks behovet att uppmärksamma grupper med beroendeproblematik när det gäller vård och behandling för utsatta personer samt i det

⁸ Verksamheter riktade till personer med erfarenhet av sex mot ersättning som t.ex. Mikamottagningarna men också idéburna organisationer.

förebyggande arbetet mot prostitution och människohandel (ibid.:78). Endast ett fåtal av de intervjuade verksamheter uppger att de möter personer med beroendeproblematik som har sex mot ersättning/utsätts för sexuell exploatering. Betydligt oftare förekom att både myndigheter och idéburna organisationer ställde sig frågande till vart dessa grupper ”har tagit vägen”. Detta bör ses mot den höga andelen inom till exempel SiS och Kriminalvården som uppger att de haft sex mot ersättning för droger, husrum eller andra grundläggande behov. Av samtliga intervjuade verksamheter var det endast Qjouren Väst som specifikt riktade sig till kvinnor med beroendeproblematik och erfarenheter av sex mot ersättning. Verksamheten kan inte ange specifika siffror vad gäller omfattning av sex mot ersättning för målgruppen, men framhöll att de har en 90-procentig beläggning på sitt skyddade boende, att få verksamheter uppmärksammar gruppen samt att det finns anledning att anta att omfattningen är större än vad som är känt. Andra verksamheter som möter grupper där sex mot ersättning i relation till droganvändande sägs utgöra en betydande andel av målgruppen är VEN-hälsan som riktar sig till män och transpersoner som har sex med män, RFSL:s chemsex-mottagning som riktar sig till personer som har ett sexualiserat droganvändande och SMC Pilen som är en mottagning som är specialiserad på sexuell hälsa och utsatthet. I likhet med Qjouren Väst uppger dessa verksamheter att deras målgrupper uppmärksammas i mindre utsträckning än andra jämförbara grupper när det gäller sex mot ersättning, vilket bidrar till att omfattning och utbredning är svårt att uppskatta. Informanter från Inte din hora menar att en stor andel av deras medlemmar har erfarenhet av missbruk eller riskbruk av alkohol eller droger. De menar att få verksamheter uppger att de träffar personer med missbruk till viss del kan förstås som ett resultat av att personer av rädsla att råka illa ut eller att bli nekade stöd döljer det.

En annan faktor som uppges bidra till svårigheter att uppskatta omfattning och utbredning är kriminaliseringen av vissa personer som har sex mot ersättning. En stor andel av de personer som har sex mot ersättning i en svensk kontext utgörs av migranter (Länsstyrelsen 2014). Uppskattningar av omfattning och utbredning för den här gruppen är förenat med en rad begränsningar, framför allt i relation till svensk lagstiftning då vissa migranter vistas olagligt i landet och riskerar att utvisas om de blir upptäckta på grund av hur utlänningslagen tillämpas. Den nationella rapportören i frågor som rör människohandel uppger att gränspolisens arbetssätt genom vilket de ”bekämpade människohandel genom att söka upp kvinnor i prostitution och avvisa dem ifrån landet” efter omfattande kritik har upphört. Den nationella rapportören framhåller dock att utlänningslagen visserligen medger att man får avvisa personer från Sverige om personen försörjer sig på ett oärligt sätt men att detta inte är något

polisen måste göra. I stället framhålls att polisens primära uppgift är rikta in sina insatser på människohandlare, hallick och sexköpare och öka polisens förtroende i migrantgrupperna. Arbetssättet som i stället tillämpas beskrivs vara att ”söka upp kvinnor i prostitution, att svara på annonserna, ringa på telefonnummer, söka upp kvinnor i lägenheter och på hotell, berätta att vi är från polisen och socialtjänsten och om du råkar illa ut kan du nå oss” samt att en handbok för gränspolisen håller på att tas fram. Flera av de andra intervjuade rapporterar dock om att migranter som säljer sex fortfarande utvisas på grund av att de säljer sex. Sexarbetarorganisationen Red umbrella Sweden uppger till exempel att de har kontakt med flera medlemmar som har deporterats från Sverige. Flera av regionkoordinatorerna berättar även de om migranter som utvisats på grund av att de säljer sex.

Ensamkommande barn och unga är en särskilt riskutsatt grupp migranter som uppmärksammas av Polismyndigheten i Sverige såväl som av Europol. Det finns indikationer på att sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål förekommer i gruppen, men i vilken omfattning är oklart. Under 2019 identifierades 49 barn som offer eller förmodade offer för människohandel.⁹ Av dessa var 12 pojkar från Marocko och 4 pojkar och 1 flicka från Afghanistan. Flera av de aktörer som intervjuats i kartläggningen har vetskap om och även viss erfarenhet av att möta ensamkommande unga från just dessa länder som säljer sex. Även om de flesta har kännedom om gruppen uppger flertalet att det är en svår grupp att nå. Många berättar om barn som har varit i samhällets vård men som har rymt och som håller sig undan myndigheter. En regionkoordinator med omfattande erfarenhet av att möta ensamkommande unga reflekterar över hur det kommer sig att kännedomen om omfattningen av ensamkommande unga som har sex mot ersättning är så bristfällig:

Att man trycker ut människor dit, till den absolut yttersta utkanten det gör ju att vi har ingen aning om vad som pågår. De kommer aldrig att söka sig till den hjälp som finns.

Verksamheter som har större erfarenhet av att möta målgruppen, speciellt då ensamkommande pojkar som utsatts för sexuell exploatering, beskriver att de oftast kommer i kontakt med målgruppen via hälso- och sjukvården, missbruksvården eller mötesplatser för ensamkommande. Att den unge har utsatts för sexuell exploatering är ofta något som

⁹ Detta rör sig om personer som identifierats av regionkoordinatorer eller genom den nationella stödtelefonen och registrerats som offer eller förmodade offer för människohandel.

framkommer sekundärt men sällan något som den unge själv söker hjälp eller stöd för. Andra behov kopplade till hemlöshet, droganvändande eller annan social utsatthet uppfattas som primära.

En slutsats som kan dras utifrån ovanstående resonemang är att kriminalisering och marginalisering av vissa grupper med erfarenhet av att sälja sex bidrar ytterligare till fenomenets dolda karaktär.

Sammanfattningsvis

- Föreställningar om dold respektive öppen sexhandel bör betraktas med försiktighet även om tillgänglighet och tillträde till olika arenor skiftar och har betydelse för kunskap och kännedom.
- Vad som uppfattas som dolt kan i vissa fall hänföras till individer, grupper och handlingar som inte passar in i specifika föreställningar men kan också handla om att visa företeelser förblir dolda på grund av den stigmatisering som är kopplad till företeelsen.
- Marginalisering och kriminalisering av vissa grupper som säljer sex förstärker vidare företeelsernas dolda karaktär.

3.2.2.3 Resurser som avgörande för kännedom om sex mot ersättnings och människohandelns omfattning och utbredning

Vid frågan om förändringar i utbredning och omfattning över de senaste fem åren anger företrädare för polis och rättsväsendet, regionkoordinatorerna, kommunala verksamheter och idéburna organisationer att de har observerat en ökning av personer som säljer sexuella tjänster som ett resultat av Coronapandemin. Uppgifterna uppges bygga på organisationernas egen statistik och information från olika samverkanspartners som polis, regionkoordinatorer, och skola. Bland annat har personer blivit kvar i Sverige eller kommit till Sverige under tiden andra europeiska länder var nedstängda. Fler, till exempel utsatta EU-medborgare, uppges sälja sex då de har förlorat inkomst via tiggeri/svartarbete i samband med pandemin.

Pandemin uppges också ha inneburit en del förändringar vad gäller arenor, fler som tidigare sålde sex på gatan vänder sig nu till internet och säljer sexuella tjänster via webcam, många uppges använda olika arenor samtidigt för att få in pengar. Flera uppges också ha skaffat sig ett konto på Onlyfans under pandemin för att exempelvis sälja bilder. Några verksamheter uppges vidare att personer som säljer sex har blivit än mer våldsutsatta då kundunderlaget har

minskat och de i större utsträckning accepterat köpare som de tidigare skulle ha avvisat. Från polisen uppges att köpare av sexuella tjänster iakttog en större försiktighet i början av pandemin samt att antalet annonser på internet blev något färre. Uppgifter från Stockholmsregionen gör gällande att kvinnor som sålde sex blev mer utsatta och förändrade sina mönster:

Marknaden var så dålig ett tag så man erbjöd så kallade quickies, 15 minuter, och det var väldigt ovanligt för det minsta, eller lägsta tiden brukar alltid vara en halvtimme. Men man var liksom... man sänkte priserna och man gick ner till liksom kortare såna här quickies då, för att man var så desperat efter pengar.

Från Red Umbrella Sweden uppges att erfarenheter av polistillslag riktade mot sexarbetare har ökat markant under pandemin. De ökade tillslagen uppfattas som en effekt av att resurser som tidigare användes för att bevaka fotbollsmatcher och liknande resurskrävande arrangemang har kunnat frigöras och riktas mot sexhandeln.

Utöver den ökning av personer som säljer sex som är kopplad till konsekvenser av pandemin är flera av de intervjuade verksamheterna eniga om att de endast ser mindre förändringar i antalet personer de kommer i kontakt med över tid. De flesta av dessa förändringar beskrivs främst vara avhängiga vilka resurser och vilken kunskap som finns att tillgå i den egna verksamheten. Här noteras en skillnad mellan myndigheter och idéburna organisationer där de sistnämnda i större utsträckning uppfattar en ökning, framför allt vad gäller flickor och unga kvinnor som i större utsträckning upplevs bli kontaktade i sexuella syften/kommer i kontakt med olika former av sex mot ersättning/ sexuell exploatering som ett resultat av den digitala utvecklingen.

Enligt Polismyndighetens lägesrapport för 2019 noterades en ökning av antalet anmälda brott avseende alla former av människohandel jämfört med 2018, medan antalet lagförda brott för människohandel för sexuella ändamål minskade under samma period. En minskning noterades även rörande antalet anmälda brott för koppleri under samma period. Minskningen av antalet lagförda människohandelsbrott och antalet anmälda koppleribrott beskrivs delvis bero på att flera av Polismyndighetens människohandelsgrupper togs i anspråk för att hantera det ökade antalet skjutningar samt att polisregionen Stockholm gjorde en omfattande omorganisation av arbetet mot människohandel 2019. Ökade resurser lades på att utreda människohandel där

offer tvingats begå brottslig verksamhet såsom narkotikabrott och stölder. Här kan skönjas ett konfliktområde som kort uttryckt kan sammanfattas med ”vilka brott ska polisen lägga resurser på när det gäller människohandel, för sexuella eller andra ändamål?”. Detta kan möjligen förstås i relation till vilka brottsoffer som uppfattas som mest angelägna att lägga resurser på.

Polismyndigheten (2021) framhåller att de avgörande faktorerna för hur många fall av människohandel som upptäcks är riktade resurser, tips som inkommer till myndigheten och myndighetens kompetensutveckling inom området. I intervjuer framhålls att poliser som utreder den här typen av brott bör ha ett genuint engagemang för frågan. I resonemangen om engagerade och specialiserade poliser finns också synpunkter på en föreställning som tillskrivs politiker, beslutsfattare och Polismyndighetens ledning, om att ”alla kan göra allt”, vilket informanterna här menar präglar polisarbetet i allt större utsträckning. Detta uppfattas skapa allvarliga kunskapsbrister hos utredande myndigheter vilket i slutändan riskerar att drabba utsatta grupper. Inte minst vad gäller att bedöma allvaret i olika ärenden.

Vad gäller sexuell exploatering av barn ökade antalet anmälda brott om köp av sexuell tjänst av barn under 2019 till 224 anmälda brott i jämförelse med 2018 då 131 brott anmälades. Anmälningar om köp av sexuell handling av barn görs i första hand av polisen men också av socialtjänsten, allmänheten eller det utsatta barnet eller hans familj. I vissa regioner arbetar Polismyndigheten aktivt för att identifiera barn som utsätts för sexuell exploatering. En regionkoordinator som arbetar riktat mot barn menar att det polisiära arbete som bedrivs för att identifiera barn som utsätts för sexuell exploatering är lång ifrån tillräckligt och kräver utökade resurser. En informant från Inte din hora framhåller snarare vikten av ökade resurser i form av större kunskap om sexuell exploatering av barn inom socialtjänst såväl som hälso- och sjukvård som avgörande för att fler barn ska kunna identifieras och erbjudas skydd, stöd och vård.

Bland våra medlemmar i alla fall är det väldigt många som varit aktuella på BUP eller inom socialtjänsten innan dom överhuvudtaget hamnade i sexuell exploatering. Och om dom inte var det innan dom hamnade i kommersiell sexuell exploatering så har dom varit i kontakt med dom här stödverksamheterna efter det på något sätt, men man har kanske inte berättat om det här, antingen för att man inte har fått frågan eller för att man inte har haft förtroende för myndigheter. Jag

tänker att problemet inte riktigt är att man inte kommer i kontakt med barnen, för det gör man. Utan problemet är att man inte lyckas identifiera dem trots att man kommer i kontakt med dem.

Utöver ökad kunskap och mer resurser lyfter flera av de intervjuade verksamheterna samverkan mellan myndigheters specialverksamheter och civilsamhällets stödorganisationer som centralt för att få större kännedom. En organisation verksam i Skåne-regionen uppger att de ser en ökning av antal ärenden över åren. Denna ökning förstås dock inte i första hand som en faktisk ökning av människohandel och prostitution utan som ett resultat av ett ökat fokus på frågan och ett strategiskt och långsiktigt samverkansarbete med polis och andra samverkanspartners i lokalsamhället. Liknande sätt att resonera kring kännedom återfinns hos företrädare för polisen som menar att öknings- och antalet sexköps- och människohandelsärenden till stor del beror på utbildningsinsatser inom myndigheten och polisutbildningen och inte nödvändigtvis på att förekomsten har ökat i sig.

Ytterligare en aspekt av resursers betydelse för att uppskatta omfattning och utbredning är i vilken grad insatser till olika målgrupper erbjuds lokalt, regionalt och nationellt. Ett exempel kommer från en kurator vars verksamhet riktar sig till hbtqi-personer. Hen uppger att klienter från hela landet söker via deras telefon- och onlinestöd vilket inte ingår i verksamhetens inriktning eller budget, men att det flesta regioner saknar stöd och insatser att erbjuda målgruppen vilket påverkar kännedom om omfattning i olika delar av landet.

För att öka kännedomen om prostitutionens och människohandelns utbredning och omfattning krävs vidare att denna dokumenteras på ett konsekvent och effektivt sätt. Eftersom kraven på dokumentationsskyldighet varierar mellan olika myndigheter, får detta betydelse för mätbarheten. Sätten att mäta och dokumentera varierar också inom samma myndighet och kan ibland vara beroende av den handläggande tjänstepersonens intressen, utbildning och yrkesbakgrund. Ordföranden för Plattformen civila Sverige mot människohandel med medlemsorganisationer i olika delar av landet, efterlyser en gemensam dokumentationsstrategi.

Det går egentligen inte att prata om siffror när det gäller det här för vi har inte en tydlig färdplan i Sverige för hur vi ska ta reda på hur det ser ut i våra olika lokala samhällen. Vi har inte en gemensam strategi som är övergripande för alla

myndigheter eller en samverkansstrategi som inkluderar alla relevanta aktörer. Vi har olika grupper av myndigheter och olika delar av någon form utav helhet men det är en väldigt spretig verklighet som vi jobbar i och alla mäter också, när det kommer till siffror, på olika sätt. Jag skulle inte säga att det är någon som egentligen har hittat, alltså man kan inte mäta själv utan man måste mäta gemensamt [...] så det blir uppskattningar utifrån enskilda verksamheter och det är ju i sig bristfälligt eftersom man riktar sig åt ett visst håll. Och det gör också att man ser en viss sak och inte andra saker.

Det bristfälliga i att sakna en gemensam, nationell strategi för att mäta omfattning och förändringar över tid uttrycks av både myndigheter och idéburna organisationer. Med tanke på regionala skillnaderna framhåller idéburna organisationer också vikten av att kunna beskriva lokala förhållanden och vad som sker ute i kommunerna. Exempelvis uppfattas allvarliga brister i kommunernas ansvar att utföra systematisk uppsökande verksamhet, vilket antas få konsekvenser för kunskap om omfattning, utbredning och förändring.

Sammanfattningsvis

- Covid-19 pandemin beskrivs ha inneburit en ökning av antal personer som säljer sex då många har blivit av med andra försörjningsmöjligheter. Pandemin har även inneburit en större utsatthet för personer som säljer sex i samband med att de har nödgats förändra tillvägagångssätten i samband med att kundunderlag och inkomster minskade. Vissa grupper har varit särskilt utsatta så som sexsäljande migranter och utsatta EU-medborgare.
- Utöver de ökning av antal personer som säljer sex som ett resultat av pandemin är flertalet av de intervjuade eniga om att de endast ser mindre förändringar i antalet personer de kommer i kontakt med över tid. De flesta av dessa förändringar beskrivs främst vara avhängiga vilka resurser och vilken kunskap som finns att tillgå i den egna verksamheten. Ett undantag här utgörs av barn och unga som kontaktas av vuxna för sex mot ersättning som ett resultat av den tillgänglighet och anonymitet digitaliseringen medför. Här uppskattar några idéburna organisationer att det har skett en ökning.
- Studien indikerar att barn som utsätts för sexuell exploatering inte sällan har kontakt med socialtjänst och hälso- och sjukvård. För att dessa barn ska kunna synliggöras

krävs ett systematiskt arbete med utbildningsinsatser i syfte att höja kunskapen rörande sexuell exploatering inom dessa myndigheter.

- Det finns ett behov av gemensamma riktlinjer och förhållningssätt rörande rutiner och metoder för att sammanställa uppgifter och information rörande sex mot ersättning och människohandel för sexuella ändamål. Detta för att bättre kunna jämföra data mellan olika verksamheter och kunna följa utveckling över tid.

4. Aktörer, villkor och omständigheter

I detta kapitel redogörs för kännedom och kunskap om personer som har erfarenhet av att köpa respektive sälja sexuella tjänster samt under vilka villkor och omständigheter detta sker. Kapitlet är indelat i två underkapitel, det första rör personer med erfarenhet av att köpa sex det andra rör personer med erfarenhet av att sälja sex. Initialt i kapitlen presenteras resultaten från intervjustudien med myndigheter och organisationer, därefter presenteras resultaten från enkät- och intervjustudien med personer med egna erfarenheter av att köpa och sälja sex.

Personer med erfarenhet av att köpa och sälja sexuella tjänster utgör långt ifrån homogena grupper och det är inte möjligt att generalisera erfarenheter utifrån grupptillhörighet eller specifika individuella egenskaper. Lättvindig generalisering riskerar att cementera i stället för att utmana ojämlika villkor och omständigheter. I materialet finns erfarenheter från olika grupper och olika individer representerade, såväl i den information som myndigheter och organisationer har bidragit med som i resultaten som bygger på personer med egen erfarenhet av att köpa och sälja sex. I relation till villkor och omständigheter för personer som på olika sätt är involverade i sexhandel har ambitionen varit att fördjupa kunskapen om betydelsen av omgivningsfaktorer, strukturella och individuella livsvillkor och samhällliga responser.

4.1 Personer med erfarenhet av att köpa sexuella tjänster

4.1.1 Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer

Att kriminaliseringen av sexköp resulterar i att personer med sådana erfarenheter sällan är villiga att tala om dessa är välbelagt i forskning och tidigare undersökningar (Olsson 2021 Grönvall 2021, Johansson & Östergren 2021). Viktigt att framhålla är dock att detta får konsekvenser för kunskapsproduktionen på fältet och för det sociala arbete som bedrivs riktat till personer som köper sex. Av de män som enligt svenska befolkningsstudier har erfarenhet av att betala för sexuella tjänster är det ett ytterst fåtal som i samband med att de blir gripna av polisen, i samband med att de söker hjälp eller i forskningssammanhang kommer att berätta om sina erfarenheter. Nedan redogörs för vad myndigheter och organisationer uppgav under intervjuerna rörande vilka som köper sexuella tjänster och under vilka villkor och omständigheter detta sker.

4.1.1.1 Kännedom utifrån sociodemografiska variabler

De svenska befolkningsstudier i vilka det ställts frågor om sex mot ersättning visar att det främst är män som köper sexuella tjänster (Månsson 1998, Kuosmanen 2008, Priebe & Svedin

2012, Länsstyrelsen 2014). De intervjuade verksamheterna som möter köpare av sexuella tjänster beskriver samtliga gruppen som heterogen vad gäller klass- och utbildningsbakgrund och framställer individerna i gruppen som ett tvärsnitt av den manliga befolkningen.

De specialiserade kommunala mottagningar som riktar sig direkt till köpare av sexuella tjänster, KAST-mottagningarna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Karlstad, Västerås, Skellefteå och Umeå är tillsammans med polisen de verksamheter som har störst erfarenhet av att möta personer som köper sexuella tjänster. Dessa mottagningar träffar få unga män, de flesta beskrivs vara från 25 år och uppåt. Några av de aktörer som intervjuas upplever dock en ökning av andelen unga män som köper sex, vilket förstås som ett resultat av en normförskjutning där kommodifiering av sexualitet och intimitet normaliserats genom pornografin men också i det konsumtionsorienterade samhället i stort. Att sex betraktas och behandlas som en konsumtionsvara är enligt informanterna inte avgränsat till sex mot ersättning som fenomen utan något som präglar interaktioner mellan unga även i vidare bemärkelse. Att unga män köper sex framkom även i den senaste befolkningsstudien riktad till elever i årskurs tre på gymnasiet (Svedin m.fl. 2021). I denna studie framkom att en stor andel av köparna var unga, 65 procent av respondenterna uppgav att de sålt sex till personer som var under 25 år. Denna grupp återfinns dock i mycket liten utsträckning i det sociala arbetet riktat till målgruppen.

Personer som kommer till KAST-mottagningarna söker sig oftast dit på eget eller partners initiativ men det förekommer även att de hänvisas från annan verksamhet eller att de hör av sig efter det att de har fått information om mottagningen i samband med att de gripits av polis för köp av sexuell tjänst.¹⁰ Det är så gott som uteslutande män som söker sig till KAST och majoriteten av dem har primärt köpt sex från kvinnor. I den senaste befolkningsundersökningen var det vanligare att hbq-män uppgav att de hade gett ersättning för sex än heterosexuella män (knappt 15 procent jämfört med knappt 10 procent) (Folkhälsomyndigheten 2019). Denna grupp förekommer dock inte i någon större utsträckning bland KAST-mottagningarnas klienter. Hbtqi-personer som köper sex förekommer inte heller i någon nämnvärd utsträckning i den intervjuade verksamhet som riktar sig till denna målgrupp.

¹⁰ Verksamheter som nämns är t.ex. könsmottagningar och infektionskliniker

Personer verksamma på KAST-mottagningarna ger en relativt samstämmig bild av de personer de möter. Utöver personer som köper sexuella tjänster riktar sig verksamheten även till personer som har ett tvångsmässigt sexuellt beteende. I denna grupp återfinns även ett mindre antal kvinnor. Detta beteende kan bestå av olika sexuella handlingar men inkluderar inte sällan en hög pornografikonsumtion och ofta även köp av sexuella tjänster. Det finns alltså en överlappning mellan de båda primära målgrupperna. Majoriteten av de som söker sig till KAST upplever av olika anledningar sitt agerande som problematiskt, dels utifrån att handlingarna orsakar lidande för en själv eller orsakar lidande för personer i ens närhet. Det är inte ovanligt att personer söker sig till KAST efter att partnern fått vetskap om deras handlingar, där anledning till att söka hjälp är att försöka "rädda relationen". Motivationen till förändring upplevs vara det som primärt skiljer de personer som söker sig till KAST från en större population som köper sexuella tjänster. Det går enligt informanterna att se ett mönster där personer som har kommit i kontakt med verksamheten i samband med att de har blivit gripna för köp av sexuell tjänst i lägre grad än andra fullföljer behandlingen. Det kan indikera att motivationen till förändring är lägre för de som blir gripna för sexköp jämfört med dem som söker sig till verksamheten på eget initiativ.

En paradox kan noteras i hur gruppen köpare av sexuella tjänster framställs av informanterna från KAST. Å ena sidan beskrivs de vara "vem som helst" och beskrivs socioekonomiskt utgöra ett tvärsnitt ur den manliga befolkningen. Å andra sidan beskrivs flertalet dela vissa specifika erfarenheter och beteenden så som otrygga anknytningsmönster, svårigheter att verbalisera och en tendens att sexualisera känslor. En informant beskriver skämtsamt de personer hen möter som "känslspråksanalfabeter". Att köpa sex beskrivs för flertalet som ett sätt att undvika oönskade känslor och att affektreglera.

De intervjuade utgår i första hand från ett psykologiskt perspektiv när de talar om sexköp som företeelse och beskriver det som ett (själv)destruktivt beteende även om flera även nämner strukturella faktorer främst kopplade till kön som något som påverkar. Att personer uppger att de köper sex av skäl så som nyfikenhet, spänning eller bekvämlighet och inte uppger att de upplever något lidande kopplat till sexköp (Jfr Grönvall 2021, Johansson & Östergren 2021) är något som i vissa fall berörs i intervjuerna men då ofta framställs som ovanligt bland de personer de möter.

De verksamheter som möter personer med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster ger till viss del en annan bild av vilka det är som köper sexuella tjänster. Även om de också ger uttryck för att långt ifrån alla köpare är våldsamma berättar de också om köpare som agerar strategiskt i sitt sökande efter sårbara kvinnor och unga tjejer i syfte att utnyttja dem. Informanter från Inte din hora Väst lyfter också hur vissa personer använder sig av det maktövertag de har i deras yrkesroll som till exempel läkare, behandlingspersonal eller polis för att tilltvinga sig sex mot ersättning.

Tidigare forskning (Grönvall, 2021b, Olsson, 2020a) visar att polisens intensifierade arbete mot sexhandeln har resulterat i att det är en specifik grupp (av män) som återfinns i kriminalstatistiken. De gripna männen hade som tidigare nämnt till exempel lägre genomsnittlig inkomst än män i Sverige totalt och en större andel hade utländskt medborgarskap jämfört med befolkning i stort. Samtidigt finns en rad studier, kartläggningar och statliga utredningar (se Kuosmanen, 2011; Olsson, 2021b; Priebe & Svedin, 2012; SOU 1995:15) som understryker att personer som köper sex har olika socioekonomisk bakgrund, utbildningsnivå och civil status, vilket indikerar att män gripna för sexköp långt ifrån är representativa för gruppen i sin helhet. Skälen kan vara flera, bland annat att ekonomiskt välbeställda köpare använder mer dolda arenor samt att erfarna köpare använder olika strategier för att undvika polisen (Olsson, 2020b). Tidigare forskning har också visat att personer som köper sex på olika sätt förhåller sig till risker att åka fast och resonerar kring sina handlingar relation till den utsatthet som riskerar att drabba den som säljer sex (Johansson & Östergren, 2021). Polis och rättsväsendets kännedom om personer som köper sex skiljer sig i vissa avseenden från KAST-mottagningarnas, dels för att de möter ett större och kanske också ett annat urval av personer, dels för att deras uppdrag och verksamhet har andra fokus. Företrädare för rättsväsendet lyfter således andra aspekter. Gruppen ensamstående män antas oftare köpa sex än vad som vanligen anges och eventuellt vara något högre än män i relation. Företagare uppfattas förekomma i sexköpsärenden mer frekvent än anställda. Några av informanterna från rättsväsendet uppger också att de har noterat nya grupper som är villiga att betala för sex och nämner då ”yngre män i utanförskapsområden” och ”unga män i kriminella miljöer” vilka beskrivs i lägre utsträckning uppfatta sexköp som problematiskt. Andra inom rättsväsendet uppger att det inte går att kategorisera i någon särskild grupp utifrån sociodemografiska variabler som exempelvis ålder, nationalitet eller yrke utan förekommande är ”allt från etniska svenskar med bra socioekonomisk bakgrund, familj, gott arbete till personer som har annan etnisk bakgrund och lever under betydligt

sämre ekonomiska förhållanden”. En viss ökning av yngre män uppfattas generellt av polis och rättsväsendet vilket kopplas till ett bristande jämställhetsarbete, normförskjutningar och dålig kunskap om den svenska lagstiftningen. Antalet män som köper sex uppfattas som relativt stort i relation till den svenska sexköpslagens tänkta implikationer, vilket under intervjuerna exemplifierades med polisens två tillslag i Stockholm som fick stor uppmärksamhet i media under våren 2020, detta tolkas som en allvarlig backlash för jämställdhetsarbetet.

4.1.1.2 Kännedom om villkor och omständigheter

Vad gäller villkor och omständigheter i relation till personer som köper sexuella tjänster, lyfter KAST-mottagningarna kriminaliseringen och stigmatiseringen av sexköp som en central faktor för att hemlighålla handlingarna. Detta uppges få en rad konsekvenser. Exempelvis har KAST erfarenhet av personer som har köpt sex och blivit utsatta för hot och utpressning av personen de köpt sex av eller av tredje part. Rädslan för att bli avslöjad beskrivs också leda till att många personer som köper sexuella tjänster undviker att träffa personer som säljer sex på offentliga platser eller på hotell där risken att bli avslöjad upplevs som större. Kriminaliseringen av sexköp uppges således leda till konsekvenser för hur kontakter mellan köpare och säljare tas och för hur möten tar form. Att köparen värnar sin anonymitet kan medföra större risker för säljaren, till exempel genom att möten sker på avskilda och isolerade platser och genom att det försvårar för säljaren att ”screena” köparen för att göra en riskbedömning. Att personer som köper sex värnar sin anonymitet av rädsla för att bli gripna av polisen uppges också av sexarbetarorganisationen Red Umbrella Sweden. Företrädare beskriver kunderna som ”nojiga” och som att de saknar tillit till den som säljer sex, vilket gör att sexarbetare måste sätta kundernas säkerhet framför sin egen, vilket upplevs som otillfredsställande och dessutom farligt.

Synen på sexköp som moraliskt förkastligt uppges också få konsekvenser för stödinsatser och behandlingsarbetet som KAST erbjuder. Exempelvis är det inte ovanligt att personer som söker sig till verksamheten initialt uppges att de har ett tvångsmässigt sexuellt beteende och först längre fram i kontakten framkommer att personen har erfarenhet av att köpa sexuella tjänster. Ur ett samhällligt och socialt perspektiv beskrivs stigmatiseringen av personer som köper sex öka risken för ett bemötande präglat av förakt och fördömande, vilket minskar gruppens benägenhet att söka hjälp. För flertalet av de personer som söker sig till KAST-mottagningarna är det första gången de berättar om sina erfarenheter av att köpa sex. Skam-

och skuld känslor leder till att dessa erfarenheter inte bara hemlighålls för en eventuell partner utan även för andra närstående. Flertalet beskrivs också initialt ha svårt att begripliggöra för sig själva varför de köper sex och tenderar att förneka delar av eller konsekvenser av sitt agerande.

Andra uttryck som stigmatiseringen leder till är enligt KAST att personer de möter förhåller sig till och på olika sätt positionerar sig emot idén om sexköparen som en föröväre. Exempel är hur de personer de möter berättar om olika strategier för att undvika att träffa personer i särskilt utsatta livssituationer, att undvika att träffa personer som inte talar svenska och personer under 18 år samt att förhöra sig om att personen inte är tvingad av någon annan att sälja sex et cetera. Detta förstås både som ett sätt att försöka minimera skada och som ett sätt att framställa sig själv som ett moraliskt subjekt. Flera av informanterna framhåller att deras klienter initialt har svårt att tillstå den potentiella skadan de utsatt den de köpt sex av. De reflekterar sällan över att personer som säljer sex själva har ett intresse av att framställa sig som ”frivilliga aktörer” och dölja eventuell utsatthet, i syfte att attrahera köpare och att undvika att bli ytterligare utsatt.

Kriminaliseringen av sexköp sägs också leda till konsekvenser vad gäller en fördjupad kunskapsbildning om vilka som köper sex. I materialet finns exempel på verksamheter som screenar sin målgrupp för erfarenheter av att sälja, men inte att köpa, sex, utifrån ett resonemang om att det är en kriminell handling, att få skulle svara samt en osäkerhet över vad enheten skulle göra med svaren. Informanten menar att kunskap går förlorad då detta screeningsformulär utgör underlag för kuratorssamtalen. Detta gäller även myndigheter som SiS och Kriminalvården som inte heller screenar för erfarenhet av att köpa sex, endast för erfarenheter av att sälja sex. Det är dock okänt hur de sistnämnda resonerar i relation till att inte inkludera erfarenheter av sexköp i sina inskrivningsmanualer.

Sammanfattningsvis

- Den kunskap som finns om personer som köper sexuella tjänster rör till övervägande del män som söker sig till KAST. Dessa personer antas skilja sig från totalpopulationen män som köper sex på en rad olika sätt.
- Jämförelsevis få specialiserade verksamheter riktar sig till personer som köper sex, de flesta av dessa är lokaliserade i storstadsregionerna, även om fler mottagningar öppnat upp runtom i landet på senare år.

- Befolkningsundersökningar ger stöd för att hbtq-män i större utsträckning än andra grupper har erfarenheter av sexköp men dessa förekommer i mycket liten utsträckning i verksamheter som riktar sig till målgruppen. Män under 25 år är en annan grupp som i mycket lite utsträckning förekommer bland KAST-mottagningarnas klienter.
- Kriminaliseringen och stigmatiseringen av personer som köper sexuella tjänster beskrivs försvåra att söka hjälp.

4.1.2 Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med erfarenheter av att köpa och sälja sex

Som tidigare nämnts, är ett resultat av kriminaliseringen och stigmatiseringen av personer som köper sexuella tjänster bland annat en mindre benägenhet att dela sina erfarenheter i forskningssammanhang, vilket även återspeglades i den här studien.¹¹ Försöken att rekrytera forskningsdeltagare med erfarenhet av att köpa respektive sälja, sex, och skapa en numerär balans mellan dessa grupper var dessvärre inte möjligt. Enkätstudien besvarades av 50 personer med erfarenhet av att köpa sex och endast fem personer med dessa erfarenheter deltog i intervjustudien.¹² Detta får implikationer för resultaten vad gäller variationen av erfarenheter, vilka slutsatser som kan dras av materialet och vad som eventuellt kan sägas i termer av representativitet.

Tidigare studier och kartläggningar (se t.ex. Länsstyrelsen 2014) visar emellertid att representativitet när det gäller personer involverade i sexhandel av en rad skäl är mer eller mindre ogörligt, varför fokus på det partikulära snarare än det universella är att föredra metodologiskt. Det rör sig vidare om en heterogen grupp vilken inte nödvändigtvis delar fler egenskaper än att de betalar för sex, något som även framträdde i intervjuerna med myndigheter och organisationer som kommer i kontakt med personer som köper sex. Medan exempelvis KAST möter den grupp som har det gemensamt att de upplever sina sexköp som problematiska, rapporterar rättsväsendet och vissa idéburna organisationer delvis annan kännedom och kunskap.

Resultaten i den avslutande delen av kapitlet utgår från personer med erfarenhet av att köpa sex och bygger på såväl kvantitativa som kvalitativa data. I denna del redogörs för resultat

¹¹ Antalet personer som rapporterat erfarenheter av att sälja sex är trefaldigt högre än de som köper, trots att befolkningsstudier visar att den köpande gruppen vida överstiger den säljande numerärt.

¹² 176 personer med erfarenhet av att sälja sex besvarade enkäten och 14 personer deltog i intervjustudien.

vad gäller sociodemografiska data och de villkor och omständigheter i samband med sex mot ersättning som framkommer i enkät- och intervjustudien. I enkäten fanns möjlighet att lämna öppna svarsalternativ vid flera frågor, vilket till viss del kompletterar det kvalitativa materialet i intervjuerna.

4.1.2.1 Sociodemografiska data

I studiens enkät besvarades frågor om bakgrundsvariabler såsom kön/könsidentitet, sexuell identitet, ålder, nationalitet, medborgarskap, försörjning och uppskattad hälsa, liksom frågor om eventuella bekymmer, erfarenhet av brottsutsatthet och stigmatisering i relation till sex mot ersättning. I framställningen nedan kompletterar enkätens fritextssvar och intervjuerna tabellerna.

Vad gäller kön identifierade sig en majoritet av respondenterna som män medan 1 person identifierade sig som kvinna, 1 person som icke-binär och 1 person uppgav annan könsidentitet. Fördelningen stämmer väl med tidigare forskning som visar att en majoritet av personer som ger ersättning för sex är män (Folkhälsomyndigheten, 2019).

Tabell 1. Könsidentitet

	Antal	Procent
Man	47	95,9
Transperson (har transerfarenhet)	1	2,0
Annan könsidentitet	1	2,0
Totalt	49	100,0

Frågor om sexuell identitet för personer som köper sex har av olika skäl intresserat forskning om sexhandel men har företrädesvis rört män som köper sex av män (de Cabo y Moreda, 2018). Samtida studier visar dock att sexuell identitet (heterosexuell) tillsammans med kön (kvinna/man) har stor betydelse för hur polisen identifierar sexköp, och/eller griper män misstänkta för sexköp eller bevakar kvinnor som de misstänker säljer sex (Olsson, 2020c) vilket påverkar kunskapen. Resultaten i den här studien visar att 86 procent av de svarande identifierar sig som heterosexuella, medan resterande 14 procent identifierade sig som hbq-män. På frågan ”Vilka köper du sex av?” svarade en överväldigande majoritet att de köper sex av kvinnor (86 procent) medan 10 procent uppgav män. I fritexten uppgav fyra respondenter att de köpte sex av par, 1 uppgav transperson och 1 uppgav andra. Även om majoriteten identifierades sig som heterosexuella ses en viss överrepresentation av hbq-män bland de

svarande. Detta är i linje med resultatet från Folkhälsomyndighetens (2019) befolkningsstudie i vilka personer som identifierar sig som hbq-män i större utsträckning uppgav att de hade erfarenhet av att köpa sex jämfört med gruppen som identifierar sig som heterosexuella (män).

Tabell 2. Sexuell identitet

	Antal	Procent
Heterosexuell	42	85,7
Homosexuell	1	2,0
Bisexuell	4	8,2
Pansexuell	2	4,1
Totalt	49	100,0

Samtliga respondenter förutom en besvarade frågor om ålder. Det mest förekommande svarsalternativet var ett åldersspann mellan 30–44 år (43 procent). Siffrorna kan jämföras med en nyligen genomförd studie av 1472 sexköpsbrott, där de gripnas medelålder vid tiden för gripandet var 43 år (Olsson, 2020c). Den näst största gruppen av svaranden i den här enkäten utgjordes av respondenter mellan 45-64 år (33 procent). Andelen yngre svaranden (21–29 år) var hälften så stor som den största gruppen (drygt 20 procent), medan gruppen äldre (64–84 år) endast utgjordes av ett fåtal.

Tabell 3. Ålder

	Antal	Procent
21-29 år	10	20,4
30-44 år	21	42,9
45-64-år	16	32,7
65-84 år	2	4,1
Totalt	49	100,0

Vad gäller nationalitet, medborgarskap och uppehållstillstånd, uppgav en majoritet svensk nationalitet (94 procent) medan 2 uppgav andra nordiska länder och 1 respondent land utanför EU. De flesta respondenterna hade svenskt medborgarskap eller uppehållstillstånd (90 procent), endast 3 personer av de som besvarade frågan uppgav att de saknade detta. Urvalet i enkäten kan jämföras med tidigare studier som visar att andelen gripna för sexköp i större utsträckning hade utländskt medborgarskap jämfört med befolkning i övrigt (Grönvall, 2021, Olsson, 2020), vilket alltså inte gäller för gruppen som besvarat den här enkäten.

De flesta respondenter (82 procent) uppgav att deras huvudsakliga försörjning var anställning eller eget företag. Ett fåtal hade studiemedel och 2 personer uppgav sjukersättning respektive försörjningsstöd. I fritextsvar uppgavs bland annat kapitalinkomster och stipendier som huvudsaklig försörjning. Detta resultat är samstämmigt med befolkningsstudien från 2011 (Priebe & Svedin 2012) i vilken det framkom att män som köpt sex under det senaste året oftare hade arbete som huvudsaklig sysselsättning i jämförelse med de som inte hade köpt sex, där det i större utsträckning återfanns personer som var arbetssökande, studerande, långtidssjukskrivna och pensionärer.

Tabell 4. Huvudsaklig försörjning

	Antal	Procent
Anställning/eget företag	40	81,6
Studiemedel	2	4,1
Sjukersättning	1	2,0
Försörjningsstöd	1	2,0
Annat	5	10,2
Totalt	49	100,0

En majoritet av de som svarade på enkäten (93 procent) uppgav att de upplevde sin allmänna hälsa som antingen mycket bra eller bra. Detta är något högre än i den nationella folkhälsoundersökningen från 2020, där 82 procent av yrkesarbetande män skattar sin allmänna hälsa som bra eller mycket bra.

Tabell 5. Allmän hälsa

	Antal	Procent
Mycket bra	18	41,9
Bra	22	51,2
Någorlunda	6	7,0
Totalt	43	100,0

En majoritet av de som besvarade frågan om uppskattad hälsa förefaller sakna hälsoproblem. Detta kan möjligen sättas i relation till övriga sociodemografiska faktorer som tycks sammanfalla med de privilegier som en önskvärd maskulinitet medför (Connell, 1995). De flesta uppgav att de är heterosexuella män i yngre medelåldern, har försörjning av förvärvsarbete eller eget företag och är svenska medborgare.

De personer som valde att delge sina erfarenheter under intervjuerna var alla svenska medborgare i åldern 28–50 år. Två hade partner i en relation, tre var ensamstående och tre av dem hade barn i tonåren. De hade olika lång erfarenhet av att köpa sex och hade gjort eller fortsatt göra så, i olika stor utsträckning. En hade endast erfarenhet från att köpa sex utomlands medan resterande hade köpt sex både i Sverige och i andra länder. De uppgav sinsemellan olika motiv till att delta i studien men samtliga hade en förhoppning om att deras medverkan skulle bidra till framtida förändringar när det gäller synen på och samhällets respons till sex mot ersättning.

4.1.2.2 Villkor och omständigheter

Av svaren på frågan: Vad bekymrar dig? Framkom det att flest personer (38 procent) uppgav att de är oroliga över att de ska bli dåligt bemötta av myndigheter. Drygt en tredjedel av respondenterna uppgav att de är oroliga för att familj, vänner och bekanta ska få veta att de har köpt sex. Här var flera svarsalternativ möjliga.

Tabell 6. Vad bekymrar dig?

	Antal	Procent
Att familj, vänner och bekanta ska få veta att jag köpt sex	16	32,0
Att jag ska bli dåligt bemött av myndigheter	19	38,0
Att bli utsatt för fysiskt våld	8	16,0
Att bli smittad av sexuellt överförbara sjukdomar	12	24,0
Att det kommer att vara svårt att sluta köpa sex	4	8,0
Att det ska leda till fysiska/psykiska problem hos den som säljer	9	18,0
Det finns inget som bekymrar mig	10	20,0

Av samtliga respondenter valde sju personer att uttrycka vad som bekymrar dem i enkätens fritextsvar, där två teman kunde urskiljas. Svaren handlade dels om bekymmer som rörde egna omständigheter och villkor i relation till att köpa sex: ”Att bli tagen av polisen?” ”Att jag aldrig hittar en flickvän och kommer köpa sex hela livet”, ”Jag oroar mig för att bli gripen av polisen och dömd för sexköp pga de konsekvenser det kan ha på arbetsplats mm”. Dels handlade bekymren om en oro för villkor och omständigheter som rörde såväl den som köper som den som säljer sex:

Att det är oreglerat, saknas fackligt stöd för säljare, saknas pension för säljare och att säljare skammas av samhället och endast ses som offer. Det är svårt att göra

skillnad på vilka som säljer frivilligt och ofrivilligt via annonser, men även vid ett möte.

Jag är rädd att det ska bli hårdare straff som då gör att det blir omöjligt för dem som säljer att känna sig trygga. Med tanke på att det är risk att det blir fängelsestraff endast. Mindre benägen att ge ut någon information till den som säljer så ännu mindre än dagsläget. Avkrim. är det som verkar vara bästa vägen att gå.

Under intervjuerna lyfte deltagarna också olika bekymmer som de oroade sig för vad gäller villkor och omständigheter i relation till att köpa sex. Gemensamt var att denna oro till stor del var kopplade till den digitaliserade utvecklingen som präglar samtiden. Ett tema rörde samtalsklimatet på sociala medier, där en informant upplevde att informationskampanjer eller hatiska budskap på sociala medier skapar tjockare hud och mer polarisering. För hans vidkommande motverkade sådana kampanjer sitt syfte:

Och då har de här krafterna som vill motverka sexköp som har en jävligt god intention, då har de snarare på grund av polariseringen skapat en ännu tydligare polarisering av människor med ännu hårdare hud. Jag tror inte på den utvecklingen.

En annan deltagare nämner också sociala medier men lyfter i stället oro för att bli gripen av polisen om man på ett forum för personer som köper sex uppmärksammar andra medlemmar på kvinnor som kan misstänkas vara utsatta för någon form av tvingande omständigheter. En tredje deltagare uttryckte oro över att lämna digitala spår vilket han också menade riskerade att drabba den som säljer sex:

Att kunden är kriminaliserad i Sverige stoppar inte branschen, det enda det gör är att det hamnar under jorden och konsekvenserna av det är att det drabbar sexarbetarens säkerhet för det innebär att de har sämre möjlighet att göra en förkoll på kunderna.

En av deltagarna nämnde en mer eller mindre konstant oro för sin psykiska hälsa i relation till att han hade haft svårt att sluta köpa sex och att konsumera porr.

Informanten har sedan en tid tillbaka fått stöd från en organisation som riktar sig till personer med sexberoende. I ett retrospektivt livslopp beskriver informanten en utveckling där han började titta på porr som 17–18 åring och benämner detta som en inkörsport till sexköp. Han menar samtidigt att det inte finns något utrymme för att sätta ord på sådana känslor eller psykisk ohälsa idag:

Det handlar ju om psykisk ohälsa och känsloreglering och att ta upp det, om man tittar på det ur ett samhällsperspektiv. Det är ju rätt osexigt nu för tiden att prata om manlig psykisk ohälsa och att prata om sexköpare i kontexten av att det här kanske är något som en människa inte vill och inte bara att det är ett äckel [...].

Brottsutsatthet avseende den som köper sex förekommer sällan i tidigare forskning och är knappast alls uppmärksammat i tidigare svenska kartläggningar. Ett undantag gäller män som köper sex av män, vars utsatthet för framför allt rån och utpressning har diskuterats i flera statliga utredningar (se t.ex. SOU 1995:15; SOU 1995:17). Vad gäller brottsutsatthet i relation till sex mot ersättning i den här enkäten, så är det få respondenter som rapporterar erfarenheter av sådana händelser. På frågan ”Har du någonsin blivit utsatt för brott i samband med sex mot ersättning?” så svarade 60 procent av respondenterna nej. Här var flera svarsalternativ möjliga.

Tabell 7. Brottsutsatthet

	Antal	Procent
Stöld	2	4,0
Rån	3	6,0
Utpressning	6	12,0
Hot om våld	3	6,0
Fysiskt våld	2	4,0
Psykiskt våld	6	12,0

Fördelningen i övrigt var att 2 personer uppgav att det blivit bestulna i samband med sex mot ersättning, 3 personer att de hade blivit rånade, 6 personer att de varit utsatta för utpressning, 3 personer uppgav hot om allvarligt våld och 8 personer uppgav erfarenheter av fysiskt (2) och/eller psykiskt våld (6).

På frågan om vem det var som utsatte respondenten för brottet, uppgav 7 personer att det var personen som sålde sex medan 4 personer uppgav att det var en myndighetsperson (polis,

socialtjänst, sjukvård) och 4 personer att det var en annan person. I fritextsvaren uppges att brotten utfördes av: ”Bekanta”, ”Blattar som samarbetade med svensk escort inget våld bara blåst”, ”Dock aldrig någon person som säljt sex utan de lurat sig till att jag ska träffas sen när man ses så försökt...Eller så har dem sålt bilder och sedan försökt utpressa en på mer pengar om man betalt med swish så har dem letat upp en och velat ha 50 000 kr för att inte min familj/vänner ska få reda på detta. Men det är såklart tomma hot”.

I intervjuerna är det ingen av deltagarna som explicit lyfter erfarenheter av brottsutsatthet i samband med sex mot ersättning. En informant säger att ”det är ju mindre sånt i min position” men ger ändå ett exempel på en situation som han varit med om: ”Det här vet polisen, det förekommer att brottslingar [...] jag vill inte säga någonting emot det men dem kan övertyga sig själva [att] människor som köper sex är svin så att om vi begår brott mot dem så är det bara inte mer än rätt för att dem är såna svin”. Brottet bestod i att en kvinna som egentligen inte säljer sex lurar en man till ett möte under förespeglning att så ska ske och vid mötet står kvinnans manliga bekanta redo att råna och brukar våld. Just den här deltagaren anade dock oro i första samtalet och gick inte till mötet. När flera liknande brott hade skett i staden där informanten bor och polisen uppmanade allmänheten att höra av sig, upplevde hansvårigheter när han skulle berätta att han sannolikt varit i kontakt med dessa personer: ”Ja det var lurigt där också för jag, polisen faktiskt sökte folk då som hade varit utsatt för det här och jag hörde av mig men det var ju knepigt där också liksom, jag vill ju inte säga att ja, att jag var ute efter att köpa sex”. Det slutade med att informanten inte lämnade sanningsenliga uppgifter av värde för polisen.

Vad det gäller stigmatisering i relation till att köpa sex berör detta handlingarnas normativa dimensioner och påverkar hur personer involverade i kommersiell sex navigerar, förstår, och berättar om sina erfarenheter. Under intervjuerna med KAST beskrev de yrkesverksamma att flertalet av deras klienter upplevde sig som stigmatiserade. I enkätsvaren finns ett relativt stort internt bortfall då endast 32 av 50 deltagare besvarade frågan men av dessa uppgav hälften (50 procent) att de någon gång blivit stigmatiserade i samband med sex mot ersättning medan hälften (50 procent) uppgav att de inte hade dessa erfarenheter.

Tabell 8. Stigmatisering

	Antal	Procent
Ja, har upplevt stigmatisering	16	50,0
Nej, har inte upplevt stigmatisering	16	50,0
Totalt	32	100,0

I fritextsvaren utvecklade 12 personer sina erfarenheter. De flesta valde att återge vilka aktörer, personer eller institutioner de menade bar ansvaret för stigmatiseringen. Här angavs företrädesvis *samhället, myndigheter, polisen, media* och *allmänheten*. Ett urval av svaren under detta tema var: ”Aldrig från de som sålt. Men från samhället och från media, som helt vill att yrket ska försvinna.”, ”Jag är bara öppen med det gentemot personer som jag vet är öppensinnade. Detta inkluderar några vänner och min fru (som inte har några problem med det). Däremot vet jag att det finns ett stort stigma ute i samhället pga att de flesta blandar ihop sexarbete och trafficking utan att veta bättre”, ”Media är en stor faktor till stigmatisering anser jag för sexköpande män”, ”Polisens förutfattade meningar om vad som hänt under mötet”, ”Oftast är det vuxna personer som gör upp exakt vad som ska hända vid möten men den stora allmänheten bara hatar de förhatliga sexköparna. Det är det stora stigmat i Sverige. Alla behöver närheten och upplevelser sexuellt.” Andra teman som fanns i fritextsvaren var synpunkter som att stigmat också drabbade den som säljer och tystar alla involverade parter: ”Ja, stigmat över att köpa sex är enormt. Jag tycker även att det är fruktansvärt med allmänhetens stigmatisering av de som säljer sex”, ”Just att personer som inte ens haft någon relation till branschen, uttalar sig utifrån vad de läst i etablerade medier är konstigt. Jag som har sexarbetare i min umgängeskrets verkar inte kunna uttala mig utan att bli påhoppad av radikalfeminister. Då sitter man hellre tyst och ger upp sina erfarenheter och åsikter inom ämnet”, ”Tycker inte det ska vara tabubelagt som det är idag. Myndigheter har en svartvit bild av de som säljer sex. Alla är inte tvingade till det. Jag bryr mig inte så mycket om själva stigmat då det inte påverkar mig som köpare. Men det påverkar de som säljer.”

I intervjuerna tog samtliga deltagare upp stigma och stigmatisering som något intimt förknippat med sex mot ersättning. Som fenomen uppfattades stigma som komplext och normerande för omständigheter som på olika sätt genomsyrar interaktionen människor emellan, påverkar hur vi ser på varandra och även drabbar de som säljer sex. En informant uttryckte att det var den svåraste biten att förhålla sig till och trodde att halva svenska befolkning skulle tycka att han var en fruktansvärd människa. På frågan om hur han uppfattat

att stigma tar sig uttryck, förklarade han att: ”Det är ju olika fack liksom [...] de lägger mig i ett fack, män som köper sex, hemska män, fruktansvärda män. Och jag tror många av dem lägger kvinnorna också i ett fack liksom, man kan säga inom citationstecken ”horor”.

Informanten upplevelse är att stigmat finns i alla delar av samhället och är rotad i dess organisationer och institutioner. Han exemplifierar med instagramposter av en högt profilerad polis på fältet i vilka denne enligt informanten beskriver hur klimatet var när han först började arbeta på en avdelning mot prostitution och människohandel: ”Då sa poliserna själva ’jaha, ska vi jobba med hororna’ liksom, det var så man pratade”. En annan av deltagare kopplar stigmat till känslor av äckel som han tror att andra känner inför en person som köper sex och menar att det ger näring åt hetsiga kampanjer på sociala medier men knappast förbättrar situationen för personer som vill sluta för ”det finns ju ingen förlåtelse”. På temat stigma i relation till offentlig skam berörde samtliga deltagare också den mediala uppmärksamheten som gripandet av programledaren Paolo Roberto och responsen på Soran Ismael-dokumentären gav upphov till. En av informanterna menade att ”stigmat är så hårt cementerat” att det blir djupt problematiskt för alla inblandade och att ”det saknas proportionalitet mellan brottet och straffet [...] så det gäller att hålla locket på” om man inte vill drabbas av stigma.

Sammanfattningsvis

- Urvalet av respondenter i enkäten och deltagarna i intervjustudien utgörs av en grupp som har relativt mycket gemensamt vad gäller demografiska faktorer. En majoritet uppger att de är svenska, heterosexuella män i medelåldern som företrädesvis köper sex av kvinnor. De flesta har en inkomst från arbete och upplever sin hälsa som bra eller mycket bra.
- Det som bekymrade flest personer var en oro över att bli dåligt bemötta av myndigheter samt att familj, vänner och bekanta ska få reda på att de köper sex.
- Varken i enkäten eller i intervjuerna framkom att deltagarna är brottsutsatta i någon större utsträckning än vad som gäller för andra jämförbara grupper i befolkningen. Det framkom inte heller några indikationer vad gäller villkor och omständigheter som riskerar att leda till utsatthet, såsom hot om våld eller våld, utpressning, även om det fanns enstaka exempel.
- I både enkäten och intervjuerna lyfts kriminaliseringen av sexköp och stigmatiseringen av sex mot ersättning (både för den som köper och den som säljer) som ett av de största problemen.

- Studien tycks inte i någon större utsträckning ha nått den grupp av personer som uppfattar sina sexköp som problematiska och har kontakt med exempelvis KAST eller liknande verksamheter. Snare går det att anta att det som förenar deltagarna är en kritisk syn på Sveriges hållning till prostitution och den lagstiftning som följer härav samt att de genom sitt deltagande i studien har fått en möjlighet att uttrycka sina synpunkter.

4.2 Personer med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster

4.2.1 Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer

De intervjuade verksamheterna har sammantaget en omfattande kunskap och kännedom om personer med erfarenhet av att sälja sex. De intervjuade är eniga om att det rör sig om en heterogen grupp med olika erfarenheter, vilket stämmer väl överens med tidigare omfattningskartläggningar. I materialet för studien återfinns således en mångfald av kategoriseringar de intervjuade verksamheterna gör för att identifiera och/eller beskriva sina målgrupper. Grundläggande utgångspunkt är ofta kön, könsidentitet och sexuell identitet som i kombination med aspekter som nationalitet, etnicitet, ras, ålder, funktion och klass understryker specifika egenskaper, villkor och omständigheter som uppfattats känneteckna den egna målgruppen. Vissa sätt att kategorisera tenderar att leda till osynliggörande av personer som faller utanför specifika föreställningar eller återfinns i flera av kategorierna. Nedan presenteras därför informanternas kännedom om personer som säljer sex utifrån faktorerna kön och könsidentitet, sexuell orientering, klass, ras, etnicitet, funktionalitet och ålder. I kommande kapitel redogörs sedan för hur dessa olika faktorer samverkar på olika sätt för att skapa skilda villkor och omständigheter för personer som säljer sex.

4.2.1.1 Kännedom utifrån sociodemografiska variabler

Kön, könsidentitet och sexuell orientering

De flesta av de intervjuade verksamheterna framhåller att sex mot ersättning och sexuell exploatering är könade fenomen utifrån deras erfarenhet att flertalet av de personer som köper sex är män. Vad gäller personer som säljer sex finns en större spridning utifrån kön. I befolkningsstudier riktade till vuxna är det fler kvinnor än män som uppger ha erfarenhet av att ha haft sex mot ersättning (Socialstyrelsen 2003, Socialstyrelsen 2007, Länsstyrelsen 2014). I flera befolkningsstudier riktade till unga har förhållandet varit det motsatta, fler

pojkar än flickor har uppgivit att de tagit emot sex mot ersättning (Svedin & Priebe 2004, Svedin & Priebe 2009, Svedin m.fl. 2014). Flickor såväl som kvinnor uppger dock generellt i större utsträckning än pojkar och män att de tagit emot ersättning för sex vid flertalet tillfällen, vilket kan indikera att flickors och kvinnors erfarenheter av sex mot ersättning och sexuell exploatering i jämförelsevis sträcker sig över längre tid.

De informanter som möter personer med erfarenhet av sex mot ersättning eller sexuell exploatering har i störst utsträckning erfarenhet av att möta kvinnor och flickor som säljer sex och flera av verksamheterna riktar sig också huvudsakligen till dessa målgrupper. Vissa av verksamheterna möter även män, pojkar och personer med transerfarenhet, de uppges dock utgöra minoriteter. Några av informanterna för resonemang kring hur förståelsen av prostitution som en del av mäns våld mot kvinnor riskerar att osynliggöra män och pojkar som säljer sex. En sådan förståelse sägs försvåra för män, pojkar och transpersoner att själva identifierar sina erfarenheter som sex mot ersättning och minskar chanserna att yrkesverksamma som kommer i kontakt med dessa personer uppmärksammar sådana erfarenheter. Detta har uppmärksammats av kuratorer som vänder sig till hbtqi-grupper och erbjuder samtal och andra stödinsatser i samband med sex mot ersättning, drogbruk och testning för STI. En av verksamheterna screenar för sex mot ersättning i samband med första samtalet medan andra ställer frågor när det uppfattas relevant. Åldersmässigt och socioekonomiskt uppges de personer de möter vara spridda, från personer i 20-års åldern upp till gruppen äldre i 70-års åldern samt med olika bakgrund, inkomst, utbildning, boende- och civil status, de flesta dock födda och uppvuxna i Sverige. Till dessa råd- och stödverksamheten söker sig personer som uppfattar negativa konsekvenser av sitt sexsäljande, inte sällan i samband med droganvändande och raserad ekonomi. Det är också vanligt förekommande att personer upplever ensamhet och självstigma som sexsäljare eller vanmakt i väntan på könsbekräftande behandling samt att man inte har talat med någon om dess känslor, av rädsla för att ytterligare stigmatiseras eller bli avvisad av till exempel sjukvården eller socialtjänsten. Framför allt lyfts att kunskap och kännedom om hbtqi-personer med exempelvis missbruks-och beroendeproblematik och erfarenheter av sex mot ersättning är bristfällig hos ordinarie vårdgivare och stödinstitanser. Detta leder till att vissa grupper är hänvisades till ett fåtal specialiserade instanser, ofta lokaliserade i storstadsregionerna.

Pegasus råd- och stödverksamhet är ett exempel på en sådan specialiserad verksamhet. Verksamheten bedrivs i projektform av RFSU Ungdom och vänder sig till hbtqi-personer

mellan 15–25 år med erfarenhet av, eller funderingar kring, sex mot ersättning och möter i störst utsträckning unga cis-män men även personer med transerfarenhet. Pegasus erfar att många personer som verksamheten möter uttrycker att osynliggörandet av män och personer med transerfarenhet som har sex mot ersättning leder till osäkerhet angående vart man kan vända sig, huruvida man har rätt att få stöd och en rädsla att inte bli trodd. Att som icke-heterosexuell och/eller person med transerfarenhet ha sex mot ersättning kan också leda till en större utsatthet då man bryter mot normer rörande sexualitet och/eller könsidentitet. Pegasus framhåller också att det inte är ovanligt att hbtqi-fobi hos föräldrar kan vara en riskfaktor till att man som ung hbtqi-person har sex mot ersättning eller blir särskilt utsatt i samband med sex mot ersättning. Exempelvis kan det röra sig om unga som inte kan bo kvar hemma och får ordna boende i utbyte mot sex mot ersättning eller unga som har sex mot ersättning och blir utsatta för utpressning när den som gett ersättning hotar att avslöja personen för föräldrarna. Personer inom olika stödverksamheter som arbetar riktat mot målgruppen beskriver också hur sex mot ersättning kan vara ett sätt att få sin sexualitet eller könsidentitet bekräftad, något som kan upplevas som särskilt angeläget för personer som bryter mot hetero- och/eller cisnormen. Andra informanter framhåller vidare att ens sexuella identitet inte behöver vara avgörande för vem man säljer sex till. Det beskrivs till exempel inte vara ovanligt att kvinnor som identifierar sig som bisexuella eller homosexuella enbart säljer sex till män (se också Larsdotter, Jonsson och Gäredal 2011). Mikamottagningarna och Evonhuset för inte statistik över sexuell identitet men uppger att personer som inte identifierar sig som heterosexuella är överrepresenterade bland de personer de möter.

Klass och försörjning, ras, etnicitet och nationalitet

De flesta som bidragit med kunskap till studien menar att personer de möter som säljer sexuella tjänster utgör en heterogen grupp vad gäller klass- och utbildningsbakgrund och att det skiljer sig åt gällande vilken betydelse sex mot ersättning har för ens försörjning. Här finns det dock en tydlig skillnad mellan hur man talar om svenska medborgare eller personer permanent bosatta i Sverige och hur man talar om migranter och offer för människohandel för sexuella ändamål, där sex mot ersättning och sexuell exploatering ofta ses som primärt kopplad till fattigdom och brist på andra möjligheter att försörja sig själv. Även bland svenska medborgare eller personer permanent bosatta i Sverige beskrivs grupper för vilka sex mot ersättning och sexuell exploatering förstås som i hög grad relaterad till ekonomisk utsatthet men ofta då i kombination med andra faktorer så som till exempel psykisk ohälsa och missbruksproblematik. Informanter från Inte din hora Väst är kritiska till att frågan om sex

mot ersättning ofta reduceras till att handla om kön. Att vara beroende av att sälja sex för sin försörjning beskrivs som något som osynliggörs när den dominerande diskursen främst konstruerar sex mot ersättning som en respons på tidigare sexuell viktisering. En av informanterna är kritisk till att sex mot ersättning allt oftare kommer att omtalas som ett självskaðebeteende och menar att "de flesta ser det tvärtom, som en självhjälp till försörjning". De framhåller vidare att vetskapen om att sälja sex är något som man kan ta till om man inte har några andra alternativ till försörjning kan leda till en ökad upplevelse av ekonomisk trygghet:

Har man inte möjligheten att gå och be om pengar från sin familj eller liksom har en massa sparade pengar på banken och dessutom redan har sålt sex så är det så mycket lättare att när man hamnar i en ekonomisk kris att ta till det. Ja men jag har alltid det här. Det blir liksom en skyddsgrej.

Klass, försörjning och fattigdom har också betydelse i relation till ras, etnicitet och nationalitet. Migranter som säljer sex beskrivs av denna anledning som en särskilt utsatt grupp, uppfattas ofta sakna försörjningsalternativ och inte sällan ha försörjningsansvar för barn och familj i hemlandet. De specialiserade kommunala mottagningar som direkt riktar sig till personer med erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering uppger att de främst möter svenska medborgare/personer som är permanent bosatta i Sverige och att de endast i mindre utsträckning möter utlandsfödda personer eller personer med utlandsfödda föräldrar. Det är främst i den uppsökande verksamheten de möter migranter som säljer sex och förmodade offer för människohandel. Det finns dock ett stort antal idéburna organisationer som har verksamheter som direkt riktar sig till migranter som säljer sex och personer utsatta för människohandel. Informanter från dessa verksamheter och regionkoordinatorerna mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål har stor erfarenhet av att arbeta riktat mot målgruppen. Av den statistik som regionkoordinatorerna respektive Plattformen civila Sverige mot människohandel redovisar för 2019 framkommer det att de länder som flest av de personer de kommit i kontakt med kom ifrån var Rumänien, Nigeria, Bulgarien och Thailand, andra länder som återfinns i statistiken är bland annat Vietnam, Colombia och Irak. Från rättsväsendet uppges att kvinnor från Östeuropa, Sydamerika och Västafrika ofta förekommer i samband med rättsfall.

Funktionalitet och ålder

Vad gäller funktionalitet beskriver vissa verksamheter personer med funktionsvariationer så som autism och ADHD som överrepresenterade bland deras målgrupper. En av Mikamottagningarna uppskattar att omkring en tredjedel av de personer de möter har någon form av funktionsnedsättning, flertalet av dessa har en neuropsykiatrisk diagnos. Personer med intellektuell funktionsnedsättning beskrivs av de som möter målgruppen som en särskilt utsatt grupp i relation till sex mot ersättning. Detta är också något som framkommer i forskning.¹³ Red Umbrella Sweden menar att det finns psykisk ohälsa och olika diagnoser överlag i befolkningen och menar att detta återspeglas bland deras medlemmar. Personer med neuropsykiatriska diagnoser uppges ha valt att sälja sex för att de har svårt att anpassa sig till ett ordinarie förvärvsarbete med bestämda tider och krav på att interagera med andra människor under längre tid. Det ses som en lösning för personer som inte riktigt passar in i det vanliga samhället. Organisationen uppger också att det finns medlemmar som har bokstavsdiagnoser som söker råd och stöd för att sköta bokningar av kunder och slutföra planerande aktiviteter. Flera av de intervjuade framhåller också att det är vanligt att personer som säljer sex har olika former av kognitiva nedsättningar och psykisk ohälsa orsakad av traumatiska erfarenheter både i samband med att sälja sex och i andra sammanhang. Kopplingen mellan funktionalitet och sex mot ersättning beskrivs alltså som komplex. Dels beskrivs hur funktionshinder kan leda till att en person börjar sälja sex då andra sätt att försörja sig på saknas eller försvåras på grund av ens funktionsvariation. Dels beskrivs hur traumatiska upplevelser i samband med att sälja sex i sig kan orsaka tillfälliga såväl som mer varaktiga funktionsnedsättningar.

Flera av de verksamheter som intervjuats för kartläggningen uppger att de i störst utsträckning möter unga vuxna som säljer sex. Mikamottagningarna i Stockholm och Göteborg och Evonhuset i Malmö beskriver samtliga att andelen unga som har sex mot ersättning som söker sig till mottagningarna har ökat över senare år. Andra verksamheter uppger en äldre målgrupp, framför allt när det gäller sex mot ersättning i kombination med beroende där medelåldern sägs ligga mellan 35 och 45 år. Det är ytterst få av de verksamheter som intervjuats som riktar sig till barn, särskilt barn under 15 år. Dock uppger exempelvis Novahuset att de via deras stödchatt har kontakt med personer som ger stöd för antaganden att erfarenheter av att sälja sex ”kryper ner i åldrarna”. Även om flertalet av de intervjuade

¹³ Kuosmanen & Starke (2011)

verksamheterna inte riktar sig till barn har många erfarenhet av att möta vuxna som retrospektivt berättat om att de har varit utsatta för sexuell exploatering som barn och att de sedan fortsatt sälja sex som vuxna. Vanligen beskrivs att dessa personer utsatts för grooming eller andra former av sexuella övergrepp och därefter hamnat i sexuell exploatering. Låg ålder i sig men inte sällan i kombination med andra sårbarhetsfaktorer beskrivs som en av de faktorer som medför störst risker i samband med att sälja sex.

4.2.1.2 Kännedom om villkor och omständigheter

De villkor och omständigheter under vilka man har sex mot ersättning eller utsätts för sexuell exploatering är avhängiga hur ovan nämnda sociodemografiska faktorer (kön, sexualitet, klass, ras, etnicitet, nationalitet, funktionalitet och ålder) samverkar och präglar ens livssituation. Det råder olika villkor och omständigheter för olika grupper och individer. Villkor och omständigheter kan också variera för samma individ över tid beroende på hur livet i övrigt ser ut. Nedan görs en analys av olika aspekter som präglar de villkor och omständigheter under vilka personer säljer sex.

Att vara beroende av att sälja sex för sin försörjning

Huruvida man är beroende av att sälja sex för sin försörjning får naturligtvis stor inverkan på de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex. Flera informanter framhåller att detta är viktigt att även synliggöra ekonomiskt tvång, inte enbart tvång som utövas av tredje part. Att vara beroende av att sälja sex för sin försörjning beskrivs exempelvis leda till mindre möjligheter att vara selektiv vad gäller vilka man träffar och vilken ersättning man godtar. Informanter från Inte din hora Väst menar att den som betalar för sex kan utnyttja detta för att förhandla sig till andra tjänster och/eller ett lägre pris. Liknande exempel rapporteras från en verksamhet som möter kvinnor med beroendeproblematik. Kvinnor som kan passera som personer utan missbruk sägs få en annan typ av sexköpare medan ”synligt” missbruk i kombination med fattigdom kan ge uttryck för en desperat situation som ökar utsattheten.

Migranter som säljer sex beskrivs bland annat av denna anledning som en särskilt utsatt grupp. I vissa fall har de även en skuld till en kopplare, en människohandlare eller till en organisatör som har erbjudit ett lån för att finansiera resan till Sverige. Flera av de informanter som möter migranter i sitt arbete beskriver en extrem utsatthet. Många av de personer de möter har de inte de mest grundläggande mänskliga rättigheterna tillgodosedda.

Utöver att vara beroende av att sälja sex för sin försörjning är migranter som säljer sex inte sällan utsatta utifrån en rad försvårande omständigheter. De riskerar i större utsträckning utsättas för exploatering och våld då de inte sällan saknar kännedom om sina rättigheter, endast har begränsad tillgång till välfärdstjänster och många gånger ser kontakt med myndigheter som ett hot då de riskerar utvisning om det framkommer att de säljer sex. Hot om utvisning med stöd i utlänningslagen gäller enbart tredjelandsmedborgare vilket i forskning har påtalats skapa olika villkor för EU-medborgare och tredjelandsmedborgare som säljer sex i Sverige (Vuolajärvi 2018). Forskning visar även att migranter som säljer sex ofta har svårt att hitta bostad och därmed riskerar att bli utnyttjade av privatpersoner och hyresvärdar som tar ut ockerhyror (ibid.). Att hyresvärdar ekonomiskt utnyttjar personer som säljer sex, såväl migranter som svenskfödda uppges också av Red Umbrella Sweden. Att kopplerilagen gör gällande att en hyresvärd som är medveten om att prostitution försiggår gör sig skyldig till koppleri beskrivs användas som skäl till att ta ut en högre hyra. Sexarbetarorganisationen beskriver hur implementeringen av lagstiftningen leder till ökad utsatthet, framför allt för att migrerande sexarbetare inte vågar kontakta polisen av rädsla för att bli utvisade ur landet. En grupp migranter som beskrivs som särskilt utsatt är ensamkommande barn och unga. Det är inte ovanligt att ensamkommande barn och unga försvinner från boenden och efter avslag på ansökan om asyl håller sig undan från myndigheter. Dessa personer beskrivs leva under extremt utsatta förhållanden då de ofta lever gömda och är beroende för sex mot ersättning för sin överlevnad, för tak över huvudet eller för att finansiera ett missbruk.

Att ha en missbruks- och beroendeproblematik kan också leda till att man blir beroende av att sälja sex för sin försörjning. Här beskrivs vidare särskilt svåra villkor och omständigheter då missbruket i sig medför en utsatthet. Att vara beroende av droger kan på liknande sätt som att vara beroende av att sälja sex för sin försörjning leda till att den som köper utnyttjar det maktövertag det medför för att förskjuta personens gränser. Informanter berättar också om hur personer som säljer droger såväl som köpare som har tillgång till droger ger ersättning i form av droger i stället för eller i kombination med pengar. De verksamheter som i större utsträckning möter personer med missbruks- och beroendeproblematik framhåller även hur att ha ett pågående missbruk försvårar för personer att få tillgång till så väl stöd som skydd då många insatser kräver att personen är drogfri, något som också påverkar de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex.

Tredje partsinvolvering

Att sakna andra försörjningsalternativ medför en större risk att bli utsatt för exploatering av tredje part, inte minst för personer som av olika anledningar saknar resurser och möjligheter att själva organisera sitt sexsäljande.

Tredje partsinvolvering uppges se väldigt olika ut. En företrädare för rättsväsendet framhåller att koppleri inte alltid innefattar tvång, hot eller våld. Exempel på förändrade sätt att bedriva koppleri beskrivs som mindre ”personalkooperativ där några kvinnor sluter sig samman och arbetar tillsammans”, där den som har mer kunskap och som hyr bostaden eller lägger upp annonser och riskerar att göra sig skyldig till koppleribrott. Dessa grupper uppfattas inte nödvändigtvis styras av någon hallick utan den med mest kunskaper om förhållandena i Sverige uppges organisera verksamheten. En företrädare Red Umbrella Sweden uppger att kopplerilagstiftningen tvingar deras medlemmar att vidta försiktighetsåtgärder, vilket hindrar dem från att arbeta tryggare tillsammans från till exempel hotellrum eller andrahandslägenheter då de riskerar att hamna i fängelse för att hjälpa varandra.

I andra fall beskrivs koppleri som en överenskommelse mellan säljare och tredje part, om än präglad av ojämlika maktförhållanden. Informanter från Inte din hora Väst framhåller att det inte är ovanligt att man som sexsäljare blir kontaktad av personer som säger sig vilja hjälpa en att förmedla kontakt med eller skjutsa en till köpare mot ersättning men även att partners och andra personer man har nära relationer till kan göra sig skyldiga till koppleribrott. Inte din hora Väst framhåller vidare att koppleri i flera av dessa fall kan förstås som en form av våld i nära relation där personer utnyttjas av personer de älskar eller har förtroende för.

Det kan vara svårt att identifiera vad man utsätts för medan det pågår, så vi är många som vid en punkt i livet sett hallickarna som vänner, partners, kompisar eller liknande men som när livet stabiliserat sig lite insett och behövt läka vilka skador dessa personer gjort på oss. Det är helt enkelt inte funktionellt att tänka på att man blir utsatt under tiden det måste pågå, det vore för svårt om vi inte normaliserade/relativiserade våldet inför oss själva. Särskilt svårt är det att ta in att man utsätts för olika typer av våld när det rör sig om en partner eller förälder exempelvis.

Även informanter från Mikamottagningarna och från Inte din hora beskriver hur koppleri inte nödvändigtvis identifieras som ett utnyttjande när det pågår. Inte din hora framhåller att detta är en erfarenhet som flertalet av deras medlemmar som har erfarenhet av koppleri ger uttryck för:

De flesta har ju blivit utsatta av typ en pojkvän eller en familjemedlem eller någon som man står i en sådan ställning till och att man inte alls nödvändigtvis har protesterat. Utan många gånger kan det ju ses som... där och då som att: Nej men det här är ju bättre än när jag sålde sex själv för nu har jag i alla fall någon som tar hand om mig. Eller om man har blivit utsatt för sexuella övergrepp innan så kanske man tänker att: Ja, men nu får jag ju i alla fall betalt. Man fattar ju att han tar hälften men tidigare så fick jag ju inte någonting. Mycket sådant.

I ytterligare andra fall beskrivs koppleri som präglad av direkta hot och våld. Flera informanter talar till exempel om att de har erfarenhet av att möta personer som är styrda och kontrollerade av nätverk som organiserar träffar vid vilka personer från nätverket utsätter personer för ofta grovt sexuellt och fysiskt våld. Polis och rättsväsendet såväl som Mikamottagningarna och Evonhuset uppger vidare att de har erfarenhet av ärenden där barn säljs av sina föräldrar eller av andra vuxna som de står i ett beroendeförhållande till.

Vad gäller människohandel för sexuella ändamål uppger företrädare för polis och rättsväsendet att det över tid har skett en förändring vad gäller vilka metoder som används för att organisera och kontrollera verksamheten. Företrädare för rättsväsendet uppger att det har stött på många former av koppleri som innefattar ”allt ifrån dom som ligger nära människohandel med inslag av våld och hot” men också ärenden som inte innehåller dessa inslag, där ”tjejerna är väldigt medvetna om vad dom gör och vad dom ska göra”. En informant menar att utnyttjande fortfarande förekommer i hög grad men att ”man ser mindre av våldsamma människohandlare” och att det förekommer mer kopplerilikhande sammanslutningar än tidigare. De förändrade sätten att organisera och bedriva koppleri och människohandel beskrivs också i Polismyndighetens lägesrapporter för 2018 och 2019. I stället för att bruka våld och hot uppges att personer som utövar koppleri och människohandel använder olika former av känslomässig kontroll och psykologiska metoder, vilket kan resultera i att kvinnorna blir lojala till organisatören och mindre benägna att vittna i

rättsprocesser. De förändrade tillvägagångssätten sägs syfta till att undvika långa fängelsestraff.

Migranter löper som tidigare nämnt särskilt stor risk att utsättas för olika former av exploatering av tredje part på grund av deras bristande tillgång till den reguljära arbetsmarknaden. Flera av de informanter som arbetar som regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel har erfarenhet av att möta migranter som utsatts för multipel exploatering. Det rör sig då främst om sexuell exploatering i kombination med arbetskraftsexploatering eller exploatering för kriminell verksamhet. Av de personer Plattformen civila Sverige mot människohandel erbjöd stöd under 2019 uppges 10 procent varit utsatta för multipel exploatering. Den form av multipel exploatering som flest har kännedom om är kvinnor företrädesvis från Rumänien eller Bulgarien som utsätts både för sexuell exploatering och exploatering i form av tiggeri. Flera nämner även ensamkommande unga män som utsätts för exploatering för kriminell verksamhet i kombination med sexuell exploatering. Rättsväsendet och polis uppger också att multipel exploatering förekommer men kan inte ange mer precisa siffror än vad som framkommer i Polismyndighetens lägesrapporter. Även de rapporterar att tiggeri och sexförsäljning är en relativt vanlig kombination jämte människohandel och/eller utnyttjande för sexuella och andra ändamål när det gäller vuxna. Barn och väldigt unga personer påträffas mer sällan i dessa ärenden.

Vidare lyfter företrädare för polisen att arbetskraftsexploatering och tiggeri är en annan vanlig kombination av utnyttjande samt att ren arbetskraftsexploatering förekommer i en rad svenska branscher så som bygg- och skogsindustrin, jordbruks- och djurhållningen, samt restaurang- och kroppsvårdsverksamheterna. Arbetsmiljöverket uppges ha följt utvecklingen under en längre tid och kan visa att det främst är tredjelandsmedborgare som utsätts. Exempel på utnyttjande som ges är att personer luras eller lockas till Sverige genom jobberbjudanden, får ett samordningsnummer och ett bankkonto, vilket gör att det förefaller lagenligt på pappret. ”Arbetstagaren” får sedan ut en lön som ska överlämnas till förman/arbetsledaren, den reella ersättningen är mycket låg och arbets- och boendeförhållandena är ofta orimligt undermåliga. Här menar till exempel en informant från polismyndighetens nationella operativa avdelning (NOA) att nuvarande system med oreglerade arbetserbjudanden riskerar att skapa en ur många perspektiv utsatt underklass i Sverige som inte vågar söka hjälp eller ta kontakt med myndigheter. Vad gäller det relativt nya människoexploateringsbrottet från 2018 uppger rättsväsendet att det har täppt till en lucka i lagen, särskilt i relation till tiggeri och

tvångsarbete men att lagen ännu är svår att tillämpa. Särskilt råder oklarheter vad gäller rekvisitet ”uppenbart orimliga arbetsförhållanden” och vad som ska jämföras med för att förhållandena ska anses föreligga/vara uppfyllda för fällande dom. Riksåklagaren uppges ha sökt prövningstillstånd i Högsta domstolen för ett ärende från Norrköping där hovrätten ändrade tingsrättens dom till fördel för de åtalade. Dock har informanten ingen mer precis uppfattning vad gäller omfattning och utbredning av människoexploateringsbrottet men menar att förekomsten sannolikt är större än vad som kommer till myndigheternas kännedom.

Att vara minderårig

Att vara minderårig är en annan faktor som starkt uppges präglade de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex. En informant från Inte din hora berättar att majoriteten av deras medlemmar har erfarenhet av att vara utsatta för kommersiell sexuell exploatering både som barn och som vuxna och att ytterligare en grupp medlemmar endast har erfarenhet av att vara utsatta för kommersiell sexuell exploatering som barn.¹⁴ I organisationen finns således en stor samlad erfarenhet av den särskilda utsatthet som att vara barn och utsättas för sexuell exploatering innebär. Här framhålls en rad olika faktorer som riskerar leda till ökad utsatthet så som att man som barn är extra sårbar då man är i en process av att utforska sin identitet och sin sexualitet och det maktunderläge att vara barn medför i allmänhet och på grund av barns beroendeställning till vuxna i synnerhet. Här framkommer till exempel hur vuxna som kontakter barn i sexuella syften ofta manipulerar barnet till att tro att barnet själv är ansvarigt för de sexuella övergrepp de utsätts för och hur detta i kombination med bristande kunskap om sexuell exploatering bland vuxna leder till att sälja sex snarare kommer att betraktas som ett beteendeproblem hos individen, som något som barnet utsätter sig själv för än som en form av våldsutsatthet.

Tidigare och pågående erfarenheter av våld

Olika former av våld, övergrepp och försummelse beskrivs som centrala faktorer som påverkar villkor och omständigheter under vilken en säljer sex. Flertalet av de intervjuade verksamheterna lyfter tidigare erfarenheter av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld, där det sexuella våldet lyfts fram som särskilt vanligt förekommande. Flera verksamheter uppger även att flertalet av de personer de möter varit utsatta för sexuella övergrepp innan det att de börjat sälja sex och att dessa erfarenheter haft betydelse för att involveras i sexhandel. Andra verksamheter lyfter även mobbing och andra former av utanförskap som en erfarenhet som

¹⁴ Inte din hora definierar alla former av sexuella handlingar mot någon form av ersättning som kommersiell sexuell exploatering oavsett om den som utfört handlingen är barn eller vuxen.

flera av de personer man möter delar. Tidigare erfarenheter av försummelse, våld och övergrepp förstås också leda till en större utsatthet i samband med att sälja sex. Sammantaget kan dessa erfarenheter leda till en viktimiteringscykel, där personer som tidigare utsatts löper större risk att utsättas igen.

Informanter från Inte din hora Väst beskriver hur olika faktorer samverkar i att göra vissa personer mer utsatta för våld än andra. Här nämns alltifrån ålder, könsidentitet, klass, etnicitet och funktionalitet till psykisk ohälsa och missbruk:

Allting egentligen som gör att man hamnar i mer underläge på något sätt gör att man har större risk att utsättas för mer och grövre våld. Det följer nästan direkt av var man är i förhållande till den här personen rent maktmässigt liksom.

Att nyligen börjat ha sex mot ersättning beskrivs också som en riskfaktor som ökar utsattheten, då kunskap om vad man kan kräva och vilka gränser man kan sätta ofta saknas, vilket ger köparen ett övertag. Liknade erfarenheter när det gäller personer som nyligen börjat sälja sex kommer från Red Umbrella Sweden, som lyfter den speciella utsattheten som kan präglade situationen initialt då personer saknar erfarenhet, kunskap, råd och stöd från andra.

Våldet som drabbar personer som säljer sex beskrivs främst utövas av köpare men även av tredje part. Att personer som säljer sex utsätts för våld i stor utsträckning förstås till viss del som villkorat av det stigma som drabbar sexsäljare, där våldet motiveras av förakt mot personer som säljer sex och förövarens vetskap om att sexsäljare sällan blir betraktade som idealiska brottsoffer. Red Umbrella Sweden framhåller hur stigmatiseringen orsakar isolering vilket kan föra med sig ökad våldutsatthet. Här uppges stereotypa föreställningar av alla sexköpare som våldsamma liksom sexsäljande kvinnor som våldutsatta per se, bidra till en samhällelig isolering som gynnar män med intentioner att utöva våld mot kvinnor. Utöver våldsbrott beskriver informanter även att man riskerar att utsättas för andra brott såsom rån, utpressning och olaga förföljelse.

En grupp som beskrivs som särskilt våldutsatt är personer för vilka sex mot ersättning fyller en självskadande funktion. Många av informanterna är till viss del kritiska till begreppet "sex som självskada" då det indikerar att personen utsätter sig själv för skada då det i själva verket är den som utövar våldet som åsamkar skadan. Flera menar dock att begreppet är användbart

då funktionerna agerandet fyller är de samma som vid andra självska debeten.

Informerer med vana att möta personer med sådana erfarenheter berättar att de ofta reglerar känslor av tomhet eller ångest, och att andra skadar en genom sex både kan vara ett sätt att "få känna" och att "slippa att känna något". Personer som har dessa erfarenheter beskrivs som särskilt utsatt då de ofta "söker situationer" i vilka andra utsätter dem för våld, detta medför enorma risker, fysiska såväl som psykiska. Intressant att notera är att informanterna använder beteckningen "sex som självskada" i princip uteslutande för att beskriva svenska, oftast yngre kvinnor (i några fall män) som de olika verksamheterna kommer i kontakt med.

Stigmatisering, diskriminering och exkludering

Stigmatiseringen av personer som säljer sex uppges få en rad konsekvenser för de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex. Som nämnts ovan leder den till risk att bli utsatt för våld och också leda till att personer som säljer sex får en högre acceptans för erfarenheter av våld och ser det som en oundviklig del av att sälja sex. Stigmat beskrivs vidare som ett slags våld i sig.

Diskriminering, marginalisering och rädsla för exkludering resulterar i att personer som säljer sex ofta döljer dessa erfarenheter för närstående, för vänner och i kontakt med myndigheter. Stigmatiseringen föder vidare känslor av skam och skuld och beskrivs ofta leda till att personer som säljer sex lever ett "dubbelliv" som ytterligare ökar känslor av ensamhet och isolering. Red Umbrella Sweden uppges att diskriminering och exkludering tar sig olika uttryck, bland annat genom att samhället aktivt motverkar att sexarbetare sluter sig samman och stöttar varandra. Exempelvis försökte organisationen sätta upp informationsblad om verksamheten på olika vårdmottagningar för sexuell hälsa men har blivit nekade. De hade en längre mejlväxling med en mottagning i en av storstäderna som sades komma med olika ursäkter som "tyvärr, vi har bara samhällsinformation". Då informanten påpekade att det också delade ut tidningen QX i väntrummet blev svaret att "det är vår samarbetspartner". Organisationen ställde då en formell förfrågan om att få bli samarbetspartners men fick svaret "nej, i nuläget behöver vi inga fler". Organisationen uppges att det inte gick att dra några andra slutsatser än att de var oönskade.

Grupper som är överrepresenterade bland personer som säljer sex så som migranter, personer med missbruksproblematik och hbtqi-personer är inte sällan utsatta för stigmatisering och diskriminering utifrån flera olika grunder. Företrädare för Inte din hora Väst uppges att de är

vanligt att medlemmar i organisationen även utsatts för andra former av marginalisering och stigmatisering. Att ha blivit utsatt för social exkludering och betraktad som avvikande till exempel på grund av ens könsidentitet, sexuella identitet, etnicitet, funktionsvariation eller på grund av att man lider av psykisk ohälsa beskrivs som en vanlig bakgrundsfaktor eller riskfaktor för att hamna i sexuell exploatering. Majoriteten av informanterna beskriver att stigmatiseringen av personer som säljer sex leder till att man både i större utsträckning löper risk att utsättas för våld, att bli misskrediterad och utsatt för diskriminering när man berättar om att man blivit utsatt och att man anklagar sig själv eller själv blir anklagad för det man blivit utsatt för.

Att internalisera skuld och skam i samband med utsatthet leder till flera olika konsekvenser. En kurator som arbetar riktat mot hbtqi-personer uppger att några av de klienter som hen träffar har varit utsatta för våld i samband med sex mot ersättning men att de generellt har svårt för att sätta ord på utsatthet och våld samt att det krävs mycket för att de ska söka vård. Informanten beskriver att målgruppen har normaliserat våldet, har ett starkt självstigma och gör sig själva ansvariga för det våld. På liknande sätt beskriver en verksamhet som riktar sig till kvinnor med missbruk där självstigmat också uppges vara starkt och målgruppen sällan antar att de skulle bli trodda om de anmälde våldet som det utsätts för. Flertalet av informanterna har uppfattningen att personer som säljer sex generellt sett sällan anmäler de brott de utsätts för.

Att andra får reda på att man har erfarenhet av att sälja sex upplevs av många som ett hot. Att inte kunna vara öppen med sina erfarenheter med vänner och familj beskrivs vara särskilt svårt. Informanter från Inte din hora Väst berättar om att många undviker att berätta då de är rädda för att bli skambelagda eller tvingas ta hand om den andra personens oro. Det beskrivs även att det inte är ovanligt att omgivningen saknar förståelse för varför man säljer sex och att man möts av frågor som ”varför slutar du inte bara?”. Att inte kunna vara öppen med sina erfarenheter beskrivs både leda till utanförskap, förfrämligande och ensamhet och att det blir svårare att göra sin röst hörd. Stigmatiseringen behöver inte alltid innebära att man blir bemött med förakt utan att man blir reducerad till sin erfarenhet av att sälja sex.

Psykisk ohälsa

De olika former av social och ekonomisk utsatthet sammantaget med det våld och den samhällseliga och sociala marginaliseringen som beskrivits ovan leder till att många personer

som säljer sex beskrivs lida av psykisk ohälsa. Den psykiska ohälsan beskrivs i vissa fall vara del av det som initialt gör att man börjar sälja sex. I andra fall beskrivs psykisk ohälsa som ett resultat av omständigheter i samband med sex mot ersättning. Att sälja sex beskrivs också i vissa fall vara ett sätt att affektreglera och hantera en psykisk ohälsa.

Informanter från Mikamottagningarna och Evonhuset och från vissa av de idéburna organisationer som erbjuder stöd och behandling för personer med erfarenhet av sex mot ersättning beskriver en omfattande psykisk ohälsa hos de personer de möter.

Självska debeteenden, ätstörningar, depression, ångestsyndrom, PTSD-symptom, dissociation, dissociativa syndrom och suicidtankar beskrivs då som vanligt förekommande. Flera av informanterna framhåller att de personer de möter är hjälpsökande och därmed utgör en specifik grupp individer med erfarenhet av att sälja sex. Även Inte din hora som erbjuder peer to peer stöd till sina medlemmar uppger att psykisk ohälsa är vanligt förekommande. En informant berättar om en undersökning bland medlemmarna i organisationen i vilken flertalet uppgav att de led av psykisk ohälsa.

Uppgifter om psykisk ohälsa bland medlemmar rapporteras också från Red Umbrella Sweden som menar att psykisk ohälsa också kan kopplas till samhällets marginalisering och exkludering av personer som säljer sex, vilket sägs få individuella konsekvenser.

Organisationen uppger att de allra flesta som säljer sex vill vara en del av samhället, leva som andra människor och betala skatt men att detta inte går så som regelverket är utformat idag.

Omfattande psykisk ohälsa beskrivs leda till svårigheter att försörja sig, att delta i samhället och till ensamhet och isolering. Informanter från Mikamottagningarna och Evonhuset beskriver också hur att sälja sex i sig kan ge negativa konsekvenser i form av djupa känslor av skuld och skam, alienering, känslomässig avstängdhet, svårigheter med att sätta gränser, att sätta ord på vad man behöver och att ta hand om sig själv. En informant från en av Mikamottagningarna berättar:

Det är inte ovanligt att man har en känsla av att man inte är en människa. Att man kan säga det när man har varit här några gånger att – Nu känner jag att jag är en människa. Man har sett sig själv på riktigt som ett ting. Man vet inte vad man tycker, man vet inte vad man tycker om, man har inga behov eller upplever sig inte ha några behov.

En av informanterna från Inte din hora Väst framhåller att det inte alltid är den fysiska våldsutsatthet som orsakar störst lidande:

De svårare sakerna är ju alla de psykologiska skadorna som man får genom att överhuvudtaget göra alla dom här sakerna, även om det inte går till på ett våldsamt sätt. Det är ju också ett våld som är mer mot ens psyke, typ att man blir väldigt splittrad som människa och att det tar lång tid att kanske kunna känslor, att kunna skratta och att vara i ett annat sammanhang utan att känna sig som en bluff. Det sitter ju kvar mycket längre.

Relationen mellan psykisk ohälsa och att sälja sex beskrivs även den som komplex av informanterna. Många framhåller att psykisk ohälsa kan vara en del i att man börjar sälja sex. Vissa menar att sex mot ersättning eller sexuell exploatering leder till psykiska ohälsa medan andra menar att sex mot ersättning inte i sig nödvändigtvis orsakar psykisk ohälsa utan att det snarare är andra faktorer så som stigmatiseringen av personer som säljer sex som riskerar att leda till psykisk ohälsa.

Sammanfattningsvis

- Normer kring kön, könsidentitet, sexualitet och sex mot ersättning riskerar att leda till förvärrade villkor och omständigheter för vissa grupper
- Sex mot ersättning som huvudsaklig försörjning förefaller underkommunicerat i relation till andra förklaringsmodeller vilket riskerar påverka samhälleliga insatser i relation till olika gruppers villkor och omständigheter.
- Synen på ”tredjeparts-involvering” är komplex och skiljer sig åt beroende på olika verksamheters bedömningar och erfarenheter.
- Multipel exploatering och arbetskraftsexploatering förekommer i flera svenska branscher och är i mycket hög utsträckning en omständighet som drabbar fattiga EU-medborgare/tredjelands-medborgare.
- Våld, tvång, hot och trakasserier är vanligt förekommande och tar sig olika uttryck men drabbar olika grupper på olika vis.
- Faktorer som förstärker utsatthet är beroende av att sälja sex för sin försörjning, missbruks- och beroendeproblematik, utsatthet för exploatering av tredje part, att vara minderårig, tidigare och pågående våldsutsatthet, stigmatisering och psykisk ohälsa.

- Diskriminering, marginalisering, och exkludering av sexsäljare skapar utsatthet såväl som förstärker redan befintlig utsatthet och riskerar att skuld och skam för missförhållanden internaliseras.

4.2.2 Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med erfarenheter av att köpa och sälja sex

Forskningsdeltagare i enkät- och intervjustudien rekryterades både genom att information om studien spreds via sociala medier och genom att personer kontaktades direkt via annonser och profiler på sajter via vilka det förmedlas sexuella tjänster. I rekryteringen hade vi stor hjälp av Inte din hora och Red Umbrella Sweden. Många av de som besvarade enkäten och flertalet av de som deltog i intervjustudien har fått information om studien via endera av dessa organisationer. 176 personer besvarade den webbaserade enkäten vilket får betraktas som ett relativt stort antal för denna typ av studie. Tidigare enkätstudier genomförda på liknande sätt har haft omkring 100 respondenter (Edlund & Jakobson 2013, Holmgren m.fl. 2020). 14 personer deltog i intervjustudien. Likt enkät- och intervjustudien med personer med erfarenhet av att köpa sex kan dessa personer dock inte på något sätt betraktas som representativa för gruppen personer med erfarenhet av att sälja sex i dess helhet. Även om vi i rekryteringen av forskningsdeltagare har strävat efter att uppnå en så bred representation av erfarenheter som möjligt bygger studien på ett självselekerat urval. Studien kompletterar dock med viktiga data då den till skillnad från studien med myndigheter och organisationer riktar sig direkt till personer med egna erfarenheter av att sälja sex, en grupp som många av de intervjuade framhåller det ofta talas om men sällan talas med. Forskningsdeltagarna har olika erfarenheter och upplevelser av att sälja sex men många ger uttryck för att personer med sådana erfarenheter utgör en marginaliserad och utsatt grupp i samhället. Att få tala i egen sak och utmana stereotypa och stigmatiserande förståelser är det skäl som de flesta uppger till att vilja delta i studien.

I denna del redogörs för resultat vad gäller sociodemografiska faktorer och de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex med särskilt fokus på faktorer som kan skapa utsatthet. Av forskningsetiska skäl är samtliga forskningsdeltagare över 18 år, bland forskningsdeltagarna finns det dock flera som har erfarenhet av att utsättas för sexuell exploatering som barn som berättar om detta retrospektivt.

4.2.2.1 Sociodemografiska data

87 procent av de som besvarade enkäten identifierade sig som kvinnor, 4 procent som män. Av resterande 9 procent identifierade sig de flesta som icke-binära transpersoner. Till skillnad från i befolkningsstudier där andelen kvinnor respektive män som uppger att de har erfarenhet av att sälja sex är mer jämnt fördelad ses alltså här en överväldigande majoritet av kvinnliga respondenter.¹⁵

Tabell 9. Könsidentitet

	Antal	Procent
Kvinna	149	87,1
Man	7	4,1
Transperson (har transerfarenhet)	5	2,9
Annan könsidentitet	10	5,8
Totalt	171	100,0

39 procent av respondenterna identifierade sig som heterosexuella, det var dock så många som 32 procent som identifierade sig som bisexuella, det tredje vanligaste svarsalternativet var pansexuell. Att hbtqi-personer är överrepresenterade när det kommer till erfarenheter av sex mot ersättning är som tidigare nämnts väl belagt i befolkningsstudier (Folkhälsomyndighetens 2019, Priebe & Svedin 2012, Kuosmanen 2008). Liknande resultat sågs i en enkätstudie om sexuell och reproduktiv hälsa bland personer med erfarenhet av sex mot ersättning genomförd av Malmö Universitet (Holmström m.fl. 2020). I denna studie var dock andelen personer som uppgav att de var homosexuella större och andelen som identifierade sig som transperson eller icke-binär mindre än i föreliggande studie.

Tabell 10. Sexuell identitet

	Antal	Procent
Heterosexuell	66	39,1
Homosexuell	13	7,7
Bisexuell	54	32,0
Pansexuell	17	10,1
Asexuell	1	0,6
Vill inte definiera	7	4,1
Annat	11	6,5
Totalt	169	100,0

¹⁵ I den senaste befolkningsundersökningen i vilken det ställdes frågor om detta svarade 1,5 % av kvinnorna och 1 % av männen att de hade erfarenhet av att sälja sex (Folkhälsomyndigheten 2019)

Åldern bland de som har svarat på enkäten varierade från ålderskategorin 15-20 år till ålderskategorin 65-84 år. Det vanligaste svarsalternativet var 21-29 år (48 procent). Följt av svarsalternativet 30-44 år (37 procent). Generellt sett var respondenterna med erfarenhet av sälja sex yngre än respondenterna med erfarenhet av att köpa sex.

Tabell 11. Ålder

	Antal	Procent
15-20 år	8	4,7
21-29 år	81	47,9
30-44 -år	62	36,7
45-64 år	17	10,1
65-84 år	1	0,6
Totalt	169	100,0

Trots att enkäten tillgängliggjordes på engelska och skickades ut till ett stort antal personer med annons eller profil på engelska uppgav flertalet av respondenterna att de var svenska. Endast 11 personer av de som besvarade enkäten uppgav att de hade en annan nationalitet än svensk, varav 10 uppgav att de var från andra europeiska länder. Vidare var det endast 10 personer som uppgav att de inte hade svenskt medborgarskap eller uppehållstillstånd. Den stora gruppen migranter/utländska medborgare som återfinns i sexhandeln i Sverige finns endast representerade i ytterst liten utsträckning i materialet.

Vad gäller huvudsaklig försörjning var det vanligaste svarsalternativet anställning eller eget företag, det var dock endast en dryg tredjedel (33 procent) av respondenterna som uppgav detta i jämförelse med respondenterna med erfarenhet av att köpa sex (82 procent). Det näst vanliga svarsalternativet var studiemedel (23 procent) och därefter följde sex mot ersättning (17 procent). 10 procent uppgav annat och angav i fritext sådant som: ”aktivitetsersättning”; ”sugardaddy/soc”; ”säljer använda trosor och bilder”; ”föräldrar”; ”utförsäkrad och har inte sökt försörjningsstöd”; ”own company within commercial sex”. Till skillnad från de respondenter som besvarade enkäten för personer med erfarenhet av att köpa sex ses en större heterogenitet vad gäller huvudsaklig inkomstkälla och en större ekonomisk utsatthet bland respondenterna med erfarenhet att sälja sex. Då sex mot ersättning endast uppges utgöra huvudsaklig inkomstkälla för 17 procent tycks inkomster från sex mot ersättning utgöra en kompletterande inkomstkälla för flertalet.

Tabell 12. Huvudsaklig försörjning

	Antal	Procent
Anställning/eget företag	56	33,1
Studiemedel	38	22,5
Sex mot ersättning	29	17,2
Sjukersättning	23	13,6
Försörjningsstöd	6	3,6
Annat	17	10,1
Totalt	169	100,0

På frågan: Vilka säljer du/har du sålt sex till? Svarade 90 procent att de säljer sex/har sålt sex till män, 10 procent kvinnor, och 15 procent par. 4,5 procent uppgav andra och angav här transpersoner andra specificerade: ”The majority (99 %) are cis men”. Här var flera svarsalternativ möjliga.

Tabell 13. Vilka säljer du sex till?

	Antal	Procent
Män	158	89,8
Kvinnor	18	10,2
Par	26	14,8
Andra	8	4,5

Det finns flera likheter vad gäller sociodemografiska faktorer mellan enkät- och intervjustudien, särskilt vad gäller kön, ålder och nationalitet. Flertalet av de intervjuade är svenska kvinnor i 20-årsåldern (åldersspannet sträcker sig dock från omkring 20 till omkring 60 år). Majoriteten har antingen uteslutande eller i huvudsak erfarenhet av att sälja sex till män. En av de 14 personer som intervjuades identifierade sig 1 som icke-binär övriga identifierade sig som kvinnor. Till skillnad från i enkätstudien uppgav flertalet av de intervjuade att de identifierade sig som heterosexuella, resterande identifierade sig som pansexuella, bisexuella eller queera. Samtliga av de intervjuade är svenska medborgare.

Trots att informanterna utifrån ovanstående faktorer utgör en relativt homogen grupp skiljer sig de villkor och omständigheter under vilka man har sålt sex inom gruppen på ett flertal sätt. Hur man benämner och förstår sina erfarenheter av att sälja sex skiljer sig åt och rymmer alltifrån sex mot ersättning, sexarbete, kommersiell sexuell exploatering till prostitution. Många av informanterna har både erfarenhet av att sälja sex vid fysiska träffar och digitalt via

till exempel webcam och att sälja bilder och/eller filmer. I likhet med de personer som besvarat enkäten har flertalet inte haft sexsäljandet som huvudsaklig inkomstkälla annat än i sådana fall under avgränsade perioder. För de flesta är inkomster från att sälja sex något som kompletterar/har kompletterat inkomster från anställning, studiemedel eller sjukersättning. För några av de intervjuade har pengar från att sälja sex varit av sekundär betydelse då att sälja sex primärt fyllt andra funktioner än rent ekonomiska. Nedan belyses de villkor och omständigheter under vilka forskningsdeltagarna säljer/har sålt sex med särskilt fokus på faktorer som skapar utsatthet för olika individer och grupper.

4.2.2.2 Villkor och omständigheter

Flertalet av de olika aspekter som skapar särskild utsatthet vad gäller de villkor och omständigheter under vilka personer säljer sex som identifierats i intervjustudien har även identifierats i intervjustudien med myndigheter och organisationer. Detta rör sig om villkor och omständigheter så som att vara beroende av att sälja sex för sin försörjning, att ha en missbruks- eller beroendeproblematik, att vara utsatt för exploatering av tredje part, att vara minderårig, tidigare och pågående erfarenheter av våld, stigmatisering, diskriminering och exkludering samt psykisk ohälsa. Även om dessa teman återkommer i intervjustudien fördjupas de och utvecklas här utifrån enskilda individers erfarenheter och berättelser.

Allmän hälsa

I enkäten ombads respondenterna att skatta sin allmänna hälsa. Skälet till att resultatet på denna fråga presenteras under villkor och omständigheter snarare än under sociodemografiska data är att tidigare forskning gör gällande att den allmänna hälsan på flera sätt präglar de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex (Rössler m.fl. 2010). Det vanligast förekommande svarsalternativet var att den allmänna hälsan var någorlunda (28 procent). 42 procent av de svarande skattade sin allmänna hälsa som antingen bra eller mycket bra. Detta är att jämföra med den nationella folkhälsoundersökningen från 2020 i vilken omkring 80 procent av kvinnorna i den åldersgrupp flertalet av respondenterna i föreliggande studie tillhör skattade sin allmänna hälsa som bra eller mycket bra. 30 procent uppgav att de upplevde sin allmänna hälsa som dålig eller mycket dålig. Även om det finns en stor spridning vad gäller hur respondenterna skattade sin allmänna hälsa och 42 procent av respondenterna skattade den som bra eller mycket bra ses generellt sett en avsevärt större ohälsa bland respondenterna än bland befolkningen i stort.

Tabell 14. Allmän hälsa

	Antal	Procent
Mycket bra	28	17,7
Bra	39	24,7
Någrolunda	44	27,8
Dålig	36	22,8
Mycket dålig	11	7,0
Totalt	176	100,0

I intervjustudien framkommer flera faktorer som orsakar ohälsa. Många berättar om tidigare och pågående våldsutsatthet och hur den påverkat deras hälsa negativt. Att ha varit utsatt för sexuella övergrepp beskrivs av flera som en av anledningarna till att man först började sälja sex och fortsatt våldsutsatthet som något som har försämrat ens hälsa medan man har sålt sex. En annan faktor som beskrivs påverka ens hälsa negativt är den stigmatisering som personer som säljer sex utsätts för. Oro över vilka konsekvenser det kan få om det kommer till andras kännedom att man säljer sex är en erfarenhet som samtliga av de intervjuade delar. Av vissa beskrivs den stigmatisering, diskriminering och exkludering som personer som säljer sex utsätts för som det huvudsakliga skälet till ohälsa. Flera berättar även om att sälja sex som ett alternativt försörjningssätt då ens fysiska eller psykiska hälsa omöjliggör eller försvårar andra sätt att försörja sig på. Att sälja sex blir då en lösning för att kunna försörja sig eller för att få en mer hållbar ekonomisk situation. Här är det för vissa snarare ohälsa, ekonomisk utsatthet och bristande samhälleligt stöd i relation till det än sexsäljandet i sig som upplevs som problemet.

Vad bekymrar man sig för?

I enkätstudien ställdes frågan: Vad bekymrar dig? Här var flera svarsalternativ möjliga. Oro över vilka konsekvenser det kan få om det kommer till andras kännedom att man säljer sex blir även synlig i svaren på denna fråga. Flest av respondenterna (60 procent) uppgav att de var oroliga över att de ska bli dåligt bemötta av myndigheter. Vidare uppgav 52 procent av respondenterna uppgav att de var oroliga för att familj, vänner och bekanta ska få veta att de har sålt sex. Utöver oro kopplad till stigmatiseringen av sex mot ersättning som respondenterna delar med personer med erfarenhet av att köpa sex uppgav de i högre grad även oro kopplad till sin egen hälsa och säkerhet i relation till sex mot ersättning. 42 procent uppgav att de var oroliga för att bli utsatta för fysiskt våld medan 36 procent uppgav att de oroades sig för att sex mot ersättning skulle leda till fysiska och/eller psykiska problem. 30

procent uppgav att de var oroliga för att smittas av sexuellt överförbara sjukdomar medan 22 procent uppgav att de oroade sig för att det kommer att vara svårt att sluta sälja sex.

Tabell 15. Vad bekymrar dig?

	Antal	Procent
Att familj, vänner och bekanta ska få veta att jag sålt sex	92	52,3
Att jag ska bli dåligt bemött av myndigheter	106	60,2
Att bli utsatt för fysiskt våld	73	41,5
Att bli smittad av sexuellt överförbara sjukdomar	53	30,1
Att det kommer att vara svårt att sluta sälja sex	38	21,6
Att det ska leda till fysiska/psykiska problem	64	36,4
Det finns inget som bekymrar mig	11	6,3

I fritextsvaren utvecklades ovanstående resultat. Det mest frekvent återkommande temat var oro över hälsa: ”Jag har PTSD, återkommande depressioner och problem med mycket fysisk smärta, är orolig att det inte kommer gå över”, ”Oro för att min psykiska och fysiska hälsa ska försämrans så jag får svårare att sälja sex + oroar mig över att behöva ljuga för anhöriga och vårdpersonal”. Ett annat vanligt förekommande tema var oro över ekonomi. Här återfanns svar så som: ”Att inte få tillräckligt med kunder för att betala räkningar/mat/nöjen.”, ”Jag har slutat sälja och vill inte börja igen men känner att jag på grund av min ekonomiska situation kanske måste snart.” Oro för myndigheter var också vanligt förekommande: “All I worry about is cops coming and confiscate my hard earned money. They’ve done so to my friends. I am very afraid of authorities.”, ”Att utsättas för de svårigheter man möts, som sexarbetare, av samhället (polis och andra myndigheter). Bli av med bostad, barn och så vidare.” Ett fjärde återkommande tema var stigmatisering: ”Jag oroar mig över mina framtida anställningar om arbetsgivare får reda på mitt yrke. Jag oroar mig över om vissa familjemedlemmar får reda på detta.”, ”Jag är rädd att stigmat ska påverka min familj. Jag slutade eskorta när jag blev ihop med min kille eftersom jag inte vill riskera att han ses som hallick, så nu gör jag porr i stället och är därför mer öppen som sexarbetare Mina föräldrar tycker det är mitt fel om folk ser ner på dem eller om nån skulle antasta mina framtida barn för att jag är sexarbetare.”

Även om det varierade i vilken utsträckning respondenterna bekymrade sig och vad de bekymrade sig över framkommer sammantaget en omfattande oro bland respondenterna. Här ses både oro kopplad till stigmatiseringen av sex mot ersättning och oro kopplad till egen hälsa och säkerhet i relation till att sälja sex. I intervjuerna beskrivs både egna erfarenheter av

negativa konsekvenser av att sälja sex i sig och av samhälleliga responser på sex mot ersättning. Vidare beskrivs hur vetskap om hur andra har drabbats av till exempel diskriminering och trakasserier av myndigheter så som polis och socialtjänst orsakar stor oro att det även ska drabba en själv.

Brottsutsatthet

I enkäten ställdes frågan: Har du någonsin blivit utsatt för påtryckningar eller brott i samband med sex mot ersättning? Här var flera svarsalternativ möjliga. Endast 19 procent svarade nej. Det vanligast förekommande var att man uppgav att man blivit pressade att utföra oönskade handlingar (47 procent) och pressad att överträda sina gränser (46 procent). I intervjustudien ges flera exempel på situationer i vilka detta har skett. Att vara i stort behov av pengar eller på annat sätt befinna sig i en utsatt situation beskrivs leda till större risk att bli utsatt för påtryckningar och att ens gränser inte respekteras. Andra faktorer som beskrivs öka risken för detta var att vara påverkad av alkohol eller droger eller att vara i ett dissociativt tillstånd. Omkring en tredjedel av de svarande uppgav vidare att de blivit utsatta för sexuellt våld (37 procent), psykiskt våld (32 procent) och fysiskt våld (27 procent) i samband med sex mot ersättning. Detta resultat är till viss del i linje med tidigare studier med liknande design. I en studie om sexuell och reproduktiv hälsa bland personer med erfarenhet av sex mot ersättning uppgav 30 procent att de blivit tvingade till sex de inte samtyckt till i samband med sex mot ersättning (Holmgren m.fl. 2020). I denna studie var det dock en mindre andel som uppgav att de utsatts för (annat) våld i samband med sex mot ersättning (19 procent), värt att notera är då att frågan endast rörde det senaste året. Fritextsvar visade på erfarenhet av andra typer av brott så som människohandel, koppleri, frihetsberövande och inbrott såväl som andra former av tvång: "Also been forced to rape another person and forced to stab another person", "Min dåvarande man pressade mig att sälja mer för att få mer pengar till gemensam privatekonomi", "Pressad att vara delaktig i utpressning mot en kund". Även om det finns stora variationer inom gruppen respondenter och det finns de som uppgav att de inte varit utsatta för vare sig påtryckningar eller brott visar resultatet som helhet på en hög grad av brottsutsatthet bland respondenterna.

Tabell 16. Påtryckningar och brottsutsatthet

	Antal	Procent
Pressad att utföra oönskade handlingar	83	47,2
Pressad att överträda mina gränser	81	46,0
Stöld	11	6,3
Rån	9	5,1
Utpressning	29	16,5
Stalking	28	15,9
Bilder och filmer har tagits/spridits utan mitt samtycke	43	24,4
Hot om våld	45	25,6
Fysiskt våld	48	27,3
Sexuellt våld	65	36,9
Psykiskt våld	56	31,8
Annat brott	20	11,4

På frågan om vem det var som utsatte en för brott svarade 64 procent att det var en person som köpt sex, 11 procent svarade att det var en hallick eller annan person som satt en i kontakt med kunder. Lika många (11 procent) uppgav att det var en myndighetsperson som begått brottet. 6 procent uppgav annan person, som fritextsvar återfinns bland annat: ”Min dåvarande partner som ville ha in mer pengar”, ”Kriminella organisationer som påtvingar en sk beskydd. Man måste betala.”, ”Okänd man på stan förföljde mig på gatan efter pride när jag varit på ett flak med andra sexarbetare. Flaket var öppet med att det var ett flak med sexarbetare och allierade.”

Tabell 17. Förövare

	Antal	Procent
Kund	113	64,2
Person som sätter mig i kontakt med kunder	19	10,8
Myndighetsperson	19	10,8
Annan person	11	6,3

Ålder som en faktor som orsakar särskild utsatthet

8 av de 14 personer som deltog i intervjustudien hade först sålt sex som barn, inte sällan som ett resultat av grooming, samtliga dessa personer hade också erfarenhet av att sälja sex som vuxna. Inte alla av dessa personer identifierar själva dessa erfarenheter som sexuell exploatering, några beskrev det som att ha sålt sex andra som att ha varit utsatt för betalda sexuella övergrepp. Samtliga av dessa informanter berättar om hur de kontaktats av män i sexuella syften:

Jag insåg ju ganska snabbt att jag inte kunde använda mina vanliga medier, man hade ju bilddagboken och så på den tiden, det var ju oerhört många som sökte kontakt så jag tror att jag hade... Jag hade en kontantkortstelefon och sedan hade jag en särskild e-postadress som jag använde mig av och sedan märkte man ju när man hade lagt ut bilder att det fanns ju en enormt stor efterfrågan. Det var ju väldigt många förslag och så kunde man bygga vidare på det. Fast lade man ut en annons, vilket jag gjorde, då fick man ju hundratals svar, alltså folk ringde ju typ dygnet runt och skickade sms och så vidare och mejl. Alltså precis i samma sekund som den här annonsen blev publicerad så började det bara välla in.

Även om informanterna benämnde och begripliggjorde sina erfarenheter på olika sätt framkom det i alla dessa berättelser att ålder, ofta i kombination med andra sårbarhetsfaktorer, är något som av ett flertal olika skäl riskerar leda till en större utsatthet. Många av de personer som hade varit utsatta för grooming beskriver hur de har saknat ord det de har varit med om. Att den personen som utsatt dem för grooming manipulerat dem till att tro att de själva var ansvariga för det de utsattes för, att de uppmuntrat till det. Att de inte känt igen sig i stereotypa och stigmatiserande idéer om personer som säljer sex och därmed haft svårt att benämna sina erfarenheter. Flera berättar också att de inte har vetat vad som är lagligt och olagligt och därför varit rädda för att råka illa ut om de skulle berätta för någon:

Tänk vilken skillnad det hade gjort om jag hade vetat att jag inte hade gjort något fel, och hade vetat att det han [förövaren] gjorde var fel. Om jag hade vetat mitt värde och om jag hade vetat att vuxna inte får ha sex med barn.

I de fall vuxenvärlden fått kännedom om den sexuella exploateringen berättar många om hur deras erfarenheter antingen trivialiserats eller osynliggjorts. Dessa informanter delar uppfattningen att sexuell exploatering av barn och unga ofta inte ses som sexuella övergrepp utan som en del av barn och ungas sexualitet eller som ett beteendeproblem hos individen. En av informanterna berättar att hon sällan pratar om den sexuella exploatering hon varit utsatt för som barn, hon har däremot pratat öppet om de sexuella övergrepp som föregick den sexuella exploateringen. När hon får frågan hur hon tror det kommer sig svarar hon:

Alltså jag tänker att de här övergreppen som jag blev utsatt för som initierade allting där är det så tydligt att det är någon annans fel, där finns det en så tydlig förövare och det finns också en tydlig förövare i samhällets ögon. När det kommer till utsatthet för sexuell exploatering då läggs enormt stort ansvar på den som i samhällets ögon utsätter sig själv. Typ att: om du inte hade gjort så då hade inte det här hänt dig liksom.

För vissa av dessa personer har den sexuella exploateringen förstås som ett självskadebeteende hos individen, något som den själv utsätter sig för och därmed själv är ansvarig för. Detta har i de enskilda personernas fall många gånger lett till att de inte har fått det skydd och stöd de har behövt och därmed fortsatt utsättas för våld.

Att ha varit utsatt för sexuellt våld som barn är en faktor som flera av de intervjuade beskriver starkt påverka erfarenheten av att sälja sex och de villkor och omständigheter under vilka dessa erfarenheter gjorts. Flertalet av dessa personer berättar om de allvarliga konsekvenser våldsutsattheten har haft för ens fysiska och psykiska hälsa.

Stigmatisering

Även om de villkor och omständigheter under vilka de som deltagit i intervjustudien säljer/har sålt sex skiljer sig åt delar de samtliga erfarenheter av att bli utsatt för stigmatisering.

Stigmatiseringen beskrivs både orsaka och förstärka redan befintlig utsatthet.

På frågan: Har du någon gång upplevt stigmatisering som har rört dina upplevelser av att sälja sex? uppgav 85 procent av de svarande att de upplevt stigmatisering, medan resterande uppgav att de inte gjort det. Här fanns det dock ett relativt stort internt bortfall, då endast 133 av 176 respondenter besvarade frågan.

Tabell 18. Stigmatisering

	Antal	Procent
Ja, har upplevt stigmatisering	113	85,0
Nej, har inte upplevt stigmatisering	20	15,0
Totalt	133	100,0

Frågan resulterade också i ett stort antal fritextsvar i vilka personer beskrev sina erfarenheter av att bli utsatt för stigmatisering av familj och vänner såväl som främlingar, i media och i

kontakt med myndigheter. Flera av dessa erfarenheter rörde stereotypa representationer rörande varför man säljer sex/vem som säljer sex och vems röst som görs hörd:

(I princip) varje gång det skrivs om sexköp i medier framställs vi som säljer sex som offer/utsatta, vilket i sig är stigmatiserande. Att höra myndighetspersoner som arbetar med (mot) sexköp yttra sig om hur 'ingen någonsin kan göra det frivilligt' är oerhört provocerande och nedvärderande. Det är mansplaining på hög nivå där personer som inte har egen erfarenhet yttrar sig väldigt generaliserande om alla sexsäljares upplevelser.

Stereotypa föreställningar om personer som säljer sex var ett återkommande tema även i intervjustudien. Här lyftes till exempel hur vissa erfarenheter lyfts oftare än andra. Och hur ofta stereotypa berättelser om ”unga som skadar sig med sex” eller ”traffickingoffer” leder till att personer vars erfarenheter inte passar in i dessa berättelser kommer att osynliggöras.

Ett annat återkommande tema bland fritextsvaren var att bli misstänkliggjord och ifrågasatt i samband med det att man blivit utsatt för våld. Detta är ett exempel på hur stigmatiseringen av personer som säljer sex ökar redan befintlig utsatthet. Att personer som säljer sex utsätts för brott i så stor utsträckning kan då delvis förstås som ett resultat av att de tenderar att inte betraktas som ”värdiga offer” i samma utsträckning som andra:

Blev ifrågasatt efter en anmäld våldtäkt då polisen visste att jag var prostituerad. Hon undrade om jag var säker på att de ens var en våldtäkt då, upplevde att de inte tog mitt fall seriöst överhuvudtaget.

Folk man pratar med har fortfarande bilden av den lyckliga horan. Ser inte övergreppen som lika allvarliga om en ersättning fanns.

Andra berättade om hur stigmatiseringen leder till att de drar sig att prata om sina erfarenheter eller söka hjälp:

Jag har inte några dåliga erfarenheter men det har funnits tillfällen då jag hade velat säga att jag säljer sex för att kunna få korrekt info/riktat stöd ex vid STI-

tester, men där jag inte vågat säga något eftersom jag är rädd att få dåligt bemötande. Så jag har sagt ex "Jag har flera partners" men inte mer än så.

Och till rädsla för att bli utsatt för diskriminering:

Fear of losing my home, custody of children and whorephobia - I am none to listen to when I talk - either I am fetishized or vicimized or accused to be a privileged whore.

Eller till hot och trakkasserier:

Någon har anonymt skickat nakenbilder på mig till mina föräldrar med brev, media har stulit inspelat material trots att jag bett dom ta bort det (tv-program), trakasserier i form av sms, mejl och röstmeddelanden innehållande horfobi, en allmängiltig uppfattning att alla som säljer sex är offer som inte vet sitt eget bästa vilket påverkar en på så många olika plan bl.a. internaliserad skam, känslan att vara mindre värd, svår att älska etc.

Implikationer av rådande prostitutionspolicy

En annan aspekt som präglar de villkor och omständigheter under vilka personer säljer sex och riskerar att skapa och förstärka befintlig utsatthet är implikationer av rådande prostitutionspolicy och dess avsedda så väl som icke-avsedda konsekvenser. I studien ställdes inga frågor angående åsikter om och erfarenheter av tillämpningen av rådande prostitutionspolicy. I det fall detta berörts i fritextsvar och i intervjuer är det något som forskningsdeltagare själv valt att ta upp i relation till behov av insatser/erfarenheter av bemötande. Dessa frågor har då i första hand aktualiserats i relation till vad som upplevs som problematiskt och bristfälligt med rådande policy.

I intervjustudien lyfts främst hur tillämpningen av kopplerilagstiftningen, sexköpslagstiftningen och utlänningslagen får negativa konsekvenser för personer som säljer sex eller utsätts för sexuell exploatering. Men även hur bristen på nationella föreskrifter vad gäller vad hälso- och sjukvård och socialtjänst har för några skyldigheter och något ansvar vad gäller att erbjuda stöd, skydd och vård till personer med erfarenhet av sex mot ersättning drabbar enskilda individer. Detta tema återkommer i kapitel 6 men berörs kort även här.

Intervjuerna ger flera exempel på hur kopplerilagstiftningen tillämpas på ett sätt som leder till större utsatthet för personer som säljer sex. Exempel ges bland annat på hur personer hotats av polis att deras hyresvärd kommer att kontaktas och att de kommer att bli vräkta om de inte slutar sälja sex från sin bostad. Andra exempel ges på hur partners blivit åtalade för koppleri då personen som säljer sex tagit hjälp av sin partner i screening av kunder och i säkerhetsstrategier. Flera av de intervjuade lyfter även hur de oroar sig för att partners, vänner, familjemedlemmar eller hyresvärdar ska råka illa ut på grund av deras relation till dem.

Vad gäller sexköpslagen beskrivs hur personer som säljer sex tvingas att prioritera säkerhet för personen som köper framför säkerhet för dem själva. Då att köpa sex är kriminaliserat beskrivs köpare vara mindre benägna att dela personlig information och att ses på ställen som upplevs medföra större risk att bli identifierad av polisen. Detta beskrivs leda till ökad risk för vålds- och övrig brottsutsatthet. Polisens arbetsmetoder i vilka de utgör sig för att vara köpare och kontaktar säljare och stämmer träff för att sedan dyka upp tillsammans med socialtjänst beskrivs av flera både upplevas som respektlöst och som något som underminerar förtroendet för polisen.

Att utlänningslagen tillämpas för att utvisa sexsäljande migranter är av uppenbara skäl något som leder till ökad utsatthet. Inte bara för de som blir utvisade utan även för migranter som säljer sex i stort då många uppges oroas över att bli identifierade av polisen och de konsekvenser det kan få och därmed undviker att kontakta polisen även då de utsätts för brott.

En annan sak som lyfts i relation till befintlig lagstiftning och hur den kan förstärka befintlig utsatthet är den skillnad som görs mellan barn under 15 år för vilka köp av sexuell tjänst i lagens mening betraktas som våldtäkt mot barn och barn som är 15 år och uppåt för vilka samma handling i lagens mening betraktas som köp av sexuell tjänst av barn. Detta beskrivs leda till ett sämre rättsskydd och en större utsatthet för barn mellan 15-17 år som utsätts för sexuell exploatering.

Sammanfattningsvis

- Studien bygger på ett självselekerat urval, resultatet är därmed inte generaliserbart. Ett tydligt exempel på skevhet vad gäller representation är att den stora gruppen

migranter som återfinns i sexhandeln i Sverige endast finns representerade i mycket begränsad utsträckning bland forskningsdeltagarna. Respondenterna består vidare av en överväldigande majoritet kvinnor (86 procent) vilket gör att män och transpersoner med erfarenhet av att sälja sex är representerade i mindre utsträckning.

- Respondenterna utgör en heterogen grupp utifrån en rad olika variabler, flertalet var dock kvinnor i åldersspannet 21-29 år. Hbtqi-personer var överrepresenterade bland respondenterna, endast 39 procent identifierade sig som heterosexuella. Endast en dryg tredjedel uppgav anställning eller eget företag som huvudsaklig inkomstkälla, generellt kan en relativt hög grad av ekonomisk utsatthet ses bland respondenterna.
- Även om det finns en stor spridning vad gäller hur respondenterna skattade sin allmänna hälsa och 42 procent uppgav att deras hälsa var bra eller mycket bra ses generellt sett en avsevärt större ohälsa bland respondenterna än bland befolkningen i stort. Ohälsa beskrivs i intervjuerna både som ett resultat av tidigare och pågående våldsutsatthet såväl som stigmatisering.
- Det varierade i vilken utsträckning man bekymrade sig och vad man bekymrade sig för. Sammantaget framkommer dock en omfattande oro bland respondenterna både kopplad till stigmatiseringen av sex mot ersättning och kopplad till egen hälsa och säkerhet i relation till att sälja sex.
- Generellt sett ses en mycket hög grad av brottsutsatthet bland forskningsdeltagarna, inte minst vad gäller våldsbrott. Omkring en tredjedel av respondenterna uppger att de utsatts för fysiskt, sexuellt och/eller psykiskt våld i samband med sex mot ersättning. Närmre hälften av forskningsdeltagarna uppgav vidare att de pressats att utföra oönskade handlingar och att överträda sina gränser.
- Låg ålder, ofta i kombination med andra sårbarhetsfaktorer riskerar att leda till en större grad av (brotts)utsatthet i samband med sexuell exploatering.
- Även om de villkor och omständigheter under vilka de som deltagit i intervjustudien säljer/har sålt sex skiljer sig åt delar de samtliga erfarenheter av att bli utsatt för stigmatisering. Stigmatiseringen orsakar såväl som förstärker redan befintlig utsatthet.
- Avsedda såväl som icke-avsedda konsekvenser av lagstiftningen på fältet såväl som bristen på nationella föreskrifter vad gäller vad hälso- och sjukvård och socialtjänst har för några skyldigheter och något ansvar vad gäller att erbjuda stöd, skydd och vård till personer med erfarenhet av sex mot ersättning beskrivs orsaka såväl som förstärka redan befintlig utsatthet.

5. Arenor, kontaktsätt och mötesplatser

5.1 Inledning

Arenor, i termer av de involverade parternas kanaler för att kommunicera, avtala tjänster och priser samt överenskomma om rumsliga platser för kontakt och träffar, upptar en viktig del i kartläggningar när det gäller sex mot ersättning (Länsstyrelsens 2014, Socialstyrelsen 2000, 2004 och 2007). Myndighetsintresset för arenor rör såväl sociala som polisiära frågor. Det berör exempelvis var försäljning och köp av sex sker, hur parterna agerar på olika arenor och vilka grupper som förekommer på respektive arena, eventuell utsatthet för våld och tvång kopplat till specifika miljöer och omständigheter, möjligheter att identifiera riskgrupper och faktorer som utgör särskild sårbarhet samt hur brottslighet kan förebyggas och upptäckas liksom hur hälsofrämjande och förebyggande sociala stödinsatser bäst bör utformas.

Som avgränsade fält för undersökning framstår arenor kopplade till sex mot ersättning som föränderliga i relation till en rad samhällsliga påverkansfaktorer, där den digitala teknologiska utvecklingen har haft störst betydelse. Exempelvis bedöms den kommersiella sexhandeln internationalisering sammanfalla med internets framväxt mot slutet av 1990-talet, vilket bland annat har lett till nationella förskjutningar av den så kallade gatuprostitutionen till olika former av ”inomhusprostitution” (se t.ex. Sanders m.fl. 2017). Det innebär bland annat att en stor del av kontakterna mellan den som säljer sex och den som är villig att betala för sex numer tas via olika webbsidor. Därtill finns olika synpunkter på vad digitaliseringen av sexhandeln har inneburit för samhället i stort och för olika målgrupper, hur personer som säljer respektive köper sex relaterar till och förhåller sig till utvecklingen och vilken betydelse digitaliseringen har för sociala och polisiära insatser.

Utbudet av webbsidor där personer erbjuder sexuella tjänster kan sägas fungera som en marknadsplats för köpare och säljare att mötas. En del av de sexuella tjänster som förekommer på internet är digitala, till exempel via webcam, där den betalande parten köper en digital ”sexshow” och den monetära transaktionen sker via ett konto på internet kopplat till säljaren. I andra fall sker själva mötet mellan parterna på fysiska platser såsom hotell, egen bostad/köparens bostad, så kallade lägenhetsbordeller, andrahandslägenheter eller bostäder hyrda via företag vars affärsidé bygger på konkurrens med hotell- och turistnäringen.

Flera av de myndigheter och organisationer som har intervjuats i kartläggningen menar att digitaliseringen har inneburit en större tillgänglighet till kommersiellt sex och därmed förändrade attityder till intimitet. Exempelvis uppger flera informanter att ”digitaliseringen av vardagslivet”, det vill säga att allt större del av vår tid tillbringas online, har inneburit att sex mot ersättning utöver på webbsidor avsedda för förmedling av sexuella tjänster efterfrågas i digitala rum avsedda för exempelvis spel och/eller plattformar för sociala gemenskaper, vilka i huvudsak riktar sig till en yngre målgrupp.

I detta kapitel redogörs för kännedom och kunskap om de arenor på vilka sex mot ersättning äger rum. Inledningsvis presenteras resultatet från den kartläggning av annonser och profiler på internet som genomförts inom ramen för omfattningskartläggningen, därefter presenteras de intervjuade myndigheterna och organisationernas kännedom om olika arenor, slutligen redogörs för det som framkommit i enkät- och intervjustudien med personer med egna erfarenheter av att köpa och sälja sex.

5.2 Kartläggning av annonser och profiler på internet: att fånga ögonblicksbilder, följa en utveckling och se förändring

Som studieobjekt är internet som arena för sex mot ersättning ett komplext fenomen stätt i ständig förändring (Söderlind & Hammarlund 2014:6). Det innebär bland annat att det som undersöks är ögonblicksbilder av en viss information vid en given tidpunkt, genererade av då tillgängliga data. Givet den snabba teknologiska utvecklingen och internets dominerande ställning som kommunikations- och kontaktarena för personer som har sex mot ersättning, bidrar dock undersökningar av nätet med viktig information. Inom ramen för den här omfattningskartläggningen har därför en kartläggning av annonser och profiler på webbsidor avsedda för sexuella tjänster genomförts. Kartläggningen utfördes av Lindqvist & Söderlind (2020) som sedan början av milleniet haft en rad liknande uppdrag för olika myndigheter. Kunskaps- och erfarenhetsmässigt innebär detta att fokus kan riktas mot förändringstendenser vad gäller sociala, tekniska och organisatoriska aspekter av sexhandelns digitalisering. Föreliggande kartläggning visar till exempel att det har skett en professionalisering av kommunikationen, där designmönster, utbudet av webbtjänster, informations- och lokaliseringsteknologin alltmer liknar konventionella företag som bedrivs av näringslivet (Lindqvist & Söderlind 2020: 22 ff.). I början av 2000-talet delades information om sexuella tjänster av personer som själva var intresserade av att köpa, för att numer tillhanda hållas av kommersiella verksamheter som har specialiserat sig på informationshantering och finner ett

ekonomiskt värde i att agera förmedlare mellan köpare och säljare. Tidigare var informationsutbytet och hanteringen lokal och nationell och för svensk del koncentrerad till storstadsregionerna. Idag utgörs detta av webbsidor som riktar sig till flera geografiska marknader där Sverige endast är en liten del. Webbsidorna i sig är sällan eller aldrig baserade i Sverige utan sköts och administreras från utlandet. Det som tidigare utgjordes av relativt enkla egen-sammanställda listor/förteckningar över sexsäljare, utgörs idag av fullskaliga plattformar med sök- och matchningstjänster utvecklade för varuhandel. Till form och innehåll påminner affärsmodellen om annan e-handel och samlar ett antal olika aktörer som gör ekonomisk vinst bland annat genom att ta betalt av den som vill annonsera eller genom reklamintäkter.

5.2.1 Resultat från kartläggningen av annonser och profiler på internet

I Lindqvists och Söderlinds (2020:8) datainsamling inhämtades 150 000 träffar under datainsamlingsperioden, vilket resulterade i 12 474 unika annonser och profiler (inte att förväxla med unika individer), som ligger till grund för analysen.¹⁶ Annonser är mer flyktiga till sin karaktär, ofta kortfattade, uppdateras ständigt och kan liknas vid försäljning mellan privatpersoner. Annonserna manar till större aktivitet för att uppnå synlighet och är svårare att hämta kvantitativa data ur då detta skulle krävas manuell hantering. Profiler är en plats på webben där en individ har sin sida och mer systematiskt kan sammanställa information om sig själv, priser, tjänster, bilder vilket underlättar informationsinhämtningen. Här sker också viss kommunikation med kunder. Till innehåll och form är profilerna ofta ordnade efter en mall som organiserar publicering och tillgänglighet och kan liknas vid en profil på sociala medier. En metodologisk osäkerhet i den här typen av kartläggningar är att en eller flera personer kan finnas bakom varje annons på samma sätt som en eller flera personer kan ligga bakom en stor mängd profiler. Det kan vara den som säljer sex som själv har lagt upp annonsen eller någon annan.

I kartläggningen har webbplatsernas namn (fördelade på annonser och profiler), information om geografisk utbredning och sexsäljarens egna uppgifter inhämtats. Detta möjliggör grafiska sammanställningar över vilka webbplatser som är mest använda, var i landet sex via nätet erbjuds samt den sexsäljande partens självpresentation. Variabler som kön, sexuell

¹⁶ Detta kan jämföras med den senaste kartläggningen där 50 000 träffar inhämtades (Söderlind & Hammarlund, 2014). Differensen på 100 000 träffar mellan dessa tillfällen säger inte nödvändigtvis något om en reell ökning av antalet personer som annonserar via internet men tyder inte heller på att det skulle ha skett någon minskning.

orientering, etnicitet, nationalitet, språk och ålder kan urskiljas i de fall dessa framgår genom annonseringen. Baserad på befintliga uppgifter i materialet framstår den genomsnittlige säljaren av sexuella tjänster 2020 som framgår i tabellen:

Tabell 19. Den genomsnittliga sexsäljaren

Kön	Ålder	Sexualitet	Nationalitet	Språk	Etnicitet	Ort
Kvinna	25	Hetero	Svensk	Engelska	Europeisk	STHLM

Det är vanskligt att dra mer precisa slutsatser utifrån detta underlag men ställt i relation till de uppgifter som framkom under intervjuerna i delstudie 1 angående vilka som säljer sex, utgör informationen en intressant jämförelse.

Geografisk utbredning, virala marknader och kontaktmönster

Kartläggningen visar att sexuella tjänster erbjuds i hela Sverige. Personer som har flera annonser och/eller profiler riktade mot olika platser har rensats bort i syfte att identifiera unika träffar, vilket innebär att endast en av de orter som en person annonserar mot ingår i materialet. Även om storstadsregionerna utgör de mest attraktiva annonsområdena, flest fanns i Stockholm (5091), Göteborg (1023) och Malmö (756) följt av Helsingborg (190), Uppsala (154) och Örebro (137), har närmare 200 orter identifierats. Även om fördelningen mellan orterna stämmer väl överens med tidigare undersökningar (Söderlind & Hammarlund 2014) är antalet webbsidor avsevärt fler i jämförelse med den i den kartläggning som gjordes inom ramen för den senaste omfattningskartläggningen (Länsstyrelsen 2014).

Värt att notera är att det sedan Söderlinds och Hammarlunds senaste kartläggning 2014 har skett en förskjutning från annonser till profiler. I den aktuella kartläggningen identifierades 5 webbplatser avseende annonser och 27 webbplatser avseende profiler. Antalet träffar på respektive arena skiljer sig dock inte nämnvärt. Förskjutningen har sannolikt att göra med den teknologiska utvecklingen av webbplattformarna för profiler, där målet att underlätta för köpare och säljare av sexuella tjänster att hitta varandra är den informationshantering som genererar vinst. Till skillnad från annonsernas mer ostrukturerade karaktär, bygger profilerna i större utsträckning på ett slags indexering av individen som kan kopplas till olika socioekonomiska variabler (kön/genus, sexualitet, etnicitet, ras, nationalitet och ålder) samt vilka tjänster som erbjuds, tid som spenderas, plats för mötet och priser. Indexeringen ger en likriktning vad gäller vilka uppgifter som förväntas uppges och på självpresentationen i

övrigt. Flera av webbsidorna (både för annonser och profiler) använder sig av matchningstjänster där så kallad push-information syftar till att öka aktiviteten. Det bygger på en lokaliseringsteknologi där användaren (den som vill köpa sex) får information sänd till sig när en matchning uppstår. Ofta handlar det om att en viss person (den som säljer sex) befinner sig i ett visst område eller att det har tillkommit en ny person (säljare) i ett område som angivets som intressant för den som vill köpa sex. Några av webbportalerna efterfrågar också tillgång till användarens GPS och kan på det sättet snabbt skicka ut den efterfrågade push-informationen.

Det mest frekvent använda webbplatserna för annonser är vid denna kartläggning ”escort18.net” (3 647 registrerade) och för profiler ”happyescorts.com” (771 registrerade) för övriga beteckningar. Beteckningarna är korta och anger ingen explicit information om till exempel kön, sexuell orientering eller typ av tjänster men läses sannolikt utifrån en heterosexuell förståelse. Exempel på beteckningar som bryter heteronormen är ”rent.men”, ”shemalewiki.com” och ts-dating.com”.

Kön, ålder, sexuell orientering, nationalitet, språk och etnicitet

Sexsäljarnas självpresentationer i annonser och profiler bör läsas med försiktighet då det av olika skäl är svårt att kvantifiera och dra analytiska slutsatser av de data som framgår i materialet. Dels har metoden begränsningar i vad som har kunnat inhämtas, därtill finns ett marknadsföringsintresse som kan antas reflektera vad som förväntas snarare än att återspegla reella omständigheter i de uppgifter som anges. Däremot går det med större säkerhet att säga något om vad som är mindre finansiellt gångbart och vad som värderas högre när det gäller olika variabler, i relation till annonser och profiler på nätet.

Kön är den vanligaste variabeln som anges. Jämfört med den senaste kartläggning (Söderlind & Hammarlund, 2014) visar det nuvarande materialet på fler variationer och en viss omfördelning vad gäller uppgiven könsidentitet. Av de 12 474 träffar (annonser/profiler) som ligger till grund för analysen, inhämtades information om kön för 7 512 av dessa.

Tabell 20. Kön

År 2014	Andel i %	År 2020/2021	Andel i %
Kvinna	91	Kvinna	79,8
Man	7,3	Man	14,8
Transperson	0,2	Transperson	5,4

Även om ”kvinna” fortfarande är den mest förekommande kategorin i annonser och profiler, har andelen män och personer med transerfarenhet ökat sedan senaste kartläggningen (se Länsstyrelsen 2014). För personer med transerfarenheter angavs i kartläggningen 2014 endast kategorierna ”shemale” och ”transvestit” i det undersökta materialet. Hösten 2020 angavs 11 olika transidentiteter och/eller beteckningar för crossdressing, där ”trans TS/TV” var vanligast, följt av ”transsexuell (pre-op)”, ”shemale” och ”TS/TV”.

Ålder framstår, efter kön, som viktigt att ange i både annonser och profiler och framgår i 4 880 fall. Medelåldern var 27 år och medianen 26 år. Då ålder inte kan kopplas till eller kontrolleras för andra variabler som anges, till exempel kön, sexuell orientering, nationalitet eller etnicitet, är det svårt att säga något mer utöver att väldigt unga, medelålders och äldre är mindre vanligt förekommande i materialet.

Sexuell orientering anges i 3056 annonser/profiler, det vill säga i mindre utsträckning än både kön och ålder.

Tabell 21. Sexuell orientering

	Andel i %
Heterosexuell	70,4
Bisexuell	24,8
Homosexuell	4,8

I den senaste kartläggningen 2014 saknades uppgifter om sexuell orientering vilket gör det svårt att säga något om utveckling och förändring. Att omkring 30 procent av de som uppger sexuell orientering uppger anger annan sexuell orientering än ”heterosexuell” säger möjligen någonting om relationen mellan heterosexuella och andra grupper som är involverade i sexhandel. Att icke-heterosexuellas deltagande är betydande stöds av de uppgifter som framkommer i olika befolkningsstudier.

Nationalitet anges i 3 236 träffar och representerar 116 nationaliteter och regioner världen över, vilket kan jämföras med kartläggningen 2014, där 48 länder fanns representerade. Detta tyder på en större spridning nu än tidigare. Var för sig utgör nationalitet, språk och etnicitet intressanta kategorier men också i relation till varandra. Med förbehåll att flertalet av profiler är strukturerade enligt en mall, kan dessa variabler ändå tolkas som en indikation på betydelsen av att ange någon form av ”ursprung” och/eller tillhörighet, i relation till att sälja sex och att kommunicera med potentiella kunder. Flest angav ”svensk” som nationalitet (42,9 procent), följt av Spanien (9,3 procent) och Italien (4,8 procent), vilket utöver faktiskt tillhörigt möjligen också säger något om en eurocentrering i marknadsföringen, där europeiskt ”ursprung” utgör och/eller framställs som mer fördelaktigt.

Språk anges i 3633 annonser/profiler. Den större spridningen i jämförelse med den senaste kartläggningen återspeglas också när det gäller språk. Flest angav engelska (92 procent), följt av spanska (17 procent). Svenska kom först på tredje plats (8 procent) och därefter franska, tyska och italienska (samtliga ca 5 procent). Det är intressant att notera att det finns en diskrepans mellan uppgiven nationalitet och uppgivet språk. Även om det är dryga 42 procent av de som uppger nationalitet som säger sig vara svenska, är det endast 8 procent av de som anger språk som uppger att de talar svenska. Även detta kan delvis förstås som ett utslag av vad som värderas på marknaden. Det framgår av denna såväl som tidigare studier att svenska personer som säljer sexuella tjänster generellt sett ses som mer attraktiva på marknaden än utländska personer (Scaramuzzino 2014). I intervjuer med KAST-mottagningarna framkommer till exempel att vissa köpare undviker att köpa sex av personer av vissa nationaliteter då de upplever att det medför en större risk för att personen är utsatt för tvång. Detta upplevs som moraliskt problematiskt och som något som kan medföra risker för en själv (se också Johansson & Östergren, 2021).

I materialet utgör ”*eticitet*” en intressant kategori. Den finns angiven i 2 735 träffar, vilket betyder att dryga 22 procent har uppgett ”*eticitet*” i sin annons/profil. Sammantaget finns 28 olika ”*eticiteter*” representerade, där den vanligast förekommande är ”*uropean*” (17,9 procent) följt av ”*white*” (17,5 procent) och ”*uropean-white*” (15 procent). Andra större kategorier utgörs av ”*latin*” (12,9 procent), därefter ”*caucasian*” och ”*caucasian-white*” (dryga 8 procent). Exempel på övriga uppgivna ”*eticiteter*” är ”*asian*”, ”*ebony*”, ”*ebony-black*”,

”mixed” och ”coloured”. Liksom nationalitet kan etnicitet läsas som ett komplext, rasifierande system där det sker en hierarkisering utifrån olika kategorier.

Sammanfattningsvis

- Kartläggningen visar att sexuella tjänster erbjuds i hela Sverige, även om de flesta annonser och profiler rör storstadsområdena.
- Antalet annonser och profiler som erbjuder sex mot ersättning har ökat sedan senaste kartläggning gjordes 2015. Antal annonser är inte att likställa med antal individer som säljer sex, resultatet visar dock på en relativt stor aktivitet på ett flertal sidor och därmed på en växande marknad.
- Då det finns ett stort bortfall vad gäller flertalet variabler är det svårt att uttala sig om vilka personer som säljer sex via annonser och profiler på internet. Vidare indikerar resultatet att det som uppges i annonser till viss del snarare kan antas återspegla vad som efterfrågas på marknaden än faktiska förhållanden. Ett exempel på detta är att även om 40 procent av de som uppger nationalitet uppger att de är svenska är det endast 8 procent av de som uppger språk som uppger att de talar svenska.
- Det framkommer dock att det finns en stor spridning vad gäller uppgiven nationalitet i profilerna och annonserna. Detta indikerar att utländska medborgare som säljer sex i Sverige utgör en heterogen grupp utifrån nationalitet.
- Antalet annonser och profiler i vilka det uppges transidentiter är fler jämfört med kartläggningen 2014.

5.3 Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer

Utöver att allt fler personer involverade i sexhandel agerar på nätet har digitaliseringen inneburit att sociala och polisiära verksamheter har förändrat sitt arbetssätt. Sociala verksamheter erbjuder onlinestöd och ”fältar” på nätet i större utsträckning än tidigare och polisens spaningsarbete sker alltmer genom att sexsäljares annonser kartläggs men följs upp i det fysiska rummet med spaning på bostaden och besök i hemmet hos den som säljer sex. Påståendet att ”prostitutionen har flyttat till internet” stämmer således till viss del men behöver förstås i relation till ett föränderligt och globaliserat samhälle där individers vardagsliv och konsumtionsmönster alltmer sker online (Gröndal 2021).

I termer av visibilitet, det vill säga den ”synliga prostitutionen” som tidigare associerades med gatumiljön, innebär undersökningar av sexhandeln på nätet fortfarande att det är den

sexsäljande parten – oftast en kvinna – som står i centrum för myndighetsintresset. Det är i huvudsak den säljande parten som får sina rörelser på nätet kartlagda och granskade medan den som köper sex kan välja graden av anonymitet och undvika exponering i betydligt större utsträckning. Kunskap om hur parterna agerar på internet och andra arenor när det till exempel gäller frekvens, tjänster som erbjuds, priser och förhandlingssituationer såsom gränser och avtalad plats för möten, oftast utgår ifrån den som säljer sex. Likande kunskaper om personer som köper sex är svårare att kartlägga, både via nätet och i det fysiska rummet. Här bygger kännedomen i stället på andrahandsuppgifter eller uppgifter från tredje part, där verksamheter som KAST och Mikamottagningarna bidrar utifrån klienternas berättelser, polis och rättsväsendet utifrån sitt arbete och idéburna organisationer utifrån erfarenheter av personer som har sex mot ersättning eller är utsatta för sexuell exploatering. I det här avsnittet redogörs för den kännedom och kunskap om arenor, kontaktsätt och mötesplatser de intervjuade myndigheterna och organisationerna ger uttryck för.

5.3.1 Sugardejting

I internetkartläggningen som gjordes av Lindqvist och Söderlind (2020) ingår inte så kallade sugardejtingsajter. Däremot lyfter flera av de intervjuade verksamheterna sugardejting som en arena de uppfattar förekommer allt oftare i samband med sex mot ersättning. Hur fenomenet kan eller bör tolkas råder det olika uppfattningar om men några av verksamheterna uppger att sugardejtingsajterna lockar en yngre målgrupp och betraktar därför sugardejting som en ”inkörsporr” till sex mot ersättning. I Polismyndighetens lägesrapport för 2019 beskrivs en fortsatt ökning av sugardejting och att polisen under året gjort särskilda insatser med fokus på sexuellt utnyttjande av barn med koppling till sugardejting. I rapporten redogörs för tre rättsfall, (2) rörande köp av sexuell handling av barn och (1) rörande människohandel och koppleri, samtliga rörande minderåriga (Polismyndigheten 2021).

Som fenomen är sugardejting inte nytt och appar för sugardejting har sedan 2010-talet skapat debatt i Sverige om gråzoner och gränser mellan prostitution och dejting (Ljungberg 2021). Utöver att sexhandeln i större utsträckning sker online finns således en oro för att sugardejting attraherar nya grupper som troligtvis inte hade köpt eller sålt sex utanför dessa digitala plattformar. Medie- och kommunikationsforskaren Emilia Ljungberg (2021) menar att sugardejting kan ses som ett försök att domesticera sex mot ersättning genom att presentera det som ”försiktigt gränsöverskridande, äventyrligt men också tryggt och diskret samt inte minst tillfälligt”, där begrepp som amatör, ”normala kvinnor”, professionella och sexarbetare

är komplexa och i sig ger upphov till specifika gränsdragningar. Det finns dock få svenska kartläggningar av sugardejtingsajter och appar likaså lite svensk forskning om fenomenet.

För närvarande (2019–2022) pågår ett forskningsprojekt med titeln *Mellan relation och prostitution: Sugardejting och omförhandlingen av gränsen mellan ekonomi och intimitet* vid Lunds universitet. Ansvariga för forskningen har intervjuats för den här studien. Materialet bygger på en enkät och en intervjustudie, i huvudsak med användare på Sugardaters.se, som vid undersökningstillfället hade 35 000 unika registrerade profiler. 100 respondenter besvarade enkäten som inkluderade både sugarbabes/boys och sugardaddies/sugarmommies.¹⁷ Vidare rekryterades personer från båda grupperna för kvalitativa intervjuer. Forskningen var vid tillfället för intervjun fortfarande pågående men forskarna menade att en del tendenser och indikationer kan ses i materialet. Framför allt framhålls att fenomenet är komplext och mångfacetterat och att sugardejtingarrangemang kan se väldigt olika ut. I vissa fall förefaller det som en ”klassisk” och explicit typ av sex mot ersättning, medan andra arrangemang inte alls innefattar sex. Snarare vill forskarna framhålla gråzoner och kontinuum som karaktäristiskt för arenan. Samtidigt menar forskarna att det i vissa delar går att tolka sugardejting som ”ytterligare en teknologi som faciliterar exploatering [...] det är någon annan som sitter någonstans och tjänar pengarna men de sitter bakom en webbsida i stället för att stå runt hörnet liksom, på så vis är det ju, i vissa fall, business as usual men med en annan typ av socioteknologisk intervention”.

Som fenomen placerar forskarna sugardejting på fältet kommersiellt sex, som en del av sexindustrin och ser det som ett slags utveckling av kommersialiseringen av sexualitet och intimitet som hakar i tidigare trender med girlfriend experience och liknande ”ersättningsupplevelser” som då inte ska kännas så mycket som sex mot ersättning. Vad som är nytt enligt forskarna är inte sugardejting i sig utan hemsidorna. Dessa har förändrat villkor och spelregler på ett sätt som ständigt ger upphov till nya gråzons- och gränsdragningsdebatter i relation till ”vanliga dejtingarrangemang”. Forskarna framhåller att flera av de intervjuade såväl sugardaddies/mommies som sugarbabes/boys uppgav att de inte skulle köpa/sälja sex via traditionella eskortsidor. Detta stämmer väl överens med Ljungbergs (2021) forskning där flera av informanterna som var verksamma på dejtingappar tog avstånd från ”prostitution” och var noga med att inte associeras med någon form av ”professionalitet”

¹⁷ Detta är de begrepp forskarna använder sig av för att benämna de personer som antingen köper eller säljer sugardejtingmöten.

eller ”yrkesmässighet”. I både Ljungbergs (2021) och den pågående forskningen (2019–2022) framgår att de undersökta arenorna riktar sig till heterosexuella aktörer.

5.3.2 Sociala medier och appar

Samtliga verksamheter som har intervjuats för den här studien uppger att en stor andel av de personer de möter köper och säljer sex via den typ av webbsidor som beskrivs i Lindqvists och Söderlinds (2020 och 2021) kartläggning, men också via sociala medier, dejtingsajter och appar utformade för andra syften. De senaste decenniernas förskjutning av kommersiellt sex från fysiska till digitala arenor har inte bara haft betydelse för personer som agerar på dessa arenor. Förskjutningen har också inneburit förändrade villkor och arbetssätt för myndigheter, institutioner och idéburna organisationer, vilket påverkar utformningen av sociala insatser och polisens agerande. Det är mot denna bakgrund som de intervjuades uppfattningar om online-aktiviteter bör tolkas. Beroende på verksamhetens uppdrag och/eller organisationens mål och syften framkommer olika perspektiv och olika betydelser.

Bland flera av de intervjuade verksamheterna finns en uppfattning att förskjutningen till digitala arenor har inneburit att sex mot ersättning blivit mer omfattande för att det inbegriper fler grupper än tidigare, när uttrycksformerna ökar. Flera av de intervjuade verksamheterna framhåller att sex mot ersättning sker på dejtingappar och sociala medier som Tinder, Instagram, Snapshat, Grindr, Badoo, TikTok och KiK. Onlyfans, en plattform avsedd för kreatörer av olika slag att dela innehåll med vuxna, betalande användare beskrivs av flera som en snabbt växande arena för sex mot ersättning. Sajten har inga begränsningar vad gäller innehåll, vilket betyder att nakenbilder och pornografi kan laddas upp. Vilka plattformar och appar som används mest varierar över tid och har att göra med trender i användandet i stort. Vad gäller gruppen unga hbtqi-personer som säljer sex var det till exempel för några år sedan vanligt att använda sig av dejtingsajten Quiser, detta beskrivs dock som mindre vanligt idag.

Via appar kan man både bli kontaktad av personer som vill köpa sexuella tjänster och själv ta kontakt. Att flera av dessa appar även används i andra syften än att sälja sex beskrivs kunna leda till svårigheter att upprätthålla gränser. Något som särskilt nämns är den ständiga tillgängligheten, då man har apparna i mobilen och ofta får pushnotiser vid nya meddelanden. Informanter från Inte din hora Väst menar vidare att sälja sex via sociala medier eller vanliga dejtingsajter/appar präglas av att det är mindre tydligt vilka normer och regler som gäller både rörande hur förhandling sker och hur stor ersättning som ges. Detta beskrivs utnyttjas av

personer som kan kräva att ge mindre i ersättning och som söker personer som av olika anledningar mindre benägna eller förmögna att sätta och upprätthålla gränser.

Nätdejting, sociala medier och appar har lett till fler kontaktytor för sex mot ersättning huruvida detta har lett till en större omfattning, det vill säga att fler personer efterfrågar respektive erbjuder sexuella tjänster jämfört med tidigare råder det delade uppfattningar om bland de intervjuade.

5.3.3 Gatu- och utomhusmiljöer, hotell, andrahandsuthyrningar och kroppsvårdsverksamheter

All kontakt för sex mot ersättning förekommer dock inte på internet. Verksamheter som möter personer som har en beroendeproblematik och psykisk ohälsa, personer som saknar bostad eller personer som är föremål för tvångsvård eller frihetsberövande, uppger andra erfarenheter. För vissa målgrupper antas arenor som gatan, bilar eller platser där människor inte uppehåller sig så frekvent fortfarande utgöra ställen där sex mot ersättning förhandlas om och sker. Flera verksamheter uppger också att de möter personer som av olika skäl föredrar att röra sig mellan och agera på olika arenor samt att det finns så kallade gråzoner vad gäller definitioner av sex mot ersättning, där sugardejting är ett sådant exempel.

Gatuprostitutionen återfinns i Stockholm, Göteborg och Malmö. Verksamheter som arbetar uppsökande i gatumiljön har god kännedom om omfattningen och sammansättningen av personer som säljer sex via gatan. I Göteborg och Malmö beskrivs gatuprostitutionen gradvis ha minskat i omfång över de senaste åren. I Göteborg identifierades 16 kvinnor i gatuprostitution under 2019, jämfört med 22 kvinnor under 2018. Evonhuset i Malmö identifierade 11 kvinnor i gatuprostitution under 2019 jämfört med 26 kvinnor under 2018. Personer som säljer sex via gatan i dessa städer beskrivs så gott som uteslutande bestå av migranter, främst från Rumänien och Bulgarien men även från länder så som Polen och Moldavien. I Göteborg har migranter länge varit i majoritet på gatuarenan. I Malmö beskrivs det dock ha skett ett skifte år 2015 i samband med det ökade antalet nyanlända migranter. Tidigare var det främst svenska medborgare/personer permanent bosatta i Sverige med missbruks- och beroendeproblematik som sålde sex via gatan i Malmö. Denna grupp beskrivs nu mycket sällan påträffas i gatuprostitutionen i någon av städerna som nämns i materialet. I Göteborg beskrivs det vara ett fåtal individer som återfinns i gatuprostitutionen över en längre tid så även i Malmö, även om det där beskrivs vara en något större rörelse. Flera idéburna

organisationer uppger att de inte har så många stödsökande som är aktiva i gatumiljön men menar att dessa utgör ”sårbara” grupper”.

I Göteborg och i Stockholm har byggnation i området för gatuprostitutionen kommit att försämra tillgängligheten till området. I Göteborg har detta resulterat i att personer som säljer sex via gatan delvis har förflyttat sig till närliggande gator. I Stockholm beskrivs detta ha varit en bidragande faktor till att gatuprostitution till viss del dykt upp i nya områden. Utöver området Malmskillnadsgatan/Mäster Samuelsgatan sker det sedan några år även sexförsäljning vid Stureplan och i Gamla stan. I Stockholm ses till skillnad från i Göteborg och Malmö en ökning av antalet personer som påträffas på gatuarenan under de senaste åren. 2018 påträffades 43 personer, 2019 hade detta ökat till 102 personer. Även i Stockholm är det främst migranter som säljer sex via gatan. Utöver de grupper som ses i Göteborg och Malmö är också kvinnor från Nigeria verksamma i gatuprostitutionen. I Stockholm beskrivs även transkvinnor sälja sex via gatan, detta är inte något som nämns vad gäller Malmö eller Göteborg.

Några av de idéburna organisationerna som uppger att de arbetar uppsökande i gatumiljön menar att allmänheten har blivit alltmer uppmärksam och reagerar på prostitutionen som sker öppet i gatumiljö, antingen genom att kontakta myndigheter eller någon organisation som de vet är aktiv i området.

Företrädare för Red Umbrella Sweden uppger att det blir allt svårare att sälja sex på platser som de bedömer som trygga på grund risken för polisingripanden som gör kunderna nervösa, vilket gör att sexarbetare behöver sätta deras – kundernas – säkerhet i första hand. Vissa hyr en lägenhet/ett hotellrum tillsammans med någon annan men ser att det är riskfyllt, dels för det kan ”bli spring” som drar till sig uppmärksamhet, dels för att den andre personen kan misstänkas för hallickverksamhet. Andra uppges jobba hemifrån eller träffa kunder i bilar. Flera medlemmar i Red Umbrella Sweden har uppgett att de tidigare brukade träffa kunder på gatan och ta med kunden till någon av hotellen men att detta inte längre är möjligt. Här nämns särskilt att personer från till exempel Rumänien, Bulgarien eller länder utanför EU är särskilt utsatta då hotellpersonalen, enligt de instruktioner de har fått via kampanjer mot prostitution och samarbeten med polis och regionkoordinatorerna, lätt kan identifiera dem som ”prostituerade” och avvisa dem redan i receptionen eller slänga ut dem när de väl har fattat misstankar. Enligt Red Umbrella Sweden upplever sig dessa grupper av sexsäljare utsatta för

en diskriminering och negativ särbehandling som inte drabbar kvinnor med ”svenskt utseende” i samma utsträckning. Att risken att bli identifierad då man säljer sex via hotell har ökat är något som uppges av flera av de intervjuade verksamheterna. Även företrädare från en organisation som arbetar uppsökande i gatumiljö beskriver att hotell avvisar personer som säljer sex har lett till en större utsatthet för migranter som säljer sex då de beskrivs bli hänvisade till mindre trygga miljöer eller riskerar att bli beroende av tredje part. Risken att bli identifierad i kombination med att färre och färre hotell tar emot kontanter beskrivs ha lett till en övergång till exempelvis lägenheter hyrda i andra hand. Dessa uppges hyras via lokala lägenhetsförmedlingar för kortare perioder. Ofta beskrivs flera personer sälja sex från samma lägenhet. I Polismyndighetens lägesrapport för 2019 beskrivs lägenheter hyrda i andra som ”den mest attraktiva marknadsplatsen för dem som organiserar prostitutionsverksamheter i de tre storstadsregionerna” (Polismyndigheten 2021:15).

I materialet förekommer även thaimassagesalonger som en arena för sex mot ersättning. Regionkoordinatorer, personer verksamma på KAST och företrädare för Red Umbrella Sweden lyfter att det frekvent öppnas nya thaimassagesalonger runt om i landet. I polisens senaste lägesrapport bekräftas att antalet massagesalonger och andra verksamheter för kroppsvård i Sverige ökat kraftigt under de senaste 10 åren (Polismyndigheten 2021). Dessa är mestadels koncentrerade till storstäderna men förekommer även i mindre städer. Även om majoriteten av dessa verksamheter uppfyller tillståndskrav och inte är involverade i kriminell verksamhet finns det information om att det förekommer sexköp och annan kriminell verksamhet på vissa av dessa kroppsvårdsverksamheter. I materialet finns exempel från Skåne-regionen. Noomi, en organisation verksam i Malmö uppger att antalet thaimassagesalonger i Malmö har fördubblats sedan 2013. Utöver den information som kom fram under intervjun, hänvisades även till en kartläggning av thaimassage sektorn i Malmö (Noomi 2019). I intervjuer med ägare och massörer uppskattades att 60-80 procent av salongerna också erbjuder sexuella tjänster i någon utsträckning. Räkneexemplet som uppgavs under intervjun var att om det på 80 procent av antalet nu befintliga salonger även erbjuds sex mot ersättning erbjuds, är detta att likställa med 85 salonger. I genomsnitt sades tre till fyra kvinnor arbeta på respektive salong, vilket enligt organisationen betyder att cirka 255 kvinnor i Malmö säljer sexuella tjänster på olika thaimassage-salonger. I kartläggningen beskrivs arbetsvillkoren för flertalet personer verksamma i Malmös thaimassagesektor som exploaterande. Många måste arbeta långa pass för minimilön, att utföra sexuella tjänster utöver massage beskrivs som ett sätt att kompensera för detta. Exploateringen beskrivs som

relaterad till kvinnornas migrationsstatus, låga utbildningsnivå och begränsade språkkunskaper. De beskrivs sakna kunskap om sina rättigheter och vilka insatser och stöd de har rätt till.

För personer som har missbruks- och beroendeproblematik, psykisk ohälsa, saknar bostad, har erfarenhet av institutionsvistelse eller frihetsberövande anges att sex mot ersättning kan innebära ökad utsatthet. En av de intervjuade verksamheterna som erbjuder våldsutsatta kvinnor med beroendeproblematik skydd, vård och behandling, uppger att deras målgrupp ofta har erfarenhet av sex mot ersättning för att finansiera ett missbruk, dämpa ångest eller hantera sin livssituation. Kvinnorna uppges träffa kunder antingen via gatumiljön, via internet eller i vänskapskretsar/kompismiljöer, där sexuella tjänster inte sällan fungerar som ett sätt att lösa boendesituationen. Liknande erfarenheter uppges gälla för SiS och Kriminalvårdens klienter. Några verksamheter nämner också institutioner och boenden för unga och migranter som miljöer där personer som vill köpa sexuella tjänster kommer i kontakt med den som säljer sex/utsätts för sexuell exploatering. SMC Pilen som är en specialistmottagning för sexuell hälsa och utsatthet uppger liknande exempel. De uppger att unga tjejer bjuds in till fester på hotell där de riskerar att utsättas för sexuella övergrepp eller erbjuds droger som ersättning för sex. De som anordnar festerna beskrivs ha kopplingar till eller själva vara aktiva i gängkriminalitet. Just denna grupp unga beskrivs som särskilt utsatt då de ofta redan är marginaliserade i samhället och då det finns en hotbild då de som utsatt en är aktiva i kriminella nätverk.

Sammanfattningsvis

- Sugardejting får alltmer uppmärksamhet och framstår som en arena av komplexa gråzoner där framför allt unga står i centrum. Flera aktörer agerar på olika sätt för att nå dessa grupper och forskningsstudier pågår.
- Vuxna personer agerar på arenor som inte är avsedda för sex mot ersättning, så som appar, spel och sociala medier för att komma i kontakt med barn och unga i sexuella syften.
- Gatuprostitution förekommer men i liten utsträckning. Sex mot ersättning sker i andra utomhusmiljöer i skydd från uppmärksamhet.
- Sex mot ersättning sker i stor utsträckning via andrahandsuthyrning och förekommer även på kroppsvårdsverksamheter.

- Personer som säljer sex riskerar att blir identifierade på hotell och liknande etablissemang och avvisas vilket beskrivs leda till en större utsatthet.

5.4 Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med egna erfarenheter av att köpa och sälja sex

Att arenor och kontaktsätt där sex mot ersättning sker har förändrats de senaste decennierna är väl känt genom tidigare kartläggningar och studier. Störst betydelse har som nämnts att allt fler hushåll är uppkopplade mot internet men också att internet, sedan 2010-talet, har förändrats i allt snabbare takt med utvecklingen av sociala medier och communities för personer som delar ett intresse för något. De här är en utveckling som både påverkar och påverkas av aktörer som agerar på nätet i syfte att köpa eller sälja sex. I det här avsnittet presenteras först resultaten vad gäller arenor, kontaktsätt och mötesplatser för personer som köper sex och avslutningsvis redogörs för samma frågeställningar riktade till personer som säljer sex.

5.4.1 Personer som köper sex

I enkäten och under intervjuerna ställdes frågor om vilka arenor som användes för kontakt mellan parterna och vilka mötesplatser de sedan träffades på. Resultaten från enkäten stämmer väl överens med de andra delstudierna, i vilka det framkommer att en majoritet av kontakterna sker via internet. I enkäten uppgav 68 procent av respondenterna annonser på internet som vanligaste kontaktvägen, följt av sociala medier (20 procent) som den näst vanliga kontaktvägen. Mindre vanligt förekommande kontaktvägar var gatan, vänner/bekanta, krogmiljön och sex-/videoklubbar.

Tabell 22. Hur kommer du i kontakt med de som du köper sex av?

	Antal	Procent
Via annonser på internet	34	68,0
Via sociala medier	10	20,0
Via gatan	8	16,0
Via vänner/bekanta	5	10,0
Via partner	3	6,0
På restauranger och barer	5	10,0
Via sex-/videoklubb	4	8,0

I de öppna svarsalternativen angav också två personer: ”andra escorter rekommenderar mig att kontakta vänner” samt ”säljare som hänvisar till kollegor”. Det är svårt att dra några slutsatser av dessa sparsamma kommentarer men tillsammans med materialet i intervjuerna kan detta ge en indikation på den interaktion som finns mellan den som köper och den som säljer, sex, vad gäller kontaktvägar, vilket inte så ofta uppmärksammas, det vill säga att informationen även i den digitala åldern till viss del fortfarande sprids från ”mun-till-mun”.

I stora drag stödjer uppgifterna som framkom i samtal om kontaktarenor under intervjuerna resultaten i enkäten. Samtliga informanter angav att de huvudsakligen hade använt internet för att söka kontakt med kvinnor som säljer sex. En deltagare beskrev ett lite slumpmässigt förfarande då han första gången köpte sex i Sverige: ”Alltså jag satt bara och googlade, jag satt och sökte bara, så här lyxescort i Sverige, det var bara en ren tillfällighet”. Han hade sedan gått över till att ladda ner en specifik app som han menade var nationellt täckande med angivelser om hur många aktuella personer som säljer sex i respektive region.

Vad som inte nämns som ett alternativ i enkäten men framkom under intervjuerna var att kontakt via telefon uppgavs vara relativt vanligt när köpare och säljare väl hade träffats en första gång. Materialet i intervjuerna ger också stöd för att kontakten mellan den som köper och den som säljer, sex, sker från båda parter, det vill säga att även den som säljer sex kontaktar den som köper sex. En av deltagarna gav ett exempel på en sådan situation i samband med att han försökte sluta köpa sex:

Och det var ju ett antal tjejer som jag har träffat under årens lopp där jag efter ett tag, för jag träffade ju samma flera gånger liksom, där jag vi något läge efter ett tag sa till dom att: du är min drog. Om du ringer, jag kommer inte kunna... du är min drog. Och 100 % av dom gångerna så blev dom ledsna och frågade: kan jag hjälpa dig på något sätt? Men jag kanske inte ska ringa dig då? – Nej, men du får gärna sluta att ringa till mig. Du får gärna blocka mig och så och då ville dom...
- Jag hoppas att det går bra. Superomtänksamma.

Även om internet och framför allt webbsidor avsedda för sex mot ersättning var det vanligast förekommande kontaktsättet, uppger tre av fyra informanter att de också, efter första mötet och om ”kemin stämmer” och liknande, håller kontakt via telefon samt att den kontakten sker från båda parter.

Vad gäller var mötet mellan den som köper och den som säljer sex sker var det vanligaste svarsalternativet att de träffade personen som säljer sex i dennes bostad, 68 procent uppgav detta. Näst vanligast var möten som skedde på hotell (42 procent), följt av bostaden hos den som köper sex. Mindre vanligt var i fallande ordning utomhus, annan plats och i bil. Här var flera svarsalternativ möjliga.

Tabell 23. Var träffar du/träffade du de personer som du köper/köpte sex av?

	Antal	Procent
Hotell	21	42,0
Hemma hos dig	19	38,0
Hemma hos den som säljer sex	34	68,0
Bil	6	12,0
Utomhus	9	18,0
Annan plats	7	10,0

I fritextsvar uppgav tre av respondenterna bordell/bordeller och en uppgav massagesalong. Det går som nämnts inte att dra några slutsatser av dessa få svar men tillsammans med uppgifter som gavs under intervjuerna, är viss information ändå värd att uppmärksamma.

Under intervjuerna ställdes också frågor om var parterna träffades. En av deltagarna uppgav att han ville att de alltid skulle komma till hans boende, vilket då kunde vara hemma hos honom eller hotell som han bokade för det specifika tillfället. Han såg inte direkt något problem med hotellvistelser i detta syfte och menade att personalen på de hotell där han hyrde rum inte innebar några hinder. Samma person uppgav också att han sällan bokar tider som understiger 24 timmar. En annan informant uppgav hyrd lägenhet via agentur utomlands och anger också träff under en längre tidsrymd: ”Ok vi träffas och gör det här men vi umgås ju också, vi lagar middag och vi hade trevligt och hade fest.” En annan informant uppgav att han föredrar att träffas i bostaden hos en som säljer sex och säger ”ja, jag brukar oftast åka till dem”. På frågan om vad hemma innebär, svarade han ”ja det är lite olika [...] det är ju mest utländska tjejer men flera har ju, i de stora städerna som Stockholm, Göteborg och Malmö, så är det ju flera som mer eller mindre bor här liksom. Och det föredrar ju jag egentligen ur ett GFE-perspektiv också liksom, att man kommer hem där [och] man märker, och ibland ”oj förlåt” det luktar lite mat och kastrullerna står framme liksom, jag tycker det är trevligare. Men där är man helt olika också, en del män vill ha det helt anonymt”. Samma informant

uppgger också att ”en del bor ju på lite mer hotell-aktiga sammanhang och sånt där”. Informanten uppgger också att han är medveten om att polisen lättare gör tillslag på mindre hotell, i mindre städer där det bor flera personer som säljer sex på samma ställe.

5.4.2 Personer som säljer sex

Kontaktarenor utifrån den som säljer sex är relativt väl undersökt i forskningsstudier, nationella kartläggningar och lokala utredningar genomförda av myndigheter och organisationer som kommer i kontakt med målgruppen. I enkäten uppgav en majoritet av respondenterna att kontakten med den som betalar för sex sker via internet (64,8 procent) eller online via sociala medier (36,4 procent). Tredje största alternativet var via vänner/bekanta (21,6 procent), följt av gatan, krogmiljön och sexklubbar med relativt liten spridning i antalet markerade svar.

Tabell 24. Hur kommer du i kontakt med de du säljer sex till?

	Antal	Procent
Via annonser på internet	114	64,8
Via sociala medier	64	36,4
Via gatan	11	6,3
Via vänner/bekanta	38	21,6
Via partner	6	3,4
På restauranger och barer	12	6,8
Via sexklubbar	12	6,8
Annat	19	10,8

I fritextsvar uppgav 19 personer ”annat” kontaktsätt än de fasta svarsalternativen som enkäten erbjöd. Här märks olika erfarenheter, huvudsakligen från Sverige men också från andra länder, där kontaktsätt och/eller förfaranden spänner mellan respondenter som inte rapporterade något särskilt utöver kontaktsätten i sig och respondenter som uppgav olika grader och tvång och utsatthet. Den grupp som inte nämnde något utöver kontaktvägar utgjordes av 12 personer. De uppgav ”Aftonbladets chat och via annonser på nätet”, ”RFSL-chatten (över tio år sedan)”, ”Instagram”, ”Internetforum”, ”Phone Line like heta linjen”, ”my publicity”, ”Via jobbet”, ”Bordell”, ”Bordell i Australien”, ”Strip club”, ”Via hemsida/sexuella communities”, ”Clip/streaming sites. Regulars referring their friends”. Den grupp som uppgav olika grader av tvång och/eller utsatthet i samband med kontakt utgjordes av 8 personer här uppgavs: ”Grooming”, Tidig Barndom: släkting/släktingar som sålde mig

andra. Senare: mannen jag fick droger av. Nutid: mannen som förser mig med tabletter mm, i utbyte mot att jag har sex med andra män”, ”Tidigare behandlare”, ”Via chattforum för barn och unga, dejtingappar samt via andra köpare” och ”Was sold in a pedophile ring as a child and held on to some of the contacts from back then”.

De informanter som deltog i intervjustudien hade alla olika lång erfarenhet av att sälja sex men samtliga uppgav webbsidor och forum på internet som den vanligaste kontaktarenan i dagsläget (år 2021). En deltagare som hade lång erfarenhet av att sälja sex menar att de olika kontaktsätten online har underlättat för de som säljer och de som köper sex att hitta varandra utifrån personer ”som matchar varandra”. Hon minns att det var vanligare att andra kunder kunde rekommendera henne till vänner när hon började sälja sex men uppfattade att detta var svårare nu. Detta återspeglades också i enkätsvaren där endast någon enstaka person har angett detta kontaktsätt i fritextsvaren. En annan av deltagarna, vars erfarenheter av att sälja sex ligger några år tillbaka i tiden, uppgav att det var relativt vanligt att män kontaktade henne via sms eller telefonnummer som var okända, innehållande budskap som ”Hej hej, det är Peter! Jag hörde från min kompis att...” och drar slutsatsen att de som köper sex kommunicerar med varandra och inte uppfattar det som störande eller märkligt att kontakta någon på det sättet. Detta hanterades genom att svara avvisande och klart markera det oönskade. Samtidigt beskriver informanten ambivalenta känslorna i att några dagar senare vara utan pengar och nödgas att ta kontakt med den anonyme mannen för att tillmötesgå hans förfrågan. Även om kontaktagande online via olika webbsidor och speciella forum kan uppfattas som mer anonymt och skyddat ger en av studiens deltagare exempel på dess nackdelar. Hon berättar att hon vid ett tillfälle gick igenom sina mejl och meddelanden från några av de personer som har kontaktat henne i syfte att köpa sex och mindes då hur ”påstridiga” eller märkliga på annat sätt personer kunde vara även i en onlinekontakt. Om vissa säger hon att ”de blir rätt irriterade när de inte får svar” men också att det finns en grupp av män som varken vill träffas eller betala utan bara ”sexchatta om saker som är tabu”. Informanten beskriver att detta tar mycket tid och att hon därför undviker mejlen, KIK och liknande sidor om hon inte är beredd att träffa någon.

Vad gäller mötesplatser uppgav en större andel av respondenterna att de brukade träffas hemma hos den som köper sex (73,3 procent), på hotell (60,8 procent), eller i bil (51,1 procent). Andra platser som var relativt vanligt förekommande var hemma hos den som säljer

sex (39,2 procent) medan lägenhet som används för att sälja sex var mindre vanligt än förväntat (16,5 procent). En relativt stor andel av de svarande uppgav utomhus (35,2 procent).

Tabell 25. Var träffar du/träffade du de personer som du säljer/sålde sex till?

	Antal	Procent
Hotell	107	60,8
Lägenhet som används för att sälja sex	29	16,5
Hemma hos dig	69	39,2
Hemma hos den som köper sex	129	73,3
Bil	90	51,1
Utomhus	62	35,2
Annan plats	26	14,8

I fritext uppgav 22 personer andra platser än de fasta svarsalternativen. Lite grovt kan dessa delas in i offentliga-, halvoffentliga och privata miljöer, där vem som helst har tillgång till de offentliga miljöerna, ett relativt stort antal människor till de halvoffentliga miljöerna, medan mer privata miljöer oftast kräver någon form av tillhörighet för att någon av parterna ska få tillträde till dessa. Offentliga miljöer uppgavs av 4 svaranden och utgjordes av "Offentliga platser, typ butiker, toaletter", "Offentliga platser, typ garage", "Krogtoaletter", Toalett (donken, köpcentrum, allmänna), hemma hos kompisar till kunden." Halvoffentliga miljöer uppgavs av 8 personer som uppgav mötesplatser som "Bordell, porrbiograf", "I have worked in brothels but not in Sweden", "I have worked in brothels in other countries", "Massagestudio", "Porrbiografer", "Provrum". Mer privata miljöer uppgavs av 7 personer som lämnade följande exempel: "Internet och HVB-hem", "Kontor/jobblokal", "Kundens företag", "Kunds arbetsplats", "På deras arbetsplats", "På jobbet", "På köparens arbetsplats".

Den information som framkom under intervjuerna vad gäller mötesplatser speglar i stor utsträckning de svar som framkom i enkäten med den skillnaden att deltagarna här gavs en möjlighet att utveckla sina resonemang, sina övervägande och sina tankar kring platserna för att träffa den som köper sex. Att välja platser som uppfattades som trygga återkom i flera av intervjuerna. En av informanterna som valt att träffa kunder i sitt hem resonerade just utifrån trygghetsaspekten. Att förlägga sexarbetet till hemmet var valt utifrån kriterier som att det var lättare att slappna av i sin hemmiljö, lätt att veta var saker fanns "ifall det skulle uppstå någonting" samt att pålitliga grannar i så fall skulle finnas till hands. Någonting som har upptagit informantens tankar är dock att om det skulle hända något överraskande eller

oönskat, så skulle det sannolikt vara jobbigare om det hände i det egna hemmet. Informanten har dock valt bort hotell utifrån att det inte känns tryggt att vistas på en plats där det kan finnas bevakning och menar att detta är speciellt under covid-pandemin då hotellen haft färre gäster. En annan informant resonerar i princip i motsatta termer och säger att hon aldrig har träffat någon i sitt hem utan på hotell eller utomhus eller i den betalandes bostad. På frågan om hon någonsin har blivit uppmärksammad för att sälja sex när hon befunnit sig i hotellmiljöer svarar hon nekande men är samtidigt förvånad över att hotellpersonalen aldrig har ställt några frågor. Själv menar hon att det borde ha varit uppenbart att hon var utsatt, framför allt när hon var yngre och kunde passera hotellreceptionen tillsammans med män som var betydligt äldre och sedan lämna hotellet efter två timmar. En annan informant uppgav att hon, under de år som hon sålde sex, mest träffade ”folk hemma men också ofta i skogen där jag bodde” eller vid en närbelägen parkeringsplats, ibland på offentliga toaletter. Hon uppger att hon helst inte hade velat träffa köpare hemma men då hon blev sämre i sitt missbruk var det lättare då hon inte behövde åka någonstans.

Sammanfattningsvis

- Att ta kontakt via internet eller online på sociala medier var vanligast för både den som köper och den som säljer sex
- De deltagare som köper sex uppgav att de oftast träffade säljaren i dennes bostad medan den som säljer sex uppgav att de oftast träffades hemma i köparens bostad
- Relativt många av personerna med erfarenhet av att sälja sex uppgav hotell som mötesplats vilket stämmer med köparsidan.

6. Behov av insatser och erfarenheter av bemötande

En viktig del i att undersöka villkor och omständigheter för personer involverade i sex mot ersättning är att belysa vilka behov som de olika målgrupperna själva uttrycker samt hur bemötande och tillgång till samhällets stödsystem uppfattas. I detta kapitel redogörs för resultatet vad gäller behov av insatser och erfarenheter av bemötande. Texten har delvis ett annat upplägg än föregående kapitel och inleds med resultatet från enkät- och intervjustudien med personer med egna erfarenheter av att köpa eller sälja sex, i vilken fokus särskilt har varit på just behov av insatser och erfarenheter av bemötande. Därefter presenteras vad som framkommit i intervjuer med myndigheter och organisationer vad gäller vilka behov de uppmärksammat hos de personer de möter och hur samhällets insatser och bemötandet av dessa personer kan förbättras.

6.1 Personer som köper sex

Behov av insatser, erfarenheter av bemötande och tillgång till samhällets hjälpsystem i relation till köp av sexuell tjänst är mindre uppmärksammat i kartläggningssammanhang. När det gäller personer som köper sex har fokus i forskning och utredningar oftast varit motiv och bevekelsegrunder för att köpa sex (Grönvall 2020;2021, Månsson 2018, Sandell m.fl. 1996, SOU 2010:49). Undantag är exempelvis Olsson (2021) som har undersökt teman relaterade till implementeringen av prostitutionspolicy i en svensk kontext och de juridiska effekterna och sociala konsekvenserna av rättsväsendets hantering när det gäller efterfrågesidan och män som köper sex. Kriminaliseringen av köp av sexuell tjänst såväl som förståelsen för sex mot ersättning som en del av mäns våld mot kvinnor präglar både hur samhällets insatser riktade till personer med erfarenhet av att köpa sex tar form och får konsekvenser för bemötande. Nedan redogörs initialt för vilka behov och erfarenheter personer med erfarenhet av att köpa sex själva ger uttryck för, därefter redogörs för de behov de intervjuade myndigheterna och organisationerna observerat.

6.1.1 Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med erfarenheter av att köpa och sälja sex

I enkät- och intervjustudien ställdes en rad olika frågor rörande behov av insatser och erfarenheter av bemötande. Nedan redogörs för resultatet rörande hur olika villkor och omständigheter är relaterade till specifika behov och hur samhällets stödinsatser uppfattas och/eller erfars i relation till dessa.

6.1.1.1 Behov av insatser och erfarenheter av stöd

Endast ett fåtal av respondenterna med erfarenhet av att köpa sex uppgav att de någonsin behövt hjälp eller stöd i samband med sex mot ersättning. Av de som uppgav att de haft behov av insatser, uppgav flest behov av att testa sig för HIV/STI (16 procent). Endast två respondenter uppgav behov av samtalsstöd, en respondent uppgav behov av juridisk rådgivning och en respondent uppgav behov av information om säkrare sex. Här var flera svarsalternativ möjliga. Generellt uppgavs ett mycket litet behov av insatser bland respondenterna.

Tabell 26. Behov av insatser

	Antal	Procent
Kontakt med psykolog/terapeut/kurator	2	4
Test för HIV/STI	8	16
Juridisk rådgivning	1	2
Information om säkrare sex	1	2

Materialet ifrån intervjuerna ger, med ett undantag, ett liknande resultat som i enkätsvaren. När det gäller behov av stöd och insatser beskriver en av informanterna sin egen erfarenhet i termer av ett flera års långt sex- och porrmissbruk, där han uttrycker en önskan om att ha fått hjälp och stöd i ett mycket tidigare skede. Hans uppfattning är att ”porr inte är skadligt för alla på samma sätt som alkohol inte är skadligt för alla” men betecknar sig själv som ”en av de där 10 procenten som är någon slags beroendepersonlighet”. Vid flera tillfällen under intervjun återkommer informanten till att sexköp och porrkonsumtion har handlat om ”100 procent kick och rätt lite om närhet till en annan människa”. Hans erfarenhet av sex mot ersättning säger han har präglats av hur svårt det är att sluta då det ”hugger i ett väldigt grundläggande, mänskligt behov [...] som alkohol eller andra droger som spel och sånt”. I relation till partners han haft genom åren beskriver han ett hemlighetsmakeri och lögner för att dölja sitt sex- och porrmissbruk. Övriga deltagare i intervjustudien uttrycker inga direkta behov för egen del.

I enighet med ovanstående är det endast ett fåtal av respondenterna som uppgav att de hade erfarenhet av att ha kommit i kontakt med eller sökt hjälp hos några samhälleliga instanser i samband med sex mot ersättning. Här var flera svarsalternativ möjliga. Det vanligast förekommande var att man varit i kontakt med polis eller med en idéburen organisation (12 procent). 2 respondenter uppgav att de varit i kontakt med KAST, 2 uppgav av de varit i

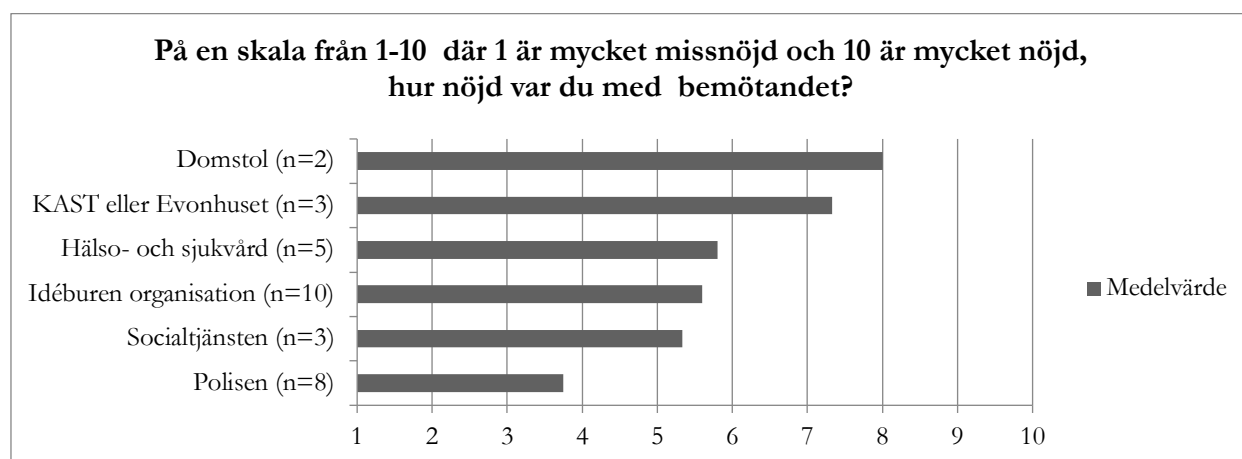
kontakt med hälso- och sjukvård. Kontakt med domstol respektive socialtjänst uppgavs endast av en respondent.

Tabell 27. Erfarenhet av kontakt/hjälpsökande

	Antal	Procent
Idéburen organisation	6	12
Polis	6	12
Domstol	1	2
Hälso- och sjukvård	2	4
Socialtjänst	1	2
KAST	2	4

Respondenterna fick skatta hur nöjda de var med bemötandet de fick vid kontakten med olika myndigheter och organisationer på en skala, där 1 var lägst och 10 var högt.

Graf 1. Bemötande

I fritextsvaren gavs utrymme för att utveckla hur bemötandet hade upplevts utifrån frågan ”Vill du berätta om hur du blev bemött?”. I svaren framkom att kvaliteten på bemötandet har uppfattats som skiftande. Exempel på goda erfarenheter var en respondent som skrev: ”Alla har varit förstående inför att livet inte är lätt och att ibland kan man falla för frestelser. De har samtidigt stött mig i att aldrig köpa sex igen”. En person uppgav sig ha fått både ett bra och ett mindre bra bemötande och formulerade följande: ”Jag blev gripen av polisen och dömd till ”försök av köp av sexuell tjänst” och blev bra bemött förutom att de sa i slutet att ’gör inte det här igen’ [...] KAST hade jag kontakt med både innan och efter min dom. Det funkade inte så bra med den första kontakten jag tog men mycket bättre med den andra kontakten jag tog och jag går där än idag”. En annan respondent nämner mindre goda erfarenheter från

ordningsmakten: ”Bemötande på polisstationen efter ett gripande. Oerhört nedsättande och kränkande behandling i förhör och uppföljning”. En av respondenterna valde att skriva om sina bemötandeerfarenheter i relation till de personer som de köper sex av: ”Polisens bemötande mot mig känner jag att jag kan ta, men jag besväras över att de inte är schyssta mot tjejerna utan både jag och de tjejer jag pratat med upplever att de vill ha bort tjejerna från stan.”

En annan fråga som ställdes i enkäten rörde utsatthet för diskriminering i samband med att söka hjälp eller stöd. Frågan har ett relativt stort internt bortfall och besvarade endast av 21 personer. Vad gäller erfarenheter av diskriminering uppgav 30 procent av de svarande att de inte blivit utsatta för diskriminering i samband med att de sökt hjälp eller stöd. 6 procent uppgav att de utsatts för diskriminering på grund av kön, och tre uppgav att de blivit diskriminerade på grund av kön, etnicitet respektive ålder. Det var således få som uppgav erfarenheter av att ha blivit diskriminerad i samband med att söka hjälp och stöd.

Tabell 28. Erfarenhet av diskriminering

	Antal	Procent
Kön	3	6
Etnicitet	1	2
Sexuell identitet	1	2
Ålder	1	2
Nej, inga erfarenheter av diskriminering	15	30

I enkäten gavs möjligheten att uppskatta hur väl befintliga insatser för personer med erfarenheter av att köpa sex möter respondenternas behov på en skala från 1-10. Medelvärdet för de 16 respondenter som besvarade frågan var 2,9. Generellt ses ett stort missnöje med hur samhällets insatser riktad till personer som köper sex.

6.1.1.2 Hur kan samhällets insatser förbättras utifrån forskningsdeltagarnas perspektiv och erfarenheter

I enkäten såväl som i intervjustudien ställdes avslutningsvis frågan till deltagare ”Vad är viktigt för dig att studien lyfter fram? I enkäten besvarade 28 personer frågan, flera av dessa svar tangerade ämnen som på olika sätt berör behov, bemötanden, insatser och inte minst den respons som respondenterna hade önskat se från samhället och hjälpsystemens sida.

Flera av svaren berörde personer som säljer sex omständigheter. En respondent ber oss exempelvis att lyfta upp: ”De olika situationer som sexarbetare kan befinna sig i, samt hur olika deras kunder är.” Andra exempel på samma tema var: ”Att det är rätt vanlig att köpa, och personer som säljer behöver skyddas, eftersom läget just nu gör både köpare och säljaren otrygga”, ”Att fokus bör ligga på de som säljer sex och inte de som köper sex. Jag önskar vidare att både studien, samhället m.m. fokuserar på vad de personerna själva upplever är sina behov och jag upplever inte att den svenska sexköpslagen är något de som säljer sex själva vill ha”. En av respondenterna utvecklade sitt svar på detta tema utifrån information som givits av den som säljer sex:

Att ni verkligen först och främst lyfter fram vad säljarna faktiskt tycker och förmedlar detta till myndigheter, politiker och de organisationer som har en svartvit bild av sexmarknaden och ständigt ser dessa säljare som offer. Att hålla på att jaga sexköpare kommer inte hjälpa. Det är ungefär som kriget mot drogerna som bara skapat större problem. En eskort berättade för mig hur hon ständigt blev jagad av socialtjänsten trots att hon tackade nej till den hjälp de erbjöd. Eskorter blir också ständigt jagade och störda av polisen trots att deras säljande är laglig. Ska dessutom jag som köpare riskera hela min framtida karriär och utmålas som en sexualförbrytare bara för att jag köper en tjänst av någon som själv vill sälja?

Andra teman som respondenterna vill skulle lyftas fram i studien rörde (av)kriminaliseringen av sexköp samt att sexköp under omständigheter som kan misstänkas vara människohandel för sexuella ändamål fortsatt ska straffas: ”Sexköp av självständiga tjejer som vill sälja sex ska vara lagligt. Sexköp av trafficking ska vara olagligt”. En respondent inkluderade både kvinnor, män och transpersoner i sitt svar och skrev: ”Att de kvinnor/män/trans som själva väljer att temporärt livnära sig på detta sätt, lagligt för både säljare och köpare kan få göra detta utan att bli kriminaliserade. Dock att de som inte själva valt det, utan en hallick eller liknande har på något sätt fått dem att börja, ska vara olagligt”.

Ett annat tema rörde uppfattningar om offer, frivillighet, tvång och synen på köparen som uppfattades som felaktig uttrycktes av en respondent som ville att studien lyfte fram:

Att det är felaktigt att tro att allt sexarbete är ofrivilligt, att köpare inte alltid behöver stöd då köpen inte är ett missbruk, framför allt att man i dessa frågor

måste lyssna på sexarbetare (de som väljer yrket, inte traffickingoffer för det är en separat fråga [...]) De flesta sexarbetare vill ha avkriminalisering så att de kan få trygga arbetsplatser; de vill inte ha den inte den s.k. nordiska modellen - som samhälle måste vi börja lyssna på detta och inte bara på de kyskhetskulturella budskap som allt ifrån religiöst finansierade lobbygrupper till s.k. SWERF's framhäver.

Flera av svaren rörde medias roll i sexhandelsdebatten, vilken uppfattades som problematisk. En respondent skrev "[...] Jag önskar att studien också lyfter fram medias roll i det hela som är för den nuvarande sexköpslagen. Media borde vara mer öppen för att låta fler olika röster komma fram". På likande sätt framhöll en annan respondent den roll hen såg att media har i debatten: "Att alla som säljer sex inte är utsatta för människohandel som polisen och media försöker måla det som i Sverige. Många är vanliga människor som helt enkelt vill ha mer pengar för allt möjligt som att kunna betala för studier, hyra, skicka pengar till familjen i hemlandet osv...".

Några utav svaren framhöll också att bilden av vem som säljer respektive köper sex är alltför ensidig:

Det finns både män och kvinnor som köper sex. Men att samhället ser olika på detta. Män är grisar om de köper sex av kvinnor på olika hotell och för kvinnor är det mer "Classy" att köpa sex genom att köpa en yoni-massage på en massagesalong. Polisen jagar bara efter män som köper sex av kvinnor. Jämfört med kvinnor som köper sex och män som köper av män eller andra HBTQ personer [...] Att studien lyfter fram de kvinnor/män och HBTQ personer som säljer sex och deras önskemål/ord och oro/ önskan om hur de vill bli behandlade i samhället kring stigmatisering osv.

På frågan om vad informanterna som deltog i intervjuerna önskade att vi lyfte upp i studien kom flera av de teman som berördes av respondenterna i enkäten på tal. En informant framhöll att det viktigaste för honom handlade om att tydligt presentera en summering om vad samhället bör och ska göra i relation till personer som köper sex. Han önskade att studien skulle bidra till att "nyansera bilden, skapa ett offentligt samtal och mer resurser till de svåra sakerna" när det gäller sex mot ersättning. Hans önskan var att det samhälleliga samtalet inte

skulle styras av lobbying-kampanjer som bara förstärker debattens polarisering, främst för att han inte trodde att detta skulle leda någonstans. En annan av intervjustudiens deltagare säger först lite skämtsamt att han önskar att allt vi berört under samtalet lyfts fram men menar sedan att han hoppas att studien ska bidra till att ”utmana den etablerade sanningen” som han uppfattar är för snäv och inte rättvisande. I det offentliga samtalet vill han se en separation av sexarbete och trafficking och säger att ”all form av trafficking och ofrivillighet” ska angripas, oavsett om det gäller sexarbete eller annat arbete under tvingande former.

Sammanfattningsvis

- Utöver testning för HIV/STI uttrycker de respondenter med erfarenheter av att köpa sex som deltog i studien, få behov av andra insatser.
- Relativt få deltagare hade erfarenhet av kontakt och stödinsatser med idéburna organisationer, hälso- och sjukvård samt socialtjänst
- Värt att notera är att gruppen som köper sex, jämfört med gruppen som säljer sex, anger samma medelvärde (2.9) när det gäller att uppskatta hur nöjda de anser sig vara utifrån kontakter med olika myndigheter och andra verksamheter.
- Få av respondenterna uppgav erfarenhet av diskriminering även om detta förekom.
- I relation till hur behov och samhällliga insatser kan förbättras, uppgav en relativt stor andel av de svarande i fritext- och intervju svaren att studien borde framhålla att personer som säljer sex frivilligt inte skulle vara föremål för polisens intresse, att skillnad skulle göras mellan sex mot ersättning och trafficking samt att tvång och andra otillbörliga tillvägagångssätt skulle vara fortsatt straffbart.

6.1.2 Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer

När det gäller behov av insatser och erfarenheter av bemötande vad gäller personer som köper sex finns det relativt lite om detta i materialet. Det stora flertalet av de myndigheter och organisationer som intervjuades hade fokus riktat mot personer som säljer, inte köper, sex. Utöver polis och rättsväsendet, vilka visserligen inte har behov av insatser och bemötande i fokus men ändå numer hänvisar de flesta som åker fast för sexköp till KAST, var det i huvudsak landets KAST-verksamheter som lämnade information vad gäller behov och bemötande-frågor utifrån erfarenheter från deras klienter.

De personer som kommer i kontakt med KAST i samband med att de blir gripna för köp av eller försök till köp av sexuell tjänst är ofta chockade och skamfyllda och i vissa fall suicidala

och i behov av krisinterventioner och samtal. Här beskrivs även att det inte sällan kan behövas stöd till anhöriga, ofta mer specifikt partner, i samband med att det uppdagas att personen har köpt sex. Stor vikt läggs även vid ett skuld- och skamavlastande bemötande och vid fortsatt psykosocialt stöd. Behandlingen som erbjuds på KAST-mottagningarna är individanpassade stödsamtal med inslag av flera olika psykoterapeutiska metoder.

Något annat som framhålls i intervjuerna är vikten av att tillgängliggöra psykosocialt stöd och behandling för personer som köper sexuella tjänster runt om i landet. I dagsläget finns KAST-mottagningar endast i Stockholm, Göteborg, Malmö (Evonhuset), Västerås, Karlstad, Umeå och Skellefteå det är upp till varje kommun att avgöra om denna typ av specialiserad mottagning ska finnas.

Utöver behov direkt relaterade till erfarenhet av att köpa sexuella tjänster nämner verksamheterna vikten av förebyggande insatser i form av sexualundervisning och utmanande av destruktiva maskulinitetsnormer såväl som kampanjer för att medvetandegöra kring prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Sammanfattningsvis

- Få av de intervjuade representanterna från myndigheter och organisationer hade fokus på personer som köper sex.
- När det gäller behov av insatser är KAST i princip ensam om att rikta sig till personer som köper sex.
- Personer som kommer i kontakt med KAST efter att ha blivit gripna för sexköp är ofta chockade, skamfyllda och i behov av krissamtal.
- Det finns ett behov av att tillgängliggöra psykosocialt stöd till personer som köper sex i andra delar av landet än de idag befintliga.
- Insatser i form av bättre sexualundervisning i grundskolan för att utmana destruktiva maskulinitetsnormer anses viktiga i förebyggande syfte.

6.2 Personer som säljer sex

Personer som säljer sex är inte en homogen grupp. Villkor, omständigheter och behov ser olika ut för olika individer och grupper vilket gör att insatser och bemötande behöver anpassas och utformas i samverkan samt bygga på kunskaper och erfarenheter från dem som

berörs. Även om det i en svensk kontext finns omfattande forskning om riskutsatthet i samband med sex mot ersättning (Holmgren m.fl. 2020, Hulusjö 2013, Svedin m.fl. 2021, Vuolajärvi 2018) har det genomförts mycket få studier och kartläggningar med fokus på insatser, erfarenheter av bemötande och tillgång till samhällets hjälpsystem. Nedan redogörs initialt för vilka behov och erfarenheter personer med erfarenhet av att köpa sex själva ger uttryck för, därefter redogörs för de behov de intervjuade myndigheterna och organisationerna observerat.

6.2.1 Resultat från enkät- och intervjustudien med personer med erfarenheter av att köpa och sälja sex

I enkät- och intervjustudien ställdes en rad olika frågor rörande behov av insatser och erfarenheter av bemötande. Nedan redogörs för resultatet rörande hur olika villkor och omständigheter är relaterade till specifika behov och hur samhällets stödinsatser uppfattas och/eller erfars i relation till dessa.

6.2.1.1 Behov av insatser, bemötande och diskriminering

Endast 15 procent av respondenterna svarade nej på frågan: Har du någonsin behövt hjälp eller stöd i samband med sex mot ersättning? Här var flera svarsalternativ möjliga och resultatet visar på en rad olika behov. Det svarsalternativ som uppgavs av störst andel av respondenterna var behov av samtalskontakt, 44 procent uppgav detta. Därefter kom behov av att testa sig för HIV/STI (32 procent) och behov av kontakt med läkare/gynekolog (27 procent). Samtliga dessa behov är relaterade till hälsa. Ytterligare ett behov relaterat till hälsa är information om säkrare sex, detta uppgavs av 8 procent av respondenterna. En annan behovskategori som återfinns i materialet är behov kopplade till säkerhet och skydd. 19 procent uppgav att de hade behov av råd om säkerhetsstrategier, 19 procent uppgav att de hade behov av hjälp med att anmäla brott och 18 procent uppgav av att de hade behov av juridisk rådgivning. En annan behovskategori var behov kopplade till försörjning, här återfanns hjälp med att hitta annan försörjning vilket uppgavs av 19 procent, behov av hjälp med att deklarerar som uppgavs av 16 procent och behov av hjälp med att öppna ett bankkonto som uppgavs av 6 procent. Övriga behov som uppgavs var hjälp med bostad (17 procent) och hjälp med missbruks- och beroendevård (15 procent). I fritext återfanns svar som: "help to obtain temporary location unconnected to my place of residence to be able to offer incalls." "Kontakt med psykolog som inte vill/kräver att jag slutar sälja sex", "Peer support", "Skyddat boende", "Tolvstegsprogram för sex- och kärleksberoende" och "Traumabehandling".

Tabell 29. Behov av hjälp eller stöd

	Antal	Procent
Hitta annan försörjning	33	19
Öppna ett bankkonto	10	5,7
Deklarera skatt	28	15,9
Få kontakt med psykolog/terapeut/kurator	78	44,3
Få kontakt med läkare/gynekolog	48	27,3
Test för HIV/STI	56	31,8
Anmäla brott	33	18,8
Juridisk rådgivning	31	17,6
Information om säkrare sex	14	8
Råd om säkerhetsstrategier	33	18,8
Bostad	31	17,6
Alkohol-, läkemedel- och eller narkotikaberoende	26	14,8
Annat	11	6,3

I intervjuerna varierade det i vilken grad man uppgav att man hade behov av hjälp eller stöd i samband med sex mot ersättning. Detta kan till viss del förstås i relation till de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex, vilka gör att vissa personer har större behov än andra. Några uppgav att sex mot ersättning var en lösning på en ekonomisk utsatthet och att det var denna utsatthet man i första hand behövde hjälp med. En av informanterna beskrev hur hon främst sålt sex i perioder i vilka hon av hälsorelaterade skäl haft svårt att försörja sig och sina barn på annat sätt. Hon var kritisk till vad som upplevs som ett huvudsakligt fokus på skärpta straffrättsliga åtgärder i stället för åtgärder för att motverka socio-ekonomisk utsatthet:

Säljer jag mindre för att några snubbar sitter i fängelse? Har jag mindre behov av det? Får jag en hyresrätt bara för att folk sitter i fängelse? Nej det funkar inte så. Mina problem, anledningen till att jag befinner mig där jag är kommer att kvarstå hur långa fängelsestraff dom här snubbarna än får.

Behov av ekonomiskt stöd och ekonomiskt hållbara alternativ till att sälja sex var något som återkom i intervjuerna. Flera personer framhöll att sex mot ersättning för många i perioder kan upplevas som det enda eller det mest rimliga sättet att försörja sig på, ofta på grund av brister i välfärdssystemet, olika former av ohälsa eller diskriminering på arbetsmarknaden.

Några av de intervjuade som beskrev sex mot ersättning som det försörjningsalternativ som av olika skäl passade dem bäst uppgav främst behov av att kunna deklarerat inkomster för sex mot ersättning för att vara del av socialförsäkringssystemet:

Vi sexarbetare får olika info kring ex om vi ens ska betala skatt på pengar tjänade på sexarbete, om det går att få godkänt F-skattsedel som sexarbetare, vilka SNI-koder vi kan använda etc. Men jag tycker det är läskigt att vara i kontakt med ex myndigheter eftersom jag inte vet hur de kommer reagera samt hur mycket/lite de samarbetar med ex Polisen eller andra myndigheter. Jag vill att det ska vara enkelt att betala skatt, kunna få pension etc som alla andra, men stigmatiseringen av sexarbete gör det svårare.

Flera av dessa personer uppgav även behov av att kunna testa sig för STI/HIV, behov av peer to peer-support och vikten av icke-villkorat stöd.

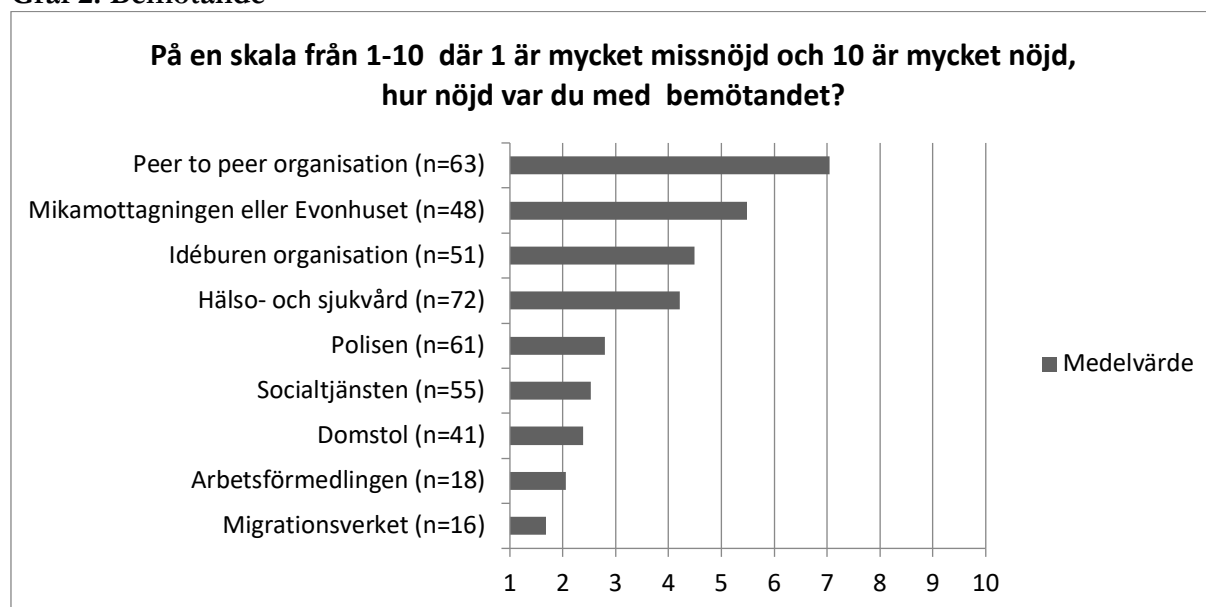
9 av de 14 intervjuade berättade om erfarenheter av att vara utsatta för våld och ibland även andra brott, ofta både i samband med sex mot ersättning/sexuell exploatering och i andra sammanhang. Fler av dessa personer berättade om omfattande behov av både skydd, stöd, vård och behandling. Här lyftes särskilt behov av skyddat boende, skyddade personuppgifter och stöd i samband med brottsutsatthet, traumavård och andra former av psykiatrisk vård, till exempel dialektisk beteendeterapi och mentaliseringsbaserad terapi. Även dessa personer lyfte vikten av peer to peer-support och icke-villkorat stöd. Peer to peer-support beskrevs av de flesta som något som svarar mot ett behov av socialt stöd men också behov kopplade till hälsa och skydd och säkerhet. Några av de intervjuade hade erfarenhet av missbruk och beskrev särskilt ett behov av icke-villkorat missbruks- och beroendevård.

Att ha behov av stöd och hjälp är inte att likställa med att ha erfarenhet av att söka stöd och hjälp. Vad gäller erfarenhet av att komma i kontakt med eller söka stöd från olika instanser var det vanligast att respondenterna hade kommit i kontakt med hälso- och sjukvård, 34 procent uppgav detta. Därefter följde organisation för personer med erfarenhet av sex mot ersättning vilket 32 procent uppgav. 26 procent uppgav att de haft kontakt med polis och 24 procent socialtjänst. 21 procent hade erfarenhet av att vara i kontakt med specialiserade kommunala mottagningar såsom Mikamottagningen eller Evonhuset.

Tabell 30. Erfarenhet av komma i kontakt med/söka hjälp av

	Antal	Procent
Organisation för personer med erfarenhet av sex mot ersättning	57	32,4
Idéburen organisation	31	17,6
Polis	46	26,1
Domstol	13	7,4
Hälso- och sjukvård	60	34,1
Socialtjänst	43	24,4
Mikamottagningen eller Evonhuset	36	20,5
Arbetsförmedlingen	6	3,4
Migrationsverket	1	0,6

Svaren på frågan om hur nöjda respondenterna var med det bemötande de fått visar generellt sett på stora brister i bemötandet. Här redovisas resultatet i form av medelvärde. Nöjdast var respondenterna med bemötandet från organisationer för personer med erfarenhet av sex mot ersättning, därefter följde Mikamottagningen/Evonhuset. I genomsnitt var respondenterna mer nöjda än missnöjda med hur de hade blivit bemötta av dessa verksamheter. Vad gäller övriga myndigheter/organisationer var respondenterna i genomsnitt mer missnöjda än nöjda med det bemötande de fått.

Graf 2. Bemötande

I enkäten ställdes även frågan om erfarenhet av diskriminering i samband med att söka hjälp eller stöd. 32 procent av respondenterna uppgav att de inte har blivit utsatta för diskriminering. Vad gäller vilken typ av diskriminering man utsatts för uppgav flertalet att de blivit diskriminerade på grund av deras erfarenhet av sex mot ersättning (28 procent). De

övriga vanligast förekommande grunderna för diskriminering var sexuell identitet (9 procent), kön (8 procent), funktionsnedsättning (8 procent) och ålder (6 procent).

Tabell 31. Erfarenhet av diskriminering

	Antal	Procent
Kön	14	8
Könsidentitet	3	1,7
Etnicitet	3	1,7
Ras	2	1,1
Nationalitet	4	2,3
Sexuell identitet	15	8,5
Religion	1	0,6
Funktionsnedsättning	14	8
Ålder	11	6,3
Att ha sålt sex	50	28,4
Annat	10	5,7

6.2.1.2 Berättelser om erfarenheter av bemötande

Respondenterna gavs möjlighet att berätta om sina erfarenheter av bemötande i fritext. I de 52 fritextsvaren ses olika teman som återkommer vad gäller erfarenheter av bemötande, flera av dessa teman återfinns även i intervjuerna.

Hur stigmatiserande föreställningar tar sig uttryck i bemötandet av personer med erfarenhet av sex mot ersättning

Det vanligast återkommande temat i det kvalitativa materialet både från enkäten och intervjuerna var hur stigmatiserande föreställningar om personer som har erfarenhet av sex mot ersättning tar sig uttryck i mötet med välfärdsprofessionella. Här återfinns två tydliga och till viss del motstridiga teman, att bli offergjord och att bli förvägrad offerstatus. Att bli offergjord handlar här om att bli tillskriven utsatthet som man själv inte upplever och att bli förvägrad offerstatus om att ens utsatthet trivialiseras eller osynliggörs. Båda dessa teman kan ses härröra från stereotypa och stigmatiserande idéer om personer med erfarenhet av sex mot ersättning som antingen alltid och enbart offer eller som ovärdiga offer.

Att bli offergjord

I fritextsvaren från enkäten är det flera av respondenterna som berättar om erfarenheter av att ens egen upplevelse av att sälja sex och en självbestämmanderätt kränkts i mötet med

välfärdsprofessionella. Här återfinns berättelser om möten med polis, socialtjänst såväl som hälso- och sjukvård:

Polis med socialarbetare falskbokade mig en gång (30 juli 2014, Simon Häggström) för att kolla så att jag ”inte rymt från något ungdomshem”. Den upplevelsen var väldigt stressande och jag minns att socialarbetaren uttryckligen sa att HON SÅKLART helst såg att jag slutade sälja sex och att hon gärna hjälpte mig i kontakt med Mikamottagningen osv. Polisen kom springande mot mig i en mörk trappuppgång och sa åt mig att följa med till deras bil. Där behövde jag lämna ut mitt leg. Kändes förminskande att behandlas så, jag kände inte att jag kunde bara dra, även om jag ville.

Jag gick till Mikamottagningen för att prata om en relation jag var i där mitt ex försökte få mig att inse hur destruktivt sexarbete är, när jag inte alls kände så. Det var svårt att känna stöttad av dem. Vet inte hur hon såg mig riktigt. Hon verkade iaf tycka att man säljer sig själv för det var så hon uttryckte sig. Jag tycker jag är mer än en sexuell tjänst så håller inte med om att jag säljer mig själv.

At the RFSU clinic, I told the woman that I sell sex and that's why I needed to get tested. She didn't ask me anything after that but just looked at me with (what I perceived as) pity and disgust. There were many signs in the bathrooms and in other parts of the clinic informing about some hotline to call if I was a "victim of prostitution". One said "In Sweden, no one is allowed to make you sell sex against your will". As if that is something that is legal in other countries. I didn't find the clinic welcoming to me as a sex worker.

En av de intervjuade berättar om en händelse i vilken hon kontaktades av och stämde träff med vad hon trodde var en kund. När träffen skulle äga rum dök polisen upp. Hon beskriver hur flera poliser och en person från socialtjänsten trängde sig in i hennes hem med utgångspunkten att hon behövde ”räddas”. Hennes egen upplevelse av att ha valt att sälja sex och hennes försäkran om att inte varit utsatt för något våld eller annat brott i samband med sex mot ersättning lyssnades inte till. Hon upplevde hon att hon inte blev hörd utan snarare ifrågasatt. På frågan vad som var värst med bemötandet svarar hon:

Jag hade inte kontroll när dom kom, dom kom utan att ha frågat. Hade dom bett om att få komma in en dag innan eller så där då hade jag kunnat gå med på det. Eller om vi hade farit till polisstationen eller så där. Men... jag var utelämnad där. Jag kontrollerar nog oftast de flesta situationer. Jag hatar att inte ha kontroll, jag hatar när någon kommer och invaderar mitt hem som är min borg. Jag hatar att dom inte lyssnade på mig. Att jag inte hade någonting att säga till om. Det var i mitt hem men jag hade inget att säga till om.

Att bli förvägrad offerstatus

Att bli betraktad och bemött som utsatt när det inte stämmer överens med ens egen upplevelse av att sälja sex beskrivs som kränkande av flera av forskningsdeltagarna. En till synes motsatt upplevelse, också den relaterad till stereotypa och stigmatiserande idéer om personer med erfarenhet av sex mot ersättning, var att man i stället för att bli tillskriven utsatthet man själv inte upplever erfarit att ens utsatthet trivialiserats eller osynliggjorts i mötet med välfärdsprofessionella. Detta är något som beskrivs både i fritextsvar i enkäten och i intervjustudien.

I intervjuerna med personer som först varit utsatta för sexuell exploatering som barn beskrivs som nämnts i kapitel 3 återkommande hur det sexuella våld man utsatts för mot betalning inte betraktats som våld, alternativt varit något som man själv setts som ansvarig för och därmed skuldbelagts för. Sådana erfarenheter beskrivs även i fritextsvaren i enkäten, både av personer som berättar retrospektivt om erfarenheter de haft som barn och av personer som haft dessa erfarenheter som vuxna.

Even though one of my parents sold me from age 4-14 and I know at least 2 teachers knew, I've never been in contact with the social services. I went to BUP from age 16 for self harming. They discharged me after a few months, saying it was ok if I cut myself a little. Then I went to an eating disorder clinic and when I told my psychologist there about being raped by a parent, they said I was imagining it because of lack of sleep and food. I stopped selling for a while when I was anorexic, but started again when I gained weight. No one ever asked me about commercial sexual exploitation. I was 28 the first time I told a professional about it, and hadn't sold for 3 years by then. The person I told was another

psychologist, and they asked if I was in on it. When I said I was they didn't see the issue and said there was no need to talk about it.

Soc tex hjälpte mig inte alls med något trots att jag blivit utkastad av mina föräldrar och bodde på gatan när dom vägrade hjälpa mig och jag förklarade för dom vad jag behövde göra för att överleva (sälja sex) och om de var så dom tyckte jag skulle leva så svarade dom bara "nä men de låter väl inte så trevligt". Jag var 19 år. Polisen tog mig flera gånger med droger och knivar. Jag brukade sitta och prata med dom och fick macka. Dom visste att jag behövde sälja sex för att överleva och för att få droger. Kniv hade jag alltid för att jag var rädd efter att ha blivit rejält misshandlad, nedslagen och sparkad i rygg och mage av en stor kille. Polisen var alltid snäll mot mig och jag fick alltid grejerna tillbaka för att dom visste att jag skulle gå och behöva göra de ännu mer för att få ihop drogerna. Jag trillade mellan stolarna och kände aldrig att någon vuxen såg mig.

Polisen som specifikt jobbade med prostitutionsfrågor var bra. De övriga poliserna tog min redogörelse men verkade inte tycka att man kunde bli våldtagen om man tagit emot pengar före. De ville inte göra någon gyn-undersökning, de ville inte samla ihop sängkläder eller dylikt. Allt lades ner. Sjukvården har jag fått bra hjälp med att sluta ta smärtstillande. Men vad gäller att prata om prostitution så är det rätt uppenbart att de inte vet hur de ska reagera eller bemöta. Några rycker på axlarna och tycker att det är ett val jag har gjort och får skylla mig själv. Några försöker hjälpa.”

Bland de intervjuade fanns som tidigare nämnt många erfarenheter av att vara utsatt för våld och andra brott i samband med sex mot ersättning/sexuell exploatering. Flera av de personer som utsatts valde i olika skeden att anmäla. Ytterst få av dem berättar om positiva erfarenheter av bemötande, i stället återkommer berättelser om osynliggörande av utsatthet och förvägrande av offerstatus i kontakt med polis och rättsväsende. Här finns otaliga berättelser om polis som vägrar ta upp anmälningar, nedlagda utredningar, beslut att inte väcka åtal och kränkande bemötande. Några av de intervjuade berättar om hur de blivit avrådda från att anmäla brott de blivit utsatta för då risken för dåligt bemötande samt att åtal ändå inte skulle väckas uppfattats som överhängande av deras stödkontakter. Andra berättar om hur de anmält men i efterhand önskat att de hade låtit bli.

Men jag tror... jag skulle inte rapportera något igen, jag skulle inte anmäla något igen. Det var inte värt det. Jag...efter att dom ringde och sa att dom skulle lägga ner det så fick jag ett mindre sammanbrott och drack en flaska vodka och sen hamnade jag på psyk i ett par veckor. Det var jätte-, jättetungt. Det var inte värt...det var inte värt det. Jag tror att det som var jobbigast var att inse att det är inte mitt...det är inte mitt fel att dom som jag inte har anmält skulle kunna fortsätta förgripa sig på någon annan utan det hade inte gjort någon skillnad om jag sa något.

Hur brist på kunskap, stereotypa föreställningar och villkorat stöd leder till att man inte får några insatser eller att man får fel insatser

Ett annat tema som återfinns både i enkätsvaren och i intervjuerna är hur brist på kunskap ofta i kombination med stereotypa föreställningar så som ”alla personer som säljer sex gör det i självskadande syfte” eller ”om det inte finns något yttre tvång till att sälja sex är det bara att sluta” och villkorande av stöd leder till att man antingen inte får några insatser alls eller att man får fel insatser. En av de intervjuade ger sin syn på detta:

Det finns en tydlig bild av vem som säljer sex. Förut var det att det är sådana här Lilja forever, att bara det är tvång och är det från ett annat land så är det jättehemskt. Nu är nog bilden snarare typ att det är ett självskadande beteende och ett psykiskt problem men däremellan tänker jag att det finns jättemånga människor som inte känner igen sig överhuvudtaget liksom. Jag tänker att det är viktigt att få fram alla nyanser av det. Man kan ju också både ha den situationen som i Lilja forever, och ha den andra situationen och att det kan vara olika perioder typ. Det är väldigt svårt att bli bemött utifrån en stereotyp, att så här... man har en bild och så tänker man att: det är det som jag har framför mig typ. Det är ju också ett väldigt normativt bemötande hela tiden, så här: du är den och du gör det här för det här.

I intervjustudien var det många personer som berättade att de blivit erbjudna insatser som inte varit relevanta utifrån den situation de befunnit sig i eller utifrån den funktion som sexsäljandet fyllde för dem för närvarande. En av informanterna som också är aktiv i Inte din hora berättar:

Det viktigaste är ju att rätt insats ges till rätt person. Jag fick till exempel DBT vilket många av våra medlemmar önskar: DBT verkar så jävla bra och man får lära sig alla de här strategierna, fett bra liksom. Och jag tyckte att det var värdelöst, jag tyckte inte alls att det var det jag behövde där och då. Och sedan så var det en annan tjej som bara så här: jag gick till soc för att få ekonomiskt bistånd och dom erbjöd mig traumabehandling, what the fuck liksom! Så det är mycket så att insatsen i sig kanske är bra men den måste ges vid rätt tidpunkt och till rätt person.

Flera av de intervjuade berättade om kontakter i vilka det snarare var den välfärdsprofessionelles idéer om vad sex mot ersättning innebär som var styrande i vilka insatser man blivit erbjuden och beviljad än ens egna individuella behov. Ett mer specifikt exempel på hur bristande kunskap lett till dåligt bemötande och missriktade insatser rör avsaknad av kunskap om trauma och speciellt komplex traumatisering. Flera av de personer som blivit utsatta för sexuell exploatering som barn berättar om hur bristande kunskap inom hälso- och sjukvård såväl som socialtjänst har lett till att de blivit feldiagnosticerade och därmed inte fått den hjälp de behövt.

När jag blev inlagd på vuxenpsykiatri så var det rakt igenom Borderlinestämpel och alltså mina symtom förklarades med olika saker. När jag dissocierade då var det tyst epilepsi så jag fick ju gå igenom hjärnröntgen och en jävla massa saker men den visade ju ingenting så då visste dom inte vad det var. Att jag fick panik när män höll i mig, det handlade om att jag var autistisk men sedan så visade sig att jag inte alls var autistisk.

Flera av de personer som har erfarenhet av att feldiagnosticeras berättar om hur traumatiska erfarenheter ofta av sexuellt våld osynliggjorts och hur traumasymtom tolkats som tecken på andra psykiatriska diagnoser. Detta har i sin tur lett till överksammas behandlingsinsatser och en upplevelse av att inte bli sedd.

Ytterligare en faktor som lett till att man inte fått de insatser man behövt är att stödet villkorats antingen med att man måste sluta sälja sex eller att man måste vara drogfri. Flera

personer berättar om hur pågående samtalskontakter avslutats eller att man nekats stöd då det framkommit att man säljer sex. Andra berättar om hur stöd villkorats med drogfrihet:

Det var ett problem, det var ju verkligen ett mönster att någon säger: du är för sjuk, du har för mycket missbruk eller du förändrar inte din livssituation tillräckligt liksom, du gör inte tillräckligt. (...) Det bästa bemötandet har varit när någon bemöter mig som att jag gör allt som jag kan liksom. Typ att den vet att även om man vill någonting, typ vill sluta eller vill förändra så kan man inte alltid det. Det är jättestor skillnad på bemötandet då, om man tänker att det är någonting som någon inte kan liksom, inte att de inte vill.

Att stöd villkoras beskrivs som särskilt problematiskt då det kan ha en fastlåsende funktion för personer som vill men av olika skäl inte kan sluta sälja sex och/eller missbruka och är i behov av stöd.

Det blir väldigt orimligt att ställa det kravet på utsatta människor, att så här: du måste sluta få in pengar (från sex mot ersättning) för att vi ska ge dig (ekonomiskt bistånd). Du måste sluta sälja sex för att vi ska hjälpa dig med ditt alkoholmissbruk eller... Jag kanske inte kan sluta sälja sex förrän jag har fått hjälpen att faktiskt kunna göra det. Jag tycker att det blir väldigt bakvänt och bara försätter folk i en ännu risigare situation innan man ska anse att de förtjänar hjälp liksom. Står du där och säljer sex så får du skylla dig själv återigen. Då är det ju inte så synd om dig liksom, du har ju valt det här.

Brist på tydliga riktlinjer leder till att ingen tar ansvar, till godtycklighet vad gäller huruvida man erbjuds insatser och att man bollas vidare

Den bristande kunskapen om sex mot ersättning förstås till viss del som relaterad till avsaknad av tydliga riktlinjer vad gäller socialtjänstens såväl som hälso- och sjukvårdens ansvar att erbjuda stöd till personer med sådana erfarenheter. Även här finns det exempel från både enkät- och intervjustudien. En av respondenterna berättar:

Jag upplever att ingen vill ta ansvar utan att man bollas vidare utan att få något som helst långsiktigt stöd. Har behövt skydd från sexköpare och blivit nekad eftersom den som inte utövade våldet och hoten var i nära relation, utan just en sexköpare. Efter tre månader beviljades jag skyddat boende, då hade personen jag

sökte skydd från sålt mig till flertalet personer och utsatt mig för dödligt våld och till sist häktats. Efter det har socialtjänsten inte visat något intresse av att hjälpa mig mer än med skydd och jag behöver mer hjälp än så. Har försökt få traumabehandling i 1,5 års tid och försökt få adekvat hjälp minst lika länge.

Flera personer beskriver att de blivit runtskickade från socialtjänst till psykiatri utan att ha fått den hjälp man behövt. Ofta med hänvisning till att det saknas kompetens eller att den problematik man sökt för inte ingår i den aktuella myndighetens ansvarsområde. En av de intervjuade är kritisk till föreställningen om att det krävs särskild expertis om sex mot ersättning för att kunna erbjuda ett gott stöd eller verksamma insatser:

Det går inte att bara bolla vidare till någon som kan mer. Det troligaste är att det inte finns någon som kan mer. Om en person du inte vet hur du ska hantera hamnar i ditt knä, då är det någonstans ens eget ansvar att utbilda sig för att det finns ingen att bolla vidare till. Det leder bara till att... ja men som i mina situationer så har det lett till att jag gick många, många år utan hjälp och att saker blev värre.

Peer to peer-support som alternativ då rädsla för stigmatisering och brister i samhälleliga insatser gör att man inte söker/får hjälp

Många av forskningsdeltagarna berättade om att de på grund av rädsla för att bli utsatta för stigmatisering och brist på tilltro till samhället undvikit att berätta om sina erfarenheter av sex mot ersättning eller helt och hållet undvikit att söka hjälp. I fritextsvaren finns det flera exempel på detta:

Jag sökte mig till organisationen Inte din hora. Detta för att finna stöd i, och förståelse från, andra i liknande situation som jag. Någon annan hjälp eller annat stöd har jag helt enkelt inte vågat söka. Jag är rädd för att bli stämplad och dömd och att få höra att jag ska skylla mig själv.

Jag testar mig ganska ofta för könssjukdomar och kan egentligen inte klaga på bemötandet men jag har heller inte vågat vara öppen med att jag säljer sex pga av rädsla för hur jag skulle bli bemött om jag berättade.

Jag har aldrig berättat för vård etc om mina erfarenheter även om jag behöver traumabearbetning. Har haft kontakt för att i stället arbeta med annat så jag kunnat ta mig loss och kunna jobba i stället. Har inte fått tillräcklig hjälp utan kämpar fortfarande med dålig ekonomi och risk för att falla tillbaka därmed.

Flera av forskningsdeltagarna är medlemmar i antingen Inte din hora eller Red Umbrella Sweden och berättar om den betydelse det peer to peer-support som dessa organisationer erbjuder har betytt för dem:

Det var skönt med trygghet och stöd från personer som vet och ändå inte dömer. IDH har definitivt varit livsnödvändigt för mig när jag inte vågat söka hjälp någon annanstans.

Från peer to peer-organisationer har jag fått otroligt stöd. Allt från information om säkerhet, kontakter, säkerhetsperson, tips, råd och stöd, förståelse, vänskap och en känsla av samhörighet och acceptans.

Den gemenskap som Inte din hora och Red Umbrella Sweden erbjuder sina medlemmar beskrivs som ovärderlig av flera av de intervjuade. Utöver ett icke-dömande bemötande och möjligheten att dela erfarenheter med andra beskrivs bland annat att organisationerna erbjuder skadereducerande insatser som sällan erbjuds av samhälleliga instanser.

Hur väl tycker respondenterna att befintliga insatser för personer med erfarenhet av sex mot ersättning möter deras behov?

Som avslutande fråga i den del av enkäten som rörde behov av insatser och erfarenheter av bemötande ombads respondenterna ange på en skala från 1-10 hur väl befintliga insatser för personer med erfarenhet av sex mot ersättning möter deras behov. För de 117 respondenter som besvarade frågan var medelvärdet 2,9. Generellt sett ses ett stort missnöje bland forskningsdeltagarna vad gäller befintliga insatser som erbjuds personer med erfarenhet av sex mot ersättning. Detta gäller även de intervjuade. Oavsett hur ställer sig till rådande lagstiftning där vissa är positivt inställda medan andra är kritiska sågs generellt ett stort missnöje med de befintliga insatser. Flera av de intervjuade ger uttryck för ett missnöje med vad som upplevs som ett primärt fokus på straffrättsliga åtgärder på bekostnad av sociala insatser.

6.2.1.3 Hur kan samhällets insatser förbättras utifrån forskningsdeltagarnas perspektiv och erfarenheter

Även till personer med erfarenhet av att sälja sex ställdes enkät- och intervjustudiens sista fråga om vad deltagarna tyckte var viktigt att vi lyfte upp i studien. Ett tema som återkom samlar en rad olika underkategorier, tangerar såväl samhällets som medias och den enskildes ansvar och adresserar den polarisering som uppfattades i den samtida samhällsdebatten. Det rörde något så relativt alldagligt som en önskan om att studien skulle bidra till att fler lyssnade på olika erfarenheter. Ur materialet från såväl intervjuerna som enkäten framträdde på olika sätt en önskan om att bli lyssnad på, att få utrymme i samtal där människor som delar med sig av sina erfarenheter till andra lyssnar utan att värdera eller döma eller tysta. En av informanterna i intervjustudien riktade just sitt budskap om att lyssna till det polariserade samtalsklimatet hon uppfattade präglar samtiden och sa:

Jag tror att det...det absolut viktigaste är väl att det...eller det som känns viktigt för mig är att det är lite, det är komplext och jag önskar att det fanns...att folk var mer villiga att lyssna, både dom som utgår ifrån att det är en traumatisk upplevelse och dom som utgår ifrån att det säkert var fine och jättekul. Jag önskar att alla orkade lyssna.

Att ”lyssna” tangerade som sagt flera underteman. Ett sådant tema rörde behov och hur behov inte alltid vare sig är eller skall uppfattas som självklara och självskrivna utan kräver en del av den som lyssnar. I intervjustudien formulerade en av deltagarna sin önskan om vad studien skulle lyfta och uttryckte:

Ja... alltså jag tänker att det är viktigt, att det känns ju som att det är bredden av erfarenheter och behov, att det inte går att, ja men ha... om jag ska gå utifrån en manual så måste den vara flexibel och ska jag ställa vissa frågor så bör jag ställa dem till alla men kunna hantera att svaren kommer vara olika. Så det tänker jag väl mycket, ja men att vi har så olika erfarenheter, vi har så olika behov. Möta folk där de är och ge den hjälp och stöd som folk vill ha, som folk behöver, inte pracka på någonting heller. För att det kan kännas jättejobbigt att behöva bli ifrågasatt och bara så här ”men jag vände mig hit för att jag ville få hjälp med det här” men då ska inte jag behöva liksom stå till svars eller massa annat så att jag

kommer härifrån och känner att det här mötet var jättehemskt, jag vill aldrig vända mig hit igen, så ja.

I både intervjuerna och i enkätens fritextsvar kopplades lyssnande på olika sätt till kunskap – kunskap som var önskvärt att de som lyssnar har med sig in i ett samtal om sex mot ersättning, men också (ny) kunskap att ta till sig utifrån att ha lyssnat med respekt för olika erfarenheter. En av deltagarna i intervjustudien uttrycker vad hon uppfattar begränsar lyssnandet och därmed inte leder till någon kunskapsutveckling eller kunskapsutbyte, eftersom diskussionen sällan lyckas komma bortom vad hon menar är två välkända stereotyper:

Ja men den här diskussionen som är hela tiden om den lyckliga horan eller det trängda offret typ [...] antingen att jag ska framstå som att jag inte är genuin eller att folk bara ska sätta mig in i facket att du är en lycklig hora, dig kan vi inte lyssna på, du har inget att komma med liksom, du är så privilegierad och du tycker att sexhandeln bara är bra och... alltså sådana grejer, liksom. Jag upplever ändå det från båda sidor, liksom... många i de här diskussionerna har väl tagit det där att de också faller in i det här vi-och-dem-tänket på något sätt liksom, ja men du har ju bara erfarenhet av trafficking så att därför kan vi inte lyssna på dig för att liksom så här... man måste ju lyssna på alla perspektiv på något sätt.

Just den här informanten underströk flera gånger under intervjun en önskan om att det offentliga samtalet mer skulle handla om att lyssna än om att föra fram den egna ståndpunkten till varje pris. Konsekvensen menade hon, var att stereotypa föreställningar om den som säljer sex styr lyssnandet och därmed hur kunskap produceras och värderas, inte minst när det gäller vem eller vilka som kan antas ha något viktigt att säga om sina erfarenheter. Liknande ståndpunkter uttrycktes även i enkätens fritextsvar. En av respondenterna önskade att studien skulle bidra till att bryta upp de dikotomier som inte bara hindrar lyssnandet utan också styr hur behov och bemötande formas utifrån bestämda föreställningar om personer som säljer sex:

The constant issue is everyone pressuring you to only have "one" experience. The miserable or the happy whore. No individual, no group, no subject is ever that black and white. To get support from any of the NGO's funded by Sweden, you

have to agree with the simple statement that all clients (which to these organizations are only men, by the way) are trash, commercial sex is always abuse, and that claiming you're selling sexual services of your "free will" is exactly the same as saying you do it for the empowerment, love of sex or whatever - never discussing what "free will" could actually mean, which is really a very philosophical question. This point of view is shared with police and health care. Meaning that someone selling sex can't be raped because all transactional sex is rape, when you're blackmailed/stalked it's your own fault because you could just "solve" the problem yourself by stop selling sex, if you're in an abusive situation "just leave" etc. Trying to ever discuss something even close to these nuances immediately gets you branded as a privileged and "happy whore" and makes your experiences – "good" or "bad" – be thrown aside as non-representative.

I likhet med vad andra av studiens deltagare har poängterat, uttrycks här en önskan om att beakta det komplexa som ibland kan framstå som motsägelsefullt i att flera olika erfarenheter kan rymmas i en och samma berättelse och inom ramen för vad en och samma person har upplevt. Citatet berör också de mer allvarliga konsekvenserna av att betrakta personer som säljer sex utifrån ett svartvitt spektrum då det riskerar att påverka vilka behov som uppmärksammas och ges företräde samt hur behoven bemöts och bedöms i kontakt med samhällets service- och hjälpsystem.

Att synliggöra (olika) behov, erkänna erfarenheter och se människor

Att de personer som har deltagit i studien är mångfasetterade som människor, har skiftande erfarenheter och därmed olika behov förvånar förmodligen inte någon. Trots det brukar något hända när sex mot ersättning är en del av en livserfarenhet. En tolkning av vad flera av studiens deltagare har uttryckt, så tenderar nyanserna att upphöra och seendet bli teleskopiskt för att ibland helt smalta av. Detta berör ett annat tema som angavs vara viktigt att lyfta upp i studien, nämligen synlighet och synliggörande. Utöver att synliggöra behov nämnde flera av studiens deltagare en önskan om att synliggöras som människor, oavsett erfarenheterna i relation till sex mot ersättning.

Här var två olika behov framträdande. Båda berörde vikten av att synliggöras som människor men utifrån lite olika utgångspunkter, beroende på vilka erfarenheter som stod i centrum för

den specifika individens omständigheter och upplevelser. Det första temat berörde vikten av att *synliggöra utsatthet* eller närmare bestämt att göra samhällets service- och hjälpsystem seende för människor i utsatta situationer. Några av deltagarna i enkäten önskade kort och gott att studien skulle poängtera ”Att vi som sålt är människor som blivit utnyttjade och behöver få stöd och hjälp”. Andra var mer utförliga och hoppades att studien mer specifikt skulle lyfta:

Att majoriteten har varit utsatta för sexuella övergrepp, och att ersättningen för vissa inte spelar någon roll (ex att man slänger pengarna)

Att man inte måste vara en missbrukare eller vara svårt psykisk sjuk för att hamna i prostitution. Att ett samtycke försvinner när någon betalar för en utlösning. Att ALLA typer av män köper sex/våldtar. Har haft vänner som försökt köpa sex av mig när jag sålde (de visste inte att det var jag).

Att ungdomar som säljer sex borde tas på allvar. Ingen säger något sånt för att det är häftigt utan det är fruktansvärt skämmigt och enda anledningen till att jag sa de va för rop på hjälp både till polisen och soc. LYSSNA! HJÄLP TILL! Va den som gör skillnad, se människan.

Att vi inte bemöts som riktiga brottsoffer när vi väl anmäler en våldtäkt eller annat. Dels att köpa sex är ett brott mot staten, inte mig. Dels att vi inte tas på allvar när ett brott har begåtts mot oss, så som våldtäkt eller misshandel.

Åtminstone inte om vi är vuxna. Både polis och sjukvård måste utbildas i bemötande av personer som säljer sex, så att de förstår att de allra, allra flesta som hamnar där inte gör det för att dom vill.

En grupp av deltagare hade förhoppning om att studien, genom att lyfta upp deras specifika erfarenheter, skulle bidra till ett större fokus på olika former av utsatthet. Budskapen handlade dels om att ha en förståelse i ett retrospektivt perspektiv (betydelsen av tidigare övergrepp), dels att utsatthet kan röra en rad olika omständigheter som ålderns betydelse i olika sammanhang och/eller att ignoreras som brottsoffer i mötet med rättssystemet.

För en annan grupp av deltagare var också behovet av att synliggöras som människor viktigt men i relation till ovanstående, utifrån en annan utgångspunkt och med andra behov i

centrum. Här handlade det snarare om att *inte behöva bli betraktad som en människa i utsatthet* av samhällets service- och hjälpsystem. En av deltagare skrev i enkäten att förhoppningen var att studien skulle lyfta fram ”Att alla inte är utsatta”. En annan deltagare framhöll att ”Alla inte behöver räddas” och efterlyste mer individanpassade insatser. Att bli betraktad, adresserad och bemött som utsatt utan att själv definiera sig så eller ha dessa erfarenheter, upplevdes av flera deltagare som ett grovt övertramp av ens person. Dessa synpunkter utvecklades i vad deltagarna hoppades att studien skulle lyfta upp:

Att vi också är människor, att det här faktiskt kan ses som ett jobb och att vi har rätt till att välja att se det här som ett jobb, att vi inte är offer.

Att vi vet vad vi vill och behöver. Vi är kunniga, till och med experter på vårt yrke. Vi är som vilka människor som helst, och många av oss är starka, intelligenta, medkännande individer. Vi är inte offer. Vi är inte pestsmittade. Vi är människor. Lyssna på oss. Se oss. Det som gynnar oss som gör detta av eget val gynnar även de som inte gör det. Moraliserande kommer aldrig rädda oss, men moral går före vår trygghet.

Att det är myndigheterna som kan ställa till det för mig och att det är de jag fruktar...inte mina kunder. Att det är jag som sätter gränserna och väljer vem jag vill träffa. Att jag har rätt och kan säga stopp för sådant jag inte vill under akten. Som i all annan samtyckt sex. Och att kunderna respekterar detta.

Att man som sexarbetare har väldigt olikartade erfarenheter, att gruppen har en mångfald. Att det inte nödvändigtvis behöver vara något som är hemskt för den som säljer.

För den här gruppen av deltagare var förhoppningen att studien skulle bidra till att förändra förhållningssätt som ensidigt utgår ifrån ett antagande om att utsatthet alltid präglar situationen för den som säljer sex. Här uttrycks olika behov som adresserar ett samhälleligt bemötande som inbegriper att synliggöras som människor i första hand, där erkännande av agens, kompetens och respekt för egna val står i centrum.

Vad gäller erfarenheter av samhällets insatser mot sexköpare, önskade en av enkättagarna att studien lyfte fram hur hon – som sexsäljare – upplevde en polisinsats. Citatet är långt och fullt av detaljer men vi valde att inkludera det då det sammanfattar flera av de erfarenheter av detta som framkommit både under intervjuerna och i enkäten. Respondenten skrev att hon hoppades att studien skulle lyfta följande:

Att inte alla som säljer sex är EXAKT likadana. Att inte våra erfarenheter är EXAKT likadana. Att inte Simon Häggström och hans likasinnade vet bättre än vad jag gör om mitt liv som sexsäljare. Att vi faktiskt kan trivas med jobbet och att vi inte alls automatiskt ljuger för oss själva. Likaså vill jag att det ska framkomma att när polisen och myndigheter säger i media att de bryr sig om utsatta kvinnor, så behöver det inte vara så. Det kan i stället som i mitt fall betyda:

- Att jag trots att jag lever själv och inte har hallick förväntas ha hallick, så vid besök när de vet att ingen kund är där, kommer med så många manliga poliser att de måste stå på rad i hallen. De ryms alltså inte annars. Allt för att kunna övermannas den hallick jag aldrig haft. De kunde ju ha frågat mina kunder som de tog nån dag innan om jag hade hallick. Men nej, massor av poliser skulle in i värsta machostilen.
- Att säga sig vara så oroliga för mig och för vad jag har varit utsatt för av män, men bara skicka massor av manliga poliser och inte en enda kvinnlig polis. Om jag varit illa behandlad av män skulle jag inte känt mig trygg i en lägenhet fullpackad av män med vapen.
- Att säga sig göra allt för att inte röja mig, men ändå så berättar den civilklädda polis som låtsas vara kund, rakt ut i trappen att han är polis, så att grannarna kan höra det i stället för att säga det i min lägenhet.
- Att när jag säger att ett fönster i lägenheten nog är öppet så vägrar de gå och kolla utan att ljuger om att det är stängt. Men det var öppet märkte jag när de gått och vem som helst som satt på sina balkonger eller gick utanför kunde höra det.
- Att de pratar väldigt högt i lägenheten och när jag ber dem dämpa sig (lyhört), så gör de inte det.
- Att de säger ”men nu kommer du väl att sluta sälja när vi varit här?” Och när jag säger nej, blir de alldeles förvånade och vet inte vad de ska säga. Att lagstiftningen (sexköps- samt kopplerlagen) gör sexarbete otryggare. Vi tvingas sälja sex på otryggare platser, får veta mindre om våra kunder då de är rädda för konsekvenser, försvårar för oss att betala skatt, förföljs av polisen, får inte arbeta tillsammans med andra sexarbetare och riskerar

vräkning, att bli frångagna våra barn och att våra vänner eller partners åtalas för koppleri.

Det är svårt att göra någon annan bedömning än att detta är ett exempel på en mindre lyckad polisinsats, vilket sannolikt inte ökade förtroendet för samhället och dess hjälpsystem.

Materialet visar med tydlighet att det finns *olika* upplevelser av att sälja sex och att olika personer har en rad *olika* behov som deltagarna i studien önskar att samhällets service- och hjälpsystem blir bättre på att bemöta och förhålla sig till. Vad som framstår som avgörande är att möta individen där den befinner sig. En gemensam nämnare i båda grupperna är att stödet till personer som säljer sex ska kunna utvecklas och förbättras i relation till den mångfald av behov som framkommer, oavsett vad dessa behov är.

Vad innebär ett bra stöd?

Ledord från studiens deltagare när det gäller att utveckla ett bra stöd till personer som säljer sex kan sammanfattas i följande områden; kunskap, tillgänglighet och expertis inom olika områden. När det gäller kunskap och expertis är det flera av studiens respondenter som i fritextsvaren poängterar vikten av att inkludera personer med egen erfarenhet och låta dessa ”få vara en del i att ta fram, skapa och ge det stöd som andra sexsäljare önskar”. Här lyfts exempelvis respekt för individens val och förmåga att fatta informerade beslut som viktig kunskap och förhållningssätt som hjälpsystemet behöver utveckla. Andra lyfte fram en önskan om att ”utsatta får höras mer” och menade att det krävs att myndigheter går från handlingsplan till kunskap om stödet ska kunna förbättras.

Precis som framkom i delstudie 1, efterlyser några av studiens deltagare i fritextsvaren behovet av specialistkompetens när det gäller att få behandling för exempelvis trauman och liknande omständigheter. Även tillgänglighet till insatser, både i termer av fler och specialiserade mottagningar fördelade över landet men också tillgänglighet i termer av ett diversifierat stöd utifrån vad som efterfrågas, lyftes av flera personer. Här menade flera att stödet bör utformas utifrån individens behov. En deltagare utvecklar detta utifrån sina specifika erfarenheter av hjälpsystemet och efterlyste kunskap, flexibilitet och förståelse:

Att det är så komplex problematik som kan kräva så vitt skilda lösningar. Att alla inblandade måste förstå komplexiteten, även om just dom bara kan hjälpa med sin

lilla bit [...] Man kan inte helt låsa sig i sin metod och just sitt uppdrag och förvänta sig att problemen ska lösa sig av det. Ex hade jag en terapeut ett kort tag som var inriktad på traumabehandling. Hon jobbade jättofokuserat på att jag skulle hantera min ångest och förstå att traumat var över, trots att det var pågående. Inte av illvilja, men det var vad hennes metod gick ut på [...] Jag hade istället behövt lära mig hur jag skyddar mig, drar gränser eller tom behövt att bli skyddad ifrån dom som gick över gränser [...] Så det räcker inte bara med bra insatser, det måste vara rätt insatser i rätt skede också. För mig är också prostitutionen lösningen på en hel del problem. Jag behöver hjälp att lösa alla dom problemen också. I stort ses jag som någon som gjorde det för att skada mig, men det handlade om så mycket mer än så. Jag behövde inkomst, jag gjorde det för att på ett bakvänt sätt skydda mig, för att kommunicera, för att jag inte ens förstod hur man drog en gräns osv. Att sitta i ett samtal varannan vecka räcker inte. Det är som ett helt pussel av insatser som behöver fungera och själv kan jag inte rodla i allt det.

Sammanfattningsvis kan sägas att det som studiens deltagare anser definierar ett bra stöd innebär att erbjuda det stöd som efterfrågas, att erbjuda stödet utifrån rätt kompetens, kunskap, kännedom och respekt för att det finns olika erfarenheter och därför olika behov och inte minst att det stöd som erbjuds skall vara förankrat i den kunskap och de erfarenheter som kommer från personer med egen erfarenhet av att sälja sex.

Åsikter om lagstiftningens funktion och dess konsekvenser

I studien ställdes inga frågor angående åsikter om och erfarenheter av tillämpningen av rådande lagstiftning. I det fall detta berörts i fritextsvar och i intervjuer är det något som forskningsdeltagare själv valt att ta upp i relation till behov av insatser/erfarenheter av bemötande. Dessa frågor har då i första hand aktualiserats i relation till vad som upplevs som problematiskt och bristfälligt med rådande lagstiftning.

Bland de som uttalade sig om lagstiftningen fanns det olika uppfattningar rörande huruvida sexköp ska vara kriminaliserat, detta framkom både i enkäten och intervjuerna. Vissa uttryckte att lagen var positiv och menade att den står på personer med erfarenhet av att sälja sex sida, medan andra uppfattade sexköpslagen som negativ för att den, tillsammans med kopplerilagstiftningen, försvårade situationen ur flera perspektiv för den som säljer sex. En av

informerarna som hade lång erfarenhet av att sälja sex förklarade under intervjun hur hennes inställning till sexköpslagen hade förändrats utifrån egna erfarenheter av kontakt med polisen och bemötandet hon fick när hon försökte att göra en anmälan när hon blev utsatt för ett brott.

Jag är ju negativt inställd, har inte alltid varit det, utan... Jag tyckte ju liksom, i början tyckte jag ändå så här, ja men av alla alternativ så verkar ju det här rimligast, begreppet avkriminalisering fanns ju inte ens. Så därför är det jätterimligt liksom för att, givetvis ska du inte vara kriminaliserad för att du gör någonting, speciellt inte när man anser att du gör det för att du är utsatt liksom. Så det är jättelogiskt att man då som säljare inte är kriminaliserad och det är jättebra, om man råkar ut för någonting då är det bara att ringa polisen så får man ju hjälp för de begår ju ett brott, även innan de har gjort brottet liksom, om de försöker våldta en eller vad det nu är liksom. Men sen insåg jag ju mer och mer att det var ju lite av en fantasi att sitta och tänka så liksom, att... och speciellt då när jag själv behövde gå till polisen och försöka anmäla så var det ju bara så här ja men var då, vad menar du? Jag behövde anmäla någon som hade, han hade hackat min hemsida och höll på att utpressa mig, väldigt skrärande och så. Och jag kom till polisen så här med alla IP nummer, alla loggar på allt möjligt så här. Och då säger de bara till mig att: Nej men vad menar du, du borde ju inte ha haft den här hemsidan och sålt sex från första början, då hade du inte haft det här problemet. [...] Och jag bara: Ja, jo absolut det är sant, men nu är det ju så här så att personen har gjort något brottsligt!

Erfarenheter av att ha blivit dåligt bemött av rättssystemet angavs av flera intervjudeltagare och det fanns en besvikelse över att inte bli betraktad som utsatt för brott och värd att tas på allvar. Andra deltagare framhöll vikten av att ”myndigheter och samhället i stort lär sig skilja på tvång/trafficking, och frivilligt sexarbete, men samtidigt förstår hur negativt Sveriges lagar och attityder påverkar oss sexarbetare”. Något som flera av de personer som är kritiska till rådande lagstiftning lyfter är att tvång, våld och övergrepp i samband med sex mot ersättning bör bestraffas hårt men att sexköp bör avkriminaliseras utifrån omsorg om den som säljer sex.

Oavsett hur personer ställer sig till rådande lagstiftning är flera av deltagarna kritiska mot vad som upplevs som upplevs som ett allt för stort fokus på straffrättsliga åtgärder mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål på bekostnad av sociala insatser.

Sammanfattningsvis

- Det varierade i vilken grad forskningsdeltagarna uppgav att de hade behov av hjälp eller stöd i samband med sex mot ersättning. Detta kan till viss del förstås i relation till de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex, vilka gör att vissa personer har större behov än andra. De vanligaste uppgivna behoven bland respondenterna går att dela in i tre huvudsakliga behovskategorier: behov relaterade till hälsa, behov relaterade till säkerhet och skydd och behov relaterade till försörjning.
- Vad gäller erfarenhet av att komma i kontakt med eller söka stöd från olika instanser var det vanligast att respondenterna hade kommit i kontakt med hälso- och sjukvård (34 procent), därefter följde organisation för personer med erfarenhet av sex mot ersättning (32 procent). Drygt en fjärdedel av respondenterna uppgav vidare att de varit i kontakt med polis, socialtjänst och/eller Mikamottagningen eller Evonhuset.
- Vad gäller bemötande visar resultatet generellt sett på stora brister. Nöjdast var respondenterna med bemötandet från organisationer för personer med erfarenhet av sex mot ersättning, därefter följde Mikamottagningen/Evonhuset. Vad gäller resterande instanser var respondenterna mer missnöjda än nöjda med hur de hade blivit bemötta. En dryg tredjedel av respondenterna uppgav att de hade blivit utsatta för diskriminering på grund av deras erfarenhet av sex mot ersättning.
- I kvalitativa data utvecklas erfarenheter vad gäller bemötande. Här ses två motstridiga men sammanlänkade teman: att bli offergjord och att bli förvägrad offerstatus. Båda dessa teman kan ses härröra från stereotypa och stigmatiserande idéer om personer med erfarenhet av sex mot ersättning som antingen alltid och enbart offer eller som ovärdiga offer. Ett annat tema rör hur brist på kunskap, stereotypa föreställningar och villkorat stöd leder till att man inte får några insatser eller att man får fel insatser. Ett tredje tema rör brist på tydliga riktlinjer leder till att ingen tar ansvar, till godtycklighet vad gäller huruvida man erbjuds insatser och att man bollas vidare. Och ett fjärde tema rör peer to peer-support som alternativ då rädsla för stigmatisering och brister i samhälleliga insatser gör att man inte söker/får hjälp.

- Generellt sett ses ett stort missnöje bland forskningsdeltagarna vad gäller befintliga insatser som erbjuds personer med erfarenhet av sex mot ersättning. På en skala från 1-10 hur väl befintliga insatser för personer med erfarenhet av sex mot ersättning möter deras behov var medelvärdet bland respondenterna 2,9.
- En rad teman framkommer även vad gäller hur samhällets insatser kan förbättras utifrån forskningsdeltagarnas perspektiv och erfarenheter. Ett övergripande tema var en önskan om att bli lyssnad på och att få sina erfarenheter erkända och tagna i beaktan. Vad gäller vad ett bra stöd innebär kan det sammanfattas i: att erbjuda det stöd som efterfrågas; att erbjuda stödet utifrån rätt kompetens, kunskap, kännedom och respekt för att det finns olika erfarenheter och därför olika behov, och inte minst; att det stöd som erbjuds skall vara förankrat i den kunskap och de erfarenheter som kommer från personer med egen erfarenhet av att sälja sex.
- Huruvida sexköp ska vara kriminaliserat fanns det olika uppfattningar om bland forskningsdeltagarna. Vissa uttryckte att lagen var positiv och att den står på personer med erfarenhet av att sälja sex sida, medan andra uppfattade sexköpslagen som negativ för att den, tillsammans med kopplerilagstiftningen, försvårade situationen ur flera perspektiv för den som säljer sex.

6.2.2 Resultat från intervjustudien med myndigheter och organisationer

Olika aktörer lyfter olika behov som de ser behöver adressera och resonerar också kring hur väl dessa möts av myndigheters och idéburna organisationers insatser samt vad de uppfattar saknas eller behöver förstärkas. Hur behoven bedöms och värderas och hur ändamålsenliga stödinsatser bör utformas, måste förstås i relation till respektive verksamhets målgrupps omständigheter och livsvillkor. Även om flera organisationer och verksamheter lyfter övergripande och generella insatser, beskrivs behoven av ändamålsenligt stöd ofta i relation till specifika grupper såsom till exempel hbtqi-personer, unga generellt, vuxna och unga som är föremål för tvångsvård, personer med missbruk och beroendeproblematik, kvinnor inom kriminalvården och irreguljära migranter för att nämna några. Behov kan också röra tillgången till en specifik vårdform, då såväl den här som tidigare studier uppmärksammar att personer som säljer sex har bristande tillgång till hälso- och sjukvård, jämfört med övriga grupper i befolkningen (Holmström m.fl. 2020). Utöver att ange omständigheter som behöver adresseras för specifika målgrupper, rör behov också stödverksamheters kunskapsluckor och

kunskapsutveckling vad gäller företeelser och uttrycksformer. Behov kan också röra samverkan mellan olika myndigheter, specialiserade verksamheter och civilsamhället i termer av tillgänglighet, kommunikationskanaler, informationsöverföring och ett systematiskt kunskapsutbyte. I materialet finns också exempel på att synen på behov och hur dessa tillgodoses kan skilja sig betydligt åt mellan olika verksamheter och organisationer.

Utifrån ovanstående kan behov betraktas som ett relativt vitt begrepp, vilket inbegriper och/eller tangerar en rad olika aktörer och samhällsliga förhållanden som rör sex mot ersättning och sexuell exploatering. Nedan redovisas resultat under rubrikerna *Behov av kunskap, rutiner och samverkan mellan myndigheter och organisationer* och *Behov av stöd, skydd och vård*.

6.2.2.1 Behov av kunskap, rutiner och samverkan mellan myndigheter och organisationer

Kunskap och kunskapsutveckling berörs på olika sätt av samtliga intervjuade för att kunna erbjuda efterfrågat stöd till personer som har sex mot ersättning, är utsatta för människohandel för sexuella ändamål eller köper sexuella tjänster. En uppfattning flera gav uttryck för under intervjuerna, var att kunskapen behöver höjas generellt men också specifikt i olika verksamheter som kan tänkas komma i kontakt med personer som har erfarenhet av sex mot ersättning/människohandel för sexuella och andra ändamål.¹⁸ Framför allt nämns behovet av manualbaserade rutiner för vårdpersonal, socialtjänst, polis och rättsväsende. Flera av de intervjuade verksamheterna bedömer att kunskapen som finns hos olika verksamheter ofta bygger på enskilda individers intressen och engagemang, vilket riskerar att ge alltför olika utfall när det till exempel gäller det viktiga akuta stödet.

Utöver generell kunskap om sex mot ersättning och människohandel för sexuella ändamål lyfts vikten av att höja kunskapen om specifika delar av målgruppen. En organisation som vänder sig till hbtqi-personer med fokus på sexarbete uppger att kunskapen om deras målgrupp visserligen kan vara låg hos andra organisationer men menar också ha uppfattat en rädsla hos verksamheter som inte har denna målgrupp i fokus att våga ställa frågor. Även om intentionerna uppges vara goda och utgångspunkten ofta är respekt för individens integritet, menar informanten att det kan resultera i att behov inte uppmärksammas på grund av att vissa grupper anses för svåra/annorlunda att de inte ingår i verksamhetens ordinarie kunskapsbas.

¹⁸ En intressant notering är att den kunskapshöjning som efterlystes, med några få undantag, gällde andra organisationer än den egna.

En stödverksamhet som riktar sig till våldsutsatta kvinnor i prostitution och människohandel för sexuella ändamål, uppger att de genom sin uppsökande verksamhet stöter på grupper och behov som det saknas kunskap om. Här nämns Ladyboys på thaimassage-salonger och transpersoner som saknar uppehållstillstånd och som inte har tillgång till sjukvård eller hormoner.

Flertalet av aktörerna problematiserar att tillgång till specialiserat stöd är ojämnt fördelat över landet och koncentrerat till storstadsregionerna. Flera specialiserade mottagningar efterfrågas men framför allt lyfts vikten av att höja kunskapen inom ordinarie socialtjänst och hälso- och sjukvård. Detta för att kunna fånga upp och tillgodose eventuella behov av stöd när personer med erfarenhet av sex mot ersättning kommer i kontakt med samhällsliga instanser.

När det specifikt gäller människohandel för sexuella ändamål uppfattas det sociala stödet till utsatta vara ojämnt fördelat bland annat för att det erbjuds av flera aktörer som socialtjänst, kvinno- och tjejjourer samt andra organisationer. Företrädare för polismyndigheten samt flera av de idéburna organisationerna uppger att de eftersöker en nationellt sammanhållen strategi som samlar olika verksamheters insatser genom utbildning och samordning.

Ett av de största hindren som nämns för att säkerställa att personer med erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering får sina behov tillgodosedda är att det finns otydliga direktiv vad gäller vem som har ansvar att erbjuda insatser till målgruppen. Till skillnad från andra målgrupper upplever flertalet av informanterna att erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering ofta osynliggörs eller upplevs som någon annans ansvarsområde. Flera lyfter vikten av att det förtydligas att socialtjänsten och psykiatrin har ett ansvar att erbjuda insatser för/behandling till personer med erfarenhet av sex mot ersättning och sexuell exploatering.

Socialtjänstens behov av relevanta kunskaper och tydliga riktlinjer

Flera verksamheter lyfter särskilt att det behövs en större tydlighet vad gäller målgruppens behov i relation till socialtjänstens ansvar. Socialstyrelsens riktlinjer upplevs som ”tandlösa”. Flera av de intervjuade verksamheterna har noterat brister hos ordinarie socialtjänst när det gäller att uppmärksamma behov hos personer som har sex mot ersättning eller är utsatta för

människohandel för sexuella och andra ändamål.¹⁹ Huruvida personer som har erfarenhet av sex mot ersättning erbjuds hjälp eller inte upplevs till stor del vara avhängig kunskap och intresse hos enskilda handläggare. Ett HVB-hem som möter unga upplever att socialtjänsten oftast saknar rutiner för att ställa frågor om sex mot ersättning även om ärendena innefattar sådana indikationer. Trots att det kan finnas misstankar om att unga har sålt sex, är uppfattningen att ingen riktigt tar tag i detta då andra psykosociala problem framstår (eller framställs) som mer akuta. Detta kan jämföras med vad en företrädare för rättsväsendet kallar för Svartepetter, det vill säga en metafor för det ämne eller den frågan som ingen riktigt vill befatta sig med men ändå ser som viktig och därför hoppas att någon annan ska ta på sig ansvaret och företa sig något handlingskraftigt. På liknande sätt resonerar en av de specialiserade verksamheterna och jämför med socialtjänstens förhållningssätt och rutiner när det gäller hedersrelaterat våld, där det finns utarbetade rutiner och ett tydligt ansvar, vilket sägs saknas för personer som har sex mot ersättning eller utsätts för sexuell exploatering. Ett av de största hindren som nämns för att säkerställa att personer med erfarenhet av sex mot ersättning och människohandel för sexuella ändamål får sina behov tillgodosedda är att det finns otydliga direktiv vad gäller vem som har ansvar att erbjuda insatser till målgruppen. Detta innebär inte sällan att målgruppen osynliggörs, upplevs som någon annans ansvarsområde eller inte alls för sina behov tillgodosedda därför att existerande omständigheter kan misstolkas eller ignoreras. Flera lyfter vikten av att föra in frågor om sex mot ersättning i bedömningsinstrument som används av socialtjänsten, såsom DUR, IB och FREDA för att förtydliga att detta är erfarenheter som finns hos de målgrupper man möter och något som kan behöva tas hänsyn till i utformning av insatser.

En verksamhet som vänder sig till kvinnor med pågående beroendeproblematik, våldsutsatthet och erfarenheter av sex mot ersättning upplever att stödet till deras målgrupp försvåras av en rad omständigheter, bland annat för att kvinnorna inte vågar söka stöd hos socialtjänsten och berätta om utsatthet i samband med sex mot ersättning då biståndshandläggare ofta kräver att kvinnorna ska uppvisa sina swish-konton. Har kvinnorna fått ersättning för sex via swish görs avdrag på försörjningsstödet trots att handläggaren är väl införstådd i omständigheterna, vilket försvårar för kvinnorna att förändra sin situation. Att inkomster från sex mot ersättning räknas in i underlaget vid bedömning av ekonomiskt bistånd är något som lyfts och problematiseras av rad olika verksamheter. Detta beskrivs som problematiskt dels då det försvårar för personer

¹⁹ Ordinarie socialtjänst ingår inte i det insamlade materialet.

utan andra möjligheter att försörja sig att förändra sin situation, dels då det ses som oförenligt med den nationella strategin och synen på prostitution som en del av mäns våld mot kvinnor.

Andra exempel kommer från rättsväsendet, regionkoordinatorer och specialiserade verksamheter. Här lyfts framför allt kunskapsbrister hos kommuners och stadsdelars ordinarie socialtjänst när det gäller att identifiera offer för människohandel i olika former samt erbjuda insatser som personer med sådana erfarenheter kan komma att behöva. Kunskapen beskrivs variera stort mellan olika kommuner vilket får konsekvenser för i vilken utsträckning personer uppmärksammas och får sina behov tillgodosedda. Regionkoordinatorerna som har i uppdrag att bistå bland annat socialtjänst med stöd i handläggandet av människohandelsärenden beskriver att en central del av deras arbete är att informera socialtjänst om vilka rättigheter personer utsatta för människohandel har, samt säkerställa att dessa personer får de insatser de har rätt till. EU-migranter som har vistats i Sverige längre än tre månader och saknar tillräckliga tillgångar för sin försörjning eller tredjelandsmedborgare som saknar uppehållsrätt har normalt sett endast rätt till nödbistånd, något som förändras då det finns misstanke om människohandel eller människoexploatering. Då det inte sällan behövs beviljas akuta insatser finns det begränsat med tid att ”övertyga, övertala och få socialtjänsterna att förstå lagstiftningen” vilket beskrivs som försvårande.

Ytterligare ett exempel på brister vad gäller målgruppens behov och socialtjänstens ansvar rör skydd vid våldsutsatthet. Behovet av skyddat boende med erfaren personal med adekvat kunskap beskrivs av flera av de intervjuade verksamheterna som en grundläggande utgångspunkt för socialtjänstens insatser när det gäller sex mot ersättning och sexuell exploatering. Flera verksamheter med olika målgrupper i fokus problematiserar att våld och hot i samband med sex mot ersättning inte betraktas som våld i nära relation och därmed inte leder till att man får tillgång till stöd och skydd som våldsutsatt. Det lyfts som problematiskt att det finns en diskrepans mellan den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor i vilken prostitution och människohandel för sexuella ändamål ingår och hur socialtjänsten handlägger ärenden rörande personer med dessa erfarenheter. Flera av informanterna menar att ärenden rörande prostitution och människohandel för sexuella ändamål bör handläggas av våldsteam/våldsenheter inom socialtjänsten för att bättre kunna möta målgruppens behov av stöd och skydd.

En särskild grupp som uppfattas falla utanför socialtjänstens stöd är män som påträffas i tiggeri-och tvångsarbetsärenden – så kallad multipel exploatering – och som är i behov av boende för att kunna delat i rättsprocessen. Denna grupp placeras idag på boenden för hemlösa och/eller personer med missbruks- och beroendeproblematik, vilket uppfattas som otillfredsställande. Ett annat exempel rör två män som av socialtjänsten hänvisades till ett boende åtta mil utanför den (stor)stad där rättegången rörande deras arbetskraftsexploatering hölls. Offrens deltagande i rättegången blev då avhängig frivilliga transportinsatser. Socialtjänstens insatser uppfattas också brista relation till gruppen ”utsatta EU-medborgare” som tigger och säljer sex, ibland under tvingande omständigheter vilka ändå faller utanför lagstiftningens rekvisit, samtidigt som idéburna organisationer menar att det saknas alternativ att erbjuda gruppen för att lämna svåra situationer.

6.2.2.2 Behov av stöd, skydd och vård

Stödet till utsatta och brottsoffer i samband med sex mot ersättning respektive människohandel för sexuella och ändamål uppfattas som relevant och tillräckligt i vissa delar men bristfällig vad gäller omhändertagande- och bemötande i vårdkedjan som helhet. Stödet uppfattas vidare som ojämnt fördelat över landet. Personer bosatta i storstadsregionerna har större möjlighet att få sina behov mötta.

Flera verksamheter lyfter vikten av att tillgängliggöra stöd till fler personer med erfarenhet av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål. Utöver att öka kunskapen i ordinarie socialtjänst och hälso- och sjukvård och se till att det finns en bättre spridning av tillgång till stöd runt om i landet talar flera av informanterna om vikten av uppsökande insatser, digitalt stöd och lågtröskelverksamheter. Några av de intervjuade verksamheterna arbetar uppsökande mot målgruppen. Uppsökande verksamhet beskrivs möjliggöra att möta målgruppen där den finns, på dess egna villkor och därmed att fler personer får tillgång till stöd. Det kan både handla om att personen tidigare saknar vetskap om att det finns stöd att få och om att det upplevs som svårt att söka stöd på grund av skam eller rädsla för att det ska få negativa konsekvenser. Vissa verksamheter erbjuder därför även digitalt stöd, detta då det upplevs sänka tröskeln då personen kan vara anonym och göra sig en uppfattning av verksamheten utan att behöva ha ett fysiskt möte. På detta sätt kan också personer få information om vilka rättigheter de har och vilka insatser som finns tillgängliga.

Rättigheter och icke-villkorat stöd

Behov av information om vilka rättigheter man har är något som lyfts av flera verksamheter. I samband med det lyfts även behov av företräderskap. Företräderskap utövas främst av kommunala och idéburna specialiserade verksamheter och inkluderar olika former av direkt stöd till exempel i form av att finnas med vid möten med socialtjänst, hälso- och sjukvård, eller polis och rättsväsende för att stötta personen och se till att hans rättigheter tillgodoses. Behovet av företräderskap kan förstås som relaterat till den generella kunskapsbrist om sex mot ersättning som beskrivits ovan, i kombination med den stigmatisering och diskriminering personer med dessa erfarenheter ofta utsätts för.

En annan faktor som beskrivs som central för att tillgängliggöra stöd till fler personer med erfarenhet av sex mot ersättning är att stödet inte ska villkoras av till exempel krav på att sluta sälja sex eller att vara drogfri. Krav på drogfrihet lyfts som ett stort problem av de verksamheter som möter personer med missbruks- eller beroendeproblematik. Flera av de intervjuade verksamheterna uppger att de inte riktar sig till personer med beroendeproblematik i den uppsökande verksamheten eller tar emot personer med aktivt missbruk i samtal eller på boenden. Några efterfrågar fler lågtröskelverksamheter till vilka personer med pågående missbruk och erfarenhet av sex mot ersättning kan vända sig för stöd. Informanter från Inte din hora Väst lyfter hur krav på drogfrihet för att kunna få behandling kan leda till ett moment 22 där man blir fastlåst i sin problematik då det ena ger eller förstärker det andra, att sluta med droger kan upplevas som omöjligt då drogerna är det som får en att stå ut med sin situation. Ytterligare förklaringar till att personer med beroendeproblematik tycks "falla mellan stolarna" är att vårdenheter i allt större utsträckning har sektoriserats och formaliserats i takt med att deras verksamhet har specialiserats. Detta uppges skapa svårigheter i samverkan mellan professionella som på olika sätt har i uppdrag att arbeta med grupper som har fler än ett behov, i detta fall erfarenheter av sex mot ersättning och beroendeproblematik.

Ytterligare ett exempel på en grupp som drabbas av att stöd villkoras är migranter som har sex mot ersättning eller är utsatta för människohandel för sexuella ändamål. Några av de idéburna organisationer som möter tredjelandsmedborgare och "papperslösa" som säljer sex i Sverige och/eller är utsatta för människohandel, uppger att deras målgrupper exkluderas från det grundläggande stöd och skydd som Sverige genom internationella konventioner har förbundit sig att upprätthålla. Detta ställs mot ett regelverk som sägs alltför inriktat på att gripa gängningspersonerna vilket slukar resurser som kunde ha kommit utsatta tillgodo i stället. EU-

migranter och tredjelandsmedborgare som saknar uppehållsrätt i Sverige har mycket begränsad tillgång till stöd, skydd och vård. För att få tillgång till mer omfattande stöd krävs att man identifieras som förmodat offer eller offer för människohandel och väljer att tacka ja till en reflektionsperiod eller till att delta i en rättsprocess och därmed får tillfälligt uppehållstillstånd.

Färre än 10 procent av de personer Plattformen civila Sverige mot människohandel mötte under 2019 hade tillfälligt uppehållstillstånd och endast omkring 5 procent hade reflektionsperiod. Det nationella stödprogrammet (NSP) som är tänkt att komplettera de stödinsatser som samhället erbjuder genom den formaliserade stöd- och skyddsprocessen beskrivs som underfinansierat och i behov av mer långsiktig finansiering för att kunna säkerställa adekvat stöd och skydd till de som är i behov av det. Ovisshet och idogt arbete för att säkerställa fortsatt finansieringen för programmet beskrivs dränera organisationerna på energi och resurser. Flera organisationer lyfter också att reflektionsperioden för människohandelsoffer är för kort samt att andra aktörer än åklagare, med god kunskap om målgruppen, borde kunna initiera en process för att utreda behovet av en sådan. Flera problematiserar även det faktum att migranter som inte identifieras som förmodade offer eller offer för människohandel varken inkluderas i samhällets stödinsatser eller i de insatser som erbjuds via NSP. Ett aktuellt exempel på brister i stöd är hur migranter drabbats under pandemin. Red Umbrella Sweden uppger följande. I början av pandemin var migranterna väldigt rädda för att svenska sexsäljare tycktes ta pandemin med ro och fortsatte arbete. Då många insjunkande i Covid ordnade sexarbetarorganisationen en nödsamling till medlemmarna via sociala medier för dem som hade barn och riskerade att förlora sin bostad på grund av inkomstbortfallet. Då migranterna stod utan stöd hörde Red Umbrella Sweden av sig till en av Mikamottagningarna för att höra vad de skulle göra med de migranter som hade vänt sig till dem och behövde hjälp. Mikamottagningen återkom senare med beskedet att migranterna kunde vända sig till någon kyrka, frivilligorganisation eller socialtjänsten, det sistnämnda för att eventuellt få bistånd till en biljett hem. Sexarbetarorganisationen menar att det var uppenbart att det saknades en samhällelig mobilisering riktade till svenska/utländska sexarbetare och sexsäljande migranter under pandemin.

Stöd för att möta komplexa behov

Flertalet av de kommunala och idéburna verksamheter som arbetar riktat mot personer med erfarenhet av sex mot ersättning beskriver att en stor andel av de personer de möter har en

komplex problematik, samsjuklighet och olika former av social utsatthet och därmed ett omfattande behov av insatser från både hälso- och sjukvård och socialtjänsten. Flera av de intervjuade menar att det saknas en fungerande struktur för samordning av stöd, skydd och vård för dessa personer. För att insatserna ska vara effektiva menar de att de behöver vara sammanhållna. Flera av verksamheterna lyfter vikten av att kunna erbjuda psykosocialt stöd, stabilisering och traumabehandling sammanhållet. Då få verksamheter har möjlighet att erbjuda allt detta inom ramen för sin verksamhet lyfts samverkan som avgörande för att kunna tillgodose behov hos målgruppen. De lyfter också vikten av att se hur olika delar av en problematik samspelar och förstärker varann, att inte betrakta sex mot ersättning som ett enskilt problem som går att separera från andra livsomständigheter. Här efterfrågades också en anpassning och helhetssyn på individers utsatthet då händelser och behov i livets olika skeenden sällan är uppdelade efter organisatoriska förutsättningar.

Behov av traumabehandling beskrivs av flera verksamheter som särskilt svårt att tillgodose. Flera specialiserade mottagningar och verksamheter beskriver att de då det är långa väntetider och svårt att få tillgång till trauma- och PTSD-behandling får vända sig till civilsamhället och idéburna organisationer som erbjuder denna typ av vård. Bristande tillgång till traumabehandling (särskilt för personer med komplex problematik) lyfts även i en kartläggning av vården vid sexuellt våld genomförd av SKR 2020. Här beskrivs att patienter som utsatts för sexuellt våld och har en komplex problematik antingen i form av samsjuklighet eller stora konsekvenser av traumat har svårt att få tillgång till adekvat vård och behandling. Detta beskrivs bero på den diagnosstyrda strukturen inom specialistpsykiatri, att behandling av annan samsjuklighet prioriteras före behandling av trauma samt att det finns en brist på personer med kompetens inom traumabehandling. I materialet finns endast ett fåtal verksamheter som uppger att de erbjuder traumabehandling. I stället hänvisas en stor del av målgruppen till BUP eller vuxenpsykiatri som ofta saknar adekvat kunskap. Flera exempel tas upp där personer antingen har blivit nekade vård då vårdgivaren uppger sig sakna kompetens eller där negativa erfarenheter av sex mot ersättning trivialiserats och normaliserats som en del av personens sexualitet.

Ett förbättrat stöd till barn som utsätts för sexuell exploatering

Även om flertalet av de specialiserade verksamheterna specifikt vänder sig till personer över 18 år är det många som möter personer som har utsatts för sexuell exploatering som barn. Flertalet av de behov som lyfts tidigare så som: nationella föreskrifter för socialtjänst och

hälso- och sjukvård vad gäller ansvar att erbjuda stöd, skydd och vård för personer med erfarenhet av att sälja sex; icke-villkorat stöd och; bättre stöd för att möta komplex problematik rör såväl vuxna som barn. Några av de intervjuade lyfter dock även särskilda behov av ett förbättrat stöd som rör just barn som utsätts för sexuell exploatering.

En förebyggande faktor som lyfts är vikten av att inkludera kunskaper om prostitution, sexköp och sexuell exploatering i skolans undervisning om sexualitet, samtycke och relationer. En annan förebyggande faktor är att förbättra stödet och vården för barn som utsätts för sexuella övergrepp då dessa i större utsträckning än andra barn riskerar att utsättas för sexuell exploatering. Att sexuella övergrepp är en riskfaktor när det kommer till att bli utsatt för sexuell exploatering är väl belagt i forskning. I den senaste befolkningsstudien om ungas sexualitet och erfarenhet av sexuella övergrepp och sexuell exploatering framkom att 27,3 procent av pojkarna och 64 procent av flickorna som sålt sex varit utsatta för orala, vaginala eller anala övergrepp (Svedin m.fl. 2021).

Utöver förebyggande arbete nämns vikten av kunskapshöjande insatser om sexuell exploatering för centrala aktörer så som socialtjänst, barn och ungdomspsykiatri och elevhälsa. I intervjun med Inte din hora som samlar många personer med erfarenhet av att ha varit utsatt för kommersiell sexuell exploatering som barn lyfts som tidigare nämnts att flera av deras medlemmar har varit aktuella både inom socialtjänst och barn och ungdomspsykiatri i samband med eller efter det att de utsatts, flertalet dock utan att erbjudas adekvata insatser och ett gott stöd. Under intervjun framhåller informanten att bristen på spetsverksamheter för barn i kombination med brist på kunskap inom ordinarie socialtjänst och hälso- och sjukvård leder till stora risker:

Jag tänker att den största risken [med att det inte finns några spetsverksamheter] och som vi ser är en risk som... Jag menar det är inte bara en risk, utan det blir så. Det är att man möter personer utan kompetens och alla konsekvenser som det för med sig: att man får helt fel insatser, som inte hjälper en; men också typ att man... det är många som har mött vuxna som inte riktigt tar det här på allvar eller förstår vad det är man pratar om. Som antingen inte alls förstår att det här barnet berättar om är sexuell exploatering, barnet kanske berättar att: jag brukar träffa snubbar från internet, alltså de kanske är det man säger men sedan så finns det en utsatthet för sexuell exploatering där men det frågar liksom inte psykiatri och

socialtjänsten vidare om utan dom bara: jaha, ja, allas sexualitet är olika. Alltså typ så. Så att det blir liksom helt skevt. Eller så är det vuxna som fattar att barnet blir sexuellt exploaterat men som inte verkar tycka att det är så viktigt eller allvarligt utan mer tänker att: ja men det får man ju göra. Så länge det är på dina villkor, så länge det är samtycke så är det okej. Typ lite så. Så jag ser väl framför allt att riskerna är det, att barn inte får någon hjälp, att barn inte skyddas från fortsatta övergrepp och att barn inte får hjälp att bearbeta de övergrepp de utsatts för, för det är ingen som ens erkänner dem som övergrepp liksom. Och sedan ser jag också en risk att barn inte berättar överhuvudtaget för att man inte vet vart man ska vända sig men också att man inte vet vad det är man är med om riktigt.

Informanten från Inte din hora framhåller särskilt vikten av att betrakta och förhålla sig till kommersiell sexuell exploatering som man betraktar och förhåller sig till annan våldsutsatthet. Här framhålls även vikten av att erbjuda skydd i första hand, i de fall det behövs, och för att därefter erbjuda behandling.

Vad gäller förbättring när det kommer till polisiära och straffrättsliga insatser ger flera informanter uttryck för vikten av att polisen får utökade resurser för att bedriva spaningsarbete, detta beskrivs som centralt för en effektivare brottsbekämpning. Vidare lyfter informanten från Inte din hora vikten av ett starkare straffrättsligt skydd för barn mellan 15-17 år som utsätts för kommersiell sexuell exploatering genom att den som köper sex av ett barn döms för våldtäkt, även om barnet har fyllt 15 år.

6.2.2.3 Bemötande

Bemötande är viktigt då det kan vara avgörande för huruvida behov av stöd, skydd och vård blir tillgodosedda eller ej. Blir man synliggjord, lyssnad på, trodd, tas det hänsyn till ens behov, ens upplevelse? De verksamheter som intervjuats i kartläggningen beskriver både egna och andras erfarenheter av bemötande som avgörande för huruvida personer med erfarenhet av sex mot ersättning överhuvudtaget söker stöd och huruvida man när man söker stöd blir hjälpt. Nedan lyfts erfarenheter av bemötande som beskrivs som återkommande bland de målgrupper de intervjuade verksamheterna möter och även resonemang kring centrala aspekter av ett gott bemötande.

Generellt beskrivs mottagningar, organisationer och enheter med specialistkompetens så som kommunala specialiserade mottagningar, idéburna organisationer som riktar sig till målgrupperna, sjukvårdens och polisens specialenheter i hög grad erbjuda ett gott bemötande medan bemötandet i ordinarie socialtjänst, psykiatri, polis och rättsväsende beskrivs som mer ojämnt. Detta överensstämmer i stort med resultatet från enkätstudien i vilken respondenterna var nöjdast med det bemötande de fått av riktade verksamheter och organisationer.

De två enskilt största faktorerna som beskrivs förhindra ett gott bemötande av personer som har erfarenhet av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål är: den bristande kunskap som finns om företeelserna, och; stigmat som omger dem. Bristande kunskap utesluter inte att personer har idéer och föreställningar (ofta stereotypa) om vad sex mot ersättning och människohandel för sexuella ändamål är, vilka personer som har dessa erfarenheter och vilka behov de har. Sådana idéer och föreställningar beskrivs ofta komma i vägen för att "se individen". En informant från Inte din hora Väst beskriver hur stigmat kring sex mot ersättning fungerar dehumaniserande: "Alltså jag tänker att man kan ju börja med att se oss som människor. Och sedan när man väl gör det att lyssna på det vi säger och ta det på allvar. Det är väl typ där det brister för det mesta." Pegasus som möter unga hbtqi-personer med erfarenhet av sex mot ersättning lyfter vikten av att synliggöra både att olika personer kan ha olika erfarenheter och att samma person kan ha olika erfarenheter över tid, att hur man upplever, begripliggör och känner för sex mot ersättning är föränderligt. Att människor har olika behov och erfarenheter lyfts som en viktig utgångspunkt för ett gott bemötande och också som en viktig utgångspunkt i hur information förmedlas och hur insatser utformas.

Osynliggörande och höga trösklar

Flera av verksamheterna beskriver det som att erfarenheter av sex mot ersättning ofta osynliggörs, det finns många exempel i intervjuerna på fall då det funnits tydliga indikationer på att personen har sådana erfarenheter men att detta inte fångats upp eller att personer berättat men att det inte följts upp eller fått några konsekvenser. Detta beskrivs förstärka upplevelsen av att dessa erfarenheter inte är talbara, att de är för svåra, för ovanliga eller skamliga. Det beskrivs som att "tröskeln är hög" för att berätta. Och att personer som berättar ofta blir bemötta med oro och krav på att sluta sälja sex omedelbart, särskilt om det rör sig om unga. Detta beskrivs som problematiskt, då personen inte alltid har en önskan om att sluta och då det vidare är vanligt att de villkor och omständigheter under vilka man säljer sex försvårar eller omöjliggör att sluta omedelbart. Att sälja sex beskrivs fylla en rad olika funktioner för

olika individer, alltifrån till försörjning till bekräftelse, gemenskap och affektreglering. Informanter från Inte din hora Väst har erfarenhet av att det ofta blir reducerat till ett "beteendeproblem" – "du är jobbig, du måste sluta vara jobbig, du måste sluta sälja sex, skärp dig!" Flera verksamheter beskriver vikten av ett utforskande och icke-dömande förhållningssätt, att "kunna sitta still i båten", att se individens specifika erfarenheter och respektera personens rätt till självbestämmande och integritet. Informanter från Inte din hora Väst berättar att flera av deras medlemmar har erfarenhet av att bli avskrivna som "omotiverade" och nekats stöd då de inte slutat sälja sex omgående. Detta går att relatera till tidigare resonemang om vikten av att stöd inte villkoras. Att stöd inte ska villkoras lyfts också av Red Umbrella Sweden. Deras medlemmar har rapporterat en stor variation av erfarenheter när det gäller bemötanden hos olika vårdgivare. Medlemmar uppges ha blivit nekade att inleda psykologkontakt när det framkommer att personen säljer sex. Organisationen efterfrågar ett villkorslöst stöd som utformas i samverkan med och respekt för, sexsäljare själva. Myndigheters kampanjer mot prostitution och människohandel uppfattas inte heller som stöd, i stället upplevs polisrazzior som traumatiserande och den så kallade Simon-metoden²⁰ som kränkande och skrämmande för dem som utsätts. Grundläggande för att nå sexarbetare uppges organisationen vara att "vinna deras förtroende och det är ju inte förtroendeingivande när relationen börjar med att man blir lurad".

Erfarenheter av bemötande i kontakt med rättsväsende och polis

Vad gäller kontakt med rättsväsende är det flera av de intervjuade verksamheterna som lyfter att personer med erfarenhet av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål är långt ifrån "idealiska" brottsoffer, vittnen eller målsägande. En kommunal specialiserad mottagning beskriver att de personer de möter till exempel ofta har varit utsatta för upprepade brott, tagit kontakt med personen de anmält för våldtäkt igen vilket ses minska deras trovärdighet som brottsoffer. Brister i bemötande från polis och rättsväsende uppges vara en stor anledning till att personer med erfarenhet av sex mot ersättning och/eller sexuell exploatering sällan anmäler de brott de blir utsatta för. Flera av de specialiserade verksamheterna uppges att de ofta tvekar på om det är värt att uppmuntra personer de möter att anmäla brott då rättsprocessen kan vara oerhört påfrestande och sällan resulterar i fällande dom. Inte din hora Väst beskriver hur många av deras medlemmar har erfarenhet av att det

²⁰ Betecknar enligt organisationen ett "arbetsätt" där poliser utger sig för att vara sexköpare och bokar under falska förespeglningar en tid med en sexarbetare. Under intervjun diskuteras om detta är förenligt med förordningen som reglerar polisens arbetsmetoder, etiska förhållningssätt och grundläggande värderingar.

sexuella våld de utsatts för trivialiserats i möte med polis och rättsväsende ”en hora kan inte våldtas typ”. Trots att försäljning av sex inte är kriminaliserat beskriver de erfarenheter av att bli betraktade som ”kriminella”. En av informanterna lyfter att det fortfarande är praxis i rätten att man får mindre skadestånd för en våldtäkt om den sker i samband med sexsäljande. I en rättegång hon medverkat i, hade försvarsadvokaten påpekat att det borde anses som en mindre kränkning, ”om ens en kränkning överhuvudtaget” att bli våldtagen i samband med sexköp.

Det finns också exempel även i denna delstudie på då insatser för att bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål förhindrar ett gott stöd/bemötande av personer med erfarenhet av dessa företeelser. Red Umbrella Sweden exemplifierar med en händelse som inträffade strax före vår intervju och rörde en medlem som under en semester i norra Sverige lade ut en annons om sex mot ersättning. Kvinnan blev då kontaktad av en man som uppgav sig vara kund men visade sig vara polis och hade med socialtjänst vid det bokade besöket. Kvinnan svarade på deras frågor och framhöll att hon sålde sex i egen regi. Detta upprepades ytterligare två gånger varpå kvinnan bad polis och socialtjänst att kontakta henne i egenskap av myndighetsföreträdare om de ville tala med henne. Då kvinnan upplevde stort obehag av det inträffade försökte hon byta hotell men nekades då att hyra rum någon annanstans i den aktuella orten. Kvinnan upptäckte också att hon blivit portad från sajten Booking.com. och fick information om att hon blivit polisanmäld men ingen klarhet i vilka olagligheter det rörde sig om. Detta tolkas som en allvarlig men inte ovanlig kränkning av sexsäljares rättigheter, vilket också för med sig erfarenheter av att inte våga lite på myndigheter.

Sammanfattningsvis

- Behov är komplext som område och behöver förstås ur specifika målgruppers perspektiv, tidigare erfarenheter av bemötande, vilken kunskap som finns hos stödsystemen, hur samhällsliga resurser fördelas och vilka grupper som prioriteras och varför.
- Ökad kunskap om målgrupperna framstår som viktig men som otillräcklig om kunskapen inte integreras i de olika verksamheterna rutiner.
- Utöver generella kunskapshöjande insatser riktad till specifika verksamheter behöver kunskapen om vissa målgrupper specifika behov nå fler än de specialiserade verksamheterna.

- Kvinnor med missbruk och beroende som säljer sex och har erfarenheter av våld lyfts som en negligerad grupp då endast ett ytterst fåtal av de intervjuade verksamheterna fokuserar på dessa erfarenheter.
- Stödet till personer utsatta för människohandel för sexuella ändamål uppfattas som ojämnt fördelat över landets regioner och saknar en nationell sammanhållen strategi.
- Direktiv och handlingsplaner som syftar till att säkerställa stöd och insatser till personer som varit utsatta i samband med sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål uppges vara otydliga vad gäller ansvarsfördelning mellan olika myndigheter och verksamheter. Detta hindrar ett fullgott stöd eller att stödet riskerar att bli alltför fragmenterat för att möta behoven.

Flera verksamheter lyfter kunskapsbrister hos ordinarie socialtjänst vilka genom sina olika verksamhetsområden möter flera av de personer som har behov av stöd och insatser i relation till att sälja sex/varit utsatta för människohandel. Kunskapsbristerna som avses rör lagstiftning och rättigheter för personer utsatta för människohandel, EU-migranter som saknar tillräcklig försörjning och nödgas sälja sex samt tredjelandsmedborgare som har rätt till nödbistånd. Dessa gruppers rättigheter tenderar att förbises. Även vikten av särskilt skydd och boende för personer som varit våldsutsatta i relation till sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål nämns.

- Vad gäller behov av stöd, skydd och vård lyfter flera av de intervjuade vikten av att tillgängliggöra stöd till fler personer med erfarenhet av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål. Här lyfts såväl vikten av uppsökande insatser, digitalt stöd och lågtröskelverksamheter som att stödet inte ska villkoras av till exempel krav på att sluta sälja sex, att vara drogfri eller att bli beviljad reflektionsperiod. Flera problematiserar det faktum att migranter som inte identifieras som förmodade offer eller offer för människohandel sällan inkluderas varken i samhällets stödinsatser eller i de insatser som erbjuds via NSP.
- Behov av information om rättigheter såväl som behov av företräderskap lyfts av flera av de intervjuade. Behov av företräderskap kan förstås som relaterat till den generella kunskapsbristen om sex mot ersättning i kombination med den stigmatisering och diskriminering personer med dessa erfarenheter ofta utsätts för.
- Flertalet av de verksamheter som arbetar riktat mot personer med erfarenhet av sex mot ersättning beskriver att en stor andel av de personer de möter har en komplex

problematik, samsjuklighet och olika former av social utsatthet och därmed ett omfattande behov av insatser från både hälso- och sjukvård och socialtjänsten. Flera av de intervjuade menar att det saknas en fungerande struktur för samordning av stöd, skydd och vård för dessa personer. Behov av traumabehandling beskrivs av flera verksamheter som särskilt svårt att tillgodose.

- Några av de intervjuade lyfter även särskilda behov relaterade till ett förbättrat stöd rörande barn som utsätts för sexuell exploatering. Här nämns förebyggande insatser som att inkludera kunskaper om prostitution, sexköp och sexuell exploatering i skolans undervisning om sexualitet, samtycke och relationer och att förbättra stödet och vården för barn som utsätts för sexuella övergrepp, då dessa i större utsträckning än andra barn riskerar att utsättas för sexuell exploatering. Utöver förebyggande arbete nämns vikten av kunskapshöjande insatser om sexuell exploatering för centrala aktörer så som socialtjänst, barn och ungdomspsykiatri och elevhälsa samt vikten av att betrakta och förhålla sig till sexuell exploatering som man betraktar och förhåller sig till annan våldsutsatthet. Här framhålls även vikten av att erbjuda skydd i första hand, i de fall det behövs, och för att därefter erbjuda behandling. Vad gäller förbättring när det kommer till polisiära och straffrättsliga insatser nämns både utökade resurser för polisen att bedriva spaningsarbete och ett starkare straffrättsligt skydd för barn mellan 15-17 år som utsätts för sexuell exploatering.
- Bemötande beskrivs som avgörande för huruvida behov av stöd, skydd och vård blir tillgodosedda eller ej. De två enskilt största faktorerna som beskrivs förhindra ett gott bemötande av personer som har erfarenhet av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål är: den bristande kunskap som finns om företeelserna, och; stigmat som omger dem.

7. Avslutande konklusioner

Som nämndes initialt finns det ett värde i att regelbundet genomföra omfattningskartläggningar, dels för att kunna följa utveckling och förändring över tid men framför allt för att kunna erbjuda ett adekvat, värdigt och väl anpassat stöd till olika grupper och den mångfald av behov som finns. I tidigare kartläggningar har fokus främst varit på att mäta och uppskatta omfattning och utbredning samt kartlägga aktörer som säljer och köper sexuella tjänster. För att denna typ av studier ska leda till ett bättre stöd, behöver ett större fokus riktas mot att regelbundet inventera de behov som olika målgrupper ger uttryck för, i syfte att möjliggöra ett bättre samhälleligt stöd och bemötande.

I materialet som har samlats in för den här studien kan noteras en viss men intressant skillnad i sätten att kontextualisera målgruppernas behov, jämfört med till exempel den omfattningskartläggningen som Länsstyrelsen publicerade 2015. Flera av de intervjuade verksamheterna kopplar målgruppernas *behov* liksom samhällets *ansvar* och *skyldigheter* på ett allt tydligare sätt till målgruppernas rättigheter i allmänhet och mänskliga rättigheter (MR) i synnerhet, vilka Sverige har åtagit sig att säkerställa och upprätthålla, vilket är en utveckling i positiv riktning

I det avslutande avsnittet presenterar vi kort några av de slutsatser som vi menar att materialet ger stöd för och påtalar behov av förändringar utifrån dessa.

Det är svårt att med någon större precision säga något säkert om *utbredning*, *omfattning* och *förändring* både vad gäller sex mot ersättning och människohandel för sexuella och andra ändamål. Däremot ger materialet stöd för att det sammantaget finns en omfattande kunskap och kännedom om vissa specifika grupper och arenor hos olika aktörer som arbetar mot fältet. Däremot saknas i flera avseenden utarbetade metoder för att sammanställa uppgifter och information från centrala aktörer och göra jämförelser över tid. Här skulle gemensamma riktlinjer och förhållningssätt behöva utarbetas i samverkan mellan olika verksamheter, där också personer som har sex mot ersättning får bidra med kunskaper. Fler verksamheter än idag behöver inkludera frågor om sex mot ersättning i inskrivnings- och/eller screeningmanualer och utbildning kring att inkludera dessa frågor bör erbjudas i större och mer regelbunden utsträckning än vad som sker i dag. Vad gäller *förändringar* bör den kunskap och kännedom från organisationer som samlar personer med erfarenhet av

kommersiell sexuell exploatering och sexarbetarorganisationer samlas in i större utsträckning än vad som nu sker.

Frågan om vilka som *köper* respektive *säljer* sexuella tjänster behöver problematiseras utifrån samhälleliga villkor och sociala omständigheter vad gäller olika gruppers involvering i sexhandel. Det går inte att ge något bestämt svar på vilka aktörer som säljer respektive köper sex, materialet ger snarare stöd för förekomsten av en rad olika grupper med skilda villkor och omständigheter. Det saknas en transparens vad gäller vilka grupper och individer som utgör en specifik verksamhets kunskapsgrund. Flera av verksamheterna som har intervjuats arbetar också opinionsbildande. Då opinionsbildande arbete i stor utsträckning utgår från erfarenheter ifrån den egna verksamheten, finns en risk att vissa erfarenheter framställs som universella medan andra erfarenheter osynliggörs. Kunskap om personer som har sex mot ersättning är i stor utsträckning fragmenterad och avhängig hur verksamheterna är utformade, vilket riskerar att skapa en obalans. Materialet ger stöd för att kunskapsproduktion och insatser fortfarande i stor utsträckning rör den säljande parten. Det finns betydligt mindre kunskap och fokus på personer som köper sex, vilket står i strid med Sveriges prostitutionspolicy där ambitionen är att skifta fokus från den säljande parten till efterfrågan.

Vad gäller arenor där sex mot ersättning och människohandel för sexuella ändamål förekommer, framstår internet som den dominerande arenan i båda fallen. Materialet ger visst stöd för att ”nya” grupper som inte tidigare har uppmärksammats i samband med sex mot ersättning har noterats. Vidare finns stöd för att unga i större utsträckning än tidigare kontaktas (av vuxna) via appar, spel och sociala medier i sexuella syften. Några av de intervjuade lyfter även särskilda behov relaterade till ett förbättrat stöd rörande barn som utsätts för sexuell exploatering. Här nämns förebyggande insatser som att inkludera kunskaper om prostitution, sexköp och sexuell exploatering i skolans undervisning om sexualitet, samtycke och relationer samt att integrera kunskaper som rör barns digitala aktiviteter i undervisningen. Vidare behöver stödet och vården för barn som utsätts för sexuella övergrepp generellt förbättras, då dessa barn i större utsträckning än andra riskerar att utsättas för sexuell exploatering. Utöver förebyggande arbete nämns vikten av kunskapshöjande insatser om sexuell exploatering för centrala aktörer så som socialtjänst och barn och ungdomspsykiatrin. Vikten av att betrakta och förhålla sig till sexuell exploatering på samma sätt som annan våldsutsatthet understryks också. Vad gäller förbättring när det kommer till polisiära och

straffrättsliga insatser nämns både utökade resurser för polisen att bedriva spaningsarbete och ett starkare straffrättsligt skydd för barn mellan 15–17 år som utsätts för sexuell exploatering.

Vid en jämförelse mellan de grupper som köper respektive säljer sex så framkommer att villkor och omständigheter under vilka detta sker skiljer sig vitt åt. Även om villkor och omständigheter *inom* gruppen personer som säljer sex också skiljer sig åt, rapporteras generellt sätt en hög grad av egenskattad ohälsa, ekonomisk utsatthet och brottsutsatthet i samband med att sälja sex. Bland gruppen som *köper* sex uppges huvudsakligen det samhällseliga stigmat som bekymmersamt medan inga andra indikatorer på utsatthet framkommer.

Även när det rör behov av insatser och stöd skiljer sig grupperna åt. Personer som säljer sex uttrycker ett förhållandevis stort behov av stöd. Behoven är i huvudsak relaterade till hälsa, säkerhet och skydd och försörjning. Personer som säljer sex ses har också i stor utsträckning erfarenhet av att vara i kontakt med olika samhällseliga instanser. Vad gäller bemötande visar resultatet med tydlighet på stora brister. En relativt stor andel uppges också erfarenheter av att ha blivit utsatta för diskriminering på grund av erfarenheter av att sälja sex. Studien ger stöd för att en central aspekt av brister i bemötandet rör stigmatiserande förståelser och förhållningssätt till personer som säljer sex. Här ses en spänning mellan två motstridiga men sammanlänkade teman: att bli offergjord eller att bli förvägrad offerstatus. Utöver att leda till kränkningar av ens erfarenheter och person, leder detta till att brottsoffer inte får det skydd och stöd som de har rätt till, vilket skapar och/eller förstärker befintlig utsatthet och samhällselig exkludering. Vad gäller hur samhällets stöd och insatser kan förbättras var det övergripande temat en önskan om att bli lyssnad på och att få sina erfarenheter erkända och tagna i beaktan. Här framstår det som avgörande att möta personen där den befinner sig. Ett bra stöd utifrån forskningsdeltagarnas perspektiv kan sammanfattas i: att erbjuda det stöd som efterfrågas; att erbjuda stödet utifrån rätt kompetens, kunskap, kännedom och respekt för att det finns olika erfarenheter och därför olika behov, och inte minst; att det stöd som erbjuds skall vara förankrat i den kunskap och de erfarenheter som kommer från personer med egen erfarenhet av att sälja sex.

Vad gäller hur insatser och bemötande uppfattades av de myndigheter och organisationer som deltog i studien, visar resultaten att detta är ett mångfacetterat område med flera dimensioner att ta hänsyn till. Civilsamhällets idéburna organisationer uppfattar att flera av de myndigheter

som har i uppdrag att erbjuda olika grupper insatser inte alltid uppfyller sitt ansvar fullt ut. Materialet i den här delen ger också stöd för att det finns en oklar arbets- och ansvarsfördelning mellan olika myndigheter, där individer riskerar att ”falla mellan stolarna”. Trots att detta anges vara väl känt tyder resultaten på svårigheter att förändra eller förbättra samarbeten vad gäller ansvarsområden verksamheterna emellan. Flera specialiserade verksamheter ger uttryck för behov av ett mer sammanhållet stöd, som tar hänsyn till individers hela situation. Vad gäller personer som har erfarenhet av sex mot ersättning ger materialet stöd för att insatser och bemötande behöver förbättras i flera fall för att undvika klander, skuldbeläggande, diskriminering och marginalisering. Flera av de intervjuade lyfter vikten av att tillgängliggöra stöd till fler personer med erfarenhet av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål. Detta gäller särskilt uppsökande insatser, digitalt stöd och lågröskelverksamheter samt att stödet inte ska villkoras av till exempel krav på att sluta sälja sex, att vara drogfri eller att bli beviljad reflektionsperiod.

Frågor om behov och insatser utgör komplexa områden. Övergripande ger det insamlade materialet en mångfald av exempel på att det utförs ett viktigt och i många avseenden innovativt och väl anpassat socialt arbete i Sverige, trots verksamheternas olika uppdrag, målgrupper, resurser och förutsättningar. Materialet ger dock stöd för att behov och insatser brister i flera viktiga avseenden, både vad gäller att möta specifika gruppers behov men också på en mer generell nivå. Det finns ett stort behov av tydligare direktiv och riktlinjer vad gäller framför allt socialtjänstens samt hälso- och sjukvårdens ansvar att erbjuda stöd, skydd och vård till personer som har sex mot ersättning eller är utsatta för människohandel för sexuella ändamål. Särskilt allvarligt är att socialtjänsten som möter flera av de grupper som har erfarenheter av sex mot ersättning i flera fall saknar nödvändiga kunskaper om olika gruppers förutsättningar och villkor.

Resultatet visar avslutningsvis på vikten av att det vidtas åtgärder i syfte att i den utsträckning det är möjligt motverka att bekämpandet av prostitution och människohandel för sexuella ändamål med straffrättsliga medel får negativa konsekvenser för enskilda individer och grupper som säljer sex.

Referenser

Folkhälsomyndigheten, (2019). Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR), i Sverige 2017. Resultat från befolkningsundersökningen 2017.

Folkhälsomyndigheten.

Fredlund, C., Svedin, C.G, Priebe, G. Jonsson, L. (2017) Self-reported frequency of sex as self injury (SASI) in an national study of swedish adolescents and association to socialdemographic factors, sexual behaviours, abuse and mental health. *Child and adolescent Psychiatry and Mental Health*, 1:11.

Grönvall, Y. (2021) ”Otrohetens matadorer: om hur män i parrelationer resonerar om sina sexköp”. I de Cabo, A. Holmström, C. & Kuosmanen, J. (red) *Sex mot ersättning: säljare, köpare, makt och moral*. Lund: Studentlitteratur

Hammarström, S., Nilsen, Lindroth, M., Stenqvist, K. & Bernhardsson, S. (2019): Identifying young people exposed to or at risk of sexual ill health: pilot implementation of an evidence-informed toolkit (SEXIT) at Swedish youth clinics, *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, DOI: 10.1080/13625187.2018.1564815

Holmström, C., Plantin, L., Green, E. & Stjärnhagen, O. (2020). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter för personer som har sex mot ersättning*. Malmö: Malmö universitet.

Hulusjö, A. (2013). *The Multiplicities of Prostitution Experience: Narratives About Power and Resistance*. Avhandling, Malmö högskola.

Johansson, I. & Östergren, P. (2021) ”Vem avgör? Om ansvar och brottsförebyggande åtgärder när sexköp är olagligt”. I de Cabo, A. Holmström, C. & Kuosmanen, J. (red) *Sex mot ersättning: säljare, köpare, makt och moral*. Lund: Studentlitteratur

Kriminalvården (2009). *Slutredovisning av Försöksverksamhet riktad till kvinnor som varit utsatta för människohandel eller befunnit sig i prostitution..* Dnr 2009-001340.

Kuosmanen, J. & Starke, M. (2011) 'Identifying the invisible: The experiences of prostitution among persons with intellectual disabilities: Implications for social work'. *Journal of Social Work* 2013 13: 123

Kuosmanen, J. (2008). 'Tio år med lagen. Om förhållningssätt till och erfarenheter av prostitution i Sverige' i Holmström, C. & M-L, Skilbrei (red.) (2008) *Prostitution i Norden*, Nordiska ministerrådet. Köpenhamn.

Larsdotter, S., Jonsson, J. & Ahlin, A. (2010). *Forskningsöversikt över hbt-personer som köper och säljer sexuella tjänster*. RFSL.

Larsdotter, S, Jonsson, J. & Gäredal, M. (2011). *Osynliga synliga aktörer: hbt-personer med erfarenhet av att sälja och/eller köpa sexuella tjänster*. RFSL.

Lindqvist, M. & Söderlind, P. (2020) Kartläggning av webbplattformar och annonser som används inom prostitution. Opublicerat arbetsmaterial.

Ljungberg, E. (2021) "Normala" kvinnor säljer sex? Normer och gråzoner i betald dejting. I de Cabo, A. Holmström, C. & Kuosmanen, J. (red) *Sex mot ersättning: säljare, köpare, makt och moral*. Lund: Studentlitteratur

Länsstyrelsen. (2015). *Prostitutionen i Sverige 2014. En omfattningskartläggning*. Rapport 2015:18. <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/tjanster/publikationer/2015/prostitutionen-i-sverige-2014---en-omfattningskartlaggning.html>

Länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland (2016) *Prostitution och människohandel för sexuella ändamål: En omfattningskartläggning gällande Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland 2016*.

Länsstyrelserna i Jämtland och Västernorrland (2020) *Samtycke till salu? En kartläggning av prostitutionen i Jämtland och Västernorrland 2020*.

Månsson, S-A. (1996). 'Den köpta sexualiteten' i Lewin, B. (red.), *Sex i Sverige - om sexuallivet i Sverige 1996*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Noomi (2019) A female perspective on the conditions of women working in the thai massage industry in Malmö. Noomi, Hela Människan, Malmö.

Olsson, N. (2020) The implementation of Sweden's prostitution law at the local level. *Journal of Social Work*. Doi:10.1177/1468017320911352

Olsson, N. (2021) Crime, punishment and counselling – a study of the local, judicial and social work application of prostitution policy in Sweden. (Doctoral thesis) Gothenburg University

Polismyndigheten (2021) Människohandel för sexuella och andra ändamål. Lägesrapport 21. Polismyndigheten: Nationella operativa avdelningen.

Priebe, G. & Svedin, C.G. (2012) Sälja och köpa sex i Sverige 2011. Förekomst, hälsa och attityder: Delrapport 1 ur *Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen*. Linköpings Universitet.

Regeringens skrivelse 2016/17:10. (2016). Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid. Socialdepartementet, Stockholm

Rössler, W., Koch, U., Lauber, C., Hass, A., Altwegg, M., Ajdacic-Gross, V., & Landolt, K. (2010) The mental health of female sex workers. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 122, 143-152.

Scaramuzzino, G. (2014). Sexsäljares och sexköpares kollektiva handlande på internet: en svensk "fuckförening"? (Doktorsavhandling). Växjö: Linnaeus University Press.

SKR (2020) Vården vid sexuellt våld: nuläget och vägar framåt. Sverige kommuner och regioner.

Socialstyrelsen (2000) *Kännedom om prostitution 1998–1999*.

Socialstyrelsen (2004) *Kännedom om prostitution 2003*.

Socialstyrelsen (2007) *Kännedom om prostitution 2007*.

Svedin, C. G., Priebe, G. (2004). *Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter. Avsnitt: Sexuell exploatering, Att sälja sex mot ersättning/pengar*. Avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri: Lunds Universitet.

Svedin, C. G., Priebe, G. (2009). 'Unga, sex och Internet' i Ungdomsstyrelsen. *Se Mig! Unga om sex och Internet*. Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009:9. Fritzes; Stockholm.

Svedin, C.G., Priebe, C., Wadsby, M. Jonsson, L. & Fredlund C. (2014) Unga, sex och internet – i en föränderlig värld. Stiftelsen Allmänna barnhus.

Svedin, C.G., Landberg, Å. & Jonsson, L. (2021). Unga, sex och internet efter #metoo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021. Stiftelsen allmänna Barnhus.

Vuolajärvi, N. (2018) Governing in the name of caring – the Nordic Model and its punitive consequences for migrants who sell sex. *Sexuality research and policy*, 16(3).

DOI:[10.1007/s13178-018-0338-9](https://doi.org/10.1007/s13178-018-0338-9)

KAST i Göteborg

– en samtalsmottagning för köpare av sexuella tjänster

Beskrivning av arbetsätt, behandlingsmetoder och upplevda effekter.

Malin Isaksson, Maia Strufve och Jenny Rangmar

2021

Göteborgsregionen (GR) består av 13 kommuner som har valt att jobba tillsammans. Vi driver utvecklingsprojekt, har myndighetsuppdrag, forskar, ordnar utbildningar och är storstadsregionens röst i Västsverige, bland mycket annat. I våra nätverk träffas politiker och tjänstepersoner för att utbyta erfarenheter, bolla idéer och besluta om gemensamma satsningar. Allt för att regionens en miljon invånare ska få ett så bra liv som möjligt.

Göteborgsregionen 2020
FoU i Väst
Box 5073, 402 22 Göteborg
gr@goteborgsregionen.se
www.goteborgsregionen.se
Malin Isaksson, Maia Strufve
och Jenny Rangmar

Rapporten är framtagen av Göteborgsregionen i samarbete med Göteborgs stad med finansiering av Jämställdhetsmyndigheten och Länsstyrelsen Västra Götaland.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Bakgrund.....	7
Syfte	8
Metod och genomförande.....	9
Intervjuer med personal	9
Intervjuer med klienter	9
Självskattningsformulär	9
Etiska aspekter	10
Resultat och diskussion.....	11
Verksamheten vid KAST i Göteborg	11
Målgrupp	11
Bedömningsamtal	12
Organisation och bemanning	12
Uppföljning av behandlingsinsatser	12
Framväxten av KAST Göteborg.....	12
Uppsökande verksamhet	13
Rekrytering	13
Behandlingsmetoder	16
Komponenter från olika teorier.....	16
Behandlingsprocessen.....	17
Behandlarnas förhållningssätt	19
Upplevelser och effekter av behandlingen.....	20
Sökorsaker och motivation.....	20
Behandlingens upplägg och innehåll.	20
Behandlaren's professionalitet och förhållningssätt	21
Strategier och verktyg.....	22
Självupplevda effekter.....	23
Analys av intervjumaterial	24
Svar från självskattningsformulär.....	26
Huvudsakliga resultat och diskussion.....	29
Resultatens tillförlitlighet.....	30
Överförbarhet	30
Förslag på fortsatt uppföljning och verksamhetsutveckling	30
Perspektiv på prostitution.....	31
Slutsatser.....	32

Referenser	33
Bilaga 1. Guide för halvstrukturerad intervju	34

Sammanfattning

Verksamheter som erbjuder psykosocialt stöd till personer som köper sexuella tjänster är närmast obefintliga internationellt sett. De som finns ligger huvudsakligen i Sverige och det är kommunala så kallade KAST-mottagningar. KAST är en initialförkortning av köpare av sexuella tjänster. Mottagningarna erbjuder psykosociala stödsamtal till personer som köper sexuella tjänster och som upplever det, eller andra aspekter av sin sexualitet, som problematiskt.

KAST-mottagningen i Göteborg var den första i sitt slag och startade år 1997.

Liknande kommunala KAST-mottagningar finns nu i Stockholm, Malmö (Evonhuset), Västerås, Karlstad, Umeå och Skellefteå. KAST-mottagningarna ska bidra till att förebygga köp av sexuella tjänster. Kunskapen är dock begränsad om huruvida samtalsbehandlingen som KAST-mottagningarna erbjuder har den effekten, eftersom det endast finns lite forskning på det området. Därför fick FoU i Väst i uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten och Länsstyrelsen i Västra Götaland att beskriva KAST-verksamheten i Göteborg, och att utvärdera klienters upplevda effekt av behandlingen.

Syftet med den här studien var därför att beskriva arbetssätt och behandlingsmetoder som används vid KAST-mottagningen i Göteborg. Syftet var även att undersöka hur personer som har köpt sexuella tjänster och vänt sig till KAST upplever stödet som mottagningen erbjuder och huruvida de behandlingar som de fått har haft önskad effekt.

Beskrivningen av verksamheten, behandlingsmetoderna och dess teoretiska grunder baserades på halvstrukturerade intervjuer med medarbetare vid KAST i Göteborg. För att beskriva klienters upplevelse av behandlingen och dess effekt genomfördes halvstrukturerade individuella djupintervjuer med sju klienter mellan 38 och 77 år och data användes även från ifyllda självskattningsformulär från 29 män.

Resultaten visade att behandlingen som erbjuds på KAST är individanpassade stödsamtal med inslag av flera psykoterapeutiska metoder. I brist på vetenskapliga studier om effektiva behandlingsmetoder för personer som köper sexuella tjänster är den professionella expertisen och erfarenheten som finns i KAST-verksamheten en viktig grund till utvecklingen av arbetssätt och metoder. Dessutom har individens behov varit starkt styrande. Klienterna har mycket olika behov och befinner sig i skilda situationer, vilket kräver flexibilitet och leder till ett eklektiskt arbetssätt. Relationen mellan behandlaren och klienten är bärande för behandlingen på KAST, och karaktäriseras av en avvägning mellan att konfrontera klienten med sina handlingar och samtidigt uttrycka att klienten som person är värd respekt och medkänsla.

De flesta klienter som intervjuades och som fyllde i självskattningsformuläret vid behandlingsavslut eller uppföljning uttryckte att behandlingen har haft stor betydelse. De mår bättre, har fått förbättrade relationer till anhöriga och de uppgav att de har slutat köpa sexuella tjänster efter avslutad behandling. I intervjuerna framkom även att de allra flesta upplever att de positiva effekterna beror på behandlingen på KAST och att de fortfarande hade haft de problem de sökte hjälp för

om de inte hade fått hjälp vid KAST. Några klienter hade dock önskat ett mer långvarigt stöd och ytterligare uppföljning.

I denna studie saknas för- och eftermätning på en tillräckligt stor grupp för att det ska gå att dra slutsatser om metoder och behandlingsutfall som kan generaliseras till andra verksamheter. Resultaten visar inte heller något om huruvida beteendeförändringarna är varaktiga över lång tid. I intervjuerna berättade klienterna att de upplevde att det var behandlingen som hade hjälpt dem att ändra sitt beteende. Det skulle dock kunna finnas andra orsaker som till exempel motivationen i sig, som ledde till förändringen. En jämförelse med kontrollgrupp bestående av personer från samma målgrupp men som inte hade gått i behandling skulle kunna visa om förbättringarna berodde på behandlingen eller inte. För att det ska gå att dra generella slutsatser om metoder och behandlingsutfall behöver den här undersökningen göras igen med fler studiedeltagare från fler KAST-mottagningar som använder gemensamma bedömningsinstrument.

Utifrån den här studien drar vi **slutsatserna** att klienter som har fått behandling på KAST i Göteborg generellt är mycket nöjda och upplever att behandlingen har lett både till att de mår bättre och att de har slutat eller minskat sina köp av sexuella tjänster. Även andra tvångsmässiga sexuella beteenden som klienterna upplevt som problematiska har minskat. Den här studien visar att behandlingen som KAST-verksamheten erbjuder bidrar till att motverka köp av sexuella tjänster och därmed minska skadeverkningar på individnivå.

Bakgrund

Verksamheter som erbjuder psykosocialt stöd till personer som köper sexuella tjänster är närmast obefintliga internationellt sett (Isaksson, Rangmar & Forsberg, 2020). De som finns ligger huvudsakligen i Sverige och det är kommunala så kallade KAST-mottagningar (KAST är en initialförkortning av köpare av sexuella tjänster). Dessa mottagningar erbjuder psykosocialt stöd och samtalsbehandling till personer som köper sexuella tjänster och upplever det, eller andra aspekter av sin sexualitet, som problematiskt. Målet med behandlingen är återfallsprevention.

KAST-mottagningen i Göteborg var den första i sitt slag och startade som ett projekt år 1997, finansierat med bidrag för HIV-prevention¹ från dåvarande Folkhälsoinstitutet. Liknande kommunala KAST-mottagningar finns nu i Stockholm, Malmö (Evonhuset), Västerås, Karlstad, Umeå och Skellefteå. Gemensamt för insatserna som dessa KAST-mottagningar erbjuder är att de ska bidra till att förebygga köp av sexuella tjänster. Kunskapen är dock begränsad om huruvida samtalsbehandlingen som KAST-mottagningarna erbjuder har den effekten, eftersom det endast finns lite forskning på det området. Generellt finns det endast få vetenskapliga studier av huruvida behandling av personer som köper sexuella tjänster leder till att de slutar göra det (Isaksson, Rangmar & Forsberg, 2020).

I två tidigare studier (Svedin m.fl., 2012; Kjellgren, 2019) undersöktes 26 klienter efter avslutad behandling vid KAST-mottagningarna i Göteborg, Stockholm och Malmö. Undersökningsgruppen bestod av personer som upplevde aspekter av sin sexualitet som problematisk. Den var alltså inte avgränsad till personer som köper sexuella tjänster. Studierna visade att klienterna mådde bättre och att deras självupplevt negativa sexuella beteenden hade minskat efter avslutad behandling. I studien av Kjellgren (2019) drogs slutsatsen att behandlingen vid KAST-mottagningarna hjälper, och att personalen kunde erbjuda stödsamtal utan att klienterna kände skam eller skuld. I studierna (Svedin m.fl., 2012; Kjellgren, 2019) framhöll författarna även att det behövs mer kunskap om vilka metoder och arbetssätt som används för målgruppen och långsiktig forskning om effekterna av behandlingen. Det finns endast få studier i nuläget, och det saknas nästan helt studier med för- och eftermätning som undersöker om behandling leder till att personer som har köpt sexuella tjänster slutar göra det.

Mot denna bakgrund fick FoU i Väst i uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten och Länsstyrelsen i Västra Götaland att beskriva KAST-verksamheten i Göteborg, och att utvärdera klienters upplevda effekt av behandlingen. Jenny Rangmar, forskare vid FoU i Väst, har haft övergripande vetenskapligt ansvar för studien. Jenny Rangmar och Malin Isaksson, forskningsassistent vid FoU i Väst, har tillsammans utfört materialinsamling och analys och författat rapporten. Maia Strufve, behandlare på KAST, har kritiskt granskat och lämnat värdefulla synpunkter på texten.

¹ Anslag 2:4, Insatser mot hiv/aids och andra smittsamma sjukdomar i utgiftsområde 9, Hälsovård, sjukvård och social omsorg.

Syfte

Syftet med studien var att beskriva arbetssätt och behandlingsmetoder som används vid KAST-mottagningen i Göteborg. Syftet var även att undersöka hur personer som har köpt sexuella tjänster och vänt sig till KAST upplever stödet som mottagningen erbjuder och huruvida de behandlingar som de fått har haft önskad effekt.

Metod och genomförande

Intervjuer med personal

Beskrivningen av verksamheten, behandlingsmetoderna och dess teoretiska grunder, baseras på halvstrukturerade intervjuer med medarbetare vid KAST i Göteborg. Dokumentation i form av rapporter, behandlingsanteckningar och verksamhetsstatistik användes som kompletterande underlag. För att beskriva mottagningens framväxt, för att sätta arbetssätt och behandlingsmetoder i en större kontext och för att kartlägga hur mottagningen har påverkats av till exempel organisatoriska förutsättningar, konstruerades även en tidslinje över mottagningens utveckling från starten 1997 och framåt.

Intervjuer med klienter

För att beskriva klienters upplevelse av behandlingen och dess effekt genomfördes halvstrukturerade individuella djupintervjuer med sju klienter mellan 38 och 77 år (se den kompletta intervjuguiden, Bilaga 1). Intervjuerna genomfördes av forskaren och forskarasistenten från FoU i Väst. Ingen från personalen på KAST var med vid de tillfällena. Den här studien avgränsades till KAST-klienter med erfarenhet av att köpa sexuella tjänster. Antalet studiedeltagare blev därför mindre än om verksamhetens hela målgrupp hade inkluderats. Kriterier för att klienten skulle kunna inkluderas som intervjuperson var att hen 1) har erfarenhet av att ha köpt sexuella tjänster, 2) har avslutat, eller ska snart avsluta, sin behandling vid KAST och 3) har fått information om studien och gett samtycke till deltagande. Kriterier för att klienten skulle exkluderas som intervjuperson var att hen 1) definierar sitt problem som tvångsmässigt sexuellt beteende, men har inte erfarenhet av att ha köpt sexuella tjänster och, eller 2) har fått information om studien och samtycker inte till deltagande.

Valet av antalet intervjudeltagare baserades på vilka som stämde in på de specifikt avgränsande inklusionskriterierna, och vad som var görbart under den relativt begränsade tid som undersökningen genomfördes på. Urvalet bedöms vara representativt för målgruppen för KAST:s verksamhet.

Självskattningsformulär

För att beskriva klienters upplevelse av behandlingen och dess effekt användes även data från självskattningsformulär. Personalen vid KAST i Göteborg har utformat självskattningsformulären som de använder i sin verksamhet. Den första versionen togs fram 2015. De som sökte sig till KAST fyllde i den när de skulle påbörja sin behandling. Självskattningsformuläret har sedan dess reviderats flera gånger. Revideringarna har till exempel handlat om förtydliganden av formuleringar och nya frågor som har tillkommit. Utvecklingen av formulären har även inneburit att frågorna ställs i annan ordning. Några av frågorna har gjorts om från att vara frågor med två möjliga svarsalternativ, som *ja* eller *nej* och alltid eller aldrig, till flera svarsalternativ där skalan går från till exempel *mycket god* till *mycket dålig*. Valen

att göra dessa revideringar har baserats på svar på frågorna och associationer som självskattningsformuläret har väckt hos de som har fyllt i dem. Sedan 2017 används självskattningsformulär vid behandlingsstart, vid avslut och ett halvår efter avslutad kontakt, det vill säga vid uppföljningssamtalet. Revideringarna av självskattningsformuläret blev klara under 2020 och den senaste versionen är tänkt att fortsätta användas framöver. Frågorna handlar om sökorsak, vilka beteenden man har problem med, hur ofta och när man senast agerade på det sättet. Bland svarsalternativen finns till exempel *köp av sexuella tjänster*. Frågorna handlar sedan om hur den som söker hjälp mår, och hur den uppfattar sina möjligheter att hämma oönskade sexuella impulser. Självskattningsformuläret som används i samband med att behandlingen avslutas innehåller samma frågor som vid behandlingsstart. Den innehåller dessutom några ytterligare frågor som handlar om huruvida man fick komma till KAST så ofta och länge man ville och behövde. Frågorna handlar också om personalens bemötande och om upplevelser av att behandlingen har varit hjälpsam. Det är samma frågor i självskattningsformuläret som används i samband med att behandlingen avslutas som sedan används vid uppföljningssamtalet.

Det är samma självskattningsformulär som används till hela målgruppen för KAST:s verksamhet, det vill säga för dem med erfarenhet av att köpa sexuella tjänster, men även för dem som söker hjälp för andra sexuellt relaterade problem. Därför handlar frågorna till exempel även om huruvida de sexuellt relaterade tankar, känslor och beteenden som man söker hjälp för är förknippade med känslor av skuld och skam. Frågorna handlar även om i vilken grad det i så fall skapar känslor av otillräcklighet och hur det i sin tur påverkar självbild och relationer. Eftersom syftet med den här studien var att undersöka hur personer som har köpt sexuella tjänster upplever stödet KAST-mottagningen erbjuder, och huruvida behandlingen de fick hade önskad effekt, används inte svar från alla frågor från självskattningsformulären som datakälla, utan endast de som kan besvara frågeställningarna i den här studien.

Endast självskattningsformulär där klienten uppgav erfarenhet av att köpa sexuella tjänster har inkluderats. Ifyllda självskattningsformulär från 29 män användes i studien.

Etiska aspekter

Den här studien genomfördes i nära samarbete med personalen på KAST i Göteborg. För att ett deltagande i studien inte skulle påverka behandlingen genomfördes intervjuerna med klienter som har avslutat, eller snart skulle avsluta, sin behandling. Studien har genomförts separerat från verksamheten och har inte stört den kliniska rutinen. Studiens upplägg och genomförande har godkänts av Etikprövningsmyndigheten (Dnr 2020–02912).

Resultat och diskussion

Verksamheten vid KAST i Göteborg

I Göteborg tillhör KAST-verksamheten Social resursförvaltning, en fackförvaltning som arbetar med sociala frågor som stöd och komplement till stadsdelarnas arbete.

KAST:s verksamhet ligger under området stöd till familjer och individer.

Verksamheten regleras genom planer på enhetsnivå som beskriver mål och förväntade resultat: "Verksamhetens mål är att genom förebyggande arbete som råd- och stödsamtal, kunskapspridning, attitydförändring och motverka mytbildning, minska efterfrågan på sexuella tjänster och därmed minska skadeverkningar på individnivå."

Målgrupp

KAST:s ursprungliga uppdrag var att erbjuda stöd till personer, oberoende av könstillhörighet, som köpt eller funderar på att köpa sexuella tjänster. Senare kom verksamheten att breddas till att även ta emot personer med tvångsmässigt sexuellt beteende, vilket nu är KAST:s största målgrupp. Under år 2019 fick 36 personer som definierat köp av sexuella tjänster som sökorsak behandling på KAST. I en lägesanalys från 2019 beskrivs att huvuduppdraget är att påverka efterfrågan på köp av sexuella tjänster, och att framtida köp av sexuella tjänster kan motverkas genom att verksamheten även vänder sig till personer som anser sig ha tvångsmässiga sexuella beteenden.

Det tillstånd som med vardagliga ord brukar kallas sexmissbruk benämner Världshälsoorganisationen *tvångsmässig sexuell beteendestörning* (World Health Organization, 2018). För att få den diagnosen ska en person uppvisa en ihållande oförmåga att kontrollera intensiva sexuella impulser. Detta mönster ska manifesteras under en längre period (sex månader eller mer) och ska negativt påverka andra viktiga delar av livet (World Health Organization, 2018). KAST i Göteborg kräver inte att de som söker hjälp där ska ha en sådan diagnos, utan målgruppen innefattar de som själva anser sig ha tvångsmässiga sexuella beteenden. Vissa personer som söker sig till verksamheten definierar sig själva som sexmissbruksklienter men inte som köpare, trots att det under behandlingen kan komma fram att de betalat för sexuella tjänster.

Av de personer som söker sig till KAST bedömer de flesta sitt eget beteende som problematiskt, och att de behöver hjälp för att förändra det. De allra flesta har inte varit i kontakt med vården gällande sina problem. Vissa klienter har blivit hänvisade till KAST av polisen efter razzior och andra är där för att en partner kräver att de söker hjälp. Generellt finns dock ofta en stark egen motivation. De personer som söker sig till KAST känner överlag skam och skuld över sitt beteende. En del av målgruppen som KAST inte når i lika hög utsträckning är de individer som inte ser köp av sexuella tjänster som något problematiskt. Den del av målgruppen som i första hand söker medicinsk hjälp behandlas inte heller på KAST, utan söker sig eller hänvisas vidare till Sexualmedicinskt Centrum.

Bedömningssamtal

Behandlingen på KAST i Göteborg inleds vanligen med att individen tar kontakt. Om hen anses tillhöra verksamhetens målgrupp erbjuds ett första samtal. Tillhör individen inte målgruppen kan KAST hänvisa till alternativa verksamheter. Det bedöms genom att behandlaren ber klienten att själv formulera sitt problem. Under inledningen av behandlingen fokuserar behandlaren på att hjälpa klienten ringa in problemen och fastställa vilket mål hen vill uppnå med behandling. Det allra vanligaste skälet att söka hjälp menar behandlarna är att klienten vill förstå *varför* hen beter sig på ett visst sätt.

Vissa tidigare klienter söker sig tillbaka till verksamheten med andra problem än de som ursprungligen fick dem att söka hjälp. Det beror på att relationen som har skapats med behandlaren gör tröskeln lägre för dem att söka sig tillbaka dit snarare än att söka sig någon annanstans. Detta faktum är även anledningen till att man började arbeta systematiskt med uppföljningssamtal. Det arbetet beskrivs vidare på sidan 12.

Organisation och bemanning

Mottagningen bemannas idag av en och en halv heltidstjänst uppdelat på två behandlare. En är utbildad socionom och en pedagog. Båda har sexologi- och terapeututbildning. Under år 2019 genomfördes 509 behandlingssamtal per heltidstjänst. KAST är en del av Kris- och relationsenheten och delar lokaler med bland andra Kriscentrum för män (KCM) och familjerådgivningen. De har en enhetschef och tre gruppchefer.

Uppföljning av behandlingsinsatser

Personalen vid KAST i Göteborg har utformat självskattningsformulär som de använder i sin verksamhet sedan år 2017. Alla klienter fyller i dem vid behandlingens start, avslut och uppföljning, oavsett sökorsak. Anledningen till att personalen tog fram självskattningsformulären var att den skulle användas vid uppföljning och verksamhetsutveckling. I den här studien användes självskattningsformulären som datakälla och beskrivs i närmare detalj i Metodavsnittet med start på sidan 7.

Framväxten av KAST Göteborg

KAST i Göteborg startade år 1997 i projektform. Bakgrunden var en undersökning presenterad i boken Könsköparna (Sandell, 1996) som baserades på djupintervjuer med 40 män om sexualitet, värderingar och familjesituation. Bilden som framträdde var att många av dem upplevde köp av sexuella tjänster som problematiskt och ville ha hjälp att förändra sitt beteende. Detta var ny kunskap som gav upphov till idén att minska och motverka prostitution genom att erbjuda psykosocialt stöd även till dem som köper sexuella tjänster, den så kallade efterfrågarsidan.

År 1997 tog dåvarande Centrums stadsdelsnämnd i Göteborg därför beslut om att initiera projektet KAST. Det var sprunget ur målgruppens nyligen identifierade behov, med verksamhetsmålet att minska och motverka prostitution i samhället. Finansiering för projektet kom ifrån dåvarande Folkhälsoinstitutet, och bestod av

medel riktade mot hiv-prevention. Tanken var att köparnas ändrade beteende skulle bidra till en minskad smittspridning.

Uppsökande verksamhet

När KAST-projektet var nytt ägnade sig de två socialarbetarna, som hade professionell erfarenhet av familjeterapi respektive mans- och sexualfrågor, åt uppsökande av riskbeteende och riskpersoner. De tog kontakt med män som befann sig i Rosenlund, ett område utomhus i Göteborg där prostitution förekom. Under den tid det uppsökande arbetet ägde rum i Rosenlund var det inte i form av behandling utan det uppsökande arbetet syftade till att köparna skulle komma i kontakt med behandlare. Projektet fungerade alltså till en början främst som ett sätt att skapa kontakt och att slussa vidare männen till rätt sorts hjälp. Personalen från KAST tog även kontakt med dem som sålde sex i området för att inhämta information om vilken typ av hjälp som köparna verkade behöva. Insatserna som föreslogs i Könsköparna (Sandell, 1996) fungerade som en plattform för det här inledande arbetet. Boken användes också som diskussionsunderlag med köpare. På grund av KAST:s projektform kunde inte behandlarna erbjuda köparna en längre behandling, men i en utvärdering (Kuosmanen, 1998) beskrivs den här arbetet som ”förterapeutiskt”.

Rekrytering

Förutom kontakterna som knöts genom fältarbetet annonserade KAST i tidningar och lämnade ut broschyrer i området för att sprida information om sin verksamhet. Andra verksamheter som Kriscentrum för män (KCM) kunde även hänvisa klienter till KAST. KAST-projektet omfattade även telefonrådgivning, vilken annonserades i lokaltidningar. Vissa av männen som ringde telefonrådgivningen återkom för fler samtal, eller kom till KAST:s lokaler för ett fysiskt möte.

Två behandlare

Redan från början var samtalen på KAST inriktade på att 1) tillsammans med klienten definiera problemen, och 2) samtala kring klientens bakgrund och uppväxt för att söka efter rötterna till problematiska beteenden. Samtalen genomfördes av de två anställda tillsammans. Under det första året tog KAST emot cirka 15 klienter. Man provade även behandling med flera klienter i grupp, men intresset för detta var inte tillräckligt stort.

Det uppsökande arbetet och telefontiden avskaffades efter projektets första år. Åren 1998–1999 sökte personalen istället upp personer som antogs vara en del av målgruppen, till exempel genom att sprida information och samverka med sjukvården. Under de följande åren utvecklades KAST:s målgrupp organiskt utifrån vilka som tog kontakt med projektet för att diskutera sina problem, och vilka behov de hade. Redan från början var man öppen för att erbjuda stöd till målgruppens anhöriga. År 1998 lades personer med sexmissbruk till i beskrivningen av projektets målgrupp. Från början var det endast män som sökte sig till KAST, men

verksamheten var aldrig exkluderande mot personer med annan könsidentitet. Den första kvinnan sökte hjälp på KAST år 2004.

Permanent verksamhet

KAST-projektet hade under sina första år finansierats med projektmedel från myndigheter så som Folkhälsoinstitutet, Brottsförebyggande rådet och Socialstyrelsen. År 1999 blev köp av sexuella tjänster olagligt i Sverige (SFS 1998:408). Samtidigt som Sverige fattade ett sådant beslut nationellt, bestämdes det i motsatt riktning i Göteborg att KAST-projektets finansiering skulle dras in. Medarbetarna föreslog då för stadsdelsnämnd Centrum att lägga ned verksamheten. Nämnden valde då att istället fortsätta finansiera KAST med medel som kommunen hade avsatt för HIV-prevention. År 2001 omvandlades verksamheten från projekt till permanent insats. Det beslutet hade avgörande betydelse, eftersom det möjliggjorde organisatorisk stabilitet och att behandlingarna kunde planeras och genomföras med kontinuitet.

Internationell spridning

Under de första åren av 2000-talet spreds vetenskapen om KAST-verksamheten både nationellt och internationellt. År 2000 deltog personalen på KAST i ett EU-finansierat projekt och informerade om sina arbetssätt i England, Spanien, Belgien och Italien. Länderna samarbetade för att ta fram en typ av handbok för behandling av målgruppen, vilket dock aldrig realiserades eftersom förslaget föll i EU-parlamentet.

Parallellt med spridningen utvecklade KAST sina metoder internt. År 2001 gick de från att vara två behandlare i samtalen till att möta klienterna ensam, men med kontinuerlig kollegial handledning. Personalen började tala om, och fokusera mer på, konceptet ”fruset trauma”, det vill säga antagandet att klienternas problem hade sin bakgrund i tidigare trauma som inte bearbetats.

Samtalsmottagning

Uppsökande, behandling och attitydförändring har varit KAST:s tre huvuduppgifter genom åren, men med olika tyngdpunkt under olika perioder. År 2002 slutade KAST annonsera, men fyra år senare skapade de sin egen hemsida för att nå ut digitalt. Under de kommande åren lades en större tyngd vid själva behandlingen. Under åren 2008–2010 gick verksamheten igenom flera stora organisatoriska förändringar. År 2008 blev KAST, tillsammans med familjerådgivningen och KCM, en regelrätt samtalsmottagning och det uppsökande arbetet minskade. Under denna period delade KCM och KAST personal i form av att en av medarbetarna behandlade båda målgrupperna med samma metodik. Det bidrog till ett tätare utbyte kring verksamheternas arbetssätt. Både KAST och KCM arbetade personcentrerat med ett inlyssnande och klientstyrt behandlingssätt. Båda verksamheterna hade dessutom fokus på den som utsätter, istället för den som utsätts, vilket fortfarande var ett ovanligt perspektiv på problem som prostitution och våld. Mansfrågor ställdes i fokus på ett nytt sätt.

År 2009 infördes även uppföljningssamtal som metod. Samtidigt genomgick mottagningen nedskärningar och ett chefsbyte. År 2010 började KAST ta betalt för behandlingen och verksamheten blev en ännu mer utpräglad samtalsmottagning.

Fler KAST-verksamheter

KAST-verksamheter inspirerade av Göteborg hade startats upp i Malmö och Stockholm. Dessa beskrevs och utvärderades sida vid sida i rapporten *Prostitution i Sverige* (Svedin m. fl., 2012), i delrapporterna 4 och 6. De tre mottagningarna hade under åren före publicering haft tätare kontakt med varandra genom nationella träffar där Svedin och andra forskare deltog. Dessutom intervjuades både personal och klienter. Detta var den första nationella jämförelsen av verksamheterna. Både under de nationella träffarna och i rapporten framgick att det fanns betydande skillnader i verksamheternas metodik och förhållningssätt. Till exempel arbetade KAST i Stockholm med uppsökande arbete i samverkan med polisen. I Malmö gavs rådgivning via mejl och telefon, medan KAST i Göteborg helt hade gått över till personlig rådgivning på plats. I rapporten (Svedin m.fl., 2012) beskrevs hur KAST i Stockholm arbetade utifrån en kognitiv inriktning och KAST i Malmö (nuvarande Evonhuset) arbetade utifrån en lösningsfokuserad modell med motiverande samtal, medan Göteborgs teoretiska grund var systemisk. Mottagningarna i Malmö och Stockholm hade inspirerats av Göteborg, men samtidigt profilerat sig på andra sätt. Beskrivningen av KAST (Svedin m.fl., 2012) sågs av verksamheten själv som en kvalitetsstämpel och rapporten fick stor uppmärksamhet. Åren 2012–2013 pågick ett intensivt nordiskt samarbete kring frågor om behandling av köpare av sexuella tjänster. KAST fick extra medel från Nordiska ministerrådet, och under 2012 inleddes ett intensivt nordiskt samarbete där till exempel Norge inspirerades av Sveriges arbete och etablerade en KAST-mottagning i Oslo.

Familjeperspektivet

KAST har ett uttalat familjeperspektiv, där målet inte bara är att hjälpa klienten utan även i förlängningen klientens familj. Mottagningen har sedan start varit öppen för anhöriga, antingen genom parsamtal eller enskilda samtal. Man har också anammat ett tydligt barnperspektiv genom att uppmärksamma ett eventuellt behov av stöd hos klienternas barn, och genom att stödja föräldraförmågan.

Under år 2018 infördes gruppsamtal för par som en alternativ behandlingsform. Det var en pilotomgång med fyra par där partnern tidigare deltagit i behandling vid KAST. Samtalen omfattade två tillfällen med paren och tre samtal med anhöriga för sig, och syftade till att arbeta med tillit för de par som bestämt sig för att fortsätta att arbeta med sin relation.

Bemannning

KAST har sedan 1997 bemannats av tre olika behandlare. Under perioder har endast en person arbetat med klientsamtalen. Den person som har arbetat mest intensivt med samtalen har också kunnat sätta sin egen prägel på verksamheten. När en av de två ursprungliga behandlarna gick i pension 2015 anställdes en ny behandlare som bidrog med nya perspektiv i mottagningens väl inarbetade metodik.

Genom åren har personalen fått möjlighet att få handledning för att hantera det emotionella arbete det innebär att ta emot klienternas berättelser. De deltar också i kontinuerlig vidareutbildning, ibland tillsammans med övriga verksamheter inom Kris- och relationsenheten.

Behandlingsmetoder

Behandlingsmetoden vid KAST i Göteborg kan beskrivas som stödsamtal som utvecklats utifrån flera teorier. De olika teoretiska perspektiven blir mer eller mindre centrala beroende på vilken behandlare som ger behandlingen, och hans bakgrund och erfarenheter. Behandlingsmetoderna på KAST är därför delvis personberoende.

Komponenter från olika teorier

Den behandlare som har arbetat på KAST längst har en bakgrund inom familjeterapi, och därmed har denna inriktning fått stort genomslag i behandlingsmetoden.

Familjeterapi vilar på en systemisk teori. De systemiska inslagen i behandlingsmetoden på KAST består av att klientens beteende analyseras som en del i en större helhet, både i förhållande till sin ursprungliga familj och till sin nuvarande familj eller partner. Konkret kan även dessa inslag yttra sig i behandlingen genom att klientens partner deltar i samtalen eller själv går i parallell behandling som anhörig.

Andra inslag i behandlingsmetoden är hämtade från experientiell psykoterapi. Det handlar om att fokusera på jaget, vilket i behandlingen innebär klientens egen upplevelse av sig själv och sin direkta relation till omvärlden. I behandlingen får klienten stöd i att leva i nuet och att se på sina problem realistiskt. Den teoretiska logiken bakom det är att genom att skapa sammanhang och förankring i nuet hos klienten kan behandlingen underlätta beteendeförändringar.

Till viss del har behandlingen även inslag av kognitiv beteendeterapi (KBT). Det kan till exempel handla om att våga konfrontera rädslan för att stanna kvar i jobbiga känslor genom att exponera sig för dem i små steg.

Behandlingen baseras även på anknytningsteorin. Enligt anknytningsteorin formas individers förmåga att skapa relationer genom mycket tidiga relationer till föräldrar eller andra viktiga personer. Anknytningsmönster från barndomen kan sedan påverka individens möjlighet att knyta an i andra relationer under vuxenlivet. I behandlingen på KAST kan den anknytningsteoretiska grunden användas som förklaringsmodell för klienter som har problem med närhet, överdriven rädsla för separation eller för att bli avvisade.

Behandlarna använder sig av den teoretiska särskiljningen mellan självkänsla och självförtroende som ett sätt att ringa in vilken aspekt som behöver stärkas hos klienterna. Självkänsla handlar om att man vet vem man är och huruvida man accepterar sig själv. Självkänslan är då frikopplad från prestation och handlar om vem man är, inte vad man gör. Självförtroende handlar istället om att uppleva att man är kompetent och kan prestera. Ofta handlar det i behandlingen på KAST om att klienterna har behov av att stärka självkänslan, det som kan kallas egenvärde, särskopplat från prestation.

Slutligen kan behandlingen sägas utgå ifrån ett salutogent perspektiv, vilket innebär ett fokus på det friska och förändringsbara. Trots att tidigare trauman och anknytningsmönster är viktiga utgångspunkter fokuserar behandlaren på hur klienten kan agera i nuet, att våga stanna kvar i svåra känslor och hantera dem på andra sätt än att falla tillbaka till destruktiva sexuella beteenden.

Behandlingsprocessen

Behandlingen på KAST är eklektisk och i viss mån svårfångad, vilket har sin grund i problematikens komplexitet. Den är inte manualbaserad utan anpassas utifrån klientens behov och egen definition av sina problem. Behandlarnas kunskap och erfarenheter av olika metoder spelar därför stor roll. Mångfalden av metoder ger beredskap att möta klienter med mycket varierande behov. Samtalen kan äga rum tätare eller glesare utifrån vilken situation klienten befinner sig i. Även samtalslängden kan anpassas. Nedanstående inslag kan ta olika stor plats beroende på vilka behov klienter har.

Inledande kartläggning av familjeförhållanden

Under behandlingens inledning ritar terapeuten och klienten tillsammans upp en ”familjekarta”, det vill säga en kartläggning över klientens relationer inom sin ursprungsfamilj flera generationer tillbaka. Syftet är att upptäcka anknytningsmönster, betydelsefull prägling och eventuella trauman under barndomen. Även puberteten och klientens sexualitet under tidig ungdom diskuteras, bland annat för att etablera ett öppet samtalsklimat kring frågor som gäller sexualitet och sexuella fantasier och behov, samt ge behandlaren insikt i klientens självuppfattning. Sexuella fantasier är ett samtalsämne som ofta återkommer under behandlingens gång. Klientens sexualitet utforskas, bland annat genom att tala om den sexuella relationen till en eventuell partner. För de flesta klienter är det en ny erfarenhet att alls diskutera dessa ämnen med någon utomstående.

De anknytningsmönster som klarläggs under den inledande kartläggningen av familjerelationer ger en grund till att samtala om klientens beteendemönster inom nuvarande relationer. Det kan till exempel gälla en rädsla för att komma partnern ”för nära” eller en längtan efter närhet och bekräftelse som tar sig uttryck i destruktiva sexuella handlingar. Båda behandlarna på KAST beskriver den typiska klienten som en individ med stort avstånd till sitt känsloliv. Många klienter har inte själva upplevt detta som något problematiskt, utan till viss del stängt av den sidan av sig själva. Att tala om anknytning och känsloliv kan leda till nya insikter om hur uppväxten präglat klientens syn på sig själv och sina närstående, och hur motviljan att senare i livet konfrontera negativa känslor kan leda till destruktiva handlingar.

Från historia till ”här och nu”

Att inleda terapin med en djupintervju och sedan gå över till ett fokus på ”här och nu” är en vanlig teknik inom psykoterapi. Man hjälper klienten att förstå att eventuella tidigare trauman tillhör dåtiden, och att det hen kan påverka är vad som händer just nu. Klienten får hjälp att förstå hur hen kan exponera sig lite i taget för negativa känslor som uppstår, förstå vad det är som händer inombords och lugna sig själv i stunden, vilket är en metodik som inspirerats av kognitiv beteendeterapi (KBT).

Sätta ord på beteendet

Centralt i KAST:s metodik är att sätta ord på klientens handlingar. Detta är något av det första som sker inom behandlingen. Klienten tvingas konfrontera sitt eget beteende vilket lägger grunden för ett öppnare samtal om skuld och skam.

Genom att sätta ord på problemen och tala om dem separat från individen, så kallad externalisering, får klienten också hjälp att se på sig själv som en större helhet än sina problematiska beteenden. Att sätta ord på handlingarna istället för att använda förskönande omskrivningar gör också problemet mer konkret och möjligt att diskutera på ett sakligt sätt.

Bryta beteenden genom att förstå behovet

En grundidé i behandlingen är att den ska leda till en djupare förståelse av varför klientens beteenden har uppkommit och vad som skapar impulser i stunden. Logiken i det är att en sådan förståelse kan leda till att beteendet förändras. Insikter om uppväxt och anknytningsstilar kan hjälpa klienten till alternativa handlingar eftersom det klarläggs vad behoven egentligen består av och att det i många fall inte handlar om sexuell tillfredsställelse.

Man arbetar med ett lösningsfokus för att hjälpa klienten hantera sitt lidande på andra sätt än destruktiva sexuella beteenden. Arbetet med att förändra invanda beteenden utgår också delvis ifrån metoder som används inom kognitiv beteendeterapi (KBT). Det kan exempelvis handla om stopptekniker vid impulsiva handlingar. Det handlar även om att träna på att vara kvar i känslan trots att det upplevs jobbigt, och att veta att det snart kommer att passera.

En förklaringsmodell som ibland används i samtalen med klienten beskriver hur olika beteenden uppstår ur, och leder till olika former av, hormonell respons. Teorin är att klienten befinner sig i någon form av ångest, stresspåslag eller andra negativa känslor. Behovet av att fly från dessa känslor gör att hen vänder sig till snabba kickar som höjer dopaminnivån, men att det grundläggande behovet i själva verket är närhet, trygghet och bekräftelse. Utifrån förklaringsmodellen lär sig klienterna strategier för att bryta negativa beteenden. Att utveckla tekniker för att hantera stress och ångest på ett mera konstruktivt sätt kan vara olika sätt att lugna sig själv och skapa en känsla av kontroll, genom att till exempel fokusera på vilka känslor som uppstår och att använda sin andning. Det kan också handla om att öva på att känna empati för sig själv eller att känna sig tacksam över det positiva i sitt liv.

På KAST ses porrkonsumtion som en inkörsport till destruktiva sexuella handlingar som till exempel köp av sexuella tjänster. Därför uppmuntras klienten att helt sluta konsumera pornografi som en central strategi i att bryta beteenden och hantera sitt lidande på alternativa sätt.

Klientens "självmedkänsla"

I behandlingsprocessen ingår ofta att arbeta med klientens självkänsla och medkänsla. Klienten får öva på nya sätt att känna medkänsla med sig själv, men utan att agera på ett sätt som sårar andra. Förutom sådana övningar bidrar relationen till behandlaren till att stärka klientens medkänsla med sig själv genom att denne får känna sig som en betydelsefull person som behandlaren vill väl.

Att involvera partnern

En vanlig teknik inom systemisk terapi är att på olika sätt involvera partnern och dess perspektiv. Ofta är partnern med under åtminstone ett av besöken hos KAST, och i vissa fall flera. Relationen till partnern ses som en viktig del av klientens situation. En

av de starkaste motivationsfaktorerna för att gå i behandling kan vara att rädda relationen. Klienterna (och partnern) arbetar med att bygga tillit och närhet. Det handlar dock inte om regelrätt parterapi som traditionellt har ett direkt fokus på relationen. På KAST ges istället möjlighet för den anhöriga att förstå såväl sina egna reaktioner som sin partners beteende, förutsatt att den anhöriga är villig att fortsätta stanna kvar i och arbeta med relationen.

Behandlarnas förhållningssätt

Varje individuell behandlare på KAST tar med sig sina egna erfarenheter och perspektiv till behandlingssituationen. Det finns dock vissa förhållningssätt som är genomgående för all behandling på KAST.

En rak men icke-dömande behandlar-klient-allians

Relationen mellan behandlaren och klienten, som även kallas behandlar-klient-alliansen, är bärande för behandlingen på KAST. Den etableras bland annat genom att behandlaren visar empati i situationer där klienten själv ofta inte anser sig "förtjäna" det. Centralt är dock att behandlaren inte väjer för att tala om klientens negativa handlingar på ett direkt sätt. Tillsammans sätter man ord på vilka beteenden klienten ägnar sig åt, men klienten bemöts på ett sätt som inte är dömande. Trots att behandlaren kan uttrycka att *handlingar* är oacceptabla bemöts klienten som person med respekt, medkänsla och intresse. Behandlaren moraliserar inte kring klientens beteende. Syftet med ett sådant bemötande är att många redan drar sig för att tala om sina beteenden på grund av skam och skuld, och då hade en dömande reaktion kunnat leda till att klienten sluter sig och det skulle störa behandlingen. Behandlaren behöver hela tiden balansera mellan att stödja och konfrontera klienten på ett sätt som leder framåt.

Synen på missbruk

Behandlarna på KAST beskriver köp av sexuella tjänster som en aspekt av sexmissbruk. Till stor del menar de att det liknar andra former av missbruk och beroenden. Behandlingen är dock inte inriktad på beroendet i sig. Istället arbetar man med att bearbeta tidigare trauman och anknytningssvårigheter, och att stärka klientens självkänsla. Missbruket ses som ett symptom och en försvarsmekanism som klienten använder för att hantera sitt lidande.

Upplevelser och effekter av behandlingen

Resultaten som redovisas nedan är inhämtade genom halvstrukturerade intervjuer med sju män mellan 38 och 77 år (se den kompletta intervjuguiden, Bilaga 1). De som blev intervjuade har avslutat, eller ska inom kort avsluta, sin behandling på KAST i Göteborg.

Sökorsaker och motivation

Samtliga sju intervjupersoner har erfarenhet av att köpa sexuella tjänster, men alla ser inte detta som sitt huvudsakliga problem. De flesta beskriver istället att ett missbruk, som innehåller olika sexuella element, är sökorsaken. Det kan till exempel röra sig om att besöka sexklubbar, att besöka porrsidor på internet eller att chatta med sexuellt innehåll med andra än partnern. I vissa fall har de inte själva varit medvetna om exakt vad problemet är, men känt ett behov av hjälp.

En vanligt förekommande anledning till att söka hjälp är att partnern har sett beteendet som så problematiskt att förhållandet har hamnat i kris. Flera beskriver att deras beteende avslöjats och att partnern krävt att de sökt hjälp, eller att det faktum att partnern vill separera har synliggjort vidden av problemen för dem själva.

Flera av intervjupersonerna beskriver att viljan att rädda relationen med sin partner var den starkaste motivationen att söka hjälp, men att även en egen, inre motivation har vuxit fram under behandlingstiden. För dessa män har insikten att deras beteende är skadligt för dem själva, och inte bara för partnern, tagit längre tid att nå fram till. Några av intervjupersonerna tar upp det faktum att det inte går att hjälpa någon förrän hen har bestämt sig för att hjälpa sig själv.

”Från att ha varit en panikåtgärd för att rädda äktenskapet så blev det nånting som jag ville göra för min egen skull.”

Intervjupersonerna saknar till stor del tidigare erfarenhet av stödsamtal, men några har kortare erfarenheter av parterapi. Många beskriver att det överlag är en ny erfarenhet att få prata om sina känslor på det här sättet.

Behandlingens upplägg och innehåll.

Av de sju männen har fem gått i behandling längre än två år. En av intervjupersonerna har haft kontakt med KAST sedan verksamheten startades.

Intervjupersonerna beskriver alla hur behandlingen inletts med en kartläggning av deras tidigare liv, relationen till sin ursprungliga familj, och i vissa fall om uppväxten. Hur stor tyngd som lagts vid kartläggningen varierar, och några intervjupersoner fäster större vikt vid dess betydelse än andra.

Nästa steg i behandlingen var att sätta ord på sökorsaken, vad är det som har skett och vad ledde fram till att det skedde? En man beskriver det som att få svara på frågan ”varför gjorde du så?” ställd enbart med nyfikenhet och utan värdering. Flera av intervjupersonerna beskriver hur utforskandet av deras agerande, och händelser som ledde fram till det, har lett till nya insikter kring hur behovet uppstod och varför

de agerade som de gjorde. Dessa nya insikter har för flera av männen varit centrala i att gå vidare till att ersätta agerandet med andra handlingar, eller att stoppa sig själva i tid. Behandlingen har också tydliggjort att det i vissa fall inte har handlat om ett sexuellt behov i första hand, utan att agerandet har mött andra behov som klienten inte kunnat identifiera vid tillfället. Även denna insikt, att det till exempel kan handla om behov av social kontakt eller tröst, har hjälpt männen att sedan agera annorlunda.

”När man hade grottat ned sig mycket i historiken och kanske hittat de här nycklarna, varför man hamnat där man gjort, då [...] hade man en liten plattform på nåt sätt, för att jobba vidare.”

Att analysera orsakerna bakom beteendet har för vissa män främst bidragit till en acceptans av sina egna brister. Andra beskriver det som att förklaringarna bakom deras agerande gör att de tydligare har ställts till svars och därifrån kunnat gå vidare till att fokusera på lösningar.

”Först var det ju givetvis att hitta varför jag hamnat där jag gjort och verkligen sätta mig i mitten där, av vad det är man ställt till med. [...] Få fram allting i ljuset och därifrån hitta vägar framåt.”

Samtliga män berättar att de haft fruar eller flickvänner vid det tillfället då de sökt hjälp. I de fall det funnits en partner kvar i bilden under behandlingen har även parrelationen varit ett stort fokus. Några av intervjupersonerna har haft med sig sin partner till KAST för ett eller flera gemensamma samtal med behandlaren. Några är dock inte medvetna om att KAST kan erbjuda individuellt stöd till anhöriga. En man beskriver att det varit positivt för partnern att få höra vad som sägs under samtalen, och på det sättet få större tilltro till både hans vilja att agera annorlunda och kvaliteten på behandlingen. Några av männen beskriver att relationen till partnern har förbättrats genom behandlingen. För andra har behandlingen varit ett stöd under tiden som relationen avslutats. Två av intervjupersonerna beskriver att gruppsamtalen som KAST anordnat med par som befinner sig i liknande svårigheter har varit positiva, inte minst för deras partner som där fått träffa andra kvinnor i samma situation.

En central del av behandlingen har varit att tala om männens agerande i öppna ordalag. Detta beskriver flera av dem som mycket viktigt och en läkande process i sig. Det öppna, men samtidigt anonyma, samtalet om ämnen som de inte kan diskutera med många andra har varit befriande och en hjälp i att bära bördan som agerandet och hemlighållandet inneburit.

”För mig har det nog varit just det här att formulera för en annan människa, det här kring de här frågorna. Det har varit väldigt viktigt.”

Behandlarens professionalitet och förhållningssätt

Flera av intervjupersonerna betonar hur viktigt behandlarens icke-dömande förhållningssätt har varit. De beskriver att behandlarens empati för dem som personer gör att de känt sig respekterade. Några av männen berättar att de uppskattar behandlaren som person och upplever genuin omtanke även från henne.

Samtidigt beskriver flera män att behandlaren har varit tydlig med att vissa typer av agerande är oacceptabla. Tydligheten kring detta har bidragit till att de kunnat konfrontera sina problem och ta ansvar för sitt handlande utan att samtidigt känna sig dömda. En man beskriver dock att han upplevt sig för mycket skuldbelagd, och att han känner att han ensam har fått till svars för problemen i sitt äktenskap över lag. De andra männen är till stor del nöjda med balansen mellan respekt och ifrågasättande.

"Det hade inte funkat om det skulle sitta någon där och tycka synd om en, det hade inte varit bra. Respekt ska ju finnas, men det är viktigt att vara tydlig."

Flera av männen beskriver en sorts lättnad i att få stå till svars för sina handlingar hos någon som tydligt visar att agerandet inte är acceptabelt.

"Jag tror att mycket i samtalen gör att man har ifrågasatt sitt eget beteende. [...] Det har varit ett stålbad. Det är inte lätt att vända ut och in på sig själv, och det är många svåra frågor som kommer."

Behandlaren inställning har funnits med några av männen i bakhuvudet under situationer där de valt att häva en negativ impuls. Bara att föreställa sig hur hon skulle ha reagerat om han fått återfall har varit en hjälp att avstå.

Även behandlaren professionalitet har gjort att flera av intervjupersonerna känt sig tryggare i att dela med sig. Att hon är expert på området och kan berätta om hur liknande typer av missbruk fungerar hjälper dem att förstå sin situation bättre.

"När jag kom hit så märkte jag att det här är ju folk som vet vad de pratar om."

Strategier och verktyg

Behandlingen har innehållit flera element som kan beskrivas som strategier eller verktyg för att kunna avstå från de beteenden klienterna själva definierat som problematiska. Det kan till exempel innebära att arbeta med att stanna kvar i obekväma känslor och konfrontera dem istället för att använda sexuellt agerande som verklighetsflykt. Att i stunden stanna upp och tänka över varför behovet har uppstått och vad det kan ersättas med är en teknik flera av männen använder. Därigenom kan de lättare se att det är något de långsiktigt egentligen vill hålla sig ifrån.

"Jag tror det är väldigt nyttigt att komma dit att man får svara på 'varför gör jag det här', och det tror jag är en metod som man har här. För mig så gjorde det att jag lättare kunde avstå."

En av männen beskriver hur behandlingen hjälpt honom att stärka sin självkänsla, och på det sättet skapat en trygg "inre plats" dit han kan fly istället för att återvända till missbruket. Några av männen beskriver också hur de har som strategi att tydligt och högt säga "Nej!" till sig själva när ett behov uppstår.

På behandlaren initiativ har flera av männen även helt eller delvis slutat konsumera pornografi. Tanken med den här strategin är att porr kan fungera som en

”inkörsport”, och att tankarna då lättare går till att möta sina behov genom sexuella beteenden. Det tycker några av intervjupersonerna har varit en bra strategi.

”Man vet ju inte om det kan trigga igång nånting. Likväl som en alkoholist ju är nykter alkoholist. Han kan se på flaskan men skulle han hålla upp så vet han att klockan är slagen. Jag vet inte hur det skulle trigga, men jag tror det är viktigt att hålla sig ifrån den typ av arena.”

Självupplevda effekter

Av de sju intervjupersonerna uttrycker de flesta att de är mycket nöjda med behandlingen, men alla anser inte att de uppnått det resultat de vill. Det kan handla om att de velat sluta helt med vissa handlingar och beteenden men bara delvis uppnått det. Några berättade också att deras primära mål var att rädda eller förbättra sin relation till partnern och inte helt uppnått det.

Männen beskriver målet med sin behandling olika. En intervjuperson menar att hans mål är att nå dit att han över huvud taget inte konsumerar pornografi längre. Två intervjupersoner beskriver hur målet är att inte längre köpa sexuella tjänster. Den ene av dessa män menar att han har uppnått sitt mål, och den andre menar att han inte längre köper samlag, men fortfarande vid enstaka tillfällen konsumerar andra sexuella tjänster som massage med sexuella inslag. Ytterligare en man beskriver att han till stor del nått dit han vill eftersom han numera är medveten om att hans handlingar är problematiska, även om han inte alltid kan hindra sig själv.

”Det har ju gett mig väldigt mycket, de här samtalen. Jag känner ändå att jag lyckats rycka upp mig och ta mig ur de värsta delarna av träsket.”

För att vara helt ”färdigbehandlad” beskriver en av männen att han hade önskat kontinuerlig uppföljning, att behandlaren skulle höra av sig och säkerställa att han verkligen fortsatt håller sig undan missbruket. Den egna motivationen att sluta helt har han inte kunnat hitta trots en långvarig behandling. En annan man berättar att han egentligen inte vet hur han ska fortsätta hantera sin problematik när samtalen på KAST nu avslutas och att han inte känner sig ”färdig”. Han är dock fortfarande nöjd med behandlingen och berättar att han är tacksam för att ha fått hjälp av KAST under en tid.

”Jag är osäker på hur jag ska gå vidare med mina tankar, funderingar och känslor och hur det ska fungera framöver. Det är lite jobbigt.”

Några av männen tycker att behandlingen lett till att de har en helt annan självkänsla, och kan se sig själva som bra män eller pappor trots sina handlingar. KAST har kunnat hjälpa till med att skilja på beteende och person, vilket hjälpt männen att hantera skuld- och skamkänslor. Flera är även tydliga med att behandlingen hjälpt dem att ta ansvar för sitt agerande och se vidden av konsekvenserna, vilket har skapat en egen inre motivation. En av intervjupersonerna uttrycker att han ibland önskade att ställas ännu mer till svars och konfronteras med de svåra frågorna under fler samtal.

”Nu är motivationen en helt annan. Det har jag behövt få hjälp med, att få den motivationen till att inte göra de här sakerna. Så jag anser att den här behandlingen har varit helt avgörande för mitt handlande.”

För flera har relationerna till partnern förbättrats genom behandlingen. Några av intervjupersonerna beskriver även detta som ett mål de har velat uppnå. I många fall har också samtalen på KAST kunnat underlätta samtalet mellan klienten och hans partner. En man beskriver hur han undanhållit både sitt agerande och sin behandling för sin fru, men ändå upplever att han nu kan prata en aning öppnare med frun om problem inom äktenskapet.

”Det är ingen sjukdom, så jag kan inte säga att jag är botad. Men att jag på nåt sätt har fått hjälp att klara av det här, att slippa hysch-hyschet.”

Analys av intervjumaterial

I stort stämmer den bild som behandlarna har om verksamma mekanismer överens med klienternas beskrivning av vad som faktiskt fungerar. Det är dock tydligt att vilken av behandlingens delar man upplever som mest verksamma varierar mellan olika individer.

Ett antagande som görs på KAST är att klientens förståelse av sig själv och sitt handlande är centralt, eftersom det kan leda till alternativa sätt att handla. Finns förståelsen av varför man gör det man gör ökar handlingsutrymmet. Till exempel kan det handla om insikten att klienten i grunden har ett socialt behov, inte i första hand ett sexuellt. Kunskapen om vilka känslor eller situationer som gör att behovet av destruktiva sexuella handlingar uppstår gör det möjligt att hindra sig själv i tid och välja att handla annorlunda. Även förståelsen av sin egen roll i förhållande till anhöriga ska hjälpa klienten att se sig själv i ett större sammanhang, enligt det systemteoretiska perspektivet.

Motivation

Flera av klienterna har använt sin nyfunna självkänedom för att stoppa sig själv i stunden eller välja alternativa vägar, och några menar att det till och med har lett till att förhindra att behovet uppkommer. För andra har dock inte insikten i sig räckt till för att hindra sig själv. Självförståelsen kan i värsta fall fungera som en ursäkt för att man fortsätter att agera på samma sätt, och att skuld och skam lindras trots att beteendet fortgår. Enligt dessa mäns egna resonemang är komponenten de saknar en tillräckligt stark motivation att ändra sitt beteende. Precis som i annan missbruksvård fungerar behandlingen bäst när klienten är starkt motiverad att förändra sitt beteende. Personer med en stark egen inre vilja att slippa ett negativt beteende upplever ofta god effekt av behandling. De flesta av männen som intervjuades för den här studien sökte sig till KAST frivilligt, men på partners initiativ. Deras motivation kan därmed beskrivas som att den kommer från yttre krav, att de vill försöka förändras för partners skull. Några beskrev även att de upplever sina handlingar som negativa eftersom de är ett dåligt sätt att hantera känslor på, men ingen av de intervjuade männen angav medkänsla med de personer som säljer

sex som motivationsfaktor. Endast två av männen nämner det faktum att deras handlingar drabbat dessa kvinnor negativt, och att det är något de själva mår dåligt över. Istället är det den egna partners lidande i samband med otrohet och lögn som står i fokus. Den inre motivationen verkar dock kunna växa fram under behandlingens gång i samband med att männen får mer kontakt med sina känslor och att behandlaren tar tydlig ställning emot de destruktiva sexuella handlingarna.

Expertkunskap

Att behandlarna har lång erfarenhet av att arbeta med problematiskt sexuellt beteende och personer som köpt sexuella tjänster är en faktor som skapar trygghet, väcker männens respekt och gör dem mer benägna att tala fritt. Det icke-dömande förhållningssätt som behandlarna på KAST själva lyfter som en viktig faktor ses som central även av klienterna, men nästan lika viktigt är att behandlarna är experter på ämnet. Många uttrycker en lättnad över att ha fått sitt inre känsloliv och sitt handlande "förklarat" för sig. Det kan dock vara viktigt för KAST-verksamheter att reflektera över att det kan uppstå en obalans i relationen mellan klient och behandlare. Behandlaren kan upplevas som expert som kan förklara klientens agerande. Klienten kan i många fall ha stor respekt för en sådan expertkunskap och liten, eller ingen, erfarenhet av samtalsbehandling. Bristen på tidigare insikt kring sitt känsloliv kan göra klienten mindre benägen att ifrågasätta det behandlaren säger, vilket i sin tur skulle kunna leda till att klienten inte aktivt är med och påverkar problembeskrivningen och innehållet i sin behandling.

Balans

Behandlarna tar tydligt ställning mot köp av sexuella tjänster och handlingar som porrsurfande, samtidigt som de intar ett icke-dömande förhållningssätt mot klienten som person, vilket leder till att klienterna kan återuppbygga sin självkänsla. Genom att skilja på sak och person är det lättare för klienten att samtidigt se sina egna positiva kvaliteter. Männen har dock reagerat olika på att hållas ansvariga för sina handlingar. En man beskriver hur han upplever det som orättvist att han själv hålls fullt ansvarig eftersom han anser att grunden till hans agerande ligger i brist på intimitet i äktenskapet. Detta exempel visar på vikten av att klienten fullt ut förstår att det är sina olagliga eller destruktiva handlingar de ensamma ställs till svar för, och inte till exempel bristerna i sin parrelation. Här uppstår en balansgång för behandlarna mellan att påvisa klienterna vad som är deras ansvar utan att självkänslan påverkas negativt och ger dem sämre psykiskt mående.

Hantera känslor

En central mekanism enligt både behandlare och flera av de klienter som intervjuades är förmågan att stanna kvar i krävande situationer, att konfrontera sina negativa känslor istället för att använda sexuella handlingar som verklighetsflykt. Även att få tala öppet om ämnen som vissa av männen inte ens diskuterar med sin egen partner har lett till att vissa av männen har en helt förändrad bild av vikten av att uppmärksamma sitt känsloliv. Flera av männen har mött sina egna känslor på helt nytt sätt i och med behandlingen på KAST. Det här är en stor förändring för de män

som inte har tidigare erfarenhet av en sådan kontakt med sitt inre, och kan förklara varför flera av männen beskriver upplevelsen som så avgörande och omvälvande. Samtidigt är öppenheten och förmågan att konfronteras med negativa känslor krävande. Behandlarna på KAST kan i vissa fall vara den enda personen i klientens liv som håller dessa kanaler öppna.

Svar från självskattningsformulär

Resultaten som redovisas nedan är inhämtade genom självskattningsformulär. De baseras på svar från tjugonio (n = 29) män med erfarenhet av köp av sexuella tjänster och som vänt sig till KAST i Göteborg. Gruppen med de tjugonio männen består både av de som har en behandling pågående och de som har genomfört och avslutat sin behandling. De som svarat är mellan 30 och 60 år och halva gruppen har gymnasium som högsta avslutade utbildning och den andra hälften har universitets- eller högskoleutbildning. Av de tjugonio männen har 22 fyllt i självskattningsformuläret vid behandlingsstart, se vidare i Tabell 1.

Tabell 1.	
<i>Svar hämtade från självskattningsformulär ifyllda av 22 män vid behandlingsstart</i>	
	Antal
Fyllt i självskattningsformulär vid behandlingsstart	22
Har erfarenhet av att köpa sexuella tjänster	22
Har erfarenhet av att köpa sexuella tjänster under senaste året	16
Har partner	19
Har barn	19
Upplever att sexuella beteendet varit destruktivt för sig själv	21
Upplever att sexuella tankar varit destruktiva för sig själv	16
Upplever att sexuella beteendet varit destruktivt för sina relationer	18

Mätning vid behandlingsstart och avslut

Av de tjugonio männen har nio fyllt i självskattningsformuläret vid behandlingsavslut, se vidare i Tabell 2.

Tabell 2.	
<i>Svar hämtade från självskattningsformulär ifyllda av 9 män vid behandlingsavslut</i>	
	Antal
Fyllt i självskattningsformulär vid behandlingsslut	9
Har erfarenhet av att köpa sexuella tjänster under senaste året	3
Upplever att ha fått komma på samtal på KAST så ofta som önskat och, eller behövt	7
Upplever att ha fått komma på samtal på KAST så länge som behövts över tid	8
Upplever att personalen på KAST har ett respektfullt bemötande	8
Upplever att personalen på KAST har ett icke-fördömande bemötande	7
Upplever att personalen på KAST har ett värdigt bemötande	7
Upplever att personalen på KAST gett möjlighet att samtala om svåra sexuella frågor	7
Har fått den hjälp som behövdes eller förväntade sig	7
Kan på grund av behandlingen stoppa oönskade sexuella impulser	6

Formulärsvar från uppföljningen

Under den tid som gått sedan självskattningsformuläret började användas vid uppföljningen sex månader efter avslutad behandling har frågorna utvecklats och förändrats. De förändringarna medförde att svaren inte kan redovisas här. Antalet klienter som har fyllt i någon version av självskattningsformuläret vid uppföljningen har inte svarat på samma frågor. Frågan om huruvida behandlingen har lett till att de inte köper sexuella tjänster ställdes inte förrän i senare versioner. Antalet klienter som har fyllt i den senaste versionen var litet och därmed är underlaget för litet och kan inte redovisas på gruppnivå.

Mätning vid start, avslut och uppföljning

Det är en klient med erfarenhet av att ha köpt sexuella tjänster som har fyllt i självskattningsformuläret vid start, avslut och uppföljning. Det är fyra som har fyllt i självskattningsformuläret vid behandlingsstart och vid behandlingsavslut. Det är fem klienter som har fyllt i självskattningsformuläret vid behandlingsavslut och vid uppföljningen sex månader efter avslutad behandling, men de fem har inte fyllt i formuläret vid behandlingsstart.

Förändring över tid

Den senaste versionen av självskattningsformulären innehåller frågor om hur ofta någon utför en problematisk handling för att det ska gå att utläsa om behandlingen leder till beteendeförändring över tid. I den här studien är det inte samma personer som har fyllt i självskattningsformuläret vid start, avslut och uppföljning, utan svaren kommer från olika personer. De 22 som har fyllt i självskattningsformuläret vid behandlingsstart kan vara personer som fortfarande går i behandling på KAST, eller som har slutat men inte fyllde i formuläret vid avslut. Bland de 9 som har fyllt i självskattningsformuläret vid behandlingsavslut kan det finnas de som har gått länge i behandling och som påbörjade den innan man började använda

självskattningsformuläret vid behandlingsstart på KAST. Dessa omständigheter gör att resultaten redovisas i Tabell 1 och 2 som antal. Underlaget går inte att basera slutsatser på om huruvida behandlingen har lett till någon beteendeförändring eftersom antalet svar är litet och det saknas för- och eftermätningar på samma individer.

Huvudsakliga resultat och diskussion

Syftet med den här studien var att beskriva arbetssätt och behandlingsmetoder som används vid KAST-mottagningen i Göteborg. Undersökningen visade att behandlingsmetoderna består av individanpassade stödsamtal baserade på flera psykoterapeutiska metoder. Relationen mellan behandlare och klient är bärande. Behandlarens förhållningssätt karaktäriseras av en avvägning mellan att konfrontera klienten med sina handlingar och samtidigt uttrycka att klienten som person är värd respekt och medkänsla. Eftersom det saknas vetenskapliga studier om effektiva behandlingsmetoder för personer som köper sexuella tjänster har den professionella expertisen och erfarenheten som finns i KAST-verksamheten blivit en viktig grund i hur arbetssätt och metoder utvecklats. Behandlingsmetoderna vilar på teoretisk grund, och har utifrån den utvecklats genom professionspecifik yrkesskicklighet och medvetet användande av psykosocial- och behandlingskunskap.

Syftet med den här studien var även att undersöka hur personer som har köpt sexuella tjänster och vänt sig till KAST upplever stödet som mottagningen erbjuder och huruvida de behandlingar som de fått har haft önskad effekt. Det undersöktes genom intervjuer och självskattningsformulär. De flesta som intervjuades och som fyllde i självskattningsformulären uttryckte att behandlingen har haft stor betydelse. De uppgav att de mår bättre, har fått förbättrade relationer till anhöriga och att behandlingen har haft den effekt de själva önskade när de sökte hjälp. I intervjuerna framkom att de allra flesta upplever att de positiva effekterna beror på behandlingen på KAST och att de bedömer att de fortfarande hade haft de problem de sökte hjälp för om de inte hade fått hjälp vid KAST.

De flesta uppgav alltså att behandlingen har haft den effekt de önskade när de sökte hjälp. Personerna som inkluderades i undersökningsgruppen kan initialt ha sökt hjälp hos KAST på grund av andra former av sexuellt relaterade problem än köp av sexuella tjänster, och kan alltså ha haft andra primära mål med behandlingen. Den fråga som undersöktes i den här studien var dock huruvida behandlingen på KAST leder till att personer som köpt sexuella tjänster slutar göra det. För att komma närmare svaret på den frågan, användes endast data inhämtad från personer med sådana erfarenheter. De flesta uppgav i undersökningen att behandlingen har lett till att de har slutat köpa sexuella tjänster.

Tidigare kunskap om huruvida psykosocialt stöd leder till att personer slutar köpa sexuella tjänster, är mycket begränsad (Isaksson, Rangmar och Forsberg, 2020). Två studier (Svedin m.fl., 2012; Kjellgren, 2019) besvarade delvis frågan då de visade att 26 klienter efter avslutad behandling vid KAST-mottagningarna i Göteborg, Stockholm och Malmö hade minskat sina självupplevt negativa sexuella beteenden. I de studierna var dock undersökningsgruppen inte avgränsad till personer som köper sexuella tjänster utan inkluderade hela målgruppen för KAST, alltså även personer med andra former av sexuellt relaterade problem. Den här studien är därför mer

avgränsad jämfört med de tidigare studierna (Svedin m.fl., 2012; Kjellgren, 2019). Dock medförde valet av avgränsning att undersökningsgruppen blev mindre än om verksamhetens hela målgrupp hade inkluderats. Det försvårade även rekryteringen till intervjuer och gjorde att underlaget som utgjordes av självskattningsformulär blev mindre. Undersökningsgruppen bestod därför av de 7 män som intervjuades och de 29 män som hade fyllt i självskattningsformulär. Resultaten från den gruppen visade dock att behandlingen haft god effekt.

Resultatens tillförlitlighet

I intervjuerna lämnade klienterna själva uppgifter om huruvida de hade slutat köpa sexuella tjänster efter avslutad behandling. Eftersom det kan vara förknippat med skuld och skam att svara på den frågan i en intervjusituation kan männen ha tonat ned sina problem, och att det som rapporteras här i så fall skulle vara underskattningar. Samtliga klienter deltog dock i intervjuerna frivilligt och blev informerade om att fokus för studien var KAST-verksamhetens behandling, inte klienten som person. De fick även informationen att både positiva och negativa synpunkter på behandlingen är värdefulla för verksamhetens utveckling. Under intervjuerna delade männen generöst med sig av sina livserfarenheter. Många uttryckte det som avlastande att få berätta. Intervjun genomfördes av två forskare fristående från behandlingen och utan personal från KAST närvarande. Det finns således inte skäl att tro att förekomsten av köp av sexuella tjänster hos intervjupersonerna avviker nämnvärt från vad de själva rapporterat.

Överförbarhet

För att kunna dra slutsatser om huruvida samma behandlingseffektivitet gäller för en större grupp skulle en liknande undersökning behöva göras med för- och eftermätning på fler studiedeltagare. Resultaten kan inte heller visa om beteendeförändringarna som undersökningsgruppen uppgav är varaktiga över lång tid. I intervjuerna berättade klienterna att de upplevde att det var behandlingen som hade hjälpt dem att ändra sitt beteende. Det skulle dock kunna finnas andra orsaker, till exempel en stark motivation att förändra sitt beteende, som ledde till förändringen. En jämförelse med kontrollgrupp bestående av personer från samma målgrupp som inte hade gått i behandling på KAST skulle kunna visa om förbättringarna berodde på behandlingen eller inte.

Förslag på fortsatt uppföljning och verksamhetsutveckling

Studien var från början tänkt att även inkludera intervjuer med ett antal anhöriga till KAST-klienter. Detta för att tillföra ytterligare perspektiv på behandlingen och dess effekter. Anhörigintervjuerna fick dock strykas på grund av svårigheten att rekrytera tillräckligt många intervjupersoner, eftersom de relativt snäva inklusionskriterierna gällde även partners. Anhörigperspektivet är dock mycket viktigt, och en kunskapslucka som vidare studier har möjlighet att fylla.

KAST i Göteborg har sedan 2017 följt upp klienterna genom att låta dem fylla i självskattningsformulär före och efter behandling. Det är ett positivt första steg mot

systematisk uppföljning. Verksamheten skulle även kunna lägga till mätpunkter några år efter avslutad behandling, vilket skulle ge mått på varaktig förändring över tid. Det hade även varit önskvärt att man i självskattningsformulären ställde riktade frågor beroende på vilken typ av problem som klienterna sökt för. Sådana revideringar av självskattningsskalorna som används på KAST i Göteborg skulle förbättra möjligheten att använda dem för att mäta om negativa beteenden minskar och vad klienten upplevde som betydelsefullt i behandlingen.

De reviderade självskattningsskalorna från KAST i Göteborg skulle sedan kunna användas även vid de övriga KAST-mottagningarna i Stockholm, Malmö, Västerås, Karlstad, Umeå och Skellefteå. Det skulle möjliggöra lokal systematisk uppföljning. Det skulle även möjliggöra nationella uppföljningar, det vill säga större studier med fler studiedeltagare från KAST-mottagningar som använder samma självskattningsskalor, med fler mätpunkter över tid. En sådan studie skulle ge möjlighet att dra slutsatser om huruvida det är behandlingen, och i så fall vilka komponenter i behandlingsmetoden, som leder till beteendeförändringen.

På samma sätt som klienternas erfarenhet behöver tas tillvara behöver även KAST-verksamheternas arbets- och förhållningssätt dokumenteras systematiskt. Eftersom behandlingsmetoderna inte är manualbaserade behöver de lokalt utarbetade metoderna och den professionsspecifika yrkesskickligheten tas tillvara. Om alla KAST-verksamheter i Sverige dokumenterade det på samma sätt skulle det möjliggöra lokal och nationell utveckling.

Perspektiv på prostitution

Runt om i världen pågår arbete med att förebygga och bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål. I olika länder har man dock olika sätt att se på fenomenet köp av sexuella tjänster. I många länder är det inte förbjudet och det är inte självklart att köp av sexuella tjänster betraktas som problematiskt, varken av personerna själva eller av det omgivande samhället. De olika perspektiven har betydelse för lagstiftning och huruvida man erbjuder köpare av sexuella tjänster stödinsatser (Isaksson, Rangmar och Forsberg, 2020). I länder där man inte definierar köp av sexuella tjänster som problematiskt blir kanske vare sig straff eller psykosociala stödinsatser aktuella för köpare. I Sverige finns *lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster (SFS 1998:408)* och köp av sexuella tjänster betraktas av många som en oönskad handling och ett uttryck för destruktivt sexuellt beteende. Målet för verksamheten vid KAST i Göteborg är att genom förebyggande arbete minska efterfrågan på sexuella tjänster och därmed minska skadeverkningar på individnivå. Förutom Göteborg har också Stockholm, Malmö, Västerås, Karlstad, Umeå och Skellefteå KAST-mottagningar som erbjuder psykosocialt stöd till personer som har brutit mot sexköpslagen (*SFS 1998:408*). KAST-verksamheternas insatser bidrar, tillsammans med det arbete som exempelvis polis och åklagarmyndigheter utför, till att minska och motverka prostitutionen på samhällsnivå.

Slutsatser

Generellt är klienter som har fått behandling på KAST i Göteborg mycket nöjda och upplever att behandlingen har lett både till att de mår bättre och att de har slutat eller minskat sina köp av sexuella tjänster. Även andra tvångsmässiga sexuella beteenden som klienterna upplevt som problematiska har minskat. Den här studien visar att behandlingen som KAST-verksamheten erbjuder bidrar till att motverka köp av sexuella tjänster och därmed minska skadeverkningar på individnivå.

Referenser

Grönvall, Y., Holmström, C. & Plantin, L. (2020). Doing trust work – the purchase of sex in a Swedish context. *Sexualities*, 0(0), 1-19.

Isaksson, Rangmar & Forsberg. (2020). *Psykosociala insatser till köpare av sexuella tjänster*. Göteborgsregionen, FoU i Väst.

<https://goteborgsregionen.se/download/18.1e29160d170e880dce534a51/1584550266328/Psykosociala-insatser-till-kopare-av-sexuella-tjanster.pdf>

Justitiedepartementet. (1998). *Lag om förbud mot köp av sexuella tjänster (SFS 1998:408)*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1998408-om-forbud-mot-kop-av-sexuella_sfs-1998-408

Kjellgren, C. (2019). Outcomes for Treatment of Hypersexual Behavior Provided by Specialized Social Welfare Units. *Research on Social Work Practice*: 29(1), 103-112. DOI: 10.1177/1049731518757030

Kuosmanen, J. (1998). *Utvärdering av KAST-projektet – en psykosocial verksamhet för sexköpare*. Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.

Lag om förbud mot köp av sexuella tjänster (SFS 1998:408). Justitiedepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1998408-om-forbud-mot-kop-av-sexuella_sfs-1998-408

Sandell, G. (1996). *Könsköparna: varför går män egentligen till prostituerade? djupanalys av män som köper sex*. Stockholm: Natur och kultur.

Svedin, C. G., Jonsson, L., Kjellgren, C., Priebe, G., & Åkerman, I. (2012). *Prostitution i Sverige. Huvudrapport: kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen*. Linköping University Electronic Press.

World Health Organization. (2018). *International statistical classification of diseases and related health problems (11th Revision)*. World Health Organization.

Bilaga 1. Guide för halvstrukturerad intervju

1. Förnamn
2. Ålder
3. Född i
4. Högsta avslutade utbildning
5. Nuvarande sysselsättning
6. Hur lång tid har det gått sedan din behandling avslutades?
7. Har du gått i någon form av samtalsterapi tidigare?
8. Sökte du till KAST frivilligt?
9. Visste du då vad du ville få hjälp med, och vad var det i så fall du ville ha hjälp med?
10. Vad tänkte du var ditt mål, hur ville du förändras för att känna att du hade fått hjälp med det du ville?
11. Har du uppnått det, ditt ursprungliga mål?
12. Hade du kvar samma mål sen när du väl gick i behandling?
13. Om du ändrade ditt mål under tiden, vilket blev ditt nya mål
14. Har du uppnått det?
15. Hur nöjd är du sammantaget av den behandling du fått?
16. Hur nöjd är du med omfattningen (i tillgänglighet – även över tid) av den hjälp du fått?
17. I vilken utsträckning kände du dig förstådd och respekterad i behandlingen?
18. Fick du den hjälp som du ville? Pratade ni om det du ville och behövde prata om?
19. Vad i behandlingen upplever du har hjälpt dig mest?
20. Vilken betydelse hade behandlaren? Vad gjorde behandlaren som du tyckte var bra och dåligt? Vad var det hon gjorde i behandlingen som fick dig att känna så
21. Vilket sätt gjorde hon det på? Hur ställde hon tex frågor till dig? Var det bra?
22. Fanns det utrymme för dig att säga vad du tyckte om din behandling? Sa du vad du tyckte? På vilket sätt påverkade du den behandling du fick?
23. Har du fått verktyg för att hantera känslor och beteenden annorlunda?
24. Har verktygen/den nya förståelsen du fått hjälpt dig att agera annorlunda än du skulle ha gjort förut?

25. Har du fått insikt i vad det är som får/fått dig att köpa sexuella tjänster?
26. Efter att du har avslutat behandlingen, har du då låtit bli att köpa sex fast du hade tänkt det?
27. Har behandlingen påverkat din inställning till dig själv, dina känslor och synen på dig själv? I så fall hur? Har du fått ny förståelse kring hur dina känslor påverkar dina beteenden?
28. Har behandlingen påverkat din inställning till dig själv, dina känslor och synen på dig själv i förhållande till din ursprungsfamilj, partner och ev. barn?
29. Saknar du någonting i behandlingen som du tycker borde ha funnits med?
30. Om du skulle söka hjälp igen, skulle du söka dig till en likartad behandling igen?
31. Om en vän var i behov av liknande hjälp, skulle du då rekommendera behandlingen till honom eller henne?